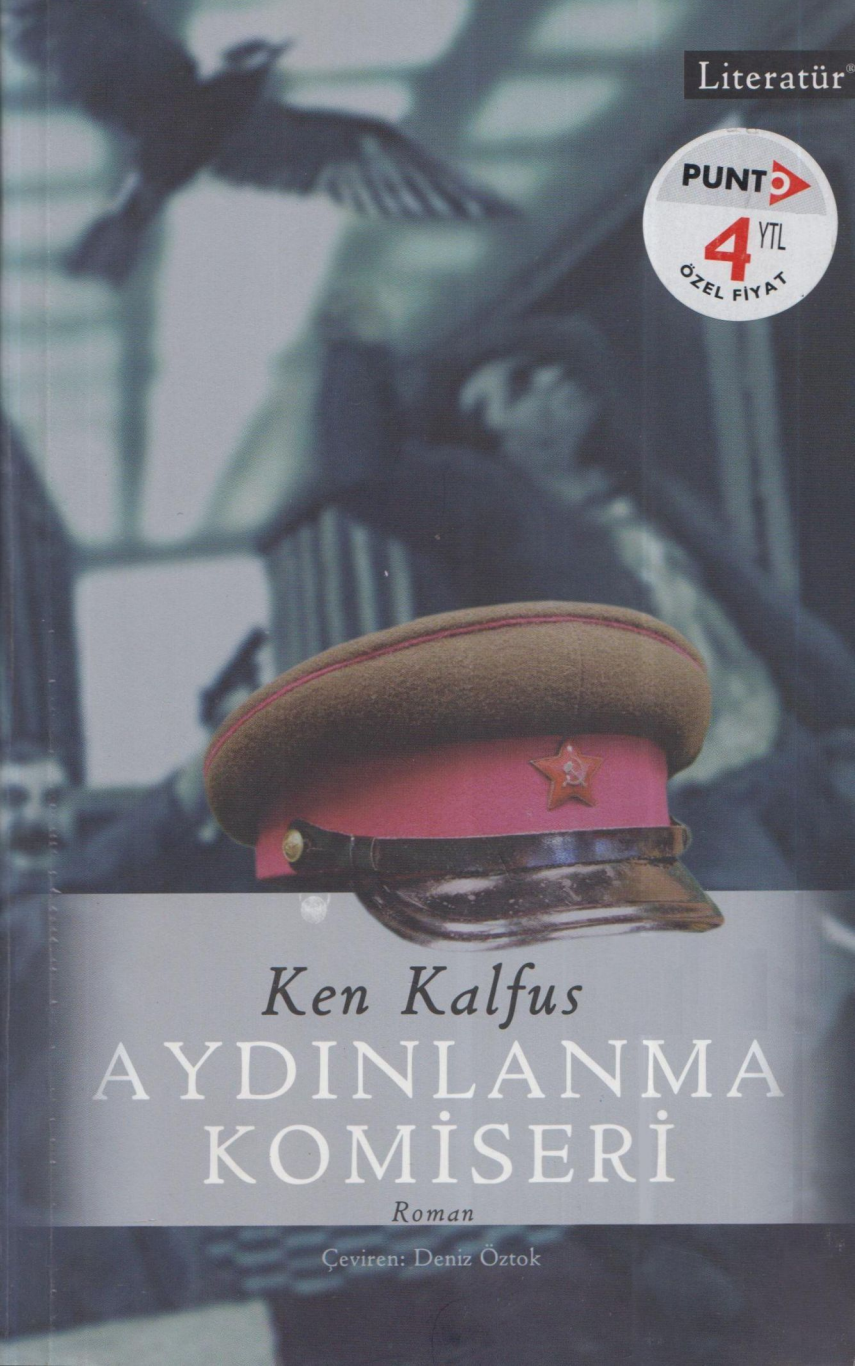
Literatür

PUNTO
4 YTL
ÖZEL FİYAT

Ken Kalfus

AYDINLANMA KOMİSERİ

Roman

Çeviren: Deniz Öztok

Aydınlanma Komiseri

Ken Kalfus

Aydınlanma Komiseri

Çeviren:
Deniz Öztok

LİTERATÜR YAYINLARI: 482
Büyülü Edebiyat Dizisi: 07

AYDINLANMA KOMİSERİ
Ken Kalfus

Kitabın Özgün Adı:
The Commissariat of Enlightenment

Çeviren
Deniz Öztok

Yayın Yönetmeni
Abdullah Yılmaz

Yayına Hazırlayan
Gökçe Çiçek Çetin

Redaksiyon
Adem Uludağ

Dizi ve Kapak Tasarımı
Mithat Çınar

Baskı Öncesi Hazırlık
Emel Atik

Birinci Basım, Aralık 2005

Baskı ve Cilt:
Mart Matbaası
Tel: (0212) 321 23 00

ISBN: 975-04-0346-0

© 2003 by Ken Kalfus

© Copyright 2005, Literatür: Yayıncılık
Bu kitabın yayın hakları Akcalı Ajans Ltd. Şti. aracılığıyla
Literatür: Yayıncılık, Dağıtım, Pazarlama San. ve
Tic. Ltd. Şti.'ne aittir. Kitabın tamamı veya bir bölümü hiçbir biçimde çoğaltılamaz,
dağıtılamaz, yeniden elde edilmek üzere saklanamaz.

LİTERATÜR®
Yayıncılık, Dağıtım, Pazarlama Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.
İstiklal Caddesi, Meşelik Sokak, Dünya Han,
No: 18-20 Kat: 5 Beyoğlu 34433 Istanbul
T 0(212) 292 4120
F 0(212) 245 5987
E literatur@literatur.com.tr
www literatur.com.tr

Anneme ve Babama...

Önce

1910

Bir

Tren sarsıntıyla o kadar ani bir kalkış yaptı ki, birinci mevki vagonundaki üç yolcu Tula İstasyonu'nun birkaç metre ötesine değil de, çok daha ötelere savrulduklarını sandılar. Adamlardan biri (Gribshin) yaşadığı çağın dışına savruluyormuş duygusuna kapıldı. İkinci adam (Vorobev), sarsılarak, uzun yıllar süren araştırmalarından sonra kanıksadığı düşünce tarzının dışına itildiğini fark etti. Tam da o an bir ilhamın eşiğindeydi ve bir anda her şey açıklanmak üzereydi. Gözleri kapalı dinlenen üçüncü adam (Khaitover), o anda hayata atılmış gibi gözlerini kocaman açtı. Üç adam, henüz birbiriyle tanışmıyordu.

Başlangıçtaki büyük sarsıntı, vagonları bir araya getirdi; birbirlerine yaslanarak durakladıklarında motorun zorlamasıyla çekildiler. Sonra bağlantı demirleri gerildi; bir daha, bu kez beklenen bir sarsıntı oldu ve tren yeniden hızlandı. İstasyonun açık sarı tuğlaları, demiryolu kulübesi ve ne işe yaradığı belli olmayan bir sürü alet edevat birbirinin ardı sıra, pencerenin önünden kayarak uzaklaştı. Yakınlardaki yapraksız ağaçlar daha uzaktakilerin görüntüsünü keserek geçip gidiyordu. İlk karın beyaz kalıntıları sert topraklara benek benek yayılmıştı.

Rusya'da kaldığı uzun, rahatsız ve zaman zaman bezdirici günlerden sonra, adı Kiril alfabesinde gırtlaktan çıkan yakışıksız bir sese dönüştüğü için kendisine Grakam Khaitover diyen üçüncü adam, genç bir Rus olan birinci adam Gribshin'i ancak fark etti. Khaitover'ın karşısında oturan ikinci adamla il-

gili tek hissettiği ise, ara sıra rahatsız eden ancak çok da kötü olmayan, hafif kimyasal, küfe benzeyen bir kokuydu. Bu önemli anda –o an neden önemliydi? Kafasının içindeki sis perdesi hâlâ neden dağılmamıştı?– o koku, henüz anlayamadığı bazı mesajlar yüklüydü.

İkinci adam Profesör Vladimir Vorobev, birinci adamı, kondüktör biletini kontrol ettiğinde yeşil renkli üçüncü mevki vagona gitmeye mahkûm, sıradan bir öğrenci ya da memurmuş gibi algılayarak, hiç dikkate almadı. Birisi, Gribshin'in bir gün devrim yapacağını Vorobev'e söyleseydi, omuzlarını silkerek siyasetle hiç ilgilenmeyen bir bilim adamı olduğu yanıtını verirdi. Alıştırması yapılmış bu inkâr gelişecek ve yıllar sonra, Beyaz Ordu'dan arta kalanlarla kaçıp Bulgaristan'a ulaştığında horlayıcı bir ilgisizliğin argümanı, dayanağı haline gelecekti. Bununla da kalmayacak, İç Savaş sona erip Ukrayna'ya döndüğünde yeniden değişerek, apolitik bir kayıtsızlıkla masum bir hal alacaktı.

Profesör Vorobev'e az önce gelen ilham, bazı sıvı maddelerin, özellikle damıtılmış suyla bağlantılı olarak, gliserinin ve insan kanının özel çekim gücüyle ilgiliydi. Kumaş ağartıcı olarak kullanılan potasyum asetat bileşimi de, dikkate alınması gereken diğer maddeydi.

Tula'nın çevresindeki yerleşimler, geriye akıp giden, karla kaplı küçük kır evleri, buğday siloları, bir köy kilisesinin kahverengi kubbesi ve el arabalarına yaslanmış köylülerin zaman içinde donmuş tablosu, tarihin tersi yönünde ilerliyordu. Profesör Vorobev, yabancı olduğu her halinden belli olan üçüncü adama, Khaitover'a yöneltti dikkatini. İnce, sarı bıyığıyla Khaitover oldukça kötü giyimliydi. Khaitover'ın dış görünüşündeki kusurlar Profesör'ün gözünden kaçmadı: buruşuk bir takım elbise, düzgün kesilmiş favoriler, yıpranmış ayakkabılar, uyuşuk tavırlar. Tren kırsal bölgelere doğru sarsılarak ilerledikçe, yabancının başı pencerenin kirli camına düştü ve gözkapakları inmeye başladı.

Vorobev bir konferans salonundaymış gibi boğazını temizledi ve sorusunu yöneltti:

"Beyefendi, siz hacı mısınız, gazeteci mi?"

Khaitover gözlerini açtı ama hâlâ uyuşuk halde cama yaslanıyordu. İyi niyetle sorduğu bu soru yüzünden, Profesör'ün yüzü hafifçe kızardı. Khaitover, ağır aksanlı, bozuk ve karmaşık Rusça'sıyla yanıtladı.

"Lanet bir hacıya benziyor muyum?"

"Yurtdışından gelen pek çok hacı var. Almanya'dan, İngiltere'den, Amerika'dan... ta Hindistan'dan buraya yürüyerek geliyorlar."

Vorobev, Khaitover'a kartvizitini uzattı. Bunun üzerine yabancı, yüzünü ekşiterek, ceketinin iç cebinin derinliklerindeki cüzdanını bulup, içinden kendi kartvizitini çekip çıkartmak zorunda kaldı. Geçimini birden fazla meslekten sağlayan Khaitover, çeşitli kartvizitler taşırdı. Aralarından birisini seçerek Profesör'e verdi. Omzunu pencereye dayamayı sürdürüyordu.

Yirmili yaşlarında da Gribshin adını kullanan birinci adam, bu kart değiş tokuşunu belli belirsiz bir ilgiyle izledi. Trenin ileriye fırlayışıyla, zamanın hızlandırılmış yolculuğunun ortaya çıkardığı bir yığın psikolojik etkiyle kuşatılmıştı: kabaran mide muhtevasının yerine oturması, burun deliklerindeki kılların kuruması, manzarayı dayanılmaz bir ferahlığa dönüştüren bir zihin açılması. Normal hayatta pek sık yaşanmayan bu tür durumlar, geleceğe yapılan bir yolculukta, yalnızca bir an için hissedilebilir. Gribshin kendini içinde bulduğu bu yeni dünyanın ne menem bir şey olduğunu merak ediyordu.

Vorobev, kelebek gözlüğünün üstünden şaşı gibi bakarak, Khaitover'ın kartvizitinin hem İngilizce hem de Rusça tarafını inceliyordu. Profesör, ufak tefek bir adamdı. Yuvarlak, terli yüzünü örten ve beceriksizce yapıştırılmış gibi duran siyah bıyığı vardı.

"*The Imperial*. Bundan haberdar değilim. Önemli bir yayın mı? Daha çok hangi sınıftan insanlar satın alıyor?"

Khaitover yanıtladı, "Gazetesizler sınıfı; yani bir gazeteye sahip olmayan ve gazete okuma arzusu olan insanların oluşturduğu sınıf okur" diye yanıtladı.

Yazdığı gazeteyle ilgili bildikleri, bir sütun santime ne kadar ödediklerinden daha öteye gitmiyordu. Çok uzun za-

mandır İngiltere'den, bu umutsuz imparatorluktan uzakta, sınırsız, değersiz bozkırlarıyla, balta girmez ormanlarıyla, işlenmeyen maden damarlarıyla, balık kaynayan ama av yapılmayan nehirleriyle, tembel ve batıl inançlı yerlileriyle, bu Hyperborea* Kongosu'nda, kısmetini bulmaya çalışmış, verimsiz geçen bu yıllar içinde gençliğini heba etmişti. Belki de yeni doğmuştu, tıpkı bugünkü gazetenin yalnızca yirmi dört saat içinde toz ve telgraf kıvılcımlarından doğması gibi. Ya da yalnızca yorgundu; gazetecilikle hiçbir ilişkisi olmayan, çok karmaşık ve şüpheli bir işe bulaşmıştı.

Profesör, Khaitover'ın kartvizitini bir hastayı muayene eder gibi inceledi. Vorobev'in kartvizitini hâlâ elinde tutan Khaitover ise, Profesör'ün bir tür tıp doktoru olduğunu gördü; ama isminden sonra gelen kısaltmalar ve noktalama işaretleri yüzünden ne tür hastalıkları tedavi ettiğini anlayamadı. İkisi de Gribshin'den kartvizit istemedi.

"Peki beyefendi, lütfen söyler misiniz, gazetenin daimi kadrosundan mısınız? Yoksa arada bir özel haber yazanlardan mı?"

Khaitover, Profesör'ün Fleet Sokağı** uygulamalarını ve çalışanları arasındaki hiyerarşiyi bu kadar iyi bilmesi karşısında başını salladı. Birazcık gurur duyuyormuş gibi yaparak, "*Imperial*'in Moskova'daki özel muhabiriyim" diye açıkladı.

"Anlıyorum" dedi Vorobev ve birkaç dakika boyunca, anlaşılmaz bir şekilde, kendi kendine mırıldandı. Khaitover yeniden gözlerini kapamıştı ki, Profesör, "Gazetenin Petersburg'da ya da Moskova'da düzenli çalışan bir muhabiri var mı?"

Khaitover evet anlamında başını salladı.

Gribshin kompartımandaki köşesinden, tuhaf bulduğu bu sohbeti dinlemişti. Gelecekte, burada gazete dedikleri şey antika bir şey olacaktı. Tabii ki, öyleydi; bir zamanlar alışık olduğu her şey; trenler, yelekli giysiler, kartvizit seremonileri, hatta sohbetler şimdi antika olmuştu.

* Kuzey dağlarının ötesinde, ebedi ışık ve bolluk ülkesinde yaşadığı farz edilen bir toplum. (ç.n.)

** Merkezi Londra'da, ulusal gazetelerin merkezlerinin bulunduğu sokak. (ç.n.)

Gribshin, Çarlık Rusyası'nın bu uzak eyaletlerine geleceğin uygarlığı için vazgeçilmez bir yenilik getiriyordu. Yenilik karşısında tarihin sessizliğini her zaman koruması gibi, tesadüfen, Vorobev ve Khatiover da sessizleşmişlerdi.

Bir süre sonra Vorobev gürültülü bir şekilde boğazını temizleyerek, Khaitover'ı gözlerini açmaya zorladı. Khaitover'ın bakışları kötülük doluydu. "Gazetenizde çıkacak bir makale için işbirliği yapmayı öneriyorum. Okurlarınıza bilim alanında Rusya'daki son gelişmeleri aktaran, tamamen işinin ehli birinin kaleme aldığı bir yazı olacak bu" diye yüksek sesle konuştu Profesör.

Khaitover, "Benim bir işim var zaten" dedi.

"Bu işbirliğini *Times*'a, belki de başka bir gazetenin daha kıdemli bir muhabirine önermek daha uygun olacaktı. Yine de, beni bir İngiliz gazetesinin temsilcisiyle aynı vagona düşüren bu olağanüstü tesadüften dolayı çok memnunum. Hangi pozisyonda olduğunuz hiç önemli değil. Gereksinimler icatların anasıysa, ilginç tesadüfler de babası olmalı."

Kendi özdeyişine kıkır kıkır gülen Profesör, ayaklarının yanındaki büyük siyah çantayı açtı ve dikkatle içinden bir şey çıkarmaya hazırlandı. "Ve tabii ki, bu bana, genç bir adamın mesleğinde tanınmasına yardımcı olmanın mutluluğunu tattıracak. Benden daha büyüklerin yardımı olmasaydı, bugün geldiğim noktada kesinlikle olamazdım" diye de ekledi.

Şimdi sol elinde hafif, sevimsiz bir nesne tutuyordu.

"Doldurulmuş bir sıçan" dedi Khaitover. İğrenmeden dikkatle bakıyordu; ama hoşlanmadığını saklamaya da çalışmıyordu. Ne de olsa, iri, ölü ve kahverengi bir sıçandı elinde tuttuğu.

Aslında Khatiover'dan yalnızca birkaç yaş büyük olan Profesör, tepeden bakarcasına gülümsedi.

"Çok çabuk yargıya varıyorsunuz. Bu yetenek bir gazeteci için gerekli olabilir. Bir bilim adamına gereken yetenekse, akla uygun ve dikkatli yargılarda bulunmaktır. Lütfen bakın, sıçanın gözleri kapalı. Bu numuneyle bir av ganimeti arasındaki ilk fark bu. Ayrıca, kürkünün muhteşem parlaklığına bakın. Okşamak ya da elinize almak ister miydiniz? Yüzündeki ifadenin ne kadar canlı olduğunu fark ettiniz mi?"

Sıçanı kaldırarak, aralarındaki boşluğa yaklaştırdı.

"Şu kasın yapısına bir bakın, büyük abduktor.* Ne kadar sağlam olduğunu görüyor musunuz? Canlı gibi değil mi? Hayvan gerili vaziyette, fırlamaya hazır."

Sıçan birdenbire adeta Khaitover'ın yüzüne doğru gerçekten sıçradı. Vorobev yanaklarını sıkıştırınca çenesi esner gibi açıldı. Sivri dişleriyle ağzının pembe ve ıslak iç yapısı ortaya çıktı.

Korkuyla geriye çekilen Khaitover, başını kompartımanın duvarına çarptı. Profesör sıçanı elinde tutarak, kendi ağzını da açtı ve boğuk sesli bir kahkaha patlattı. Kendisini hemen toparlayan Khaitover, başını hiç çarpmamış gibi yaptı.

Vorobev, "Bu canlılık, doldurulmuş bir hayvandan oldukça farklı bazı şeylere işaret ediyor" dedi. "Fakat, tabii ki, bu tür bir gözlem yapmak sizin deneyimlerinizin tamamen dışında olsa gerek. Sıradan bir insanın, mumyalama sanatıyla tahnit sanatını karıştırması affedilebilir. Şunu eklemek isterim ki; bu yaratık iki üç yıl ve belki de daha uzun bir süre boyunca hayvansı canlılığını koruyabilir."

Rusya yolculuğu her tür tatsızlığıyla eşsizdi. Khaitover bir seferinde, donmuş ve ay gibi kurumuş tundra boyunca, yataklı bir vagonu obez bir Kazak'la paylaşmıştı. Kollarını çizmelerinin çevresine dolayarak uyuyan bu adam, sessizce ölmüş ve kokmaya başlamıştı. Bir diğerinde, bir denizciyle yolculuk etmişti. Denizci, gecenin ilerleyen saatlerinde şişesi boşaldıkça melankolikleşmeye ve saldırganlaşmaya başlamış, Khaitover'ın İngiliz casusu ya da Yahudi olduğu gibi sabit bir fikre kapılmıştı. Bu yılın başında güneye yaptığı bir başka yolculukta ise, Khaitover'ın yol arkadaşı gerçekten de siyah sakallı ve perçemli genç bir Yahudi'ydi. Adam, Odessa'dan Minsk'e kadar bütün yolculuk boyunca dua ederek, bir ileri bir geri sallanmıştı. Khaitover Rusya'yı yıllar boyunca Kalmuklar, Çukçalar, Başkırlar, Tunguslar ve Buryatlarla birlikte frengili fahişeler, çingeneler, veremli hastalar ve sürgün edi-

* Anatomide abduktor: Dışa çeken kas. (ç.n.)

len devrimcilerle baştan sona dolaştıktan sonra, başına gelen belalara hâlâ doymamıştı. Sonunda uyku pozisyonunu aldı ve gözlerini kapattı.

"Beyefendi, ölümün içindeki yaşama tanık oldunuz. Bu, ölü bir hayvanın içindeki yaşamsal güce ait özelliklerin mükemmel bir şekilde korunmasıdır. Bu olay, şimdiye kadar olanaksızdı. Hücre, çekirdek yapısı ve özellikle sıvıların hücre zarından geçmesiyle ilgili uzun yıllar süren araştırmalardan sonra, Kharkov Tıp Okulu'ndaki laboratuvarım, hayvan dokularının uzun süre korunmasını sağlayan eşsiz bir kimyasal bileşik ortaya çıkardı. Formülün daha da geliştirilmesi, korumanın etkisinin sonsuza dek sürmesini sağlayacak. Bu, bilimsel ve ticari araştırmalar için çok önemli fırsatlar doğuruyor. Hem benim ülkemde, hem de sizinkinde."

Ancak Khaitover dinlemiyordu. Dalıp gittiği muzır düşler, güneye doğru on beş dakika ilerledikten sonraki tren değişimine kadar sürecekti. Vorobev kompartımanın çaprazındaki genç Rus'a döndü. Gribshin'in ağzı açıktı. Bir an için nefes almayı unutmuştu. Sıçana değil de, dikkatle, bizzat Profesör'e bakıyordu. Vorobev genci yine bir memura ya da öğrenciye benzetti; elinde tuttuğu kemirgeni unutarak ağırbaşlılıkla gülümsedi ve hayvanı siyah çantaya geri koydu. Çantanın kilidi her seferinde hoşuna giden tok bir ses çıkararak kapandı.

Gribshin, az önce gördüklerini düşündü. Bunun önemli olduğunu biliyordu. Bu, geleceğe aitti, emindi; ama bu onun geleceği miydi? Kilit kapanırken çıkan sesten o da hoşlanmıştı. Bu ses belirleyici bir şeydi. Kilidin parçaları sertçe çarpıştığında yankılanan çınlama; dövüşen kalabalıkların dumanlı görüntülerinin ardından patlayan silahların sesini çağrıştırıyordu. Sesler ve görüntüler Gribshin'e vaat ettiklerini tam olarak yerine getiremeden gözden kayboldu.

İki

Bir sonraki istasyonda yolcular, Volovo kentine giden treni beklemek üzere aktarma yaparken Gribshin, İngiliz gazetecinin yanında bir sürü yabancı gördü. Yurtdışından gelen hacılar oldukları belli, gri muslin ve keçe çizmeler giymiş üç kadın ve erkekle birlikte birkaç tane muhabir saydı. Profesör Vorobev çantasını yanına alırken gazetecilere sevecen, içten pazarlıklı bir bakış attı. Gribshin sigarasını tüttürüyor, sıçanın anlamını çözmeye çalışıyordu.

En sonunda tren geldiğinde, en iyi vagonların ikinci mevki vagonları olduğu görüldü; ama onlar da çoğunlukla doluydu. Gribshin, Vorobev'inki gibi siyah ancak onunkinden farklı olarak, yaldızlı ispenç horozu armalarıyla süslenmiş iki koca bavuluyla eşarplara sarınmış yaşlı ve topluca iki kadının egemenliğindeki, kalabalık bir kompartımana sığıştı. Kadınların yanında üç genç kız vardı. Yüzyıl dönümünden sonra doğduğu belli olan, aralarında en genç olanı, Gribshin'in rahat etmek için yaptığı hareketleri ve kıpırdanışları izliyordu. Çocukların varlığına alışık olmayan Gribshin gülümsemeye çalıştı; ancak ifadesi kızı korkutmaktan başka bir işe yaramadı. Kızın, yüzyılın geri kalan bölümünü kendisinde görüp görmediğini merak etti. Volovo'da, Astapovo'ya gidecek yolcuların yeniden trenden inmeleri gerekiyordu.

Kasım ayının dondurucu alacakaranlığında bir saat daha geçtikten sonra, yeşil vagonları çeken lokomotif ağır ağır istasyona girdi. Bunlar, üçüncü mevki vagonlarıydı, tek kişilik kompartımanlar bulunmuyordu, ısıtma sistemi yoktu ve kol-

tuklar tahtaydı. Vorobev bir kısım köylülere bavullarını vagona taşımaları için emirler yağdırıyor, sıkı sıkıya, dikkatli olmalarını tembihliyordu.

Tren karanlığa doğru, yavaş yavaş ilerlemeye başladı. Gribshin, pencereden, hareket ediliyormuş fikrini verecek bir şeyler göremiyordu. Diğer yolcuların çoğu gündelikçi işçilerdi; günün yorgunluğuyla baygın durumdaydılar. Gribshin'in karşısında oturan adam, üzerinde etiket olmayan bir votka şişesini elden ele dolaştırdı. Hepsinin gözleri kan çanağına dönmüştü ve yüzleri kıpkırmızıydı. Göremediği bir kadın yüksek sesle ve kışkırtıcı bir kahkaha atmaya başladı ve bir süre sonra sesi kesildi. Belki de aynı vagonda birkaç gün önce yaşlı Kont, yolculuk arkadaşlarına Henry George'un toprak ve vergi teorileri hakkında konuşma yapmıştı. Büyük olasılıkla o da, bu soğukta bir saat beklemek zorunda kalmıştı.

Birkaç karanlık istasyonda kısa süreliğine durdular, hâlâ Astapovo'ya gelmemişlerdi. Gribshin, loş vagonda haritasını inceledi ve parmaklarıyla ölçerek mesafeyi hesaplamaya çalışırken son beş saat içinde ne kadar da yavaş ilerlediklerini hayretle fark etti. Varacağı yer, Tula'dan yaklaşık iki yüz kilometre uzaklıktaydı. İşte, Rusya'da seyahat her zaman böyleydi; ülkenin insafsız uzaklıkları ve ilkel demiryolları yüzünden insanı hüsrana uğratan bir girişimdi. Başını kaldırdığında, şişeyi Khaitover'ın yakalamaya çalıştığını gördü.

Gazeteci şişeye neredeyse ulaşıyordu. Fakat başaramadı. Tam o anda ortama bir elektrik cızırtısı hâkim oldu ve Gribshin sinir uçlarının çekildiğini hissetti. Trenin sarsıntısının ritmi yavaşladı. Pencereden dışarıya dikkatle baktı. İleride, güneş ışığından parlak, daha çok kar beyazına benzeyen bir ışık gökyüzüne saçılıyordu.

Sanki, yanan bir ormana giriyorlar ya da Doğu'da yeni bir güneş doğuyordu. Yalancı bir şafak gibi görünen bu ışık, soğuk ve aydınlatıcıydı. Tren şimdi bir istasyona yaklaşıyordu ve Gribshin demiryolunun ötesinde, solgun elektrik ışığında tek boyutlu gibi görünen birkaç kulübe ve baraka görebiliyordu. Biraz sonra, Gribshin'in, ışığın elektrik olduğunu fark ettiği ve Astapovo'ya ulaştıklarını anladığı anda, vagonun içinde bir

şey oldu. Önce sıcaklığı hissetti. Vagonun duvarları ağardı. Yanındaki yolcunun yüzündeki kabartılar, sanki ateşin saçtığı gölgelerle derinleşmişti; ışık yoğunlaştıkça adamın yüzü kayboldu, geriye yalnızca kaşları ve adamın tasavvuru kaldı. Gribshin bir an için tasavvurun ne olabileceğini merak etti.

Tren düdüğünü acı acı öttürdü ve sarsılarak durdu. Khaitover çantasını sıkıca kavradı ve göz kamaştırıcı ışığın altında çıkışa doğru aceleyle ilerledi. Arkasından, bir Alman gazeteci, sıçanlı Profesör, birkaç yabancı ve altı yedi Rus hacı geliyordu.

Perona adım atmak, gün ışığına kavuşmak gibiydi. Gelen yolcu gruplarının üzerindeki, ince uzun kulelerle yükseltilmiş güçlü Jüpiter lambaları, saçtıkları parlak ışıkla görünmez olmuşlardı. Khaitover kuleleri tanıdı, bunlar film çekim araçlarıydı. Kalabalığa dalar dalmaz kendisi de tek bir boyuta inivердi. Peronda birkaç adam dolaşıyordu, açıklamaları kesin ve sürekliydi. Titizlikle, birtakım kablolar ve tellerle uğraşıyorlardı. Başka adamlar ve birkaç kadın onların çalışmalarını izliyordu.

"Grakham!" Bu, *Standard*'tan Runcie'ydi. Kısa boylu, sağlam yapılı, yağlı ve kara bir sakalı olan Runcie, Güney Afrika'ya yerleşen Hollandalılarla yapılan savaşta muhabirlik yapmış ve bu esnada topal kalmıştı. "Buradasın sonunda! Kont'a burada olduğunu bildireceğim" diye sevinçle seslendi.

Lokomotif tısladı, sarsıntıyla vagonları çekmeye ve istasyondan uzaklaşarak, Lipetsk'e doğru ilerlemeye başladı.

"Geciktim." Khaitover, "Bazı ayarlamalar yapmam gerekiyordu" diyerek, gecikmesinin nedenini açıkladı.

"Dert değil, delikanlı. Senin için basın vagonunda bir yatak ayırdık."

"Bunlar da ne?" Tepe ışıklarını gösterdi.

"Fransızlar. Bir sürü salak."

Her biri kare şeklinde, iyice cilalanmış maundan, bir tarafında mercek boşluğu diğer tarafında kaldıraç bulunan iki ka-

mera, peronda, sehpaların üstünde duruyordu. Kameraların mercekleri, perondan epey uzakta, tek katlı, gösterişsiz ama bakımlı bir evi izleyecek şekilde ayarlanmıştı. Evdeki sarı loş ışık, gazete kâğıdıyla kaplı pencerelerin kenarlarından dışarıya uğruyordu.

Kısa bir süre için kameralar bir kenara bırakıldı ve film ekibinin çalışmaları, Görüntü Yönetmeni Meyer'in Kolya Gribshin'i karşılaması üzerine durdu. George Meyer içtenlikle gülümsedi; bu kadar çok güvenebileceği bir başka Rus bulamamıştı. Gösterilen ilgiden utanan Gribshin, Paris'e gidecek film kuryesinin Moskova'da kendisine verdiği makbuzu uzattı. Meyer makbuzu inceledikten sonra, "Sabah yedideki ekspresse yetişti, değil mi?" diye sordu.

"Evet, efendim. Gördüm. Size on iki kutu yedek film getirdim. Ve biraz da şarap."

Meyer'in asistanlarından biri malzemeleri taşıdı. Saat akşam onu geçiyordu ve Avrupa'daki Rus taşrasının büyük bir bölümü sessizliğe gömülmüştü; ama demiryolu kavşağındaki, nüfusu birkaç yüz kişiyi geçmeyen Astapovo'da hareketlilik ve konuşmalar sürüyordu. Bu gece Astapovo'da, Londra'nın merkezindeki gibi birçok farklı dil konuşuluyor, çok değişik giyim kuşam ve davranış şekilleri görülebiliyordu. İstasyonun yanındaki, penceresiz, ahşap bir yapı olan meyhane, konyak isteyen sesler ve bağrışmalarla doluydu. Dolarla puro satın alınabiliyordu. Son üç gün içinde, kentlerdekine benzer suçlar köyde de işlenmişti. Pahalı malzemeler ve yol eşyaları çalınmıştı ve kurnazca gerçekleştirilen rüşvet olayları köyün asfaltsız sokaklarında sinsi sinsi kol geziyordu. Bunun üzerine Moskova'dan bir jandarma birliği gelmişti.

Taşradaki bu demiryolu peronu daha önce hiç bu kadar çok yabancıyı ağırlamamıştı. Kalabalık, peron boyunca bir aşağı bir yukarı toplu halde hareket ediyor, raylara düşme tehlikesiyle karşı karşıya kalıyordu. Bir başka önemli şahsiyetin ya da dikkate değer bir kişinin inmesi umuduyla trenin gelişini çeken Pathé çalışanları dışında, istasyondaki faaliyetler huzursuz ve anlamsız görünüyordu. Erkekler sigara içiyorlardı. Kadınlar tasmalı küçük köpeklerle gösteriş yaparak yürü-

yorlardı. Bir kenarda, parlak kırmızı ve yeşil renkli bir sirk çadırı kuruluydu. İçinde lambalar yanıyordu. Çadırın yan tarafında sarı bir vagon vardı.

"Bunlar basın için" diye açıkladı Meyer. "Vagonda uyuyabilirsin. Senin için bir yatak ayırdık."

"Kontes gelmedi mi?"

Meyer başını salladı ve sırıttı. "Gelmedi; ama geldiğinde, en az bir tam bobinlik malzeme olacak."

Kontes, birkaç gün önce Yasnaya Polyana'daki malikânelerini bırakarak kaçan Kont L—T—'nin ve son kırk sekiz yıldır çekişme içinde geçen ve her ikisi için de işkenceye dönüşen evliliklerinin izindeydi. "Dünyadan elini eteğini çekmek ve yaşamını tek başına geçirmek" istediğini belirten bir mektup bırakan Kont, Tula yakınlarındaki bir banliyö tren istasyonunda, 28 Ekim 1910'da (Eski Takvim) şafak vakti, arkadaşı ve özel doktoru Dr. Dushan Makovitsky'yle birlikte sırra kadem basmıştı. Onların, Kont'un taraftarlarının Kafkasya'da kurdukları bir koloniye yerleşmek gibi belirsiz bir planları olduğunu bilen tek kişi, Kont'un en küçük ve en sevdiği kızı Sasha'ydı. Üçüncü mevki yolcuları tarafından tanınan ve coşkuyla karşılanan, beyaz sakallı, seksen iki yaşındaki Kont, onlarla pek çok güncel konuda tartışmış, genel olarak birbirlerine nasıl davranmaları ve adil bir toplum oluşturmaları gerektiğinden bahsetmişti. Kont ve Dr. Makovitsky, Kozelsk'te trenden inmişler ve geceyi geçirecekleri rahibe manastırına doğru yola çıkmışlardı. Ertesi gün Shamardino'daki manastıra ulaşmışlar, Kont'un orada bulunan ve bu ziyaretle şaşkına dönen seksen yaşındaki kız kardeşine veda etmişlerdi. Sasha onlara orada katılmıştı. Kontes'in kendilerini izlemesinden korkan kaçaklar, ertesi sabah erken saatlerde, takırtılı, eski bir atlı arabayla Kozelsk'e geri dönerek, doğuya doğru yaklaşık bin kilometre uzaklıkta bulunan Don kıyısındaki Rostov'a giden treni yakalamışlardı.

Ancak Kont, Rostov'a gitme niyetinde değildi. Isınmayan, sigara ve puro dumanıyla havası kirlenmiş, aptal yabancılarla dolu vagonda üşütmüş ve günün ilerleyen saatlerinde ateşi çıkmıştı. Daha fazla ilerleyemeyecek kadar hastalandığında,

doktoru ve kızı tarafından, akşamın alacakaranlığında adı zorlukla okunan bir istasyonda trenden indirilmişti. Burası Astapovo'ydu.

Kont'un Yasnaya Polyana'dan ayrılmasının üzerinden birkaç saat geçmemişti ki, kaçışıyla ilgili ilk haber Moskova'daki *Russkoye Slovo* gazetesinde çıktı. Moskova ve St. Petersburg'daki diğer gazeteler haberi aynı gün bir sonraki baskılarında yayımladılar. Haber, yabancı basın temsilcileri tarafından, acele telgraflarla yurtdışına duyuruldu. Bundan sonra gazeteler, yolculuğunun her anını, Kontes'e yazdığı mektubun metnini ve Kontes'in intihar girişiminin ya da malikânelerinin küçük havuzundaki bele kadar gelen suda intihar ediyormuş gibi yapmasının ayrıntılarını haber yaptılar. Kontes, kendisiyle röportaj yapmak isteyen bir muhabirin gönderdiği telgraftan, Kont'un Astapovo'da, istasyon şefinin evinde hasta yattığını öğrendi. Kontes, kocasının evi terk etmekteki tek amacının reklamını yapmak olduğunu açıkladı.

Söylendiğine göre Kontes, evde kalmasını isteyen Kont'a meydan okuyarak, özel bir demiryolu arabası kiralamış, çocuklarını, bir doktoru ve bir hemşireyi yanına alarak Astapovo'ya doğru yola çıkmıştı. Rus ve yabancı gazeteciler, geçtiğimiz yüzyılın en büyük yazarının giderek kötüleşen sağlığıyla ilgili haberleri saat başı telgrafla bildirmek için, Kontes ve yanındakilerden önce yola koyulmuşlardı.

Pathé Fréres Film Şirketi'nin sembolü, "her şeyi gören ve her şeyi bilen" ispenç horozunun renkli armalarıyla süslenmiş çantaları taşıyan adamlar, oraya ilk ulaşan gazetecilerdi. Görüntü Yönetmeni Meyer, emirleri Charles Pathé'den alıyordu: İSTANYONU ÇEK, İSTASYONUN ADININ YAZILI OLDUĞU YERE YAKLAŞMAYA ÇALIŞ. Aileyi, tanınmış kişileri uyudukları vagonu çek. M. Pathé, İmparatorluk sınırları içindeki demiryolu istasyonlarında fotoğraf ve film çekilmesini yasaklayan yasanın askıya alınması için, Rus hükümetinin üst düzey yetkilileriyle kişisel olarak ilişkiye geçmek zorunda kalmıştı.

O yıllar, 1894 yılında tahta geçen, iki kıtaya yayılmış ve patlamaya hazır topraklarını zalimce, tutarsız bir kurnazlıkla ve beceriksizce yöneten Çar II. Nicholas'ın topraklarındaki

görece barış son demlerini yaşıyordu. Daha beş yıl önceki bir devrimin bastırılmasından hemen sonra, iktidar kağıt üzerinde, seçilmiş bir parlamentoya gönülsüzce devredilmişti. Yaşam yörüngesi bir katilin kurşunuyla bir an için kesişecek olan Başbakan Stolypin, Çarlık Sarayı üzerindeki etkisini, Rasputin adlı Sibiryalı bir mistiğe kaptırmıştı. Ortalıkta kutsal şahsiyetler kol gezmeye başlamıştı; kıyamet tellalları türemişti; modernlik Rusya'nın başına tebelleş olmuştu. O yılın başlarında, kuyruğundaki tehlikeli gazlarla insanlığı tehdit eden Halley Kuyruklu Yıldızı, takımyıldızları arasında, olağanüstü bir şekilde yeniden görünmüştü. Kral Edward ölmüş ve yerine V. George geçmişti. Amerika'da zenci Jack Johnson Dünya Ağır Sıklet Boks Şampiyonası'nı kazanmıştı. Gazetelerin aktüalite sayfalarında yer alan bu olaylara ait görüntüler, artık Siyam Krallığı'nda, Belçika Kongosu'nda, Kalküta ve Bogota'da, emirliklerde ve dukalıklarda, pampalarda, çöllerde, gemilerde ve bedbaht Romanov İmparatorluğu'ndaki perdelerde ve duvarlarda bir görünüp bir kayboluyordu.

Kont hâlâ nefes alırken Astapovo'da çekilen ilk filmler, o haftanın Pathé Gündemi'nde yer almak üzere, kırk sekiz saat içinde şirketin Paris stüdyolarına ulaşacaktı. Kont hiç hareket ettirilemeyecek kadar ağır hastaydı; bununla birlikte doktorlar ölümünün hangi gün ve saatte geleceğini söyleyemiyorlardı. O akşamın çekimleri tamamlandığından ve Kontes'in ne zaman geleceği bilinmediğinden, Meyer, Gribshin'e artık yatabileceğini ve sabah erkenden işe başlayacaklarını söyledi.

Gribshin çantasını aldı ve peronda boş boş dolaşan yabancıların arasından geçerek vagona gitti. Gazetecilerin büyük sirk çadırının yüzeyindeki parıldayan delikten içeriye göz attı. Bir sürü uzun masanın üzerine, telgraf formları dağınık şekilde yayılmıştı. Ellerinde ufak kırmızı kalemler tutan adamlar masalara eğilmişlerdi. Gribshin'in girmesiyle, başlarını kağıtların arasından kaldırdılar. Muhabirlerden biri dalgın bir şekilde çadırın yüzeyini gözleriyle tarayarak olaya tam olarak uyan bir sözcük ya da ifade bulmaya çalışıyordu. Çadırın öbür tarafına, bir dizi uyku tulumu ve portatif kamp yatağı sıralanmıştı. Bazılarında yatanlar vardı; kimisinin çizmesi hâlâ aya-

ğındaydı. Çadır tıslayan gaz sobalarıyla ısıtılıyor; nedense birbirine hiç uymayan, etkisiz Çin fenerleriyle aydınlatılıyordu. Kont'a duyulan engin saygı göz önünde tutulacak olursa, sirk çadırının kendisi bir uyumsuzluk tezahürüydü; uyumsuzluk yirminci yüzyılın başlarındaki bu zaman diliminde her yeri sarmıştı.

Üç

İngiliz muhabir Khaitover, arkadaşı Runcie'yi izleyerek basamaklardan çıkmış ve basın vagonuna ulaşmıştı. Vagona girdiğinde, puro dumanının terle karışmasıyla oluşan ağır bir kokuyla karşılaştı. Adamlardan biri, kâğıt oyununda komiklik derecesinde şanssız olan diğerine gülüyordu. Likör kokusu sarmıştı her yanı; şimdiki zamanda ve ahenkli bir tarzda artıp azalan bir ses tonuyla bir hikâye anlatılıyordu. Koridor karanlıktı ama bazı kompartımanlardaki fenerlerden ışık sızıyordu. Işıksız bir kompartımanın perdelerinin arasından baktığında, bir an için çok hoş, çıplak bir vücut görerek mutlu oldu; vücut beyaz ve düzgündü. Vücudun hangi kısmını gördüğünü tam olarak çıkaramadı; ama gördüğünün bir kadın vücudu olduğundan emindi.

"Buraya kızları da mı getirdiniz?"

"Yo, kendileri geldiler. Bir sefer için iki ruble. Daha fazlasını verme; yoksa hepimiz vermek zorunda kalırız."

"Burası çok havasız."

"Pencereleri gündüz açıyoruz. Baylar, *Imperial*'den saygıdeğer bir arkadaşımızı takdim etmek istiyorum."

Kompartımanlardan birinin kapısı açıktı ve adamların birbirinden farklı, canlı yüzlerinin sıcaklığı dışarıya taşıyordu. Aşina olduğu simalar vardı; uğultuyla kendilerini tanıttılar: *Der Tageblatt, Le Monde, Corriere della Sera, The Telegraph.* Herkesin elinde birer bardak ve oyun kâğıtlarından birer yelpaze vardı. Tepetaklak edilmiş tahta bir kutu, oyun masası olarak kullanılıyordu. Ranzanın üstünde, dağınık kızıl saçlı

bir kız, bronşlarının derinliklerinden gelen gürültüyle horluyordu. Üzerine yalnızca bir çarşaf örtülmüştü. *The Telegraph* muhabiri, "İyi ki geldiniz" dedi. Khaitover, iş yüzünden gecikmeli gelebildiğini yeniden anlattı.

Runcie ve Khaitover yan yan yürümek zorunda kalarak adamların önünden geçtiler ve başka bir kompartımana yöneldiler. Kompartımandaki yataklardan beşi yük eşyaları ve dağınık malzemelerle doluydu. Khaitover çantasını altıncı yatağa fırlattı. Tavana çok yakın olan yatağa çıktı ve ayakkabılarını çıkardı.

"Telgraf çekmeyecek misin?"

Runcie, Khaitover'ın, editörleriyle başının dertte olduğunu, aslında gazetecilik kariyerini yan iş olarak yürütmeye başlamadan önce de aralarının iyi olmadığını biliyordu. Khaitover ticari bir işe bulaşmıştı; ama bu iş de pek fazla kâr getirmiş görünmüyordu.

Khaitover gözleri kapalı bir şekilde, "Herif daha ölmedi, değil mi?" diye yanıtladı. "Burada olduğumu bilseler, saat başı rapor isterler."

Runcie gitmek için döndüğünde, Gribshin geldi. Çantasını omzunda taşıyordu. Gribshin zayıf, esmer bir adamdı, kolay kolay gülümsemezdi ve her halinden buralı olduğu belli oluyordu. Mesafeli bir biçimde iki İngiliz'e baktı.

İngilizce olarak, "Pathé Fréres'denim. Sanırım bu benim yatağım" dedi.

Runcie, "Artık değil, *beyefendi*" diye karşılık verdi.

"M. Meyer benim için ayrıldığını ve ödemenin yapıldığını söyledi. Beşinci kompartıman, birinci *vagon*."

İki İngiliz'den yanıt gelmedi. Khaitover yatağa hiç kalkmayacakmış gibi uzandı. Gözlerini araladı, Gribshin'in yolculuk arkadaşı olduğunu yine hatırlamadı ve gözlerini yumdu. Runcie tam bir vurdumduymazlık sergileyerek, kalın kollarını göğsünde birleştirdi ve girişi kapatmak istercesine şişirdi göğsünü.

Gribshin bu tersliğe şaşırmamıştı. Çıkışa ulaşmak için koridora döndü, kâğıt oyunu yüzünden bir kez daha yan yan yürümek zorunda kaldı. Kâğıt oynayanlardan hiçbiri başını

kaldırıp bakmadı. Bitişik kompartımanın çekilmiş perdelerinin arasındaki boşluğun önünden geçerken içeri göz attı ve kızın çıplak vücudunu görmekle kalmayıp, dolaylı olarak hafifçe aydınlanan odada, karanlığın açıktan koyuya ince ince geçişini ve içindeki vücutların devinimlerinin karanlığı nasıl dalgalandırdığını da fark etti. Karanlık ve aydınlık, aydınlık ve karanlık, işte böylece gezegen yüzünü sabaha dönecekti.

Vagondan indiğinde havanın serinliğiyle canlandı; adamların, likörün ve parfümün kokusu başını döndürmüştü. İçerideyken, ne olduğunu bilmediği bir şeyden tiksinmişti. Kâğıt oynamasa da, kumara karşı değildi. Fahişelere gelince, kendisi de para vermeden, hiçbir kadına dokunmuş değildi. Yine de duyduğu tiksinti, ayaklarının altındaki zemin kadar somuttu.

Kalacak yer bulmak şimdi ciddi bir sorun haline gelmişti. Vagonun çevresini saran hararetten uzaklaştı, sirk çadırındaki ikinci barınağa doğru iki adım attı ve sonra fikrini değiştirdi. Sirk çadırının görüntüsü, içindeki öfkeli sabırsızlığı ateşledi. Kırmızı ve yeşil çadır bezlerinin gölgesi kesinlikle sinirlerini geriyordu. Bir de gözleri yanıyordu.

Gribshin, nereye gittiğini bilmeden, istasyon şefinin evinden aksi istikamette uzaklaştı. İçinde demiryolu malzemelerinin bulunduğunu sandığı sahipsiz binaların dizildiği çamurlu bir patikadan geçti. Pis bir gölcüğün çevresine dört beş ev kondurulmuştu. Sonunda patika, bir tepenin çevresinden dolanan, kaldırımsız bir yola ulaştı. Tren istasyonu gözden kayboldu. Şimdi kendisini okyanusun derinliklerindeymiş gibi, Rusya taşrasında tamamen yalnız buldu.

Yol, birbirine işveli işveli sokulup sonra ayrılan iki çirkin tarlanın arasında, yılan gibi kıvrılıyordu. Duyulabilen tek şey rüzgârın sesiydi. Hafif rüzgâr saçlarını güçlükle uçuşturmasına karşın, kulaklarında uğulduyordu. Parlak, kabarık bulutlar gökyüzüne dağılmıştı. Bu saatte kimse dışarıda değildi; çevrede ne bir insan ne de bir hayvan görünüyordu. Tarlalardan

birinin kenarında, kütüklerden yapılmış düzgün bir evin perdeli penceresi bir lambayla aydınlanıyordu. İstasyondan daha da uzaklaşması gerektiğinden emin olarak, ışığın sıcak davetini dikkate almadı.

Manzaraya ay girdi; kocamandı ve neredeyse dolunaydı. Ufuk çizgisi boyunca alçalıyordu. Gribshin delik deşik görünen küreye ısrarla baktı, ışıktan gözlerinin yaşarmasına aldırmadı. Artık epeyce uzaklaşmıştı; yüzlerce metre yürümüş, görünüşe göre Astapovo'nun dışına çıkmış ya da komşu köylerden birine ulaşmıştı. Biraz ileride, kütüklerden çatılmış, küçük, kare şeklinde birkaç evden oluşan bir yerleşim çıktı karşısına. Evlerin dam saçakları pastel renklerle boyanmıştı. Karşısına bir yol çıktı. Bu, eski posta yolu olmalıydı; tren geldikten sonra kullanılmaz hale geldiği belli oluyordu. Yaklaştıkça yoğun bir trafik olduğunu fark ederek, şaşkınlığa düştü. Yol boyunca, hızlı hızlı nefes alarak ve çamur sıçratarak koşan bir adamın siluetini gördü. Adam, yerdeki bir ağaç kütüğüne takılarak dizlerinin üzerine düştü, sonra çabucak ayağa kalktı ve koşusunu sürdürdü. Adam onu görmemişti. Bu gece dışarıda tuhaf şeyler oluyordu.

Evleri geçince, yolun kıyısında diğerlerinden daha büyük bir binayla karşılaştı; iki katlıydı ve buz tutmuş avlusunun diğer yanında bir ahır vardı. Gribshin, yeni yüzyılda terk edilmiş eski postaneyi tanıdı. Tren yolunun yapımından önce bile, yakınındaki diğer binalardan daha bakımsız olmalıydı. Binanın bakımından sözde sorumlu olan yönetimin, posta hizmetlerini yerine getirmekteki istekliliği de her zaman sözde kalmıştı. Pencereler tahtayla kaplanmıştı. Çatısının eksik padavraları dişsiz hayaletler gibi göze batıyordu. Bacasından çıkan duman ay ışığında görülmeseydi, Gribshin burada kimsenin oturmadığını düşünebilirdi. Kapıyı sert bir şekilde çalmaya başladığında, yumruklarının gücüne şaştı.

Başlangıçta yanıt gelmedi, sonra bir şey kapının arkasında patırtıyla hareket etti. Gelen ses bir sıçanınkine benziyordu. Birkaç dakika geçtikten sonra, kapı savrularak açıldı ve sıçan, ince bir iş gömleği giymiş, şişman ve yaşlı bir adama dönüştü. Adam, sanki Gribshin'i görmüyormuş gibi, onu baştan

ayağı süzdü. Kızarmış ve sulu gözlerinin çevresinde bir sürü keskin çizgi ve kırışıklık vardı.

Gribshin, "İyi akşamlar" demeye cesaret edebildi. Dik dik bakan bu adam, iki İngiliz'den daha fazla gözünü korkutmuştu. "Rahatsız ettiğim için özür dilerim."

Adam gerçekten de rahatsız olmuş gibiydi. Bu münasebetsizlik karşısında öfkelenmiş görünüyordu. Dişlerini sıkarak, "Kimsin sen?" diye homurdandı.

"Pathé Fréres'de çalışıyorum. Bir nevi gazeteciyim."

Adam, Gribshin'in söylediklerini düşünürken bir an için duraksadı. Sonra, hırıldayarak, "Lanet bir hacı olduğunu sanmıştım" dedi.

"Yo, hayır..." diye söze başladı Gribshin. Ölesiye yorgundu. Fazla yorucu gelmeyen demiryolu yolculuğundan çok, istasyon şefinin evinin çevresindeki gürültülü karmaşa ve kendi belirsiz duyguları yüzünden bitap düşmüştü. Trenin aniden ileriye fırlayışını hâlâ kemiklerinde hissediyordu.

"Onu defetsene, seni aptal!" diye bağırdı bir kadın. Kapıya geldi, ev elbisesi ve buruşuk bir uyku başlığı giymiş yaşlı bir kadındı bu.

"Bu gece olmaz! Hiç yerimiz kalmadı. İstasyona gitmesini söyle!"

Gribshin, "Uyuyacak bir yere ihtiyacım var" dedi kekeleyerek. "İyi para veririm. Ben..." Duraksadı, durumunu açıklayabileceğini sanmıyordu ve cesareti kırılmıştı. "...çok yorgunum."

"Burada uyuyamazsın!" Kadın sert konuşuyordu. "Bu gece ve sonsuza dek kapalıyız!"

Gribshin yine de, beklediği gibi, teklifinin yaşlı çifti etkilediğini fark etti. Birden ileriye atıldı ve adam, Gribshin'in, omzunu sıyırarak öbür tarafa geçmesine göz yumdu. Loş, alçak tavanlı ön odaya girdiğinde vagondaki boğucu sıcaklığa göre daha temiz ve müşfik olan, ateşin kuru sıcaklığıyla kuşatıldı. Zayıflık gösterdiği için pişmanlık duydu; ancak yorgunluk bir hastalık gibi üzerine çökmüştü. Adam, ağır tahta kapıyı tek bir söz bile etmeden kapayarak, Gribshin'i isteksizce kabul ettiğini göstermiş oldu.

"Lütfen" dedi Gribshin.

Bu odaya ya da buna çok benzeyen bir başka odaya daha önce de girmişti. Postaneler genellikle benzer planlarda inşa edilirdi. Kireçle badanalanmış tuğla kaplamalı kocaman bir soba odanın ortasında duruyordu ve biraz öteye bir yatak açılmıştı. Yola bakan iki pencere, duvara monte edilmiş bir kanape, ağır bir oyun masası ve birkaç tabure odanın diğer eşyalarını oluşturuyordu. Baltayla yontulmuş kirişler tavanı destekliyordu. Ortam bir gaz lambasının zayıf ışığıyla aydınlatılmıştı. Odanın her köşesini göremiyordu. Birisinin bir yerlerde kötü niyetle gizlendiğini düşündü.

Kadın tekrar müdahale etme gereği duydu. "Ne kadar ödeyeceksin?"

"Beş ruble" dedi.

Bu, gülüç bir miktardı. Moskova'daki lüks bir odanın fiyatıyla aynıydı; ama yaşlı kadın, yine de şüpheyle baktı.

"Yatak için altı ruble" dedi. "Ve seni uyarıyorum, bu sadece tek kişi için."

Gribshin bu alışverişin, postanenin kayıp gelirini karşılayabileceğini o anda fark etti. Artık huzur bulmak istiyordu ve pazarlığı sona erdirme niyetiyle başını salladı. Ama aslında hiç de huzurlu değildi ve yalnızca sohbet olsun diye, "Bu gece kadınlar yok mu?" dedi.

Kadının kocası homurdanarak, "Hepsi istasyondalar. Genelev artık orası oldu. Böyle bir şey dünyanın hiçbir yerinde görülmemiştir" diye cevapladı.

Dört

İstasyon şefinin evinde, güçlükle soluyarak yatan oldukça yaşlı yazar, Rus Ortodoks Kilisesi'nin otoritesine karşı çıkmış, daha da öteye giderek meşruluğunu Kilise'den alan Çar'ın iktidarına karşı mücadele etmeye başlamıştı. Kont, Rusya'yı beş yıl önce ateşe veren devrimci sosyalist hareketle karşılaştırıldığında önemsiz görünse de, tehlikeli bir adamdı. İlahi yaptırım iddiasındaki bütün din ve yönetim kurumlarını sahtekârlıkla suçlamıştı. Teslis,* İsa'nın Göğe Yükselişi, azizlere atfedilen mucizeler gibi öğretileri yalanlamış; emredilen ibadet biçimlerini, papazlar arasındaki hiyerarşiyi ve kiliselerin kutsallığını reddetmişti. Bir insan için gerekli olan tek dinsel öğreti, İsa'nın Dağ Vaazı'nda** yer alıyordu. Komşunu sev. Günahtan kaçın. Kont, İsa'nın emrettiği yaşam şeklini benimseyerek; toplumdan, zenginlikten, şöhretten ve şehvetten elini eteğini çekmeyi denemiş ancak her seferinde başarısız olmuştu.

Kont, çok büyük çelişkilerle kuşatılmıştı. Büyük arazilerinde binlerce köylünün çalıştığı bir aristokrattı; ama başkasının sırtından geçinerek yaşamanın yanlış olduğuna inanıyordu.

* Hıristiyan öğretisinde Baba, Oğul ve Kutsal Ruh'un, tek bir Tanrı'da, üç ayrı şahsiyet olarak birleşmesi. (ç.n.)

** İncil'de yer alan dini öğretiler ve ahlaki söylemlerin bütünüdür. Öç almanın meşruluğuna karşı çıkan Vaaz; havarileri ve diğer dinleyicileri yeni bir yaşam biçimine yönlendirmeyi, düşmanlara bile eşit davranılan, sevgiye dayalı yeni bir düzene geçilmesini amaçlamıştır. İsa'nın Dağ Vaazı, Hıristiyan yaşam biçiminin özü olarak bilinir. (ç.n.)

Köylü kıyafetleri ve çok kötü, el yapımı ayakkabılar giyiyordu. Bu arada, ailesinin diğer üyeleri Avrupai elbiseleriyle ortalıkta dolaşıyordu. Sade vejetaryen yemeklerinin servisini beyaz eldivenli garsonlar yapıyordu. Çağdaş uygarlıkları hor görmesine karşın, fotoğraflar ve bisikletler karşısında büyüleniyordu. Yasnaya Polyana'da, çevre düzenlemesi İngiliz tarzında gerçekleştirilen bir tenis kortu yaptırmıştı.

Cinsellikten, evlilikte bile mümkün olduğunca kaçınmak gerektiğini söylemesine karşın, çok çocuğunun olmasıyla ün salmıştı. Karısından olan on üç çocuğunun yanı sıra, arazisinde çalışan köylü kızlardan, sayısını kendisinin de bilmediği bir sürü başka çocuğu da vardı. Sonunu hiç düşünmeden pek çok kıza sahip oluyor; mutfakta, süthanede ya da samanlıkta üzerlerine atlıyordu. Sonra da yaptığı düşüncesizliklere tuttuğu notlarda hayıflanıyor; yazılarını dengesi çok kolay sarsılan karısından saklamıyordu. Aklı ve istekleri arasındaki çelişki, artık isminden ayrılmaz hale gelmiş efsaneye yeni renkler katıyor; ancak bu durum, ailesini olduğu kadar taraftarlarını da sıkıntıya sokuyordu.

Aslında, taraftarları da çelişkiler içinde bocalıyordu. Din karşıtı bir kişi olan Kont, öğrettiklerine dayalı her türlü örgütsel hareketten kendisini ayrı tutmak istiyordu. Yine de öğretmeyi sürdürüyor, yazdığı kitapçıklar ve mektuplar yeni taraftarlar edinmesini sağlıyor; pek çoğunun, birer hacı gibi Yasnaya Polyana'ya, şimdi de Astapovo'ya gelmesine neden oluyordu. Müritlerinden Vladimir Chertkov, Kont'un böyle bir şeye gereksinim duymadığını açıklamasına karşın, kendisini Kont'un çalışmalarının ve düşüncelerinin en büyük koruyucusu olarak konumlandırmıştı. Chertkov, yıllar geçtikçe Kont'un tutkuyla bağlandığı en önemli kişi olmuştu. Şimdi de, Kont onu ölüm döşeğine çağırtmıştı.

Gribshin, içinde bir lavabo ve sandalye olan, postanenin arkasındaki bir odaya alınmıştı. Yaşlı kadın çarşaflar için bir ruble daha, mum için de on kopek istemişti. Gribshin, yalnızca ayakkabılarını çıkartarak, üzerindekilerle hemen yattı. Yal-

nızca on beş dakika süren, derin ve rüyasız bir uykuya daldı. Sıçrayarak uyandığında, bir anda odadaki her şeyi fark etti: kimi nahoş, kimisi çok garip bir şekilde tatlımsı, çeşit çeşit kokuların anaforunu, gıcırtılı sesleri, rutubeti, lekeli gri çarşafta ondan önce uyumuş olan adamları, duvarlar ve eşyalar üzerinde korkunç bir şekilde hareket eden gölgeleri sezdi.

Astapovo'dan neden kaçmıştı? Bir biçimde korktuğu düşüncesinden tiksiniyordu. Aslında kaçmasının nedeni o iki Grub Sokağı budalasından gözünün korkması değildi. Bunun başka bir nedeni olmalıydı. Bu rahatsız edici sert yatakta sırtüstü yatarken ve karanlıkta bile görülen sineklerin bulunduğu tavana bakarken, bunları düşünüyordu. Kaçış nedeni daha çok, mantıksızlığın esiri olmasıyla ilgiliydi. Bu durum, Tula'da trene bindiğinde kapıldığı tuhaf duygulara benziyordu ve içinde bulunulan andan koparılmak gibi bir şeydi. Sirk çadırının duvarları patlayacak kadar şişirilmişti. Profesör'ün elindeki ölü sıçan başını kendisine çevirmiş, gözleriyle onu inceliyordu. Karartılmış basın vagonundaki çıplak kadının cildi sıkı ve pürüzsüzdü. Şimdiki zaman diye bir şey yoktu: Şimdiki zaman geçmişin ve geleceğin somut gerçeklikleri arasında kalmış bir yanılsamadan ibaretti.

Sabah yapılacak tıbbi açıklamalar için, erkenden Astopovo'ya dönmesi gerekiyordu. Merakla ertesi günü düşünürken, kendisini odadaki gölgeli eşyalara kaptırdı: çarpık lavabo, kapının çerçevesi, pencerenin pervazı. Kaba saba bir ikon, köşedeki geleneksel üçgen rafin üzerine yerleştirilmişti. Bir çeşit ay ışığı oyunuyla gelen donuk bir ışık huzmesi panjurların arasından süzülerek, sıradan bir kitap büyüklüğündeki resmin üzerine düşüyordu. Tabii, burada bir kitap bulunduğuna dair hiçbir emare yoktu. Meryem Ana'nın ve Oğlu'nun sarmaş dolaş gösterildiği ikon, Gribshin için o kadar tanıdıktı ki, kısa bir bakış bile resmin tamamını algılamasına yetti. Yine de, gözlerini dakikalarca ondan alamadı. Göz kamaştırıcı ışığın şans eseri vurduğu lake kaplamalı tahta ve özellikle de Meryem ve İsa'nın başlarının çevresindeki yaldızlı hale parlıyordu. Altın yaldız, meçhul sanatçının tam da amaçladığı gibi ışıldıyordu.

Böyle görüntülere aşinaydı. Kısa ömründe, benzer şekilde ışıklandırılmış pek çok ortam görmüştü. Dilbilim dersleri veren ve gezgin bir devrimci olan babası, bir zamanlar onu ikonlarla süslenmiş pek çok küçük salona, köy evine, irili ufaklı kiliseye ve manastıra götürmüştü. Anton Gribshin, her yıl ilkbaharın başında güneye ya da batıya doğru yola çıkar, çoğunlukla, Tula ve Razan kentlerinin yakınlarında yeni yeni filizlenen köy okullarına giderdi. Hayırseverlerin katkılarıyla satın alınan kitaplar ve diğer eğitim malzemeleri Filolog'un hızlı, esnek, örümcek gibi kollarında her yere taşınırdı. Küçük oğlu, çoğunlukla ona eşlik ettiği için Moskova'daki modern ortaokulundan uzak kalıyor, böylece ülkenin ilkel sosyal koşullarını tanıma fırsatı buluyordu.

Delikanlı Kolya, okula gitme zorunluluğu, maddi sıkıntılar ya da anlaşılmaz bir şekilde yalnızca yetişkinlere mahsus olması gibi nedenlerden ötürü babasıyla seyahat etmesine izin verilmediği yıllarda hayal kırıklığına uğruyordu. Babası evdeyken, ev halkı tarafından genellikle küstürülür, itilip kakılır ve küçümsenirdi. Çocuk, kazançlarının yetmediğinin ve çok büyük borçlarının olduğunun farkındaydı. Ancak babasının ruh hali, neredeyse, yola çıkıp şehrin kıyısındaki gümüşi ormanlara varır varmaz, tamamen değişirdi. Anton oğluyla birlikteyken coşar, yaşamının dönüm noktalarının (babasının iflası, rektöre sunulan bir tavsiye mektubu), karısının kronik hastalığının (Kolya'nın doğumunda yakalandığı bir kadın hastalığı) ve tek yurtdışı yolculuğunun (Berlin'e) zihninde dönüp durmasına izin verirdi. Kolya'yı yirminci yüzyılda onu erkekliğe taşıyacak talihinden dolayı kutlardı. İnsanoğlunun yirminci yüzyılda, hayvan atalarından miras kalan en temel içgüdülerden kurtulacağına inanıyordu. "Bilim için hiçbir şey imkânsız olmayacak. Yüzyıl önce telefon ya da sinema insanı nasıl da şaşırtırdı, bir düşün. Gelecek yüzyıldaki ilerlemelerin neler olabileceğini nasıl kestirebiliriz? Hastalıkların, açlığın ve insanlığın başındaki diğer uğursuzlukların üstesinden geleceğiz... Dünya tersine dönecek, ben bile bunları görecek kadar yaşayabilirim. Bilim adamları yeni bir dinin en yüksek papazları olacak. Bilimin kendine ait törenleri, kutsal emanetleri,

Louis Pasteur ve Thomas Edison anısına tatil günleri olacak..."

Anton, bir zamanlar, henüz tam olarak keşfedilmemiş bilimsel bir işlemin gelecekte bütün ölüleri diriltebileceğine inanan, artık vefat etmiş Moskovalı filozof Nikolai Fedorov ile yazışmıştı. Uygarlığın geleceği bu yeniden doğuşa bağlıydı. İnsanoğlunun karşısındaki tüm sorunlar ölümün merkezde bulunmasından kaynaklanıyordu. İnsan türünün "Ortak Görev"i olan ölümsüzlüğe ulaşmak, sosyal devrimin yegâne meşru amacıydı. "Düşünebiliyor musun?" demişti babası, "krallar ve çarlar tarihe karışacak. Gelecekte herkes kendi kendinin kralı olacak, yalnızca kendi kişisel, küçük alanına değil, bütünüyle doğaya hükmedecek... Ölüme bile..."

Yılın bu zamanlarında her taraf buzla kaplı olurdu ve sürücüler kışın sert yollarını, ilkbaharın ıslak yollarına dönüşmeden geçebilmek için acele ederlerdi. Kazlar kuzeye doğru uçardı. Evde hiç dile getirilmeyen, yeni binyıla yönelik bu iyimserlikler, battaniyelere sarılı Kolya'ya ferahlık duygusu verirdi. Kolya, babasına çok gerçekçi görünen bu kehanetlerin tamamen anlamsız olduğunu bilirdi.

Köy öğretmenleri onları, birkaç okul malzemesinin ötesinde, bir kurtuluş umudu bekler gibi beklerlerdi. Çocuklar yıkanır, kırsal yörelerdeki köylülerin yoksulluğu ne kadar müsaade ederse, okul binalarının bakımı yapılırdı. Okullar genellikle ahırdan bozma tek odalı yapılardı. Sobaları tüter, duvarlarındaki yarıklardan rüzgârın uğultusu duyulurdu. Devlet gözetimindeki dersler, yazma, okuma, dilbilgisinin temel kuralları, dört işlem ve İncil tarihinden ibaretti. Anne babalar bunların dışındaki hiçbir şeye önem vermiyor; kızlarının ve oğullarının, gözlerinin açılarak işten kaçmasına ya da bir şekilde ayartılmasına neden olacak şeylerden uzak duruyorlardı.

Anton, genç öğretmenleri cesaretlendirir ve heyecanlandırırdı. Zor koşullarda çalışıyorlardı ve yıllık ücretleri 200 rublenin altındaydı. Onlara kitap, küre, iletki, pusula, abaküs ve en önemlisi yazı kâğıdı getiriyordu.

Kadın öğretmenler onu nazik, hatta aşırı kibar bulurlardı; gerçekten çok saygılıydı. Kadınlar tahmin edileceği gibi genç

ve bekârdı; bu da onları açıkça ya da gizli kapaklı olarak uçkur meraklısı köylülerin hedefi haline getiriyordu. Azıcık eğitimli olanları bile düzeyli bir sohbete aç olduklarından, Anton ve Kolya'yı memnuniyetle karşılıyor, onları okullarına bitişik tek odalı evlerinde ağırlıyorlardı. Çay ve kıymalı börek ikram edilirdi. En çok okunan kitaplar, yeni oyunlar nelerdi? Gazetelerde neler vardı? Avrupa'da bulunmuşlar mıydı? En sonunda, farklı şekillerde ama her zaman bir iç çekiş, ardından muazzam bir merak ve endişeyle şu soru yöneltiliyordu: Hiç umut var mı?

Kolya, kırsal bölgelere yaptıkları gezileri çok sevmesine karşın, yaptıkları hayır işinin ne Anton'a, ne öğretmenlere ne de neredeyse her birinin birer mankafa ya da kızlardan birkaçının şapşal olduğu öğrencilere somut bir yarar getirdiğine inanıyordu. Bazı çocuklar ondan büyük oldukları halde, güçlükle okuyabiliyorlardı; Çar'ın okuma yazma bilmeyenlerle dolu bu topraklarında okumayı söktüklerinde de bundan yararlanacak gibi değillerdi. Kolya, onların paspal giysilerinden, kötü davranışlarından ve yaradılışlarındaki kabalıktan nefret ediyordu. Anton sınıflarında konuşurken, itişip tepişiyor, birbirlerine terbiyesiz işaretler yapıyorlardı. Öğrenciler babasının, eğitimlerine gösterdiği ilgiyi hor görüyor, küçümseyişlerinin canlılığı ve şiddeti Kolya'yı da zorunlu olarak aynı şeyi yapmaya itiyordu. Derslerin hiçbir değeri yoktu. Bu insanlara okumayı öğretmek ve onların gelişmesini beklemek anlamsızdı; onları yepyeni insanlar yapmak gerekiyordu, ki bu çok daha zor bir işti.

Bütün okullar, köy papazlarının denetimindeydi ve Anton'un papazlara gösterdiği saygı, kadın öğretmenlere gösterdiğinden daha az değildi. Papaz, önceki yıl coğrafya ve fen öğretilmesine izin verirken ne kadar direnç göstermiş olursa olsun, reformcu babası kiliseye her seferinde bal, peynir ya da kumaş gibi çeşitli armağanlar getirirdi. Küçük kilisenin ön tarafındaki ikon perdesinin –ikonostasis–* ve diğer sanat eser-

* Bizans geleneğinin sürdüğü Doğu kiliselerinde, rahiplere ait bema bölümünü ve apsisi orta nefte ayırmak için yapılan taş ya da ahşap bölme. (ç.n.)

lerinin çevresinde hayranlığını ifade eden sesler çıkarır, kilisenin tarihi hakkında sorular sorardı. İkonlardan biri ya da ötekiyle bağlantılı olarak bir hastalığa çare bulunması, beklenenin üzerinde mahsul alınması gibi tesadüfi bir küçük mucizeyi hatırlayan papazı dinlerken başını sallardı. Bazen, yörede yaşamış bir azizin kilisenin bodrum katındaki her tarafı kapalı odası gösterilirdi. Köy ahalisinin inanışlarına göre, bu odadayken azizin vücudunun çürümeyeceğine inanılırdı.

"Hayret verici" derdi Anton. "Yüce Tanrım."

Babasıyla din adamı fısıltıyla sohbet ederlerken, Kolya kiliseyi inceler, yol boyunca karşılaştıkları diğer dini kurumlarla benzerliklerini bulmaya çalışırdı. Bu kibar ziyaretler hoşuna giderdi. İkonların cazibesine kapılır; genellikle, yapıldıkları çağa ve asıllarına bağlı olarak değişen sanatsal biçim farklılıklarını ve sınırlı sayıdaki temanın işlenişindeki değişikliği ayırt etmeyi çabucak öğrenirdi. Meryem Ana ve Oğlu, çarmıha gerilmiş İsa, Vaftizci Yahya, yerel aziz gibi temalar, birbirleriyle ilişkileri ve Tanrı'ya yakınlıkları hakkında fikir vermek için özenle ikon perdesine yerleştirilirdi. Her birinin bir öyküsü vardı. Resimler, genellikle tekdüze olan manzaranın sıkıcılığından ve bir şekilde babasını etkisi altına alan yazılı sözün dogmasından kurtulmayı sağlıyordu. Kolya o zamanlar bunu tam olarak anlamamış ya da kabul etmemişti.

Baba ve oğul, birlikte yaptıkları yolculuklarını Kolya'nın ortaokul yılları boyunca sürdürdüler. Mezuniyetinden önceki o ilkbaharların sonuncusunda, Tambov bölgesindeki bir köye gittiler. Buradaki okul, onun eve bırakılmasından bir yıl önce güzergâhlarına dahil edilmişti. Bokino özellikle geri kalmış, hiç insan eli değmemiş bir yerdi. Örneğin, Anton, orada oturanların ortak bir kuyu açma zahmetine girmediklerini, ormanda bir yerlerdeki çamurlu bir göletten su çekmekten gocunmadıklarını gözlemlemişti. Sanki hiç onaramazlarmış gibi, çatıları akıyor, asfaltsız yol boyunca sıralanan kulübeleri neredeyse yıkılıyordu. Yalnızca, tuğla kaideleriyle kilise, bakımlı bir şekilde ayakta duruyor ve yağmuru geçirmiyordu. Kilisenin, farelerin cirit attığı terk edilmiş avlusunda yapılan derslerde öğrenciler, şehirli yabancılara ağızları açık bakıyor-

lardı. Dersten sonra Anton ve Kolya, kadın öğretmenin mutfağına gittiler; öğretmen onlara her derde deva olduğu söylenen, yöresel bitkilerle yaptığı çaydan ikram etti.

Masha, her nedense, diğer kadın öğretmenlerden daha büyüktü. Yirmili yaşlarının sonuna gelmiş, ufak tefek, dolgun dudaklı, parlak kahverengi gözlü bir kızdı; ama sağ gözkapağı hafifçe sarkıktı. Konukların her ikisine de "siz" diye hitap ediyordu. Kendilerininki gibi orta halli bir aileden gelen kız, yıllar önce küçük düşürücü bir şekilde kirletilmişti. Anton, Kolya'ya çok dikkatli bir şekilde, olayı gerçekleştiren genç adamın Moskova'nın Presnya bölgesinden olduğunu ve fırıncı yamaklığı ya da benzeri bir iş yaptığını anlattı. Uygun bir eş bulması ya da en azından âdet yerini bulsun diye evlenmesi konusunda umutlar besleyen ailesi, sonunda kızı evlatlıktan reddetmiş ve hamile kalan kızın çocuğu alınmıştı. Artık Kolya, kızın kırmızı yanaklarında açıkça görülen çöküntüye ve sıcak çayın buharını hafifçe içine çekerken göğüslerinin inip kalkmasına önemseyerek bakmaya başlamıştı. Kızın hiç görmediği sinema hakkında konuştular. Kolya'ya kızın çaresizliği, yoksulluğu ve yalnızlığı, dişiliğinin ve cinsiyetinin ayrılmaz bir parçasıymış gibi geldi. Kız, Kolya'nın kendisine bakışını fark etti.

Veda ettikten sonra –kızın elleri sıcacık, yumuşacıktı ve Kolya kızın, ellerini kavrayışında, belirli bir ısrar olduğundan kesinlikle emindi– konuklar kiliseye uğradılar. Buradaki papaz da Moskova'dan havadisleri duymaya hevesliydi. Anton papazla etrafta dolaşırken ona kilisede beklemesini söyledi. Hâlâ kızı düşünen Kolya söylenilenleri duymamıştı bile; neden sonra babasının yokluğunu fark etti.

Ana koridorun uzağına yerleştirilmiş ve üzerinden bir kandille aydınlatılmış Meryem Ana portresinin önünde ayakta durduğunun bilincine vardı. Resmin üzerindeki is, Meryem Ana'yı biraz yumuşatmış, başının üzerindeki kutsal ışık olarak bilinen haleyi belirsizleştirmişti. Yalnız başına, yanında Oğlu yokken betimlenmişti ve yüz ifadesi sıkıntılıydı. Bütün azizlerin doğal olmayan bir belirsizlikle gösterilmesi tipik bir yaklaşımdı. Anton'un bir seferinde açıkladığı gibi, ısrarla insan olduklarının ileri sürülmesi tanrısallıklarının inkârı olacaktı. Yi-

ne de, oradaki Meryem Ana'nın bakışları, koyu renk gözlerinin derinliklerinden gelen, insana özgü, gerçek bir hüznü açığa vuruyordu. Çektiği acı yalnızca Oğlu'nun yaşamı yüzünden değildi; varoluşumuzun altında yatan mutsuzluk nedeniyle acı çektiği, Kolya'nın taşra kasabalarına yaptığı yolculuk sırasında apaçık ortaya çıkmıştı. Kadın Öğretmen Masha, terk edilmiş bir şekilde, perişan haldeki mutfağında oturuyordu ve şimdi Kolya, ortak duyguların oluşturduğu, aralarındaki bağı hissederek sarsıldı. Bu ortak duyguların, babasının arzu ettiği gibi, yaptıkları yolculuğun ortaya çıkardığı bir tepki olduğunun bilincinde olsa da, ortak duygularının derinliğinin ne kadar büyük bir heyecan yarattığını ve kendisini bir başkasıyla özdeşleştirmesindeki payının ne olduğunu anlamamıştı. Yanakları kızardı.

Tam başka tarafa döneceği sırada resimdeki gözler dikkatini çekti. Meçhul sanatçının, şeklini biraz bozduğu renk değiştiren gözbebekleri, birkaç çizim ve renk oyunuyla, iki boyutlu resme canlılık kazandırıyordu. Resimdeki gözler, onu içinde bulunduğu ateşli karmaşada buldu ve oradan çekip çıkardı.

Şimdi İkon'un parladığını ve kandilin ışığını yansıtarak çoğalttığını fark etti. Sanatçının resmin yüzeyine yaptığı bir işlem, onun ıslakmış gibi görünmesini sağlamış; bu da görüntünün doğurgan, cismani varlığının daha da çok hissedilmesini sağlamıştı. Resme, Kolya'nınki gibi donup kalarak ve tamamen yoğunlaşarak, uzun uzun bakıldığında, geçici parlaklık aşağıya, Meryem Ana'nın yüzüne doğru kayıyor gibiydi. Kendi teni de benzer şekilde, kızgın yağ dökülmüş gibi yanmaya başladı. Tahtanın üzerinde, küçük kilisedeki hava akımıyla titreşen bir su kabarcığı gördü ya da gördüğünü sandı; bu, bir gözyaşı damlası. Evet, gözyaşıydı. Gözyaşı damlası, kendi varlığından şüpheye düşerek, hafifçe kabardı. O ağlıyordu. Kolya görüntünün bulunduğu yüzeye uzandı. Elini geri çektiğinde parmakları ıslaktı ya da ıslak olduğunu sandı.

Gözyaşı.

Çocuk daha on dört yaşındaydı. O yaşta her türlü heyecan abartılı yaşanırdı. Sonraki yarım saat boyunca, babasıyla papaz geri dönünceye kadar, İkon'un yanından ayrılmadı. Za-

man, onun varlığının çevresinde bir anafora kapılmıştı. Sonradan fark etti ki, dua etmişti ya da bir nevi dua etmişti; bunu sözcükleri bir sıraya dizme gereği duymadan ve bilinçli bir şekilde yalvarmadan yapmıştı.

Birkaç gün içinde eve döndüler; Kolya neredeyse hiç konuşmuyordu. Ortaokuldaki derslerine bıraktığı yerden devam etti. Babası çalışma odasına kapanarak, borçları ve harcamaları hakkında kara kara düşünüyor, belki de umutsuzluğa kapılıyordu. Ancak Kolya, Moskova'ya tam olarak döndüğüne inanamıyordu. Zaman zaman vücudunda ürpertiler hissediyor, derslerine ve ev işlerine, kafası başka şeylere takılmış bir halde katılıyordu. Gözyaşları içindeki İkon'dan kimseye söz etmedi. Buna rağmen, bir okul çocuğu olarak eski yaşamını nasıl sürdüreceğini ve bu ilahi cazibe karşısında nasıl tepki göstereceğini bilemiyordu.

Nasıl olduysa, babası oğlunun huzursuzluğunu sezmeye başladı. Kolya'nın ruh haline karşı genelde duyarlı değildi. Evin içinde onun varlığını doğru dürüst fark etmezdi bile. Çocuk çoğunlukla onunla karşılaşmamaya çalışırdı. Ama şimdi, çocuğu Bokino'da, kilisedeki İkon'un önünde ağzı hayretle açılmış bir halde bulduğunu ve bunu o zaman da tuhaf karşıladığını hatırladı. İlginç bir şekilde, ayakları yere basan, genç bir rahip olan Peder Mikhail ile çok derin bir sohbete daldığından, bu konu hakkında bir kez daha düşünmemişti. O gün yaptıklarıyla ilgili hafızasını yokladı.

"Masha Tupakova" diye tahminde bulundu.

Kolya'nın yüzü kızardı; kadın öğretmenin adının böyle rahatlıkla söylendiğini duymak bile yetmişti. Soyadını bilmiyordu. Babasının isabetli atışına sinirlendi; sanki Kolya'nın kalbi bir reklam tabelası kadar genişti. Öte yandan, babası sıradan, romantik bir aşk çılgınlığıyla acı çektiğini sanarak, iğrenç bir şekilde ve onu çileden çıkartacak kadar yanılıyordu. Bokino'daki Meryem Ana'yı nereden bilecekti ki? Peki, ya şu titreyen gözyaşını? Kolya sakladığı sırla huşu içindeydi.

"Akıllı bir kız" dedi bir süre sonra Anton Nikolayevich. Başını anlayışlı bir şekilde sallıyordu. "Sonunda, kendisi için en iyi olanı yapacak."

Kolya yanıt vermedi. Babasının Masha'nın geleceği hakkında, tepeden bakan, belli belirsiz tahminlerini düşünüyordu. Anton onu düşündü. Sorunu doğru bir şekilde çözdüğüne karar vererek küçük bir tatmin duygusu yaşadıktan hemen sonra, oğlunun iç dünyasına duyduğu ilgiyi kaybetti. Kendisi bile, bir yıl önce Masha Tupakova ile yatmıştı ve gelecek yıl oğlunu götürmeyerek bunu yeniden yapabilecekti. Artık çalışma odasına geri dönmek istiyordu; bir saat içinde karısına bitki özlü birtakım ilaçlar getirmek zorundaydı. Ama çocuk, anlayışı için ona teşekkür etmek ya da bir an önce oradan sıvışmaya çalışmak yerine, karşısında aptal gibi dikilmeyi sürdürüyordu. Bunun üzerine Anton, bu kirli, sıkışık, yıpranmış ve sürekli ipotek altındaki evde her zaman hissettiği gibi sıkılmaya başladı. Yollarda olmayı özledi; yollardayken daha iyi bir arkadaştı oğlu. Buradaysa onu sohbet etmeye zorluyordu.

"Fark ettin mi bilmiyorum" diye söze başladı Anton. "Bokino Kilisesi'ndeki İkon, çok farklı bir özelliğiyle tanınır. Sanırım, çok dikkatli bakıldığında ve kendini tamamen verdiğinde, Azize Meryem ağlıyormuş gibi görünüyor ve sanırım yüzüne gerçek gözyaşları akıyormuş. Gözyaşlarına dokunulabiliyormuş. Bir sürü insan yalnızca onu görmeye geliyormuş. Bunun üzerine yemin ediyorlar. Bokino'daki Meryem Ana'nın tedavi ettiğine inanılan hastaların sayısı, devlet hastanelerindekini geçiyor, düşünebiliyor musun? Bu yanılsama, gözlerine çok küçük kanallarla bağlanan su hazneleri sayesinde ortaya çıkıyormuş. O ışıkta küçücük delikleri göremiyorsun. Geçen yıl yaptığım ziyarette Peder Mikhail bunun nasıl olduğunu bana göstermişti." Anton iyi niyetle gülümseyerek sözlerini sürdürdü. "Bu sayede kilise dolup taşıyormuş! Tabii, hemen taklitleri yapılmaya başlamış. Gelecek yıl, yöredeki bütün kiliselerin Ağlayan Meryem Ana'sı olduğunu görürsem, hiç şaşırmam."

Kolya bu açıklama karşısında büyük bir şaşkınlık yaşamadı. *Tabii ki* bir açıklaması olacaktı. Bunu zaten biliyordu. Önceleri dini yorumlar ne olursa olsun, o kadar gülünç ve küçük düşürücüydü ki, akıldan çıkarılması ya da telafisi mümkün değildi. İnanmak istemişti; işte asıl yüz kızartıcı olan buydu. Ki-

şiliğindeki bir kusurdu bu; ancak başka insanların da böyle kusurları vardı.

Babası gitmeye davrandı, sonra bir an için durdu ve düşündü. "Bokino'da mucize diye bir şey yok, tabii dini anlamda bir mucizenin olmadığını söylüyorum. Fakat oğlum, bu dahiyane oyunu ilk olarak keşfeden kişiyi bir düşün. Yalnızca su haznelerinden söz etmiyorum. O masallar, hurafeler, inançlar ve özellikle de hikâye anlatımı; bütün bunlar bir arada böyle bir hileyi mümkün kılıyor. İşte bu deha, bizleri mükemmeliğe hiç olmadığımız kadar yaklaştırıyor. Şimdi, kusura bakma. Çalışma odamda bazı işleri halletmek zorundayım."

Gribshin, Meyer'in yanında çalışırken, Rusya sathında, Anton'dan daha fazla yolculuk edecekti (babası yıllık turlarını sürdürüyor, okulların kaydettiği düzenli gelişmelerle ilgili raporlarla eve dönüyordu) ve genç adam, birçok vesileyle, dinin saçmalıkları ve kilise görevlilerinin vurdumduymaz tutumlarıyla karşılaşacaktı. Yüzyılın ikinci on yılına girerken, ülke hâlâ yoksulluktan kırılıyordu ve bütün çamurlu köy meydanlarında, yoldan görülen, makineleşmemiş, sefil tarlalarda ve burada, bu eski postane binasında, rengi solmuş ahşap işlerinin her parçasında, çiçekli nakışlarda, çömlekçilikte ve duvarlarda damar gibi dolaşan her çatlakta, geri kalmışlığın izlerine rastlanıyordu. Yatakta gözlerini tavana dikmiş uzanırken, odadaki her bir zerrenin Rus tembelliğiyle yüklü olduğunu hissetti.

Gribshin, tren istasyonunun etrafını saran göz kamaştırıcı ışıkların yanı sıra sinema makinelerini, sirk çadırını ve insanların toplu halde yaşadıkları, çalıştıkları, tartıştıkları ve kendi çıkarlarını gözettikleri basın vagonunu büyük bir kinle düşündü. İşte modern dünya buydu. Bu gece uyuyacağı bu genelev, Rusya'nın hiç düşünmeden kaçtığı bu yüzü; uzak, yolunu şaşırmış bir tür küçük göktaşı gibiydi. Bu kütleyi patlatarak parçalara ayırmak isterdi.

Beş

Gribshin'in kaldığı postaneden yaklaşık üç yüz metre uzaklıkta, kütüklerden yapılmış bir evde bir başka ziyaretçi, kabaca yontulmuş ahşap bir masada oturuyordu. Önünde, özenle yazılmış bir sürü rakamın olduğu bir kâğıt destesi vardı. Ufak tefek, kel bir adamdı. Kısa kızıl sakalını Paris'te kestirmişti. Kaşları çatıktı ve arada bir çenesini sıvazlıyordu. Kibirli görünümünden kurtulduğuna sevinmesine rağmen, sakalını özlemişti. Masanın kenarında duran bir kâse mantar çorbası katılaşmıştı. Arkasında ayakta duran iri bir kadın, adamın omuzlarının üzerinden kâğıtlara bakıyordu. Kadının sert yüzüne düşen odadaki tek ışık, sanki adamın kel kafasında yansıyordu ve kadının yüz hatlarını iyice belirginleştiriyordu.

Döşeme tahtaları, tıpkı ölülere saygı törenlerinde olduğu gibi yoğun biçimde arşınlanmıştı bugün. Evin yaşlı bir dul olan kiracısı, bir köşeye, İsa'nın havarilerinin gösterişli bir şekilde tasvir edildiği bir ikonun yanına yerleşmişti. Bu telaşlı günün sonunda gözlerini açık tutmakta zorlanıyordu. O sabah, gizemli çifte eve gelirlerken eşlik eden genç adam Bobkin, yanlarında duruyordu. Bölgenin işçi sınıfının temsilcisi olan Tarass, az önce elinde kağıtlarla gelmişti; uzun ve zayıf yapılı biri olan bu adam, üzerine en iyi giysilerini geçirmişti.

"Bölge konseyinin katılımı" diye duyurdu masadaki ufak tefek adam. Ivanov adıyla, gözenekli sürgün örtüsünden sıyrılarak özgürlüğüne kavuşmuştu. Dikkatle sayılara baktı. "Oldukça iyi; güçlü konsey katılımının köylü hareketinin başarı-

sının işareti olduğunu daha önce de kanıtlamıştım. Kırsal kesimdeki yetişkin nüfusun okuryazarlık ortalamasının üzerinde. Arazi kiraları Tula'dakinden oldukça düşük. Niçin böyle? Kiliseler. Hamamlar. Sinemalar..." Durdu ve başını kaldırmadan, "Bu üretim rakamları yeni mi?" diye sordu.

"Efendim, o rakamları ticaret yıllığından aldım."

"Hangi yıl basılmış? Tarih belirtilmemiş." Şimdi ciddi bakışlarını işçiye sabitlemişti; gözlerinden adeta alevler çıkıyordu. "1910 mu? 1900 mü? Hangi yıl? Demir madenciliğine ilişkin rakamlar planktonların yeryüzüne hâkim olduğu çağlara mı ait? Bunlar hiçbir işe yaramaz!"

Tarass kızardı. "Rakamlar yeniydi..." dedi mırıldanarak.

Kadın kocasından daha fazla öfkenlendi. Kızmakla kalmamış, kuşkulanmıştı da. İşçinin kıyafeti ucuz ama düzgündü; tam da, iyi bir izlenim bırakmak isteyen taşra insanından bekleneceği gibiydi. Hükümetin ajanları her yerde olabilirdi. Ivanov, masaya vurdu. "Tarih, be adam! Tarih!"

"Hemen bulup getiririm. Yemin ederim getireceğim."

Ivanov bakışlarını ve yüzündeki ifadeyi yumuşatmadı; ama bir an için işçinin soluğunun yerine gelmesini bekledi.

"Adın nedir, yoldaş?"

"Arkady Borisovich Tarass. Önceden, Lipetsk Kasabası'ndaki Leskov adlı sanayi şirketinde, tabakhanede çalışıyordum..."

"Parti'ye ne zaman katıldın?"

"Kızıl Ekim'de, efendim. Beşinde. Fabrikanın grev komitesindeydim"

"Ha, evet, Leskov grevi." Ivanov, konuşmalarının başından beri ilk kez dudaklarını araladı ve dişlerini gösterdi. Onun gülümsemesi böyleydi. "Anladığım kadarıyla, jandarmalar birkaç kişinin kafasını yarmışlar."

"Affedersiniz ama efendim, biz de onlardan birkaçının kafasını yardık."

Aslında, 1905 yılında başarısızlığa uğrayan Devrim sırasında, Leskov Fabrikası'ndaki olaylar son derece üzücüydü. Yaklaşık on dört grevci vurulmuş ya da copla ölesiye dövülmüş, diğer taraftaysa üç polis hayatını kaybetmişti. O gece geç sa-

atlerde, hayatta kalan grevcilerin, polisin rızasıyla, Lipetsk'in küçük Yahudi mahallesinin altını üstüne getirdikleri sırada aradaki fark kapatılmış, dengesizlik ortadan kaldırılmıştı (denklem garipti ama olsun).

"Yoldaş Tarass, deneyimlerinden hareketle, fabrikadaki hoşnutsuzluk düzeyini nasıl değerlendiriyorsun?"

"Kafası yarılacak başka kişiler de mi var, efendim?"

"Hayır, hayır..." dedi Ivanov kesin bir dille. "Bu doğru zaman değil, devrimci güçler toplanmadı. İşçiler hazırlanmadan harekete geçmek *suçtur*. Bu tür bir yaklaşım yalnızca *ajan provokatörler* tarafından benimsenebilir!"

"Evet, efendim" dedi Tarass, öfkeli çıkış karşısında afallayarak. "Haklısınız, sanırım şu anda kimsenin canı savaşmak istemiyor; jandarmaların bile. Kont bir barış insanı. Çok büyük bir etki yarattı, efendim: Hıristiyan Sevgisi ve Kardeşliği, Gerçek İncil. Astapovo'yu ziyaret etmesi hepimizi onurlandırdı. O bizim *yanımızda*, efendim."

"Demek buna bir 'ziyaret' diyorsun?" Ivanov tabakhane işçisine şaşkınlıkla bakıyor, yüzünde ince bir alay belirtisi arıyordu.

Tarass gözlerini yere indirdi; söylediklerini Ivanov'un onaylamadığını fark etmişti.

Ivanov, "Çar, Kont'tan çekiniyor. Bu şimdilik yeterli" diye devam etti. "Çar, polisi, askerleri ve casuslarını gönderdi. Kont'un ölümünün halk üzerindeki etkisinin ne olacağını göreceğiz. Bir cenaze töreni olacak ve belki de kilisenin çürümüşlüğüne karşı halk gösterileri gerçekleşecek. Buna karşı polis nasıl bir tutum sergileyecek? Peki, ya işçiler? Onlar ne yapacaklar? Bu, gerçek bir sınav. Hepimiz avcılar gibi saklanıyoruz. Devrim'in dayanma gücünü gösteriyoruz. Ördeklerin, korkunca ne yöne uçtuğunu bir görelim bakalım." Rakamların bulunduğu kağıtlara ters ters baktı. "Telefonlar! Telefonlarla ilgili rakamlar nerede?"

Tarass öne doğru eğildi ve son derece çekingen bir şekilde elini masaya uzattı; sanki elinin ısırılıp koparılacağından korkuyordu.

"İşte burada, efendim."

"Üç yüz on iki telefon kulübesi, öyle mi? Neredeyse Samara ile aynı" diye mırıldandı, kadına yüzünü dönmeden. Tarass'a döndü ve "Peki ya telefon santrallerinin sayısı ve yerleri?" diye sordu.

"Bunu temin etmek mümkün olmadı. En azından şimdilik. Anladığım kadarıyla, bu bilgiyi bakanlık kendi içinde gizli tutuyor."

Ivanov'un yüzünde yapmacık bir tebessüm belirdi. "Nicky'nin bakanlarından böyle bir bilgelik beklenmemeli. Acaba bir memur, küçük bir bürokrat, ihtiyaç duyduğumuz bilginin tam olarak bu olduğuna dair belli belirsiz bir fikir geliştirmiş olabilir mi? Bu adamın, bölgedeki her telefon kulübesinin bir diğerine ve bütün Rusya'ya, yani başında duran bir elektrik teliyle anında bağlandığını anladığını mı sanıyorsun? Bu adam, telefon kulübelerinin tamamını, kullanıcılarının ortak iradesi doğrultusunda hareket eden bir tür hayvan olarak mı görüyor? Bu adam, hangi ata oynadığının farkında mı? Farkına varmak zorunda. Oynadığı atın kazanmasının tek yolunun, santrallerin fiziksel olarak kontrol altında tutulmasıyla mümkün olduğunu anlamak zorunda. Santrallerin yerini ve sayısını bizden saklıyor. Ha ha, bu bizim yararımıza olur; çünkü o, etki alanı sınırlı olan küçük bir bürokrat ve *biz* onun bizden neyi sakladığını biliyoruz ve biz bir hareketiz. Bana, bölgedeki santrallerin listesini getirmek *zorundasın.* Tabii ki, bu doğrudan santral operatörlerinden alınabilir. Dayanışma çağrısına kulak veren ya da şantaja duyarlı olan bir santral operatörü mutlaka vardır."

"Evet efendim" dedi Tarass, Ivanov'un konuşması karşısında yaşadığı kafa karışıklığını saklamaya çalışan, abartılı bir heyecanla. "Beyefendi, bir sorun var. Bildiğiniz gibi, yerel Parti üyelikten düşürüldü; bu yüzden finansman sorunlarıyla karşı karşıyayız..."

O anda, tabakhane işçisinin konuşması kapının yumruklanmasıyla bölündü. Uyuklamakta olan yaşlı dul, sıçrayarak ayağa kalktı. Kapıya ulaştığında incecik bir sesle, "Kim o?" diye bağırdı.

Çok kesin ve net bir şekilde söylenen, "Tez!" yanıtı geldi.

Yaşlı adam, yurtdışından gelen beyefendiye onaylaması için baktı. Bobkin parolayı söyledi: "Antitez!"

Buna karşılık, kapının öbür tarafından diğer parola söylendi: "Sentez!"

Bobkin onaylayarak başını salladı; böylece yaşlı dula kendi evinin kapısını açması için izin vermiş oldu.

Kapıda yaşlı dulun tanımadığı yeni bir ziyaretçi göründü. Bugünün bir türlü sona ermediğine ve yabancıların hâlâ mütevazı evine doluştuğuna inanmakta zorlanıyordu. Başı dönüyordu; mahalle okulunun saygıdeğer öğretmeninin ricası üzerine Ivanov'la karısını ağırlamayı kabul etmişti. Öğretmen, hiçbir açıklama yapmadan, ağzını sıkı tutması için ona yemin ettirmişti. Tuhaf işlerle uğraşan bu kadar çok kişi beklemiyordu; kendi aralarında şifreli konuşuyorlar, bilmediği Almanca terimler kullanıyorlardı. Anladığı tek şey, devrimci olduklarıydı.

Yeni gelen adam soluk soluğaydı. Buz gibi soğuk gece boyunca yaptığı koşu nedeniyle yüzü kıpkırmızıydı. Buzda kayıp düştüğünden pantalonunun dizleri kirlenmişti. Odayı kolaçan etmedi hiç; ne konuklarla, ne Ivanov'un yanındaki adamla ne de Ivanov'un arkasındaki kadınla ilgilendi. Bakışları hemen Ivanov'a yöneldi.

"Dzhugashvili!" dedi, neredeyse bağararak.

Bobkin bir adım geri attı ve tükürür gibi konuşarak, "Iosif Vissarionovich?" diye sordu.

Ivanov'un gözleri fal taşı gibi açıldı; tokat yemiş gibiydi. "Koba mı?"* diye sordu, inanmayarak.

"Stalin!" diye onayladı yeni ziyaretçi. Az önce, korkunç bir devrimci kimliğin evrimini özetlemişlerdi.

Kadın, o ana kadar, yüzündeki sert ifadeyi korumuştu. Ancak şimdi, yüzündeki derinin altında bir şeyler değişiyordu. Yüz hatlarına hâkim olamıyordu. Sessizliğini sürdürdü.

* Stalin'in sadece yakın arkadaşları tarafından kullanılan lakabı. (ç.n.)

Ivanov daha çok kendi kendine söyleniyormuş gibi konuşuyordu. "Burada, Astapovo'da..."

"Evet, yoldaş. Bu akşam trenle geldi."

"Onu kendi gözlerinle gördün mü? Ne istiyor? Burada olduğumu biliyor mu?"

"Size ve Yoldaş Nadezhda Konstantinovna'ya kardeşçe iyi dileklerini bildiriyor."

Kadın, adının ve soyadının çekinmeden söylendiğini duyduğunda, şaşkınlıktan soluğunu tuttu. Bu çok can sıkıcı, olağanüstü bir durumdu. Stalin bir dolap çeviriyordu.

Kocası masayı yumrukladı. "Neden geldi? Nasıl gelebildi? İç sürgünde olduğunu sanıyordum. O, hayatımda gördüğüm en disiplinsiz, pervasız, güvenilmez ve *yüzsüz* devrimci!"

1905 yılında Moskova'nın Presnya bölgesindeki grevci firın işçilerine polis barikatını aşmalarında cesurca öncülük etmiş olan yeni ziyaretçi, Ivanov'un öfkesinin şiddeti karşısında şu an titriyordu. Mırıldanarak, "Emirlerinizi beklediğini söylüyor" dedi.

Ivanov, "Emirlerim!" diye bağırdı. Kan beynine sıçramıştı.

Yıllar sonra, Ivanov bir dizi ölümcül felçle yüz yüze kaldığında, Bobkin yanı başında olacak ve bu anı ona hatırlatacaktı. Dünyanın en vazgeçilmez insanının, aslında o anda bile felç olmaya çok yaklaştığını anlayacaktı. "Ona, Astapovo'dan mümkün olduğunca uzak durmasını, buradan dünyanın en uzak köşesine gitmesini emrediyorum! Onun Sibirya'ya geri dönmesini emrediyorum!"

Ivanov'un karısı son derece monoton bir ses tonuyla sonunda konuştu. "Orospu çocuğu!"

Altı

Gözünde canlanan karmakarışık bir Rusya görüntüsünün, sonunda parçalara ayrılmasıyla, Gribshin uykuya daldı. Gevşemişti. Uykusu derinleştikçe görüntü daha da karmaşıklaşarak, gelecekte yaşanacak olaylarla ilgili somut bir hal aldı. *Gelecekte* Rusya parçalara ayrılacaktı. Bir süre sonra, sabah ışığı tarafından uykunun kollarından çekilip alındı Gribshin.

Oda, karanlıkta göründüğü kadar cazip değildi; duvarlar kirli ve çatlaktı ve ortam leş gibi tütün kokuyordu. İkon ay ışığındaki parlaklığını yitirmişti. Ev sessizdi. Gribshin, uyku sersemliğini üzerinden atmak için lavaboya yöneldi ve soğuk suyla yüzünü yıkadı.

Ön odaya geldiğinde, geceleyin orada kalmasına izin veren yaşlı çiftin gitmiş olduğunu gördü. Burnuna kokular gelmeye başladı; ama bu kokulardan kahvaltıda nelerin olduğunu çıkaramadı. Dışarıya açılan kapının önüne geldiği anda, köşedeki gölgelerin arasında tabureye çökmüş birini gördü. Israrla ellerini inceliyor ve sanki, ellerinin nasıl oluyor da bileklerine yapışık olduğunu anlamaya çalışıyor gibiydi. Kız, Gribshin'i fark etmemiş görünüyordu.

Yüzündeki dingin, hoşgörülü ifade ve taranmamış kahverengi saçları, on iki on üç yaşlarında olduğu izlenimini veriyordu. Gribshin'e, kız önce zihinsel özürlüymüş gibi ve sonra da hamileleğinin son evrelerindeymiş gibi geldi. On üç yaş anne olmak için erken bir yaştı, Rusya'da bile. Ama Moskova'da tanıdığı bazı fahişelerin yaşı daha da küçüktü ve hiçbiri

bu kızdan çok daha büyük değildi. Gribshin, çocuğun babasının belli olmadığını tahmin etti. Ülkenin her tarafı gayri meşru çocuklarla dolmuştu.

"Hey sen" dedi. "Günaydın."

Kız kafasını kaldırmadı. Vücudunun diğer bölümlerinden farklı olarak elleri, uzun, nasırsız ve eklem yerleri incecik parmaklarıyla çok zarifti.

"Tatlım, çay almam mümkün mü? Parasını öderim. Lütfen, semaveri getirebilir misin?"

Kızın onu duyduğuna dair hiçbir belirti yoktu. Vazgeçti ve postaneyi terk etti; avluya çıkıp yaşlı adamla kadını aramaya koyuldu. Yolun ilerisindeki ufak yerleşim yeri şimdi ıssız görünüyordu. Çaysızlık nedeniyle keyfi kaçtı ve demiryolu istasyonuna doğru yürümeye başladı.

İstasyona ulaştığında, birkaç saat içinde fazla bir şeyin değişmediğini gördü; yalnızca perondaki ve istasyon şefinin evinin çevresindeki gazetecilerin ve meraklıların sayısı artmıştı. Astapovo'daki ziyaretçilerin yüzleri, sabahın gri renkleriyle şaşırtıcı bir şekilde aydınlanmıştı. Bunun, insanların beklentilerinden kaynaklandığını düşündü Gribshin; ayrıca, tüm dünyanın dikkatinin yoğunlaştığı bir olayın ortasında olmalarından... Kont o gece ölmemişti. Durumuyla ilgili bütün bilgi bu kadardı.

Pathé film ekibi yolcu bekleme salonunda, sabahki tıbbi açıklamalar için kamerayı yerleştiriyordu. Gribshin, basın vagonunda kalmasına izin verilmediğini anlatırken, sahne ışıklarından birindeki hata nedeniyle dikkati dağılan Meyer, boş boş bakarak kafa salladı. Gribshin, bozuk lambayı her zaman yanlarında taşıdıkları çok kıymetli zuladaki Jupiter lambalarından biriyle değiştirmek üzere işe girişti.

Merdivenlerden inerken, çoğunluğu Rus olmak üzere, Avrupalı, Amerikalı, Japon ve hatta Hintli basın mensupları içeriye alındılar. Biraz sonra, bekleme salonunun sınırlı kapasitesi yetersiz kaldı. Bu haftaya kadar, kapasitesinin dolmaya yaklaştığı hiç görülmemiş olan bekleme salonu daha çok, omzuna astığı çantasıyla bir sonraki istasyona giden yalnız bir köylüye barınak olmaya alışkındı.

Muhabirler birbirleriyle yer kapma yarışları hakkında konuşmadılar; ancak çok kısa bir süre sonra, kalabalıkta itiş kakış dalgaları yayılmaya başladı. Tıklım tıklım dolu salonda artan gerginlik, en öne yerleştirilmiş olan ve şimdi arkasındaki muhabirlerin görüntü almalarını engelleyen, Meyer'in büyük sinema kamerasının çevresinde yoğunlaştı. Diğer gazete temsilcilerinin kürsünün yanına kurdukları eski kameraların çevresinde daha ufak çaplı huzursuzluklar yaşandı. Muhabirler, sahne ışıklarının yaydığı sıcaklık ve paltolarını çıkarmadan salona yığılmaları nedeniyle bunalmaya başladı. Mırıldanmaları, uzaktaki bir ateşin tutuşması gibi, giderek büyük bir uğultuya dönüşüyordu.

Dr. Makovitsky'yi beklerlerken, muhabirlerden biri sinema kamerasının görüş alanına doğru ilerleyerek, arkadaşlarının gözetimindeki işaretlenmemiş engeli geçmeye çalıştı. Tam bu sırada, kel ve sakallı bir adam giriş kapısının önünde belirdi. Meyer, Gribshin'e işaret verdi.

Kapının yanında durarak, arkadaşlarından önce telgraf bürosuna ulaşmayı amaçlayan muhabirler, ilk soruları yüksek sesle yönelttiler: "Hâlâ yaşıyor mu? O gün bugün mü?"

Bu giriş çekimi Meyer'in istediği bir şeydi. Muhabirler ileriye atıldıkları sırada, Gribshin kendisini sertçe iterek kamerayı engelleyen bir adamı sıkıştırdı. Makovitsky'ye yaklaşmaya çalışan diğer muhabirlerden biriymiş gibi davranarak uzağa bakan Gribshin, bunu bilerek yapmış, ağırlığını ve dirseğini belirli bir noktaya özellikle yöneltmişti. Muhabir düşecek gibi oldu. Biraz sonra yer açılınca dengesini buldu.

"Kahretsin, bu da neydi böyle?" dedi adam dönerek. İşte bu, Gribshin'in kuşetini alan İngiliz'di.

Gribshin gayet soğukkanlı bir şekilde, "Kameradan uzak dur" dedi.

Khaitover onu geri itti; Gribshin'in davranışının ardında yatan nedeni anlamamıştı. Gribshin hiçbir şey yapmadan yerinde durdu. Makovitsky salonun ön bölümüne ulaştığında, iki adam yavaş yavaş birbirinden uzaklaştı. Çevrelerinde sessizce, başka birtakım anlaşmazlıklar yaşanıyordu.

Makovitsky'nin elinde notların olduğu bir kağıt vardı. Ortamdaki kargaşa karşısındaki sabrı neredeyse mistik denebilecek bir tutumdu. Gerçekten de mistik bir kişiydi. Manevi liderinin yanında olmak için yıllar önce Yasnaya Polyana'ya gelen, Macaristanlı bir Slovak'tı. Sahne ışıkları karşısında gözlerini kıstı, saçsız alnı küçük bir güneş gibi parıldıyordu. Sinema kamerasındaki görüntüde, Çar'ın duvarda asılı duran taş baskı bir çerçevesi sağ omzunun arkasında kalıyordu. Bu tamamen kasıtsız, hoş bir tesadüftü. Doktor, boğazını temizleme gereği duymadan, kendi belirlediği bir anda, birden kağıtta yazılı olanları okumaya başladı ve böylece, salondaki gürültü kesildi.

"Kont, gecenin ilk yarısında son derece rahatsız ve huzursuzdu" diye duyurdu Makovitsky. Kamera mekanizmasının içinde bir yerlere doğru konuşuyordu ve tabii ki kamera kendisini hiçbir şekilde duymuyordu. Bakışları dik ve doğrudandı; sesi de sıkıcı ve tekdüze. Salonda kameranın saat düzeneğinin vınlaması dışında bir ses yoktu; bu ses tıpkı salondaki hava gibi her tarafı kaplıyordu. "Gece on ikiden sonra, rahatsızlığı biraz azaldı ve uykuya daldı. Sabah saat yedide, ateşi 38.9'dan 38.3 dereceye düştü. Nabzı 110'du ve ölçtüğümde soluğu dakikada 36'ydı. Bu sabah, ara sıra uykuya daldı ve birkaç kaşık yulaf peltesi yedi. Şu anda çok halsiz. Hepsi bu kadar."

Makovitsky hemen ayrılmadı. Birkaç dakika boyunca kameraya bakmayı sürdürdü. Yüz ifadelerinin filmlerde uzun uzun gösterildiğini, belki de farkında olmadan, gözlemlemiş olmalıydı. Seyirciler ne dediğini duymasalar bile onu görecekler, daha doğrusu, gösterisine tanıklık edeceklerdi. Bu görüntünün bir anlamı olacaktı. Dr. Dushan Makovitsky'nin Görüntüsü; doktor bu görüntünün sağlamlığı ve kararlılığı temsil etmesini istedi.

Kont'un sağlık durumuyla ilgili sabah raporu bundan ibaretti. O gün, ilerleyen saatlerde iki açıklama daha yapılacaktı; sabahkinden çok farklı bir şey söylenmese de, Meyer kameraları her zaman hazır bulundurdu. Gazetelerin aktüalite sayfalarında yer alacak kısa yazıların; sinemalarda ve sergi salonla-

rında gösterilecek filmlerin ve komedilerin her dakikası için saatlerce, sabırla bekleniyordu. O sabah, Gribshin, ücretle çalıştıracağı iki adam buldu. Her ne kadar kamera çekimiyle uzaktan yakından ilgileri olmasa da, adamlar kaya gibi sağlamdı. Onlardan istediği, Meyer'in kamerasıyla doktorun arasındaki boşluğun sürekli korunmasıydı.

Kolya'nın öğrenim gördüğü lisenin müdürü, ilk kez gittiği filmden son derece rahatsız bir şekilde çıkmıştı. Acilen öğrencileri toplayarak, "Bu hayat değil" diye açıklamada bulunmuştu. "Gri bir manzaranın üzerinden geçen sessiz vücutların gri görüntüsü. Yaşamın yalnızca gri bir gölgesi. Bu hayali dünyada insanlar gerçek yaşamdan daha fazla değer verdikleri ve gerçek yaşamla karıştırdıkları bir uyuşturucu keşfettiler." Öğrencilerin sinemaya gitmesini yasakladı ama uygulamada buna engel olacak herhangi bir kural getirmedi. Kolya hemen her gün, dersten sonra sinemaya gidiyordu: Tverskaya'da, sonraları Meyer'in yanında çalışmaya gideceği yerin birkaç bina ötesindeki Illusion'a, Solodnikov Pasajı'ndaki Kinophone'a, Sretenka Geçidi'ndeki Grand Parisian Elektro Theatre'a, Taganskaya Meydanı'ndaki Volcano'ya, Metropol'deki Moderne Cinema'ya ve Arbat Sokağı'ndaki dar pasajlarda birkaç haftalığına gösterilen daha birçok filme gitti. Bütün dünyadaki kadınlar, erkekler ve çocuklar saatlerce, büyük bir dikkatle ve hareketsiz bir şekilde, arkalarına yaslanıp, kollarını yanlarına sarkıtıp, sinema perdelerine bakıyorlardı. Bu duruma hâlâ pek fazla alışıldığı söylenemezdi. Sinema, insanoğlunun hayal gücünü ele geçirmişti. Artık herkes kendisini filmlerdeki gibi ruhsuz, sessiz ve dikdörtgen perdenin titreşen sakinleri gibi algılıyordu; romancılar eserlerinde, kısa bölümlerle birbirine bağlanan olayları ve kahramanları kamera lensleriyle görüntülenmiş gibi oluşturmaya başlamışlardı. Müzik, görsel imgelemi geliştirecek şekilde besteleniyordu. Rüyalarımız bile sinemalara benzemeye başlamıştı. Uykumuzda film makinesinin tıkırtısını duyuyorduk; sanki gecenin içinde dişliler birbirine girip çıkıyordu. İnsanoğlunun sine-

maya duyduğu büyük ilgi, her şeyin tüketilmesine ve yozlaştırılmasına yol açmıştı: Kadınlar gün ortasında sinemaya gittiklerini kocalarından saklıyorlar, erkekler metreslerini sinemaya götürüyorlar ve yoksullar bütün paralarını sinemada harcıyorlardı. Moskova'daki sinemaların bazıları genelevlerin bitişiğindeydi. Kilisedeki rahipler inananlara, merak duygusuna Aziz Augustinus'un, "gözlerin şehvet duygusu" dediğini hatırlatıyorlardı.

Rusya, geç kalmadan tanıştığı sinemanın tadını dünyanın diğer uluslarıyla birlikte çıkarıyordu. İlk Rus sinemacıların pek çoğu başarılı oldu; buna karşın perdelerdeki görüntülerin büyük çoğunluğu Pathé Kardeşler ve Lumiere Kardeşler gibi Fransız kökenli sinemacılara aitti. Onların, uzak yerlerin görüntülerinden oluşan ve güncel konuları işleyen oyunlarına ve gösterilerine halk bayılıyordu.

Sinema kuruluşlarına kuşkuyla bakan rejimin pek çok engeliyle karşılaşan Avrupalı film yapımcıları sayesinde, imparatorluğun kendisi de perdeye yansıyordu. Rusya'da hazırlanan ilk haberlerin film makarasına polis tarafından el konuldu. Film, Çar II. Nicholas'ın 1896'da taç giymesiyle bağlantılı olarak ortaya çıkan kötü olayları anlatıyordu. İzleyicilerden oluşan kalabalık, bir kadeh, bir parça sosis, bir dilim kek ve bir torba şekerlemeden oluşan hediye paketlerine ulaşmak için ileri atıldığı sırada pek çok kişi jandarmalar tarafından dövülmüştü. Çıkan kargaşa ve panikte, bir platform çökmüş ve beş bin kişi yaşamını kaybetmişti. O zamanlar yetmiş yaşında olan öncü sinemacı Francis Doublier, olan biten her şeyi çekmiş ve daha sonra tüm ekipmanıyla birlikte tutuklanmıştı. Tören ve akşamki balo önceden planlandığı gibi gerçekleştirilmiş ve üç teneke kutunun içindeki film şeritlerine hapsedilen bu trajedi, hiçbir şekilde resmen doğrulanmamış ve basına açıklanmamıştı.

Kont'un ölümünün her an gerçekleşebileceği bekleniyor olsa da, Meyer, Astapovo'daki işlerini orada yıllarca kalacaklarmış gibi anlattı. Gribshin'e, günde üç kez basın toplantısı

olacağını, iki kez trenin geleceğini, istasyon şefinin evinin kapısındaki hareketliliğin hiç hız kesmeyeceğini söyledi; bütün bunların çekilmesini istiyordu.

Gazeteciler için günler biraz daha yavaş geçmeye başlamıştı; çoğu, bekleme salonunun dışındaki karanlık bir odada yer alan telgraf bürosunda, gizli gizli iş çevirmekle meşguldü. Pek çok yabancı muhabir, basın toplantıları başlamadan önce uygun bir yer tutmaları için yerli halktan birilerini kuyruğa soktu. Rus gazeteciler buna, köylüleri bir kenara itip, parmaklığın arasından son derece yakışıklı genç bir adam olan telgraf memurunun eline haber bültenlerini sıkıştırarak misilleme yaptılar. Adam, yalnızca yanına para iliştirilmiş telgrafları, hem de isimleri alfabetik sıraya göre dizerek alıyordu. Yabancı gazetecilerin de bu uygulamaya katılmasıyla, genç adam ruble karşılığında yabancı parayı daha düşük fiyatla bozmaya başladı.

Bu sırada Khaitover, Kont'un ölüm tarihi ve saatiyle ilgili müşterek bahis düzenledi. Moskova'dan iki akciğer uzmanının gelmesi, bahisçilerin heyecan fırtınası yaşamasına neden oldu.

Günler geçtikçe basın toplantılarının yönetilmesi daha da zorlaştı; gazeteciler editörleri tarafından daha fazla haber için sıkıştırıldıkça, Makovitsky'yi Kont'un durumuyla ilgili daha fazla ayrıntı vermeye zorladılar. Oturabiliyor muydu? Konuşabiliyor muydu? Ölümden sonraki yaşam hakkında şu anki inançları neydi ve özellikle, Astapovo'ya ulaştığında Kontes'in kocasına veda etmesine izin verilecek miydi? Makovitsky yanıt vermekten kaçındı, yalnızca tıbbi açıklamalar yapma yetkisi olduğunu söyledi. Öyleyse, tıbbi düşüncesine göre Kontes'i görmek Kont'un ölümüne neden olabilir miydi? Sorunun bu şekilde doğrudan sorulması karşısında utanan doktor yanıt vermedi.

Gazeteciler, önemli kararların Kont'un en önemli müridi Vladimir Chertkov tarafından alındığını biliyordu. Kontes'in evde kalmasının istenmesi de bu kararlar arasındaydı.

Rusya'nın en uzak köşelerinden yabancılar Astapovo'ya akın ediyordu ve bütün dünyanın dikkati bu bekleyişe yönelmişti. Hacılar, gizemciler –gizemcilerin bir kısmı Kont'un

yandaşlarıydı; diğer kısmı onu en çok eleştiren kişilerdi– her kanattan devrimciler, kendilerini Tanrı'ya adamış kaçıklar ve Kont'un zatürreesini iyileştirebileceklerini ileri süren yalancı doktorlar vardı. Saat başı, kendisinin Mesih olduğunu iddia eden iki üç adamla karşılaşılıyordu. Görünüşleri hemen hemen aynıydı: sakalının uzunluğu ve beyazlığı, heyecanlı ve boş bakışları, yoksullukları, temizlikten yoksun olmaları; bir de, birbirleriyle herhangi bir ilgilerinin olduğunu şiddetle reddetmeleri.

Gribshin müşterek bahislere katılmadı. Suskun ve utangaçtı; işinde titizdi. İşinden, saklamaya çalıştığı bir memnuniyet duyuyordu; özellikle sinema ekipmanının bakımıyla ilgili ayrıntılarla uğraşmaktan ve sinema sanatından çok hoşlanıyordu. Meyer genellikle, çektiği sahnelerde neyi amaçladığını sabırla ve ayrıntılı olarak anlatırdı. Gözünü merceğe dayamak için eğilmiş, kameramanın yanında dikilen Gribshin, kendisini tam da yerleştirdiği yerde, tarihin merkezinde görüyordu. Son on sekiz ay içerisinde, o ve Meyer, Kostroma'da çökmüş bir madende sağ kalanların kurtarılmasını, Galiçya'daki bir katliamı, Çar'ın Moskova ziyaretini ve bir uçağın Neva üzerindeki uçuşunu çektiler. Bu, Kristof Kolomb'la denize açılmak ya da Komutan Kutuzov'un yanında Borodino'da bulunmak gibiydi.

İzleyiciler, dünya olaylarıyla ilgili hemen doğrudan haber alabiliyordu. Artık tarih, geçmişle ilgili bir öykü olmaktan çıkmıştı. O şimdiydi. Tarih, tek bir noktada, elektrik ışığının toz ve gazla dolu şaftının ucundaki coğrafi ve zamansal bağlantı noktasında billurlaşmıştı.

1910 yılının Kasım ayında Astapovo'daki sesler, dünyanın merkezine yaklaşıldığında ortaya çıkan gürültüye benziyordu. Dişliler birbirine geçiyor, kıvılcımlar uçuşuyor, insanlar kükrüyor, boşalıyor ve püskürüyordu; Dr. Makovitsky hastasının sessizliğe ve dinginliğe ihtiyacı olduğunu söylüyordu. Demiryolu hattı boyunca kurulan çadırlar ve devriye gezen silahlı jandarmalarla istasyon, bir askeri karargâha benziyordu. Hükümet, Kont'un ölüm haberiyle birlikte çok büyük halk gösterileri bekliyordu.

Gribshin, genç bir rençperi istasyonda gece nöbeti tutması için işe aldı. Eski postaneyi bilen ve bir atı olan genç adam, Kont'un sağlığında ani bir değişim olursa, Gribshin'e hemen haber ileteceğine söz verdi. Kavrayışı yerinde görünüyordu; iş bulmak ümidiyle istasyonun etrafında dolanıyordu ve yabancılardan sigara otlanıyordu.

Genç adam, "Kız patlamaya hazır" dedi.

Gribshin, genç adamın kimden bahsettiğini hemen anladı. Aslında o sabahtan beri kız hakkında hiç düşünmemişti. "Sanırım" diye geveledi.

"Eee, ne düşünüyorsun? Bir dahi mi; yoksa bir aptal mı doğuracak?"

Gribshin omuz silkti. Kız hakkında konuşmak ilgisini çekmiyordu ve gencin kendisiyle yakınlaşmaya çalışmasına kızmıştı. "Bilmiyorum" dedi.

"Sanırım fikrin, damadın kim olduğuna bağlı" dedi genç. Sonra kaba bir kahkaha patlattı. "*Damat* bir dahi mi; yoksa aptalın biri mi?"

"Bak oğlum" dedi Gribshin; aslında rençber, kendisinden bir ya da iki yaş büyüktü. "Buna kafanı takma. Sen yalnızca bir şey olursa beni uyandıracağını bil, hepsi bu. Rüzgâr gibi ol, dörtnala buraya yetiş."

Gribshin surat asmayı bıraktı. Gencin anlaşılmaz konuşmaları, ona güvenini biraz sarsmış olsa da, postaneye doğru yürürken keyfi tekrar yerine geldi. Bu gece ve daha sonraki akşamlar, kırlara çöken akşamın yumuşattığı renklerin çekiciliğinden, giderek daha fazla etkilenmeye başladı. Başlangıçta hiçbir özelliği olmayan arazi, alıştıkça daha zengin bir hale büründü. Her sabah ve her akşam, sanki yeni ayrıntılar ekleniyordu: küçük bir gölet, bir hububat ambarı, inşaat halindeki bir ev. Çantasını kaldığı evde bırakmasına rağmen, döndüğünde, ev sahipleri her akşam şaşırıyorlardı. Yaşlı kadın Marina, kızgınlığını belli ettikten sonra ona bir semaver vermeyi kabul etti. Arada sırada, Tula ya da Lipetsk'in fırsatçı tüccarları tarafından istasyonda fahiş fiyatlara satılan, lezzetli yabancı yiyeceklerden köylülere getiriyordu.

Üç yetişkin ön taraftaki misafir salonunda Alman salamı yiyip, çay içerlerken; küçük kız köşesinden kımıldamıyor ve hiç konuşmuyordu. Adı Galya'ydı. Bazen küçük bir bez bebekle oynuyordu; sanki dört yaşında diye aklından geçiriyordu Gribshin. Masadaki sohbeti başlatan, çoğunlukla Gribshin oluyordu; havadan, sudan ve ekmek fiyatlarından konuşuyorlardı. Bunlar, Rusya taşrasında hiçbir zaman bayatlamayan konulardı. Moskova'dan, hatta Astapovo'da olan bitenlerden söz ettiğinde, köylüler ara sıra homurdanarak, "Eh ne yapalım, *orası* öyle!" demekten başka bir yanıt vermiyordu.

Yoksullukları onu ciddi bir şekilde kaygılandırmamıştı. Ancak, hiç sinemaya gitmemiş olduklarını öğrenip, gitmek için hiçbir istek duymadıklarını da anlayınca, bütün umudunu yitirdi. "Peru'daki yerli halklarla ilgili filmleri görebilirsiniz" demişti. "Şirketimiz geçen yıl Lipetsk boyunca dolaşarak gösterimler düzenledi. Champs-Elysées'de yürüyen kalabalıklar. Piramitler, Parthenon, Sarah Bernhardt'ın çay alışı. Afrika'daki maymunlar. Sirk. Uçaklar ve vapurlar. Georges Clemenceau ve Kayzer, boks karşılaşmaları, at yarışları. Louvre Müzesi'nde bir gezinti; Mona Lisa'nın gerçeğini görebilirsiniz! Niagara Şelaleleri'den, bir varilin içine girerek geçen bir adam!" Sinema yeni bir şey değildi; dünya sinemayla tanışalı neredeyse on beş yıl olmuştu. Gribshin'in anladığı kadarıyla, Marina ve kocası Semyon dini önyargıların tutsağı da değildi.

Çift, yalnızca yeni yüzyılın cahili olarak kalmıştı ve böyle de kalmak istiyordu. İlerlemenin bütün yararları onların uzağında kalmıştı: okuryazarlık, tesisatçılık, fiziksel yüklerini hafifletecek her türlü makine... Yaşamlarını tıpkı kendi anne babaları gibi yaşayacaklardı, kızları da öyle yapacaktı ve yakında doğacak torunları da diye tahminde bulundu Gribshin. Düşüncesi bile onu çıldırtmaya yetiyordu. Çiftin dünyadan bu kadar uzak olması, aralarında bir bulut gibi dolaşıyordu. Yaşamlarının tatsızlığının, konuşmalarındaki ketumluğun, hatta salamı hırsla ve iştahla yemelerinin ve sonra da biraz utanmalarının ardında daha başka şeyler vardı. Gribshin köylülerle daha önce de birlikte olmuştu ve onlardan ne beklemesi gerektiğini biliyordu. Bir sırları olduğunu ve bu sırrın köşedeki

kızla ilgili olduğunu düşündü. Evet, hamileydi. Hamileydi ve bir sır taşıyordu. Rençberi, kız hakkında konuşturmadığına pişman oldu.

Yedi

Astapovo'da her geçen gün, pek çok ünlü kişi trenden inerek perona ayak basıyordu –önemsiz siyasetçiler, din adamları, yazarlar ve oyuncular– ama bunlardan hiçbiri, salı sabahı gelen Kontes'in evliliğindeki dramın çıplak bir biçimde gözler önüne serilmesiyle ortaya çıkan patırtıyla boy ölçüşemezdi. Kontes'in, özel bir yolcu vagonuyla Yasnaya Polyana'dan yola çıktığını duyuran telgrafla harekete geçen Meyer, mavi bir dumanın ufuk çizgisinde göründüğü anda kamerasını çalışır konuma getirdi. Tren Astapovo'ya yaklaşırken, atlı jandarmalar, vagon için ayrılan hattı boşalttılar. 42 Numaralı Vagon trenden ayrıldı, lokomotif ve trenin geri kalan kısmı Dr. Makovitsky'nin talimatlarına uygun şekilde, düdüğünü çalmadan istasyonu terk etti.

İstasyon şefinin evine yönelik yoğun ilgi ilk kez başka bir şeye kaydı; Kont ilginin azalmasını hissetmiş olabilirdi. Belki de bunun nedenini tahmin edebiliyordu. 42 Numara'nın kendi hattında, sessizce beklediği süre bir saati aştı; çelik tekerli bir sfenks gibiydi. Peronun bir kenarında toplanan kalabalık son derece gergin bir bekleyiş içindeydi. Kimi kadın ve erkekler çekirdek çıtlatıp, kabuklarını yere atıyorlardı. Seyyar satıcının biri, süregelen olaylarla ilgili bir dergi satıyordu. Gazeteciler, vagonun merdivenlerine doğru koşuşturdular. Sonunda, Gribshin'e bile söylemediği bir hileyle, Meyer, vagona girmek için izin aldı. Sanki bir ilkel kabilenin büyük bir deniz gücüne gönderdiği bir temsilciydi.

Meyer, özel bölmesinde bir divana uzanmış, alnına soğuk kompres yapan Kontes'le uzun uzun konuştu. Büyük oğlu Sergei ve doktoru, davasına taraf olma nezaketi göstererek yolculuğu sırasında Kontes'e eşlik ediyorlardı. Görüşme bittiğinde, her iki tarafın da daha sonra yadsıyacağı bir anlaşmaya vardıklarında, Meyer, başını eğerek selam verdi ve elini öperek Kontes'in yanından ayrıldı. Gazeteciler ve seyirciler tren vagonunun etrafından uzaklaştırıldılar. Kontes yarım saat sonra yavaş yavaş vagondan indi. Kalabalıktan sesler yükselmeye başladı; bazı gençler bağırarak, ona adıyla seslendiler. Birisi Kont'un saklanmak üzere olduğunu ve onu aldattığını ileri sürdü. Kontes'in ablak suratında, dirençli ve fazla ciddi bir ifade vardı. Peronun ıslak ve bozuk zeminiyle mücadele ederek, ağır ağır yürüdü.

Meyer'in sinema kamerası aralarında duruyordu. Kontes'in ilerleyişi kamera tarafından bir dakika boyunca yakın çekim alındı. Yalnızca tek bir kez seyircilere fırlattığı, floresan lambalı, sigara dumanlı, tozlu sinema ve konser salonlarını kaplayan delici bakış, filme alındığının farkında olduğunu ele verdi. Düzensiz adımlarla yürüyordu ve elinde sıkıca tuttuğu bir çanta vardı; sanki yüzüne güneş vurmuş gibi yüzünü buruşturdu; aslında bugün de, daha önceki günlerde olduğu gibi hava kapalıydı. Ve sonra, film karesinin dışına çıktı.

O hafta Kontes'in pek çok resmi çekilecekti. Kafaları kurcalayan ve telgrafla Astapovo'ya ulaşan başlıca soru, Kontes'in kocasına veda etmek üzere istasyon şefinin evine kabul edilip edilmeyeceğiydi. Kontes'ten birkaç gün önce Astapovo'ya ulaşan Baş Mürit Chertkov, şoka girmesinden korkulduğu için, Kontes'in gelişinin Kont'a haber verilmediğini söylemişti. Meyer, öyküsünün en önemli unsurlarını oluşturan bu iki hasmın varlığından çok memnundu. "Astapovo'daki her şey çekilebilir" dedi Gribshin'e. "Yalnızca Kont'u çekemiyoruz. Olsun. O olmadan da bir öykü yaratabiliriz."

Hiçbir kadın kocasının metresinden, Kontes'in Chertkov'dan nefret ettiği kadar nefret etmemiştir. Chertkov uzun süre, Kont'un *Bütün Eserleri*'nin basım hakkını elde edebilmek için çabalamıştı. Uzun yıllardır süregelen telif haklarına

yönelik tartışmalar Kont'un aile hayatını mahvetmiş, Yasnaya Polyana'dan birdenbire kaçmasına neden olmuştu. Kont edebiyatla ilgili vasiyetinin hükümlerini yerine getirecek kişi olarak Chertkov'u tayin etmiş ve bütün eserlerini ve telif ücretlerini dünyaya armağan etmeye niyetlenmişti; bu düzenlemenin, Kont'un karısına ve çocuklarına para namına bir şey bırakmadığını anlamak için âlim olmak gerekmezdi. Kontes bir seferinde bu iki adamı büyük bir nefretle suçlamıştı.

O akşam, gazeteciler ve sinemacılar, Kontes istasyon şefinin evinin çevresinde bir pencereden diğerine koşuştururken hazırda beklediler. Meyer'in kamerası çalışıyordu. Ellerini gözlerine siper edip, karanlık evin içindeki siluetleri seçmeye çalışırken kameralar tarafından görüntüleniyordu. Ölmekte olan adamın odasının pencerelerinin alt bölümü gazetelerle kaplanmıştı. Can sıkıntısı içindeki, aristokrat giyimli küçücük kadın, siyah ayakkabılarıyla ayak parmaklarının ucunda yükseliyordu; ancak gözleri yalnızca gazetelerin üst kenarlarına ulaşabiliyordu. Gribshin, pencerelere gazete kapatırlarken, acaba Kontes'in boyunu hesaba katmışlar mıydı diye içinden geçirdi. Kadın tekrar yere bastığında, bu düşünce onun da gözlerinden okunuyordu. Daha sonra aynı düşünce, filmi izleyen diğer kişilerin zihinlerinde dolaştı.

Gazetelerde, Kont'un, etrafında toplanan oğullarına ve kızlarına annelerinin gelip gelmediğini sorduğu yazıyordu. Kaygıyla soruyordu: "Anneniz ne yapıyor? Kendisini nasıl hissediyor? Yemek bile yemiyor mu? Gelmeyecek mi?" Çocuklar, onun Yasnaya Polyana'da kaldığını, kendi başlarına geldiklerini söylüyorlardı.

Ancak Kontes, kocasının en sevdiği nakış işlemeli yastığı yanında getirmişti. Meyer yastıktan bir kare aldı. Kontes, Dr. Makovitsky'yi yastığı kocasının başının altına koymaya ikna etti. Kont, yastığı tanıyarak dehşete kapıldı. Hastasının zayıf kalbinden endişe duyan Makovitsky, yastığı kızlarından birisinin onun için getirdiğini söyledi.

Kont'un ölüm haberi beklenirken, gazeteciler birbirleriyle, devlet memurlarıyla, kilise yetkilileriyle –Kont kilise kurallarına uygun olarak gömülecek miydi, diye sordular– ve ay-

rıca, yazarın arkadaşlarıyla, uzak akrabalarıyla ve dostlarıyla röportaj yapıyorlardı. Görüştükleri kişilerden biri, Kont'un son romanının kapak resmini ve Filozof Nikolai Fedorov'un portresini yapan Ressam Leonid Pasternak'tı. Ressam, Gribshin'le aynı yaşlarda, suskun ve öğrenci kılıklı bir tip olan oğluyla birlikte gelmişti. Baba Pasternak, Kont'un ölüm döşeğinde bir portresini yapmayı tasarladığını bildirdi.

Sekiz

Vladimir Grigoryevich Chertkov gözlerinin içi gülen, görkemli burnuna rağmen yakışıklı bir adamdı. Şevkle ve akıcı bir biçimde konuştuğu İngilizce'siyle herkeste hayranlık uyandırır, rahatlığı ve esnekliği sayesinde, konuştuklarını İngiltere'deki eğitimsiz göçmenler bile kolayca anlardı. Kont'un Rus olmayan müritlerleriyle yaptığı görüşmelerde İngilizce'sini kullanırdı ve bu dile duyduğu sevgi, dilin kaynağı olan adayı da kapsayacak kadar büyüktü. Geçici olarak İngiltere'de kaldığı süre boyunca Chertkov, –Çar, Kont'un en önemli müridini sürgüne göndererek Kont'a önemli bir darbe indirmişti– Bournemouth Futbol Takımı'nın ateşli bir taraftarıydı ve Rusya'ya dönmeden önce, günlük gazete *Imperial*'in abonesi olmuştu. Büyük olasılıkla Grakham Khaitover adı ona tanıdık geliyordu.

Artık Kontes de Astapovo'ya geldiğine göre, özellikle yurtdışında oluşabilecek çeşitli kötü izlenimleri gidermek gerekiyordu. Chertkov, *Imperial*'in acil röportaj isteğini kabul etti. İstasyon şefinin evine girmesine izin verilen ilk yabancı gazeteci olarak anılmasının karşılığında, Khaitover, Kont'un hasta odasına girmeye çalışmayacağına dair söz verdi.

Khaitover konuk odasında beklerken, çevresinde gördüklerini yazıyor, özellikle Kont'un yattığı odadan yansıyan, uzun, hareketli gölgelerle ilgili notlar alıyordu. Ünlü yazarın yanındaki kişilerin sayısı aslında üç dört kişiden fazla değildi; ancak duvarlara ve tavana yansıyan siluetler çok kalabalık oldukları ve farklı bir düzlemde hareket ettikleri gibi

bir izlenim uyandırıyordu ya da en azından, Khaitover, okurlarına öyle anlatacaktı. Konuk odasının sıkıştırılmış, pembe beyaz perdelerini, piyanoyu, camekânlı kitaplığı ve öteki gösterişli aksesuarları inceledi. İkon köşesi sonradan eklenmiş gibiydi ve üzerinde keten bir örtü vardı. Khaitover, kitaplığın önünde dolaşmaya başladı. Kont'un en ünlü kitaplarının oraya, olduğu gibi yığıldığını Londra'ya telgrafla haber verecekti.

Chertkov koşarak geldi. Oldukça asıktı suratı ve kafası uzman doktorlardan biri tarafından nasıl da yanıltıldığına takılmıştı. "The *Imperial*! Beyefendi, bu kadar üzücü bir olay vesilesiyle olmasaydı, sizinle tanıştığım için gerçekten memnun olabilirdim."

Gazeteci, "Umarım, daha mutlu bir zamanda yeniden karşılaşırız, Vladimir Grigoryevich." diye karşılık verdi. "Kont bu öğleden sonrayı nasıl geçirdi?"

"Daha mutlu zamanlar mı? Öyle bir şey bir daha hiç olmayacak..." Chertkov, ince, kemikli ellerini salladı. Yüzünün solgunluğu, gözlerindeki mücehver pırıltısını daha çok ortaya çıkarıyordu. "Bütün bunların olduğuna inanamıyorum... Onun bu dünyadan gideceğine inanamıyorum... Neden? Neden? Bu mu insanlığın yazgısı?"

Khaitover başını salladı; bitişik odadaki adamın seksen iki yaşında olduğunu düşündü. "Bugün konuştu mu? Herhangi bir laf etti mi? Bir şey söyledi mi?"

Chertkov vakur bir ifadeyle başını salladı. "Çok hasta ve bütün gün uyudu. Huzura ihtiyacı var. Duygusal gerginliklerden uzak durması gerekiyor. Doktorlar bunu istiyor."

"Kontes'in geldiğini biliyor mu?"

Baş Mürit başını hiddetle sallayarak gazetecinin sözünü kesti. Bu hareketle, baygın durumda olsa da, güçlükle nefes alsa da, aklı bir gidip gelse de, Kont'un söylenen her şeyi duyduğunu anlatmaya çalışıyordu.

"Kont, Avrupa'nın en başarılı doktorlarının gözetimi altında. Bütün arzularının yerine getirildiğini yazın" dedi Chertkov. "Onunla birlikte geçirdiğimiz dakikalar boyunca hissettiğimiz yegâne şey, burada, Astapovo'da, kalbinde ger-

çek bir Hıristiyan sevgisi taşıyan, tüm insanlığı seven bir adamın yattığıdır. Yoksulları, zavallıları sever; ona iftiralar atan rahipleri sever; yeryüzündeki her şeyi sever. Kont için sevgi, yaşamın gerçek anlamıdır."

"Elbette" dedi Khaitover aceleyle not alırken. "Fakat, odaya şöyle bir baksam, okurlarımız durumu daha iyi anlayacaklar. Çok kısa sürecek, söz veriyorum. Yalnızca, ortamı ve doktorların özenini anlatabilmem için..."

Chertkov ona gazete sayfası büyüklüğünde basılı bir kâğıt uzattı; kâğıdın her iki yüzünde İngilizce yazılmış bir metin vardı. Metnin başlığı, "Gereksinim Duyduğunuz Tek Şey Hıristiyan Sevgisidir" cümlesiydi. Kalın, altı çizili harflerle yazılmıştı ve ilk dokunuşta, mürekkebi ele bulaşacak gibiydi. Khaitover kâğıdı dikkatle aldı.

"*İşte*, Kont'un okurlarınıza mesajı. İşte, manevi olarak son isteği ve vasiyeti. Bunu basın! Çok merak uyandırıcı ve tamamen size özel. Size söz veriyorum, bu metin sizden başka, İngilizce çıkan hiçbir gazeteye verilmeyecek!"

Bu tam olarak doğru değildi ve aslında doğru olmaktan çok uzaktı. *Times*'a verilmişti. *Standard*'a da. Chertkov ahlakı hor gören bir adam değildi. Yazıyı bir sürü gazeteye verdiğini ve yazının Kont'un müritleri tarafından İngiltere'de elden ele dolaştırıldığını gayet iyi biliyordu; aynı zamanda, *Imperial*'e bir ayrıcalık tanıdığı konusunda da kendi kendisini ikna etmişti. İnançlar, birbiriyle çelişen bilgilerin üstesinden gelmekte ustaydı.

"Onur duydum efendim; ancak duyduğum onur *Imperial* okurlarının duyduğundan daha fazla değil." Yazıyı özenle evrak çantasına koydu. Onun yerine başka bir kâğıt çıkarttı ve Chertkov'a uzattı.

Kâğıdın üzerinde Kont'un bir resmi görülüyordu. Çok başarılı bir çizimdi ve üzerinde, gereksiz tek bir çizgi bile yoktu. Sakalı uzun ama düzgündü ve uzaklara bakan gözlerinin çevresinde kırışıklıklar vardı. Sakalının altından, köylü gömleği giydiği görülüyordu.

Chertkov çizimi inceledi, bunun kendisine neden verildiğini anlamaya çalışıyordu. Khaitover, "Kont'un vasiyetini edi-

törlerime hemen göndereceğim. *Imperial* bunu memnuniyetle yayımlayacaktır" dedi.

Chertkov bunu onaylarken duraksadı ve başını kaldırarak, "Peki ama bu nedir?" diye sordu.

"Kont'un karakalem bir resmi. Bütün dünya Kont'u bu resimdeki haliyle tanıyacak" diye yanıtladı Khaitover. "Tabii, şu anda Kont'un pek çok fotoğrafi ve resmi ortalıkta dolaşıyor. Ancak bu resim Kont'un asıl hali; en iyi bu haliyle hatırlanacak. Bu çizim dünyanın en ücra köşesindeki en ilkel matbaa tarafından bile çoğaltılabilir. Tanıdığım seçkin bir Rus ressam tarafından yapılan bu resim, Kont'un ve onun temsil ettiği her şeyin bir ikonu olabilir."

Baş Mürit başını iki yana salladı, Khaitover'ın neyin peşinde olduğunu hâlâ tam olarak anlayamamıştı. Bununla birlikte, *ikon* sözcüğü onu harekete geçirmişti. Kont, dini örgütlenmeyi temsil ettiği için ikondan nefret ederdi.

Khaitover'ın, Kont'un yazısını telgrafla göndermek gibi bir niyeti yoktu. Hem yazıyı *Imperial* asla kullanmazdı, hem de bir sözcüğünü on altı kopekten çekeceği telgraf, mevcut parasının tükenmesine neden olurdu. Ve baklayı ağzından çıkardı. "Vladimir Grigoryevich, Kont daha hayattayken mirası üzerinde çekişme başladı. Öldükten sonra kişiliğine yönelik ne tür saldırılar olabileceğini bir düşünün. Ne uğruna yaşadı? Kimler için yazdı? Kont'un ülküsünün ve fikirlerinin başkalarınca kendi çıkarları için, belki de Kont'un tamamen karşı çıktığı amaçlarla kullanılmasını nasıl önleyebilirsiniz?"

Chertkov artık dinlemekte zorluk çekiyordu. Gözleri parlıyordu. "Tabii, İsa'ya da aynı şey olmuştu..." dedi ihtiyatlı bir şekilde. Khaitover'ın yüzünde aniden bir neşe ifadesi belirdi. Turnayı gözünden vurmuştu. Sırıtmamak için kendini zor tuttu.

"Kesinlike. İşte size önerim, Vladimir Grigoryevich. Öncelikle, telif hakkı saklı bulunan bu resmi, Kont'un resmi tasviri olarak onaylayın. Bunun, Kont'un yaşamıyla ve yaptıklarıyla ilgili, sizin ve yalnızca sizin tarafınızdan dağıtımı yapılacak bütün kitaplarda kullanılmasını sağlayın. Böylece, yazarın ölümünden sonra yayımlanacak eserlerinin yayın iznini vere-

bileceksiniz. Üzerinde bu resmi taşımayan eserlerin –rakipler ve düşmanlar tarafından çıkarılanlar– halkın gözünde hiçbir güvenilirliği olmayacak."

Chertkov çizim üzerinde uzun uzun düşündü. Kaçınılmaz olarak aklına bir rakip ve düşman geldi.

"Yayın izninin bize *Imperial* tarafından bahşedileceğini mi söylüyorsunuz. Böyle bir şey söz konusu bile olamaz..."

Khaitover söyleneni kesinlikle reddederek başını iki yana salladı. "Hayır, bu özel bir teklif. *Imperial* ile doğrudan bir ilişkisi yok."

Gerçekten de, bu teklifin *Imperial* ile dolaylı ya da dolaysız hiçbir ilişkisi yoktu. Bu fikir Khaitover'ın aklına Kont'un evden kaçtığını öğrendiği gün gelmişti. Gazeteler, Chertkov ve Kontes arasındaki anlaşmazlıktan bahsediyordu ve Khaitover sanki bulutlarla kaplı gökyüzünden süzülen, yol gösterici bir ışığı görmüş gibi, önemli bir fırsatı yakalamakta olduğunu düşünmüştü. Ressamı Arbat'ta bir meyhanede bulmuştu.

Chertkov dudaklarını büzdü; Astapovo'ya geldiğinden beri, bir sürü uygunsuz öneriyle karşılaşmıştı. Bazıları saçma sapan tıbbi yardım önerileriydi. Bazıları da Kont'tan ölüm döşeğinde destek bekleyen sosyal hareketlerle ilgiliydi: barışçılıkla, vejetaryenlikle, çıplak yaşamla ilgili hareketler. Destekleyen birkaç sözcük ya da bir cümle yeterli olabilirdi. Kilise bile iki temsilcisini yollamış ve Kont'un herhangi bir uzlaşma arayışı içinde olup olmadığını öğrenmeye çalışmıştı. "Böylece, bu hizmetinin karşılığında Kont'un edebiyat mirasından sana para ödeneceğini mi umuyorsun?"

Khaitover, ücrete karşı çıkan bir tavırla ellerini kaldırdı. "Hayır, hiç de değil. Tam tersine, *Şirket* Kont'un mirasına ödeme yapacak."

"Şirket mi?"

"Rus İmparatorluğu'nun kanunları çerçevesinde, elinde sermayesi ve vizyonu olan baylar tarafından, geçen hafta kurulan bir şirket."

Chertkov başını iki yana salladı. "Üzgünüm beyefendi; ancak ne demek istediğinizi anlayamıyorum. Kont'a danışma gereği bile duymadan, Moskova'da bir şirket mi kuruldu? Ne

amaçla?" Yüzünde çok ciddi bir ifade belirdi. "Eminim, usulsüzdür. Her neyse, şu anda hukuki konuları ele alıyoruz. Kont bizleri *Bütün Eserleri*'nin editörlüğü ve basımı konusunda yetkili kıldı; bunu bütün vasiyetnamelerinde ve eklerinde açıkça belirtti."

"Evet" dedi Khaitover onaylayarak. "Pek *çok* vasiyetnamesi var. Bildiğim kadarıyla altı tane..." Kısa bir süreliğine bekledi ve Chertkov'un, bu belgelerin doğru dürüst hukuki yardım alınmadan hazırlandığını, birbirleriyle ciddi biçimde çeliştiklerini ve bunun, mahkemede tartışma konusu olabileceğini düşünmesini sağlamaya çalıştı. Tarihin göstereceği gibi, Bolşevikler mahkemeleri hükümsüz kılana kadar, vasiyetnameler mahkemelerde düğümlenip kalacaktı. "Kaç baskı yapılırsa yapılsın, bu çizimin yalnızca tek bir baskının kapağında bulunmasına yasal olarak izin verilecek. Bu çizim, Kont'un otoritesinin işareti olacak. Tüm dünya, Şirket'in vereceği ilanlar aracılığıyla gazetelerden ve dergilerden bunu öğrenecek. Bu yayın izni, yalnızca Kont'un kitaplarını değil, onunla ilgili başka ürünleri de kapsayacak. Onun anısına yapılan şiltler, broşlar, çocukların okul çantaları, bir otomobil rallisi, çikolatalar, çay kutuları ve belki Moskova'da yer alacak Avrupa stilinde bir otel ya da el yapımı ayakkabı aletleri serisi..."

Chertkov, "Bir otel, çay kutuları..." diye patladı.

"Şirket aracılığıyla telif haklarının yönetimi ve korunması gerçekleştirilecek. Biriken telif ücretleri Kont'un taraftarlarının önemli etkinliklerini destekleyecek. Yerel topluluklar, köy okulları ve okuryazarlıkla ilgili kampanyalar finanse edilecek. Kuşkusuz bütün bunlar sizin yönlendirmenizle gerçekleşecek."

"Peki ama çay kutuları?"

Khaitover elini salladı. "Peki tamam, çay kutuları olması şart değil. Yalnızca bir örnekti. Bir bisküvi çeşidi de olabilir; Kont'un ünlü resminin bu bisküvilerin kutularının üzerinde yer aldığını düşünün; bu bisküviler öyle sıradan, herhangi bir fabrikada üretilenlerden olmayacak. Bunlar, çok iyi Rus bisküvileri olacak; Rus köylülerinin Rusya'nın ununu, tereyağını

ve geleneksel bisküvi yapım yöntemlerini kullanarak köylerde ürettiği bisküviler olacak."

Baş Mürit çenesini sıvazladı. Kont'un sayısız oğullarından biri salona girdi ve kollarını kavuşturup, soğuk bir şekilde davetsiz misafiri incelemeye koyuldu. Çocuklardan bazıları Chertkov'la, bazıları da Kontes'le işbirliği içindeydi. Khaitover, hangi tarafta yer aldıkları konusunda emin olamıyordu.

"Bisküvi yapmayı bilmiyorum" dedi Chertkov. "Tüm bunların Kont'un düşünceleriyle nasıl bir ilişkisi olduğunu anlayamıyorum."

"İlişkisi olmaz olur mu?" dedi Khaitover telaşla. Bir tek Chertkov'la pazarlık yapacağını sanıyordu. "Kont bizzat bir düşünceyi temsil ediyor; bir düşüncenin somutlaşmış hali gibi. Bu düşünce şöyle anlatılabilir... evet, bunu ifade etmek biraz zor olabilir..."

"Sevgi" dedi Chertkov ekşi bir suratla.

"Doğru" diye kabul etti Khaitover güçlü bir ifadeyle. Tekrar çizimi gösterdi. Bu onun için bir iş planından öte bir şeydi; geleceğin bir müjdecisiydi. "Sevgi. İnsanlar bu çizimi gördüklerinde, hangi ürünün üzerinde olursa olsun, akıllarına hemen Kont'un ülküsü gelecek. Sevgi."

"Çay kutuları ve bisküviler..."

"Çay kutularını *boş verin*! Neden çay kutusu dediğimi bilmiyorum. Okulları, yerel toplulukları, Kont'un *Bütün Eserleri*'ni düşünün. Bu size gerçekten lazım!"

"Lütfen bunu, editörlerinizin Kont'un demecini basma fırsatı olarak alın" dedi Chertkov öfkeyle.

Kont'un oğlu, kayıtsız bir ifadeyle Chertkov'a katıldı. İkisi, Khaitover ile hasta odası arasında bir duvar oluşturdu.

Khaitover her zamanki gibi şansını zorladı. Bazen son anda işler değişebilirdi. "Bunun çok uygun bir zaman olmadığının farkındayım; ancak şu dakikalar çok önemli; çünkü Kont öldükten sonra, pek çok kişi onun adından yararlanarak çıkar sağlamaya çalışacak. Lütfen teklifimi düşünün. Kuşkusuz, yanıt vermek için biraz zamana ihtiyacınız var. Ama yine de Kont'un sözlü onayını alabilirsek..."

"Defol!" diye bağırdı Kont'un oğlu. "Babamın kutsal adı için, siktir ol git!"

Dokuz

Gribshin, istasyonun bekleme salonundan çıkacağı sırada, havaya savrulan, uzun kızıl saçları görünce irkildi. Kızla neredeyse çarpışacakken bir an için onun yüzünü gördü. Yüzü şişmişti ve ıslaktı, kirpiklerindeki boya ve dudaklarındaki ruj gözyaşlarıyla akmıştı. Sonra Gribshin'in önünden geçti. Erkeklerin kahkahaları kızın topuklarından gelen seslere karıştı.

Fahişelerden biriydi. Gribshin kapıda durdu ve kızın gidişini seyretti. Ya dövülmüş ya da tacize uğramış diye tahminde bulundu. Arkasından koşup, teselli mahiyetinde birkaç laf etmeyi düşündü; ama söyleyecek bir şey bulamadı. Bu, anlaşılmaz, ani bir istekti. Daha önce de fahişeleri gözyaşları içinde görmüştü; genellikle, teklif edilen ücret neşelerini kaçırırdı. Bazen erkekler tarafından, birdenbire, acımasız bir şekilde aşağılandıklarında ağlarlardı; sanki daha önce hiç aşağılanmamışlar gibi üzülürlerdi. Gribshin, fahişelerin kırbaçlanmasına, üzerlerinde sigara söndürülmesine ya da başka şekillerde hakarete uğramalarına defalarca tanık olmuştu. Böyle zamanlarda mahcup bir şekilde kızlara destek olmaya çalışırdı. Kızlar genellikle, şaşırtıcı biçimde saf olurlardı ya da erkeklerin canavarlıklarının işlerinin bir parçası olduğunu unutuverirlerdi.

Bu ücra köyde canları sıkılan ve ceplerinde para olan erkeklerin yarattığı fırsat üzerine, yöredeki bazı kızlar ilk kez o hafta fahişelik yapmaya başlamışlardı. Gribshin tüm bunların, fuhuşu şiddetle eleştirmiş ve erkekle kadın arasındaki ilişkinin

amacı ve niteliği ne olursa olsun, cinsel eylemden nefret etmiş tövbekâr bir hovardayı ölüm döşeğine yatıran hastalık vesilesiyle ortaya çıktığını düşündü. Kont, hayvan davranışlarının bu şekilde taklit edilmesinin, aklın bastırılmasının ve masumiyetin yitirilmesinin ahlak bozukluğundan kaynaklandığını düşünüyordu. Kont'u, bu yargılara götüren, Filizof Fedorov'du. Dünya nimetlerinden elini eteğini çekmiş, bekar bir adam olan Fedorov, insanoğlunun bilim aracılığıyla cinsel isteklerinden kurtulacağına inanıyordu, tıpkı bir gün bilim sayesinde ölümün üstesinden gelineceği gibi. Ölümsüzlüğe ulaşan insanın döllenmesine de gerek kalmayacaktı.

Avrupalı konuklar, Kont'un ve Fedorov'un fikirleriyle alay ediyorlardı. Gribshin de bunları ve çağdaş Rus filozoflarının sayısız farklı teorilerini komik buluyordu. Parti için adresini aldığı, Moskova yolundaki bir salonda ya da genelevde bazen bu tür şeyler oluyordu. Ancak, Gribshin genellikle Pathé çalışanları ya da genç diplomatlardan oluşan tanıdıklarının, kadınlarla birlikte olmak için tuttukları odalardan hafif dağınık bir halde çıkarlarken ne kadar sıkıntılı olduklarını fark ediyordu. Kendisi için satın aldığı vücutlarda da, kendi içindeki derin huzursuzluğun izlerini seyrediyordu. Kızıl saçlı fahişenin korse içindeki vücudunun görüntüsü kaybolduğunda, Gribshin acıma duygusuyla cinsel isteklerinin tatsız bir şekilde karıştığını hissetti.

Profesör Vorobev, Astapovo'daki konuklar arasında tanınmaya başlamıştı. Tıbbi açıklamaların yapıldığı toplantılara, bariz bir kuşkuculukla katılıyordu. Basın vagonunda bir ranzada yatıyor ve bütün haberleri hükümet görevlilerinden ve Kont'un genç müritlerinden önce duymaya çalışıyordu. Vorobev, o öğleden sonra peronda, birkaç gazetecinin ve yabancının, çevresinde toplanmasını sağladı. İlk karşılaştıklarında hissettiği ürpertiyi hatırlayan Gribshin, profesyonel ilgi alanının yarı aydınlık yörüngesinin dışında kalmak için duraksadı. Yakınlardaki boş bir arazide, bir grup çingene, herkesçe bilinen oynak bir hava çalmaya başlamıştı.

Vorobev, "Biz mektuplaşıyorduk" diye iddia ediyordu. "Kuşkusuz aramızda geçen kişisel görüşmeleri açığa vuracak değilim. Ancak şunu söylebilirim ki, o, bilimsel yeniliklere son derece açık bir adamdır. Usta bir yazar ve büyük bir Rus'tur."

"Sonuçta teklifinizi kabul etti mi?"

Vorobev soru karşısındaki sabrını göstermek için gülümsedi.

"Bu işlemlerde bir anlaşmadan söz etmek, boş yere kuralcılık yapmak olur. Biz bilim adamları, ne hukukçuyuz ne de büyük edebiyatçılarız."

"Ondan aldığınız yazılı *bir şey* var mı?"

Vorobev gazeteciyi azarlamaya başladı. "Evet. Kont'un yazdığı *her şey* sözde anlaşma içinde olduğumuzu gösteriyor. Romanlarını, öykülerini, mektuplarını, küçük kitapçıklarını okuyun! O, yararlı bilimsel ilerlemelere inanıyor, batıl inançlara ve aydınların metafizik yaklaşımlarına *karşı çıkıyor*. Herkes için genel eğitimi destekliyor. Bu işlem, beş yıl öncesinde akla hayale gelmeyecek kadar, genel eğitimi teşvik ediyor!"

Gazetecilerin hepsi yabancıydı; fakat bir kişi daha, Çar'ın uyruklarından bir Kafkasyalı, peronda Gribshin'in yanında duruyordu.

Kısa boylu, tıknaz yapılıydı ve yüzü izlerle, çukurlarla doluydu. Sert görünümünden çekinmeyip, yüzüne yakından bakabilirseniz, dudaklarının üst kısmındaki tenin hassasiyetinden bıyığının yeni kesilmiş olduğunu anlayabilirdiniz. Adam hiçbir soru sormadan, dikkatle Vorobev'i dinliyordu.

Standard'tan Runcie, Vorobev'i sıkıştırdı: "Ama Profesör, daha açık bir şekilde belirtmek gerekirse..."

"Ne olursa olsun" dedi Vorobev kızgınlıkla, "Kont'un herhangi bir teklifi kabul edecek ya da reddedecek durumda olmadığı anlaşılıyor. Bu sorunun uygun bir şekilde, onun entelektüel varlığının vârisi konumundaki Bay Chertkov'a sorulması gerekiyor. Kont öldüğünde, kendi bedenini bir daha hiç kullanamayacak. Bu gelecek kuşaklara ait ve ben de teklifimi gelecek kuşaklara yöneltmek zorundayım."

"Öyleyse Chertkov ne diyor?"

"Ne yazık ki, Bay Chertkov Kont'un ailesiyle ve kişisel meselelerle aşırı meşgul. Şimdilik ona teklifimi götüremedim. Bunun tam olarak anlaşılması için bir kanıtını göstermem gerekiyor."

Bu sırada oradan geçen biri Runcie'ye sarılarak sırıtmaya başladı ve başka biri konuşmayı böldü.

"Doldurulmuş sıçanı yüzüne fırlatana kadar bekle" dedi adam. Bu kişi, istasyon şefinin evindeki meşum röportajdan dönen Khaitover'dı. "Sıçan müthiş."

Gazeteciler hemen arkadaşlarının tarafına geçerek, kıs kıs gülmeye başladılar. Gribshin ve diğer Rus onlara katılmadı. Profesör'ün yanıt vermesini bekliyorlardı.

"Daha önce de açıkladığım gibi" dedi Vorobev, "sıçan, doldurulmuş bir sıçan değildir. Mumyalanmıştır."

"Evet, izleyin şimdi" dedi Khaitover arkadaşlarına. "Bu onun sunuşunun can alıcı noktası."

Gazetecilerden biri alay ederek, "Haydi Profesör, bize sıçanı gösterin!" dedi.

"Bu bir sirk gösterisi değildir" dedi Vorobev surat asarak. "Bu işlemin sonuçlarını sizlere göstermekten memnuniyet duyarım; ancak..."

Ama Khaitover arkadaşlarının konudan uzaklaşmasına neden olmuştu; bir sonraki basın toplantısının saati çok yakındı ve kıpırdanmaya başladılar. Gribshin ve Kafkasyalı dışındaki herkes Vorobev'i terk etmişti. Vorobev, Gribshin'i Tula'daki vagonda gördüğünü hatırlayamadı ve genç olduğu için onu dikkate alma konusunda pek hevesli değildi. Ancak iki adam kendisine öyle dikkatle bakıyordu ki, Vorobev konuşmasını sürdürmek zorunda kaldı.

"Gelecekte, torunlarımız böyle saygıdeğer bir adamı bir süprüntü gibi pisliğe, küfe ve solucanlara bıraktığımız için bizleri nefretle anacaklar."

Gribshin başıyla onayladı. Kafkasyalı, sanki birisi önüne güzel bir yemek koymuş gibi gülümsedi. Astapovo'da ilk kez, birileri Vorobev'i onayladığını göstermişti. Ne yazık ki, bu da, kendi vatandaşlarından gelmişti. Bu yüzden onları çok fazla ciddiye almadı ve sıçanı gösterme zahmetine katlanmadı.

Profesör bavulunu kapatıp yere indirdi ve tıbbi açıklamaların yapılacağı yere yöneldi. Meyer'in Gribshin'e ihtiyacı olacaktı; ama asistanı, Kafkasyalı yabancı tarafından incelendiğinin farkında, yerinden kıpırdamıyordu. Adam otuzlu yaşlarındaydı, kaslı bir yapısı vardı ve kendinden emindi. Gribshin çok fazla alışık olmadığı bu incelemeye dayanmaya çalıştı.

"Bir bilim adamı" diye fikrini belirtti Kafkasyalı. Konuşmasında en ufak bir alaycılık yoktu.

"Onun çalışmasından daha önce haberdar olmuştum" dedi Gribshin. "Mumyalanmış sıçan canlı gibi duruyor; dokuların nemli kalmasını sağlamış ya da en azından nemli görünmesini. Hayvan gerçekten inandırıcıydı."

"Anladığım kadarıyla sen de, yaşamın görüntüsünün canlı kalmasıyla ilgili bir işe girmişsin."

"Özür dilerim, ne dediniz?"

O anda Kafkasyalı'nın gözleri parladı. Başkalarını şaşırtmayı çok severdi ve yaşamını bu tür şeylere göre ayarlardı. Sonra bıyığını okşamak için elini kaldırdığında, yerinde olmadığını fark edip şaşırdı ve ardından toparlandı.

"Pathé" dedi. "Seni onlarla çalışırken gördüm. Meyer'in gerçek adı Mundviller'dir. Kendisine Yahudi isimlerini çağrıştıran bir takma ad vermiş olması çok talihsiz bir durum; ama akıllı bir adam. Sinema yaşamın en iyi yanılsamasından başka nedir ki? İşte oradaki küçük *makinenin* içinde..." diyerek, birazdan tıbbi açıklamaların yapılacağı bekleme odasını gösterdi. "...ışığı yakalıyorsunuz ve onu daimi kılıyorsunuz; böylece binlerce kilometre öteye, yıllar sonrasına gönderiyorsunuz ve ölüler canlanıyor. Hareket ediyorlar, dans ediyorlar, savaşa gidiyorlar. Bu mucizeyi takdir etmemiz gerekmez mi? Sinemaya hayranım; bu arada, özellikle haber programlarına bayılıyorum. Sinema geleceğin sanatsal biçimi. Söyle bana Nikolai Antonovich, geleceği hiç düşündün mü?"

Kafkasyalı'nın, adını ve soyadını biliyor olması, Gribshin'i ürküttü. Kafkasyalı, bildiğini anlaması için, Gribshin'in adını özellikle söylemişti. Herhalde bir yerlerde tesadüfen duymuştur diye düşündü Gribshin. Bu günlerde herkesin adı oradan

oraya, madeni para gibi dolaşıyordu. "Geleceği her zaman düşünürüm" diyerek onayladı Gribshin.

"Yirminci yüzyılda böyle insanlar gerekli" dedi Kafkasyalı. "İnsanoğlu daha önceki çağlarda, ataları gibi yaşamış ve bir nesilden diğerine geçilirken yaşam pek fazla değişmemiş. Ertesi günün hava tahmini dışında geleceği görmek şart değil. Ama şimdi diyalektik güçler değişimin attığı adımları hızlandırıyor. Uluslararası işçi sınıfı, tarihi anlama yeteneği olan ve tarihin ne yöne gittiğini kavrayan insanlara ihtiyaç duyuyor. Ayrıca, tarihi biçimlendirmede ve yönlendirmede düşünce gücüne sahip insanlar gerekiyor."

Kafkasyalı, bir devrimciydi. Gribshin bundan rahatsız olmadı. Moskova'da pek çok devrimciyle arkadaşlık etmişti; çoğu onun çalıştığı şirketi bilmeyen memurlar, öğrenciler, diplomatlar ve iş adamlarıydı. Devrimciler her yerdeydi; çoğu zaman konuşurlar, konuşurlar, konuşurlar ve polis müfettişlerini ölesiye sıkarlardı. Çar, Mutlakiyet'in ölümsüzlüğü inancıyla ülkeyi yönetiyordu. Gribshin, karşısındaki adamın yalnızca çenebaz olmadığını anlamıştı. Kımıldamadan bekledi. Kafkasyalı, Gribshin'in soğukkanlılığını memnuniyetle karşıladı.

"Kameralar yalan söylemez" diye fikrini açıkladı Kafkasyalı. Gözleri artık parlak değildi. Gribshin'e yakın konuşuyordu; genç adam, ağzından yayılan sarmısak kokusunu duydu. Gribshin, en arkadaki gazetecilerin de bekleme salonuna girdiklerini gördü. Kafkasyalı devam etti. "Merceğin hiçbir amacı yoktur; geldiği bir sınıf yoktur; gizli bir çıkarı yoktur. Mercek basit bir cam parçasıdır. Yalan söyleme *mekanizmasına* sahip değildir. Sinema perdesine baktığımızda, görüntü ne kadar titrerse titresin, ne kadar cızırtılı olursa olsun, sinema salonu ya da yönetmenin ustalığı dikkatini ne kadar dağıtırsa dağıtsın, şeffaf bir cam aracılığıyla gerçeğe ulaştığımızı biliyoruz. Bunun ne büyük olanaklar getirdiğini bir düşün: eğitim için, bilim için, adaletsizliğin belgelenmesi için, dilin çektiği yalanlar perdesinin indirilmesi için."

Birbirlerini anladılar. Kafkasyalı, Gribshin'in o ana kadar içinde sakladığı düşünceleri ve tutkuları paylaşıyordu. "Söylediklerin gerçek" diye fısıldadı Gribshin, dudakları yanarak.

Şimdi yabancı gülümsüyordu. "Umarım bu konuşma yararlı olmuştur, Nikolai Antonovich."

Gribshin adamın gülümsemesine karşılık vermedi.

"Tıbbi açıklamalara katılmam gerekiyor" dedi acele ederek. "Peki sizi nasıl, tekrar nasıl..."

Kafkasyalı elini Gribshin'in omzuna attı. El onu sıkıca kavramıştı; böylece ondaki çelik gücü hissedebildi. "Ben, seni nasıl bulacağımı biliyorum."

On

İki tıbbi açıklamadan ve bir kez daha yetkililerle yapılan, demiryolu istasyonunun filmini çekme tartışmalarından sonra, Gribshin, o gece eski postanede, düşüncelerini Kafkasyalı yabancıya yöneltti. Georges Meyer 1908'de Moskova'ya geldiğinden beri, kimse onu bu kadar etkilememişti. Meyer ilk kez geldiğinde tek bir kelime Rusça konuşamıyordu ve şu anda yaşadığı bu yabancı imparatorluğu anlamakta güçlük çekiyordu; yine de, sinemanın insanoğluna getireceği ilerlemelerin yarattığı heyecanla harekete geçmişti. Yeni teknolojiye heyecanla yaklaşan öteki kişilerden farklı olarak teknik ve sanatsal açıdan çok büyük bir yeteneğe sahipti ve bunları başkalarıyla paylaşma konusunda son derece istekliydi. Gribshin, Meyer'in öğrencisi olarak, sinema aracılığıyla, Aydınlanma'nın Alp Dağları'nın en ücra köşesindeki ufak yerleşimlere, çöl çadırlarına ve yayla köylerine kadar uzanacağını öğrenmişti.

Gribshin, yine de Kafkasyalı'nın görünüşte rahatlatıcı olan sözlerine takılmıştı. Kafkasyalı, Meyer'den ve Gribshin'den daha ileri görüşlüydü. Dr. Vorobev'in sıçanına gelince, devrimciler bu sıçandan yararlanacaklardı.

"Beyefendi, Kont'u gördünüz mü?"

Bunlar, ev sahibi Semyon'un Kont hakkında kendi isteğiyle söylediği ilk sözcüklerdi ve karısı Marina, Gribshin'e çay koyarken, sıkıntıdan, öylesine söylenmiş gibiydi. Kadın utanmış görünüyordu. Semyon, bölgedeki diğer köylülerden farklı olarak, Astapovo'ya ve yakınlardaki köylere yurtdışın-

dan ve yurtiçinden bu kadar çok yabancının gelmesi konusunda konuşmakta isteksiz davranmıştı. Gribshin'in, Kont'un Rusya'daki sıradan insanlarla yaptığı görüşmelerle ilgili sorularına tek heceli yanıtlar verdiklerini gördükten sonra, o da, çifte daha fazla soru sormayı bırakmıştı.

"Onu kimse görmedi" diye yanıtladı Gribshin. Sonra belirsiz bir gülümsemeyle, "Çocuklarından yaklaşık on tanesi, on beş doktoru, yirmiye yakın arkadaşı ve müridi ve her gün ona banyo yaptıran istasyon şefinin karısı dışında"diye ekledi. Meyer'in, Pathé Fréres'in barış yanlısı gruplara ücretsiz dağıtacağına dair söz vererek, Kont'un son sözlerini çekmek için her gün Chertkov'a başvurduğunu söylemedi. Chertkov, Kont'un filminin çekilmesi önerisini heyecanla karşılamış; ancak henüz sinemacıya izin vermemişti. Meyer konuyu Kont'un en küçük kızı Sasha'ya açmayı düşünüyordu artık.

Semyon üzgün bir şekilde başını sallıyordu; sanki Gribshin kendisine çok esaslı bir gerçeği anlatmıştı. Karısı dişlerini sıktı. İkisi de kızları Galya'ya bakmadı. Yoksa, kızın karnının büyümesi nedeniyle mi Kont'tan söz ediyorlardı? Tıknaz bir kızdı, kötü görünümlüydü ve dağınık, buğday sarısı saçları vardı. Hamilelik, bakışlarına hiçbir canlılık katmamıştı.

Semyon boğazını temizledi. "Peki onun için ne diyorlar? Onun niyeti neymiş?"

"Çok yakında, birkaç saat ya da birkaç gün içinde öleceği söyleniyor. Zatürree her iki ciğerine de sıçramış. Niyetine gelince, kastettiğiniz Komünyon* ise, istemediğini belirtmiş. Piskopos bu amaçla bir temsilcisini göndermiş; ama adamın Kont'u görmesine izin verilmemiş."

Meyer, din adamının gelişini kameralardan kaçtığı için çekememese de, daha sonra, siyah cüppesiyle peronda yürürken kısa bir görüntü almayı başarmıştı. Rusya'nın doğuya özgü özelliklerini yansıtan bu tür görüntüler, Paris'teki izleyicilerin çok hoşuna gidecekti. Papaz, Kont'un Komünyon'u kabul

* Hıristiyanlık'ta Hz. İsa'nın Son Akşam Yemeği'nde ekmek ve şarabı kendi bedeni ve kanı olarak havarilerine sunuşunu anmak amacıyla düzenlenen ayin. (ç.n.)

etmesi ve böylece Hıristiyan âdetlerine göre gömülmesine izin verilmesi konusunda umutsuzdu. Devlet, Kilise dışında gerçekleşen cenaze törenlerinin halkın şiddetli tepkisini çekeceğinden korkuyordu.

"Demek istediğim, efendim, malvarlığının bölüşümüyle ilgili niyeti nedir? Bu niyet halka açıklandı mı?"

Cehaletlerine ve geri kalmışlıklarına karşın, köylüler konu hakkında gayet bilgiliydiler. Kont'un aile yaşamıyla ilgili sorunlar, Rusya'nın geniş topraklarındaki bahçelerde, çeşme başlarında, ahırlarda ve basit meyhanelerde, onun kitaplarının tek bir satırını bile okumayan köylüler arasında konuşuluyordu.

Gribshin, "Malvarlığıyla ilgili konuların kararlaştırılması uzun yıllar alacak" dedi. "Yine de Chertkov, telif ücreti eklenmeden, maliyetine satılmak üzere, Kont'un en yeni maneviyat çalışmalarının milyonlarca baskısını yaptırıyor."

"Ama beyefendi, bana herhangi bir ödeme yapılmayacak mı?"

Köylü masaya doğru eğilmişti ve elini Gribshin'in elini tutmak ister gibi uzatmıştı. Bakışları tutku doluydu. Marina başını salladı; kocasının en sonunda, konuyu açmasından çok memnun olmuştu.

"Ne?"

"Benim için, sizin fakir ev sahibiniz Semyon Semyonovich için. Ailemin mirasçılar arasında olup olmayacağını biliyor musunuz?"

Gribshin, biraz da Semyon'un hukuki bir terim kullanmasının verdiği şaşkınlıkla irkildi. Soru havada kaldı.

Semyon, "Bu, yakında gelecek bebek için. Çok az şey istiyoruz" diye ekledi ve duraksadı. Devam edip etmeme konusunda karar vermeye çalışıyordu. "Bir inek" diye açıkladı. "Bir inek istiyoruz."

Saçmalıklara gülmek Gribshin'in doğasında yoktu. Çok genç olmasına karşın bir sürü saçmalıkla uğraşmak zorunda kalmıştı; yalnızca köylülerin ve işçilerin yanlış inanışlarına değil, aynı zamanda aydınların ve seçkinlerin de saçma sapan fikirlere sahip olmalarına alışkındı. Çar, siyasi hükümlüler için

genel af çıkarmıştı. İşçiler kendilerinin aydınlar tarafından yönlendirilmesine izin vermeyeceklerdi. Anayasacı Demokratlar bir sonraki Duma'da daha fazla güç elde edeceklerdi. Avusturya Bosna'yı kendi topraklarına katmayacaktı.

Gribshin tafsilata girdi. "Kont'un size bir inek verebilecek durumda olduğunu sanmıyorum. Öncelikle, Yasnaya Polyana'nın ve oradaki taşınabilen malların yasal olarak yönetimi Kontes'in elinde bulunuyor. Ve bildiğiniz gibi, Rusya'da birçok kişi bir inek için..."

"Benim için değil" diye atıldı Semyon. "Bu yakında doğacak küçük için."

"Öyle olsa bile..."

"Bu onun kendi kanı, kendi canı! Kendi çocuğu!"

Gribshin gerçekten güldü şimdi ve istemeden kıkırdadığı için hemen pişmanlık duydu. Kendisini toparlaması için bir dakika geçmesi gerekti.

"Ne demek istiyorsun? Açık konuş."

"Kont, Tanrı izin verirse doğacak çocuğun, benim torunumun babasıdır."

"Olamaz!"

Semyon elini kalbinin üstüne koydu. "Yemin ederim efendim, bu doğru. Tanrı şahidimdir."

Gribshin makul bir ses tonu yakalamaya çalıştı; ama içinde kabaran küçümseme duygusunu zapt edemiyordu. "Bu ne zaman olmuş olabilir? Kont Astapovo'ya daha bir hafta önce geldi. Geldiğinde de yaşlı ve ölmek üzere olan bir adamdı. Kızınız ise neredeyse doğurmak üzere."

"Oldu işte" dedi Semyon.

"Nerede? Yasnaya Polyana'da mı? Kızınızın sekiz dokuz ay önce Yasnaya Polyana'ya mı gittiğini söylüyorsunuz?"

Semyon sessizleşti. Gribshin bir kez daha kalın kafalı köylülerin lanet olası inadını hissetti. Bu kızın Yasnaya Polyana'ya gitmesi Afrika'ya gitmesi kadar olanaksızdı. Bu çok saçma bir iddiaydı; ama köylüler vazgeçmeyeceklerdi ve herhangi bir mantıksal açıklama getirmeyi de reddedeceklerdi. Neye inanıyorlarsa onu söylüyorlardı ve bunun için yapılabilecek hiçbir şey yoktu.

Ters ters çocuğa baktı, "Babası kim?" diye sordu.

İlk kez kızla göz göze geldiler. Gözleri birazdan gözyaşlarına boğulacakmış gibi parlıyordu. Ama ağlamadı. Dudaklarında hafif bir gülümseme belirdi. Sanki bu dünyada değildi. Gribshin oynanan oyun karşısında şaşkınlığa düştü. Özellikle kızın, gözyaşlarından yansıyan ışığı ayarlayış tarzına hayret ediyordu. İkonda olduğu gibi, bu da ışığın bir oyunuydu; ama bu loş odada bunun nasıl becerildiğini bir türlü anlayamadı.

"Kont'la hiç karşılaşmadın, değil mi?" dedi. "Yani onu hiç görmedin... Böylece iddia ettiğin, inandığın şey...."

Şimdi hoyratça gülmeye başladı. Hiç çekinmeden, kahkahalarla gülüyordu. Tüyleri diken diken olmuştu. Gribshin'in hoş bir gülüşü yoktu. Gülerken çok kaba, sevimsiz ve genizden gelen bir ses çıkarıyordu. İnsana, bunun solunum sisteminin anatomisindeki bir tuhaflıktan kaynaklandığını düşündürüyordu. Kolay kolay gülmezdi.

Her halükârda, romancı-teist-pasifist-vejeteryan olanları da dahil, çok az Rus toprak sahibi gayri meşru çocuklarına miras bırakıyordu.

On Bir

Ertesi gün Kont'un durumunda herhangi bir değişiklik olmadı ve Makovitsky'nin yerine geçen Moskovalı doktorlar yeni bir tedavi yöntemi önermediler. O akşamüzeri, Kontes, istasyon şefinin evinin kapısı önünde, peronda bayginlık geçirdi. İki oğlu tarafından bir banka taşındı ve amonyak koklatılınca kendine geldi. Aklı başına geldiğinde, ilk olarak Kont'un adını haykırdı. Meyer bu sahneleri çekmesi için zamanında uyarılmamıştı. Gribshin bu ihmalden kendisini sorumlu tuttu. Kimse kendisine serzenişte bulunmasa da, Gribshin giderek azalan çekim fırsatlarının baskısını hissediyordu. Kontes'i sürekli izlemesi için bir adam tuttu. Astopova haberlerinin gazetelerin birinci sayfalarından verilmesi tehdidiyle karşı karşıya kalan yabancı gazetecilerin huzursuzlukları giderek artıyordu. Gazetecilerin çoğu ücretlerini, yayımlanan haberlerinde kullanılan sözcük sayısına göre alıyordu ve ne yazık ki, ücretleri büyük ölçüde azalıyordu.

Kontes peronda ayıldığında, yüzündeki ifadeden ve duygusal hareketlerinden, peron bir tiyatro sahnesiymişçesine, dikkati kendi üzerine çekmeye çalıştığı kolayca fark ediliyordu. Profesör Vorobev ve onun gibi şöhret peşinde koşan bir sürü kişi gibi Kontes de, gazetecilere hiçbir ayrım yapmadan sesleniyor; Kont'un kaçırılmasının ardında yatan gerçeği ortaya çıkaracağını söylüyordu.

Evet... Kont, Chertkov ve Makovitsky tarafından *kaçırılmıştı*. Gazetecilere bu haydutların, yaklaşık elli yıl boyunca aynı yastığa baş koyduğu ve on üç çocuk doğurduğu adama

ulaşmaktan kendisini mahrum ettiklerini anlatıyordu. Kont'un el yazmalarını çoğaltan ve en büyük eserlerinin basımının pazarlığını yürüten kişinin kendisi olduğunu hatırlatıyordu. Ve şimdi bu haydutlar, diye tekrarlıyordu, bu dindar şarlatanlar takımı, onunla beş dakika geçirmesini kabul etmiyorlardı! O anda, aslında ilk sözlerini sarf ettiği andan itibaren (daha fazlası birazdan oluşacaktı), pudralı yanaklarının kızardığı görüldü ve dudaklarının üstünde terin oluşturduğu bir çizgi belirdi. Peronun aşağısında, birkaç metre ötede, Astapovo'ya sisli bir akşamın çökmeye başladığı sırada, Gribshin, Kontes'in Khaitover'a özel röportaj hakkı vermesini izliyordu.

Gribshin kendisinin de izlendiğinin farkındaydı. Kuşkusuz, film ekibini izleyen birileri her zaman olurdu; ama genç Rus asistana hiç kimse özel olarak dikkat etmemişti... Bugüne kadar. Kafkasyalı yabancı, meraklı kalabalığın arkasında, uzaklarda, yol üstünde bir yerlerdeydi. Bir randevuya yetişecekmiş gibi telaşlıydı. Ancak Gribshin, Meyer'in sözlerine ve emirlerine, her zamanki işleri yerine getirirken nasıl göründüğüne ve bizzat sıcak ve oynak ışığı elinde taşıma duygusuna önem veriyordu. Gribshin'in sinemayla ilgili becerilerinin bir gece önce sözü edilen göreve yeterli olup olmadığı sınanıyordu.

Gribshin o akşam, Meyer'in açtığı bir şişe şarapla yemeğini yediği basın çadırına gitti. Meyer, Chertkov'la yaptığı umut kırıcı görüşmeden, az önce gelmişti. Baş Mürit, şimdi de, sinema kamerasının istasyon şefinin evine girmesinden caymış gibiydi. Meyer görüşmeden düşünceli bir ifadeyle çıkmıştı ve bu hali, akşam yemeğinin ilk iki tabağını yediği süre boyunca devam etti. Küçük bahçe masasına, Astapovo'ya diğer bütün eşyalarla birlikte getirilen, kareli bir masa örtüsü serilmişti.

"Kontes'le benim görüşmeme izin ver" diye bir teklifte bulundu Gribshin. "Biz, ona gazetecilerin veremediği bir hizmeti verebiliriz."

"Ne hizmetiymiş bu?"

Gribshin tereddüt etti; niyetini nasıl anlatması gerektiğinden emin değildi.

"Göstermeme izin ver. Değersiz bir şey çıkarsa, filmi sonra çöpe atabiliriz."

Meyer ona bir an için şaşkın şaşkın baktı –ne de olsa, Kontes'le ilk olarak ilişkiye geçen kendisiydi– ve sonra gün ışığı yuvarlak yüzüne düştü. Asistanının inisiyatif almasından memnuniyet duyardı ve kendisi de maceraya atılmayı çok severdi. Kafkasyalı yabancı onun takma adı konusunda yanılmıyordu; sinemacı, Alsace'da doğmuştu ve gerçek adı Joseph-Louis Mundviller'di; ancak kıtadaki bütün devrimciler gibi yeni adını bulana kadar başarıya ulaşamamıştı. "Tamam, delikanlı. Bakalım, neler yapacaksın."

Gribshin perona geri döndü. Yemek saati nedeniyle ortalık tenhalaşmıştı. Kontes'i orada bulmayı umuyordu. Kadın yemek yemeyeceğini ilan etmişti. Bekleme salonunda ve bilet gişesinde onu aradıktan sonra, özel vagona doğru yürümeye başladı. Vagonun dışında duran ve üzerinde şeritli bir üniforma olan görevli, Gribshin'in yaklaştığını görünce sert sert bakmaya başladı. Gribshin gülümseyerek Kontes'le görüşmek istediğini söyledi. Adam yine kaşlarını çattı ve Kontes'in bu aile faciasından sonra yalnız kalmak istediğini söyledi.

"Arkadaşım M. Meyer'den kişisel bir mesaj getirdim. M. Meyer, Pathé Fréres'dendir. Lütfen, Kontes'e çok acil bir konu olduğunu söyleyin." Gribshin eğildi ve uşağa madeni bir para uzattı. "Pathé Fréres yardımlarınıza minnetardır."

Adam arkasını döndü ve vagona tırmanmaya başladı; kuşaktan kuşağa geçen hizmetçi ruhunun yardımıyla, zaten vagona gitmek üzereymiş gibi yapması güç olmadı. Hafif bir yağmur, istasyonun çevresindeki ışıkların parlaklığını alırken ve paltosunu ıslatırken, Gribshin merdivenlerin başında bekledi; madeni paranın boşa gitmeyeceğinden emindi. Yirmi dakika boyunca bekledi. Sonunda kapı kayarak açıldı ve Kontes vagonun kapısında belirdi.

Önündeki basamakların en tepesinde, Gribshin'den yukarıda dursa da, Kontes'in üstün görünümü aradaki yükseklik-

ten kaynaklanmıyordu. İri ve kalın boyunlu bu kadın, yarım yüzyıldır Kont'la kıran kırana mücadele eden ve bu soylu insanın mirasçısı olan Kontes'ti. Gülümsemeyen yüzünde, maziden bir gülümseyişin izi de yoktu. Gribshin onu hafife almıştı. Gösterdiği azim, Gribshin'e onun hakkında söylenen her şeyle çelişiyordu. Bir kez kendisini öldürmeyi denemişti; ama solgun ve beyaz yüzünde ruhsal açıdan dengesiz olduğunu gösteren hiçbir iz yoktu. Herkesin içinde kendisini komik duruma düşürmüş olsa bile, bakışlarından, kendi durumunu gayet iyi kavradığı anlaşılıyordu.

"Evet? Ne istiyorsunuz?"

Kadının aristokrat gururunun çekimine kapılan Gribshin, Fransızca yanıt verdi: "M. Meyer size iyi dileklerini sunuyor."

Genç adam, vagona davet edilmeyi beklemişti. Cüretkâr bir teklif yapmak için kendisini güvenilir ve sevecen bir konuma yerleştirecek, daha samimi bir ortam arıyordu. Ama Kontes'in yüzünde soğuk bir ifade vardı. İçeri davet edilmek istediğinde, onu reddedip içeri kaçabilirdi. Yağmurun çiselemesi yoğunlaştıkça ve istasyondaki sesler arttıkça, Gribshin tarihi bir anın yaklaşmakta olduğunu hissetti. Güçlü, net bir ifadeyle ve vicdanı rahat bir şekilde konuya girdi.

"Hanımefendi, M. Meyer size saygı ve sevgilerini sunuyor. Az önce M. Pathé'den bir telgraf aldığımızı bilmenizi istedi. M. Pathé, buraya geldiğiniz an çekilen filmin bütün Avrupa'da ve Amerika'da çok büyük bir başarı sağladığını belirtiyor. Film çok güzel. Sizi yeniden filme almak için izninizi rica ediyoruz. Astapovo'da yaşananların yalnızca sinema yoluyla anlatılabileceğine inanıyoruz."

Kontes öyle sert ve soğuk bir bakış attı ki, Gribshin telaşlandı; yoksa, hayır, yine yanılmıştı; ne de olsa o bir deliydi.

"Bütün saygımla, Hanımefendi, şunu bilmenizi isterim ki, bu durumdan ötürü yalnızca ailenizin ve sizin mağdur olduğu konusunda yanılıyorsunuz. Burada, Kont'un dehasını ve aile yaşamını sorgulayarak suç işleniyor. Olan bitenlerle bütün dünya aldatılıyor. Herkesin gerçeği anlaması için ...şu anki durumun ardında yatan gerçeğin anlaşılması için. Kont'a veda ettiğinizin ve onun tarafından kutsandığınızın görülme-

si gerekiyor. Kont da bunu isterdi; tabii bunu yapabilecek gücü olsaydı."

"Chertkov buna izin vermeyecektir."

Gribshin gülmemek için kendini tuttu. "Bay Chertkov'un buyrukları artık fazla olmaya başladı. O, istasyon şefinin evinin efendisi olabilir de olmayabilir de. Ama, sinemanın efendisinin M. Pathé olduğu su götürmez bir gerçektir. M. Pathé adına sizden, film çekimi için hazırlanmanızı rica ediyorum. Lütfen, istasyon şefinin evinin kapısının önündeki peronda, aşağı yukarı yarım saat sonra, buluşalım. Size o dakikalarda gerçeğin filme alınacağını garanti ediyorum."

"Size nasıl güvenebilirim?"

Gribshin bu soruya şaşırmıştı. Birden yöneltilen bu soru, boğulan bir yüzücüye atılan ip gibiydi. Atılan ipe bir süre parmaklarıyla dokundu. Sonra yanıt verdi.

"Hanımefendi, bana güvenemezsiniz. Yalnızca gerçeğe güvenebilirsiniz."

On İki

O haftanın geri kalan kısmında, Avrupa'da sinema izleyicileri şu olaylara tanıklık edeceklerdi: Kontes, istasyon şefinin evine yaklaşır ve giriş kapısının önündeki üç basamağı çıktığında, solgun bir genç kadınla karşılaşır. Bu, onun en küçük kızı Sasha'dır. Kontes'in girmek için izin istediği açıkça görüldükten sonra, Sasha'nın yanından geçerek evin içine adım atar. Bu dakikada görüntü kısa bir süre için kararır ve atlar, devamlılık kesintiye uğratılır; bu, yeni gelişen sinema dilinde belirli bir zamanın geçtiği anlamına gelir. Kesintiden sonra, iki kadın yine film karesindedir; ama bu kez Kontes, Sasha'nın yanından ters yönde geçerek, evden çıkar. Kontes, rahatlamış ve memnun bir halde Sasha'ya gülümser. Bu, onun Astapovo'daki ilk gülümsemesidir. Sasha ise hâlâ kaşlarını çatmaktadır. Kontes, tırabzansız merdivenden dikkatle inerek, vakarlı hüznünü yansıtan, ışıklı ekrandaki görüntünün dışına çıkar.

Film çekimi sırasında sahne ışıklarının yeniden yakılması, istasyon şefinin evinin önündeki basamaklarda bir izleyici kalabalığının birikmesine neden oldu. Fakat Gribshin, adamlarını getirerek ve jandarmaların da desteğini alarak, alanın kameradaki görüntünün belirlediği sınırlara göre boşaltılmasını sağladı. Vagonundan çıkıp ilerlemeye başlayan Kontes, kalabalığı yardı. Gribshin yine başıyla selam verdi ve Kontes'e yapması gereken şeyi anlattı. Bir seferde anladı. Meyer de hazırda bek-

liyordu ve yetkisiyle Gribshin'e destek olduğunu gösteriyordu. Önce, Gribshin'in çevirdiği dolap karşısında şaşkınlığa uğramış olsa da, bir kez daha düşününce, olan bitenin tadını çıkarmaya başlamıştı. Üçüncü kez düşündüğündeyse, sahnenin çekilmesi ve daha sonra olacaklar hakkında bir kez daha düşünmemeye karar verdi. İstasyon şefinin evinin kapısı hâlâ kapalıydı. Kontes'e, yapacaklarını anlatırken, kalabalıkta bir velvelenin başlamasıyla Gribshin'in dikkati dağıldı.

"Kahrolasıcalar, bu lanet olası istasyonun babanızın malı olduğunu mu sanıyorsunuz!" Epeyce sarhoş birisi ileri geri konuşuyordu ve çevresindekiler de buna gülüyordu.

Meyer'in para verdiği jandarmalardan biri, karşı çıkan kişiyi aceleyle uzaklaştırdı ve Gribshin, Kontes'le oynayacağı oyundaki rolünü yeniden gözden geçirdi. "Bunu başarmak için tek şansımız var" dedi Gribshin. Meyer üçe kadar saydı ve manivelayı çevirmeye başladı.

Islak peronda hafifçe eteğini kaldıran Kontes, istasyon şefinin evine kadar yürüdü ve basamakları çıkmaya başladı. Kapıyı hafifçe çaldı. Birkaç dakika sonra Sasha kapıda göründü, neler olduğunu anlamaya çalışarak pencereden bakmış olmalıydı. Aslında yirmili yaşlarında bir kız olmasına karşın, Jüpiter lambalarının acımasız ışığında, annesi gibi orta yaşlı, kocaman bir kadın gibi görünüyordu.

"Anne, lütfen yapma..."

"Aleksandra" dedi Kontes, kızına ilk adıyla hitap ederek. "Lütfen iyi bir kız ol ve annenin babanı görmesine izin ver. Görgü kuralları bunu gerektirir."

Sasha uysalca, "Dr. Makovitsky izin vermiyor" dedi.

Ama Kontes, eşiği çoktan atlamış ve karartılmış eve girmişti. Gribshin bulunduğu yerden, evde arkasından koşan ve ona sert davranan insanları görebiliyordu. Kamera bunların hiçbirini yakalayamadı ve tabii ki, itiraz sesleri de kaydedilemedi.

"Şimdi" dedi Gribshin. Meyer o anda manivelayı durdurdu. Gribshin montajın Paris'te yapılmasını istememişti; orada, amaçladıkları şey kaçırılabilir ya da sorgulanabilirdi.

Kontes, onun yaşında ve cüssesinde bir kadından beklenmeyen kıvraklıkla, topuklarının üzerinde döndü. Kasvetli evin

içindeki hiç kimse ona ulaşmayı başaramadı. Onu yakalamaya çalışan kollar denizin dibindeki bitkiler gibi sağa sola savruldu.

Kontes kapının eşiğine geri dönüp adımını attığı anda, "Şimdi" diye tekrar bağırdı Gribshin.

Kamera mekanizması gümbürtüyle çalışmaya başladı. Gribshin, Meyer'in Astapovo'ya getirdiği üç kamerayı da çok iyi tanıyordu ve birbirinden farklı mekanizmaların kendine has seslerini ayırt edebiliyordu. Meyer'in şu anda kullandığı kameranın dişlileri diğerlerininkine kıyasla daha yüksek bir ses perdesiyle pır pır ediyordu ve bu ses, diğer kameralardan çıkan sese göre daha kadınsı bir sesti. Yumuşak bir tonla gelen vakur sesi duyulabiliyordu. Gribshin bunu seviyordu: Zaman içinde birtakım olaylar gerçekleşirken, aynı anda bunların film makarasında da akıp gitmesini. Bir olay filme çekilirken, Gribshin olanları sanki az önce filme alınmış gibi algılıyordu; olayların hiçbir rengi ya da derinliği yoktu ve normal yaşamdan biraz daha hızlandırılarak akıp gidiyordu; fakat tüm bunlar anlatımla zenginleştiriliyordu. Olayların çarpıtılması görüntüye içerik kazandırıyordu.

Sasha biraz önce olanları anlayamadı. Annesinin eve fırtına gibi girmesini ve evden birden çekip gitmesini onun her zamanki acayipliğine vermişti. Sasha, olan biteni yıllar sonra bir aktüalite programında görecekti; Paris'te Kont'un taraftarlarından biri düşüncesizce, onun memnun olacağını zannederek, Montparnasse yakınlarında özel bir matine ayarlayacaktı. O sıralarda onun, ailesinin ve ülkesinin başından pek çok şey geçmiş olacaktı ve bütün bunlara vereceği tek tepki ise, kafasını yavaşça ve üzüntülü bir şekilde sallamak olacaktı.

Gribshin de yıllar sonra aynı sahneyi yine özel bir gösterimde, Kremlin'de kendisi için ayrılan bir balo salonunda, yeniden izleme fırsatı bulacaktı. Yüzünde düşünceli bir ifade belirecekti; bu, yaşamının yörüngesini belirlemiş olan andı. Kontes film görüntüsünden çıkınca ve Astapovo görüntüleri ekranı doldurunca, başının üstünde projektörden çıkan ışık demetiyle birlikte yükselen sigara dumanına gözlerini dikecekti. Bu ışıktaki sigara dumanı somut bir gerçeklik gibi görünecekti.

Bu odada, hükümet mekanizmasının birbirine karışan sesleri duyulmayacaktı: Telefonlar çalmayacaktı; kulakları tırmalayan emirler, mermer koridorlarda koşturan ve harıl harıl çalışan sekreter kızlar, daktilo sesleri ve kalemlerin gıcırtı sesleri olmayacaktı; kağıtlar buruşturulmayacaktı; kemerli kapılar çarpılmayacaktı; ruhsuz erkekler, avluda uygun adım yürüyen askerler, motorlarından gürültülü sesler gelen askeri araçlar da olmayacaktı; burada yalnızca film projektörünün *pır pır pır* sesleri duyulacaktı. Bu ses, Gribshin'in kulaklarında (gerçi bu kulaklar artık adı Gribshin olmayan birine ait olacaktı) iktidarın sesiydi. *Pır pır pır*: Işık insanın istediği şekle sokuluyordu. Gösterim salonunda, bodrum katındaki silah seslerini duyamazdınız.

"Sen tam bir sokak serserisisin; ne bu, sirk gösterisi mi?" Khaitover, sinema kamerasının çevresindeki kalabalık dağılırken, epey içmiş vaziyette yeniden gelmişti.

Gribshin çok hafif bir şekilde gülümsedi. "Efendim?"

"Sahtekârlık bu. Artık çok açık. Kont'un, karısına veda etmiş görünmesini amaçlıyordun; hatta, karısını kutsamış ya da ona telif haklarının denetimini vermiş görünmesini. Bunun gibi şeyler. Hepsi uydurma."

"İyi o zaman, bu konuda bir makale yaz" dedi Gribshin. Artık gülmüyordu ve hatta büsbütün ciddileşmişti. Kontes, Gribshin'e ve Meyer'e tek söz etmeden vagonuna geri döndü. "Pathé Fréres'in foyasını ortaya çıkart. Onu rezil et."

"Yapacağım" diye söz verdi Khaitover. Sonra aklı başına geldi ve karşısındaki Rus'un, kendinden ne kadar emin olduğunu fark etti. "Yine de sinema izleyicileri bu olayın gerçekliğine inanacaklar. Kadının iğrenç yüzündeki memnuniyet ifadesini görecekler. Senin yarattığın yanılsamayla kuşatılacaklar."

Meyer o anda ışıkları söndürdü. Karanlıkta kalan bu iki adama Kafkasyalı yabancı katıldı. Gribshin önce, gazetecinin ona vurması durumunda Kafkasyalı'nın kendisini kurtarmaya geldiğini sandı. Sonra anladı ki, Kafkasyalı yalnızca tartışmalarını dinliyordu. Yabancının yüzünde hafif bir gülümseme belirdi. Khaitover onu fark etmedi.

Gribshin, "Tarihin doğru yöne gitmesini sağlamalısın" dedi.

Khaitover gözlerini kıstı; sanki bizzat tarihi görmek ister gibiydi. Gribshin'in açıklamalarında en ufak bir kinaye yoktu. Bu açıklamasından, söylediği şeyi Khaitover'ın gerçekten yapmasını çok içten bir şekilde dilediği bile anlaşılabilirdi.

"Ne yapmaya çalıştığınızı anlıyorum" dedi Khaitover. "Ama neden yaptığınızı anlayamıyorum. Pathé'nin bu dolandırıcılıktaki çıkarı ne? Gelecekte Kontes'in sizi kabul etmesini sağlamak mı? Kont'un eserleriyle ilgili filmlerin özel kullanım hakkı mı? Yoksa Kontes size rüşvet mi verdi?"

Bunların hepsi mantıklı varsayımlardı. Kuşkusuz, sonuncusu doğru değildi. Khaitover'ın sözünü ettiği bu avantajlar daha önce Gribshin'in aklına gelmemişti; ama bunlar, el çabukluğuyla hallettiği bu işin olası sonuçları olabilirdi. Khaitover'ın suçlamalarından sonra Pathé'ye çok büyük yararı dokunacak bir iş çıkardığından emin oldu. Gribshin, çalıştığı yere daima son derece sadık olmuştu ve hep öyle kalacaktı.

Bu dakikada, Kafkasyalı'nın önünde fazla hilekâr görünmemesi gerektiğini düşündü. Khaitover'a dik dik baktı ve izah etti:

"Sinema epey yeni bir buluş; hâlâ denenmesi ve geliştirilmesi gereken çok şey var. Sinemanın gelecekte nasıl kullanılabileceğini bulmaya çalışıyoruz."

On Üç

Genç adam mizaç olarak, kendisini yücelten biri değildi. Hafifçe çiseleyen yağmurun altında uzun adımlarla postaneye doğru yürürken, az önce yaşadığı heyecandan pek fazla eser kalmamıştı.

Hilekâr olduğunun düşünülmesine aldırmıyordu. Meyer'in bile böyle düşünmesi canını sıkmadı; nasıl olsa Meyer onun ne kadar güvenilir olduğundan emindi. Gribshin, öykü anlatımının her türü için geçerli olduğu gibi, hilekârlığın sinemanın hamurunda olduğunu anlamaya başlamıştı. Önünüze bazı olgular konur; bunların ne olduğunu anlamak büyük zahmet gerektirebilir ve bunlar yalan yanlış bilinen şeyler olabilir; işte bunları belirli bir düzene sokarak bir anlam oluşturmalarını sağlamak sizin işinizdir. Kendisinden bir anlam çıkartılmadan anlatılabilecek öykü yoktur.

Şimdi bu öykü, Kont ve Kontes'le ilgiliydi. Gribshin, Semyon'un kızını öyküye nasıl sokabileceğini düşündü. Kızın, çocuğun babasıyla ilgili iddiaları tabii ki saçma sapandı; ama Gribshin'in inanıp inanmaması değildi mesele. Dolgun göğüslerinin ve şiş karnının görüntüsü tüm dünyada büyük bir şaşkınlıkla karşılanacak, çok hoş bir şekilde, insanların azizlerin ikiyüzlülüğüyle ilgili inançlarını güçlendirecekti. Bölüm başlığı koymasına bile gerek yoktu. Bu sinematografik anlatım, Kontes'in yeni kazandığı, Pathé'ye olan güvenini silip süpürse de, cazibesi karşı konulamaz nitelikteydi.

Köye giden yolda toprağın üzerindeki buz, geçen haftaki yağmurla eriyerek delik deşik olmuştu. Gribshin'in soluğun-

dan buhar çıkıyordu. Yanaklarında hissettiği ürperti, Astapovo'ya ve çevresine yeni bir soğuk havanın çöktüğünü gösteriyordu. Yaklaşan buzlanma, ilkbahara kadar sürecekti. Beklentiler beyninin zonklamasına neden oldu. O kadar dalmıştı ki, çığlıkları güçlükle duydu.

Postane, gecenin karanlığında yol alan, dünyadan habersiz, kaptanı olmayan bir gemi gibiydi. Kapının önündeki bankta biri oturuyordu. Bu, Semyon'du. Bir elinde bir tahta parçası, diğerindeyse büyük bir av bıçağı vardı. Gribshin yaklaşırken, adam ona bakmadı. Gribshin tam önünde durdu; bu soğukta ve yağmurlu havada, bıçakla neyi yonttuğuna merakla baktı; ama tahtanın şekli bir şeye benzemiyordu. Tahta yalnızca yontuluyordu, anlattığı hiçbir şey yoktu ve sanatsal dürtülere direniyordu. Semyon'dan alkol kokusu geliyordu. Bir şey başka bir şeye dönüşmüştü: para, votkaya. İşte size ezeli ve ebedi Rus denklemi. Semyon, Gribshin'in yanlarında kalmasıyla bir sürü ruble kazanmıştı.

Yaşlı adam Gribshin'e bakmadı. Tamamen duyarsız görünüyordu ve Gribshin de birden bir ummana daldığı hissine kapıldı. Bu çok büyük, yeşil, ıslak, sağır edici, çığlık atan, baş döndürücü, şen, Rusya'ya ait bir şeydi. Gribshin adama bir şey söylemedi.

Postanenin ön cephesindeki pencereden gelen ışık, perdelerin kaba dokumasını ortaya çıkarıyordu. Kapıyı ittiğinde, ışık, eşikteki çamurluğa altın gibi saçıldı. Çığlık atan kişinin kız olduğunu, sesler kesildiği anda fark etti. Kapı bir süre sonra şiddetli bir şekilde yüzüne çarpıldı.

Gribshin dikkatle kapıya bakmayı sürdürdü. Tahta kapının yüzeyindeki damarlı kısımlar sanki az önce gördüklerinin ne anlama geldiğini yavaş yavaş, düzgün cümlelerle anlatacaktı. Odada, daha önceden tanıdığı kişileri görememişti; yalnızca, kambur ve beyaz saçlı bir kadın vardı. Yüzü alev alev yanıyordu ve çok zorlu bir işle uğraşıyor gibiydi. Kadın, zayıf bedenine lekeli bir kumaş parçası örtmüştü. Bunlar, ne lekesi olabilirdi ki? Bir sandalye düşmüştü. Yere bir çarşaf serilmişti. Yoksa orada çıplak bir bacak mı vardı? Gerçekten bir bacak mıydı o?

"Galya" diye homurdandı yaşlı adam. Bir kızın adı olmaktan ziyade, bir küfür gibiydi. "Ona ne olacak? Belli olgular vardır... Bildiğin olgular... Anlamı neyse odur, bu ise başka bir şey... Soylu bir adamın gülümsemesi (o bir gülümseme mi?), bir genç kızın kanının izi (o kan mı?), bir altın para... Kadın çok yaşlı, biliyorsun. 1907'de, dünyaya getirdiği son çocuk, bir oğlandı, Timon Andreyevich'in oğlunun oğlu... Bir penis, bir penis. Penis bir olgudur. Ne için kullanılıyorsa, anlamı odur. Marina aklını kaçırdı, biliyorsun. Hem yaşlı da. Yalnızca Galya... Galya... Her zaman böyle değildi. Küçük kız... ormanın karanlığı kadar parlaktır. Bütün suç Kont'ta... ama bunu kim söyleyecek? Kont'un kendisi bir olgu değil ki. O bir hayal, bir hortlak, bir yorum... Hayır, olgular gerçektir. Olgulara dişlerini geçirebilirsin."

Adamın sözleri Gribshin'in aklının süzgecinden geçerken, kızın çığlıkları yeniden başladı. "Tanrım beni kurtar!" Gribshin kapıdan gelen boğuk sesi duydu. "Tanrım beni kurtar! Tanrım beni kurtar! Tanrım beni kurtar!"

Bir başka ses daha duyuldu. O daha da boğuk bir sesti ve sanki battaniyelerin altından geliyordu. "Tanrı seni kurtaracak ve koruyacak!"

Gribshin olan biteni anlamaya çalıştı. Kafası hâlâ ışıklarla, kamerayla, Kontes'le, Khaitover'ın suçlamalarıyla, Kafkasyalı'nın varlığıyla doluydu. Kafkasyalı'nın şu anda yanında olmaması ne kadar tuhaftı. Çok yavaş bir şekilde, konuşmayı yeni öğrenmiş gibi, Semyon'a, "Bebek geliyor mu?" dedi.

Yaşlı adam, "Bebek onu öldürüyor" diye yanıtladı sakince.

Gribshin elini kapıya uzattı ama kapıyı itmedi. Odaya yeniden girmek istemiyordu. Kapının ardından gelen yeni bir çığlık duydu ve Semyon'a döndü.

"Bir at" dedi Gribshin yüksek sesle.

Semyon yanıt vermedi. Boşluğa bakıyordu. Sanki az önceki konuşkan adam bir başkasıydı.

"Bir at" diye tekrarladı Gribshin. "Bir at somut bir olgu olabilir."

Komşunun bir atı vardı. Semyon bunu bir süre sonra açıklayabildi ve atı kiralamaya giden Gribshin'e sallana sallana eşlik etti. Anlaşmaya varmaları epey zaman aldı. Gribshin Astapovo'ya yürüyerek dönseydi, neredeyse aynı zamanı harcardı.

Çok geç olmuştu. Bir iki fuhuş ve eğlence merkezinde yanan ışıklar sayılmazsa, Astapovo tamamen karanlıktı. İstasyon ve özellikle istasyon şefinin evinin çevresi tamamen sessizliğe gömülmüştü. Gazeteciler çadırlarına gitmişlerdi. Vagon ve diğer izleyiciler ise kendileri için ayrılan kamp yerlerine dönmüştü. İki çift jandarma, birbirlerine zıt yönde peronda kol geziyordu. Üçüncü bir çift ise peronun ortasında, esas duruşta bekliyordu. Evden hiç ışık gelmiyordu. Gribshin, deneyimsiz bir binici olduğu için, kiraladığı attan daha çok nefes nefese kalmıştı.

Hayvanı bağladı. İstasyon şefinin evine girerken kimse ona engel olmaya çalışmadı ve birkaç saat önce Kontes'in girdiği kapıya hafifçe vurdu.

Bu evde de, önce kemirgen bir hayvanın kımıldamasını duydu, sonraysa sessizlik hissetti. Sessizliğe tepki olarak kapıya sertçe vurdu; onu buraya sürükleyen acil durumu anlatmaya çalışıyordu. Ve sonra aciliyet hissinden sıyrıldı. Teninin soğuktan yandığını hissediyordu. Onu, gecenin bir yarısında, paldır küldür, aceleyle buraya getiren neydi? Bu aptallığı neden yapmıştı? Geri zekâlı bir kızın çığlığı mı neden olmuştu? Bütün Rusya'da, geri zekâlı kızlar doğum yaparken ölüp duruyordu. Onların yerine başka geri zekâlı kızlar geçiyordu. Kafkasyalı yabancı bu yaptığına kesin gülerdi.

Gribshin, Kont'un son ya da sondan bir önceki gecesini geçirmekte olduğu evin kapısından ayrılmak için adımını atmak üzereyken kapı açıldı ve çok uzun boylu, üzerinde gece kıyafeti olan orta yaşlı bir adam göründü. Bu Kont'un beş meşru oğlundan biriydi. Gribshin hangisi olduğunu kestiremedi.

Adam kulak tırmalayıcı bir sesle, "Ne istiyorsunuz?" diye sordu.

Kont'u ölüm döşeğindeyken filme çekmek istiyordu; ama bunun yerine, Gribshin, "Bir kız zor durumda. Doğum yapıyor" diye yanıtladı.

Adam, buyur etme sözcüklerinden imtina ediyormuş gibi başını salladı. Gribshin, Kont'un ailesinin geçen hafta pek çok kez rahatsız edilmiş olabileceğini düşündü ve niçin kimsenin onun girmesini engellemediğini merak etti. Görünüşe bakılırsa soğuğun içeri girmesinden korkan adam, kapıyı hafif aralık kalacak şekilde çekti ama tamamen de kapatabilirdi.

"Dr. Makovitsky uyanık mı? Uyandırabilir misiniz? Kız çok kan kaybediyor. Ölecek."

"Dr. Makovitsky Kont'la birlikte" dedi Kont'un oğlu. Sesi bitkin geliyordu.

"Belki başka bir doktor? Dr. Pokrovsky? Dr. Berkenheim? Dr. Berkenheim benimle gelebilir mi? Kızın bulunduğu yer yolun aşağısında, iki buçuk kilometre uzakta. Dr. Berkenheim'la görüşebilir miyim?"

"Çok geç."

"Bay Chertkov nerede?"

"Bay Chertkov doktor değil ki."

"Tehlikenin boyutunu anlayacaktır. Genç bir kadın, doktor gelmezse ölecek. Elbette, bu yetkin tıp adamlarından biri birkaç saatini ayırabilir." Gribshin hiçbir imada bulunmadan konuşmuştu. "Ben dilenci değilim, misyoner değilim, herhangi bir tarikata bağlı değilim. Pathé Fréres'de çalışıyorum" diye ekledi.

"Üzgünüm. Yapılacak bir şey yok."

"O zaman Kont'a sorun! Uyanık mı kendisi?"

Kont'un oğlu uzun boylu, can sıkıcı biriydi ama gözlerinde bir sıcaklık vardı. Hissettiği yakınlığı saklamaya çalışıyordu. Gribshin'in söylediği her şeye inanmıştı; halktan gelen bütün istekleri anlayışla karşılardı ama bunları yerine getirecek gücü yoktu. Güçsüzlük, dermansızlık, kararsızlık, beceriksizlik, ömrü boyunca peşini bırakmamıştı. Daha az ünlü bir bababın oğlu olsaydı, nasıl biri olacağını hep merak ederdi. Ve şimdi babası basitçe, daha az ses getirecek bir şekilde, evde ölseydi ne olurdu sanki?

"Beyefendi lütfen."

"Kont'a sorun!" diye tekrarladı Gribshin. "Ya da Kont'a sorsanız, ne yanıt verirdi diye düşünmeye çalışın. Onun yaz-

dıklarını hatırlayın; insan hayatının değeri hakkında, köylülerin insanlığı hakkında..."

"Babam bir sürü şey yazmıştı."

"Ve tabii, yazdıklarının bir anlamı olmalı."

"Babamın yazdıklarından yola çıkarak, benzer şekilde yardım isteyen pek çok kişi bize geldi: toplum yararına çalışanlar, barış yanlıları, komünistler, eğlence düşkünleri. Ruh Güreşçileri.* Süt İçenler.** Bir sürü yazıdan yola çıkan bir sürü başvuru. Bu istekler çoğunlukla, birbiriyle çelişen amaçlar taşıyor. Bunların hepsini yerine getirmemiz olanaksız."

Gribshin istasyon şefinin evini terk ederken, kendi kendine kızgındı. Kont'un oğlu, tabii ki haklıydı: Astapovo baskına uğramıştı. Artık ne yapacağını bilmiyordu. Basın çadırında bir yatak bulmayı düşündü; ama atı geri götürmeye söz verdiğini hatırladı. İstasyon şefinin evinin bulunduğu tarafa, atı bağladığı yere doğru yürüdü. Gribshin, eyere oturup dizginleri eline aldığında, kendisinin ve atın yalnız olmadığını fark etti.

Geri dönmesine gerek kalmadı; görüntü tam karşısından yaklaşıyordu. Bu, beklediği kişi, yani Kafkasyalı yabancı değildi. Bu, parlak kırmızı bir tabaka, yani önünde hareket eden bir sigaranın yanan ucuydu. Gribshin karanlıkta, sigara ateşinin gerisindeki kişinin kim olduğunu anlayamadı. Duman kokusundan da çıkaramadı; başka bir koku söz konusuydu: Tanıdık ama ne olduğunu kestiremediği bir koku. Gördüklerini kolaylıkla yok sayabilirdi; ama görüntünün gizemi ya da kendisinin gülünç durumuyla ilgili esrarengiz şeyler, onu olduğu yerde kalmaya ve düşünmeye zorladı.

"İyi akşamlar."

Gribshin sesin geldiği yöne doğru başını salladı.

* Sprit Wrestlers (Doukhobors): Rusça'da "ruh güreşçileri" anlamına gelen, 18. yüzyılda kurulmuş dini bir tarikat. Yerel otoriteye karşı duruşlarıyla komünal pasifist eğilimler gösteren bu tarikatın üyeleri 19. yüzyıl boyunca Çarlık ve Kilise otoritelerinden zulüm gördüler ve topluluklar halinde Kanada'ya göç ettiler. (ç.n.)

** Milk Drinkers (Malakanlar): Rusça'da "süt içenler" anlamına gelen ve "On Emir"i inanç sistemi olarak kabul eden, son derece muhafazakâr bir topluluk. (ç.n.)

"Buraya dörtnala gelmek için çok geç bir saat" dedi görünmeyen varlık.

"Çok acil bir işim vardı" dedi Gribshin. Yanıt verdiği için, kendisini aptal gibi hissetti.

"Acil iş mi?" diye alaycı bir şekilde sordu ses. "Bahse girerim bir kızla ilgilidir. Buralarda bir sürü kızın acil işlere karıştığını gördüm."

Gribshin karanlığın içindeki gövdeyi şimdi tanıdı. Bu, Profesör Vorobev'di; sıçanlı adam.

"Düşündüğünüz gibi değil. Tamamen farklı bir şey" dedi Gribshin.

Vorobev'in bir elinde kocaman bir doktor çantası, diğer elindeyse yanan bir sigara vardı. Gribshin'in görebildiği kadarıyla Vorobev, küçümseyici bir ifade takınmıştı. Neyi küçümsüyor olabilirdi? Sinemacının asistanını mı? Dehasını takdir etmeyen dünyayı mı? Gribshin, Profesör'ün kendisini yine tanımadığını ve hiç tanımayacağını düşündü.

Vorobev'e kızın durumunu anlattığında, Vorobev'in yüz ifadesi değişmedi. Küçümseyici ifade, yüzüne yapışmış gibiydi. Buna rağmen, "Ata ben bineceğim, sen yolu göster" dedi.

On Dört

Semyon hâlâ bankta dinleniyordu. Yine ne şekil aldığı belli olmayan bir tahta parçasını yontuyordu. Baylar kendisine yaklaşırken başını zorlukla kaldırdı. Gribshin, Vorobev'in attan inmesine yardımcı oldu ve Vorobev, sessizce küçük eve girdi.

Kapı yalnızca bir dakikalığına açık kaldı ve Gribshin arkasını döndü; ama yine de, mantıksal olarak bir ana sığmayacak kadar şümullü bir görüntüyle karşılaştı. Gördüğü tek kare, bir metre uzunluğundaki kısa bir filme eklenmişti ve bu tek kare gözünün retinasına damgalanmış gibiydi. Bu görüntünün çevresindeki öykü ise belleğinin derinliklerinden geliyordu. Marina şimdi görünüyordu. Kızının arkasında yere çömelmiş, kollarıyla onu sarıyordu. Yaşlı kadın onunla birlikteydi. Yırtık pırtık elbisesi lekelenmişti. Kadın, destek için konulmuş yastıkların arasında uzanan kızın önünde, başını eğmiş bekliyordu. Kızın elbisesinin üst kısmı, sol göğsünün üstündeki küçük bir leke haricinde temizdi. Belinden aşağısı ise tamamen kana bulanmıştı. Bir kâse dolusu kana kök salmış bir çiçek gibiydi. Yüzü çektiği açıdan değişmiş, sade bir güzelliğe bürünmüştü. Yaşlı ebe kadın da aynı acıyı çekiyor gibiydi. Ebenin yüzündeki acı, boşa giden uzun yılların dışavurumuydu. Rusya taşrasındaki çok az kişi, böyle yıllar geçirmiş olmaktan mutluluk duyabilirdi. Ellerini alabildiğine, kıpkırmızı çarşaf yığının içine soktu. Gribshin bu uzun dakikada tek bir şey duydu:

"Tanrı seni kurtaracak ve koruyacak!"

Daha sonra Vorobev'in sırtı kızın görüntüsünün önüne geçti ve kapı kapandı.

Gribshin, Semyon'un yanına oturdu. Birlikte karanlığa doğru baktılar ve kızın sözsüz iniltilerini duydular. Semyon yonttuğu tahta parçalarından birini bitirdi ve hiçbir şeye benzemeyen tahtayı yere bırakıp, yeni bir parçayı yontmaya koyuldu. Gribshin'in bakışları Semyon'un ayakkabılarındaki çamura takıldı. Gecenin karanlığında zor görülen çamurun üstüne, Semyon'un yonttuğu tahtanın talaşları saçılmıştı. Gördüğü, aslında talaşlardan başka bir şey değildi; ama Gribshin, talaşlarda bir görüntünün, bir şeklin belirdiğini düşündü.

Daha dikkatli baktı ve hayalindeki görüntüye uymayan talaşları zihniyle yok etti.

Gribshin talaşların arasında bir meleğin, belki de düşsel bir yaratığın olması gerektiğine inandı. Hayır, bu bir melek olmalıydı. Zihninde, meleğin kanatlarını bile yapmıştı. Şekil uzadı ve dikdörtgene benzer bir şekil oluşturan tahta yongalarının arasından yükseliyormuş gibi göründü; bu belki de uzun bir tabuttu. Bir ruh yükseliyordu. Sonra görüntü kayboldu ve talaşlar hiçbir şey ifade etmez oldu.

Gribshin kızın çığlıklarının, zihninden ne kadar zamandır uzaklaşmış olduğunu çıkaramadı. Sonunda atı hatırladı. Semyon'a hiçbir şey söylemeden, dizginleri yakaladı ve ödünç aldığı hayvanı yolun aşağısına doğru sürdü. Merakla kapıda bekleyen komşu, Semyon'un kızının son durumuyla ilgili hiçbir şey sormadı.

Daha önce kullanmadığı bir yoldan dönen Gribshin, evi zor tanıdı. Yarım düzine mesken, yolun kıyısındaki bankete, tavla zarı gibi yuvarlanmış gibiydi. Semyon bu kez, bankta Marina ve ebeyle birlikte oturuyordu. Artık tahta yontmuyordu ve yanındaki iki kadın, Semyon'u parantez işareti gibi ortalarına almış, topraktaki talaşları inceliyordu. Yerdeki talaşlar olumsuz, yontulmuş tahta ise olumlu bir şeylerin habercisiydi. Kadınlar Gribshin'e döndüler.

"Profesör Vorobev? Profesör Vorobev nerede?" dedi.

Semyon, "Kızın yanında" diye mırıldandı.

Tahtaya bir çentik attı ve yeni bir kesime başladı.

"Yaşıyor mu?" diye sordu Gribshin. Ferahlayarak nefesini bıraktı ve yüzüne, gülümsemeye benzer bir şeylerin yansımasına izin verdi. Yüzünün alt kısım şimşek çakmış gibi şekil değiştirmişti. Bugüne kadar hiç kimsenin hayatını kurtarmamıştı. Babasını düşündü; bunu görseydi, kendisiyle gurur duyardı. Gecenin bir yarısı ata binmesiyle de eğlenirdi.

"Ama oğlan öldü."

"Ne oğlanı?"

"Kızımın oğlu. Torunum."

"Üzgünüm" dedi Gribshin.

Kimse yanıt vermedi ya da küçük eve girerken onu durdurmaya çalışmadı. Kapıyı itti. Oda ilk geldiğindeki gibiydi. Sadece, sanki sabah olmuş gibi, odaya parlaklığın verdiği bir canlılık gelmişti. Bu kez biraz daha temiz, silinip süpürülmüş görünüyordu. Hiç kan izi yoktu. Sırtı kapıya dönük duran Vorobev, ona boş boş baktı. Hâlâ üzerinde takım elbisesi bulunan Profesör'ün saçları dümdüzdü.

Gribshin, Tula'ya giderlerken kompartımanda fark ettiği tuhaf kokuyu yine duydu. Bu Vorobev'in kokusuydu. Şimdi koku daha güçlü geliyordu. İnsanın genzini yakan bu koku yüzünden neredeyse hapşıracaktı. Bu koku bulutunun içinde belki de bir tür zehirli mantarın, pisliğin, bir kuyruklu yıldızdan ya da bir yıldız yığınından kopmuş bir parçanın partikülleri fırıl fırıl dönüyordu. Gribshin bunun geleceğin kokusu olabileceğini düşündü.

Kız, mindere yaslanmış uyuyordu. Yatış şekli muhteşemdi. Onun aslında bir budala olduğu tahmin bile edilemezdi; öyle görünse bile, çok büyük bir sıkıntı yaşamış olduğu belli oluyordu. Yüzünde tek bir kırışıklık yoktu. Üzerinde yattığı çarşaflara kan bulaşmamıştı ve elbisesi temizdi. Sanki üzerindeki leke bile temizlenmişti.

"Bu benim ilk doğumumdu" dedi Vorobev; ama sözleri Gribshin'e yönelik değildi. Sanki, bilinci yerinde olmayan kızla konuşuyordu. "Bu işe hiç uygun olmayan tıbbi aletleri kullanmak zorunda kaldım. Eter yoktu. Ama yine de bu doğumun, bu yerleşim yerinde gerçekleştirilen en ileri düzeyde tıbbi tedavi olduğundan eminim."

Gribshin telaşla ve biraz da kibarlık yapmaya çalışarak, "Pathé Fréres tedavi masraflarını karşılayacaktır" dedi.

Vorobev, Gribshin'e döndü ve Gribshin, Vorobev'in kendisini en azından bir gece önceden, hatırlayıp hatırlamadığını merak etti. "Pathé Fréres? Şu son birkaç saat içinde, elinde bir kameranın olmaması çok yazık. Tıbbi uzmanlığın uygulamalarına yönelik iyi bir çekim olurdu. Al sana kaçırılan bir fırsat daha... Sinema, heveslendiği hiçbir amaca ulaşmayı başaramadı; özellikle eğitimin ve bilimsel bilginin evrensel yayılımını asla sağlayamadı. Sinema bir birahane eğlencesinden öteye geçemedi."

Genç adam kızardı. "Pathé Fréres, her zaman sosyal sorumluluklarını yerine getirmeye çalışmıştır. Filmlerimizin konularıyla gurur duyarız. Bu yüzden Astapovo'ya geldik ve bu yüzden izleyicilerimize, dünyanın en önemli güncel olaylarını aktarıyoruz. Sinema, halkın eğitimine yönelik en umut verici araçtır."

Şimdi, Vorobev'in yüzündeki alaycı ifade kayboldu. "O zaman, sana bir teklifim olacak. Modern tıbbın yararlarını kaydetmek için bir fırsat bu. Bu sayede, bilimsel tıbbi tekniklerin önde gelenlerini kaydedeceksin."

Gribshin kuşkulu görünüyordu.

Vorobev açıklamasını sürdürdü. "Kont, ya bir gün ya da bir hafta içinde ölmüş olacak" diye açıklamasını sürdürdü. "Öldüğü an, ölümsüz şöhretini garanti altına alacak tıbbi bir işlemin gerçekleşmesi için eşsiz bir fırsat yaratacak. Sana, yıllar boyu süren araştırmalar ve deneyler sonucunda geliştirdiğim bu işlemi filme almanı öneriyorum."

"Bu işlemin Kont üzerinde gerçekleştirilmesini mi istiyorsunuz?"

"Ne yazık ki, Rusya yasaları vefat eden talihsiz kişiyi körü körüne ve yeteneklerine bakmaksızın, mirasçılarına devrediyor. Kont kendisiyle ilgili düzenlemeleri yapabilecek durumda olmadığına göre, karar Kont'un ailesine ya da daha gerçekçi olmak gerekirse, Bay Chertkov'a kalıyor. Bay Chertkov sinemaya saygı duyuyor. Yanılmıyorsam, şirketiniz Bay Chertkov üzerinde etkili olmaya çalışıyor."

Gribshin gülmemek için kendini zor tuttu. Vorobev çılgın bir adamdı ama aynı oranda ilginçti de. Ve evet, o koku, kesinlikle geleceğin kokusuydu. O anda, geleceğe doğru ilerlediğini önceden sezebildiğini fark etti. Uyuyan kızın vücuduna baktı ve yüzündeki rahatlamış ifadeyi gördü. "Bizim etkimizi fazla büyütmeyin. Bay Chertkov kameralarımızın evden içeri girmesine bile izin vermez."

"Bay Chertkov sizinle konuşmak istiyor. Şirketinize güveniyor. Benim Bay Chertkov'la tanışmamı sağlayabilirsiniz."

Gribshin, Meyer'e bunların ne kadarını anlatabileceğini düşündü; o, hoşgörülü biriydi ama bunun da bir sınırı vardı. Meyer, onun da bir çılgın olduğunu düşünecekti. "Belki. Ama kesin olarak söz veremem. Bay Chertkov çok tutucu biri."

"Bay Chertkov ve ben aynı amacı taşıyoruz: En fazla doğrunun en fazla sayıda insana ulaştırılması. Araştırmamı düzgün bir şekilde gösterebilirsem, benim bir müttefik, hatta bir meslektaş olduğumu anlayacaktır."

On Beş

O sabah erken saatlerde, kapı, parola söylenmeden, şiddetli bir şekilde vurulmaya başladı. Hiç kimse yattığı yerden kıpırdamadı. Kapı neredeyse menteşelerinden ayrılacaktı. Kapıdaki kişi, "Tanrı aşkına açsanıza, benim, lanet olası Stalin!" diye seslendi.

Ivanov'un ev sahibi dul adam, konuklarının gücü ve cesareti, esrarengiz yabancıların kapısının eşiğindeki anlaşmazlıkları, tartışmaları ve telaşları karşısında büyük bir şaşkınlık yaşıyordu. Stalin olduğunu söyleyen, çiçek bozuğu suratlı adam, sahnedeymiş gibi uzun adımlarla yürüyor, bir o yana bir bu yana bakarak, herkesin dikkatinin kendi üzerinde olmasını sağlamaya çalışıyordu. Ivanov küplere binmişti. Karısı da, ağız dalaşma girmemek için kendini zor tutuyordu. Sobanın başında, çok huzursuz bir gece geçirmişlerdi. Genç adam Bobkin, Stalin'in yanından hızla geçerek, pencerenin yanına gitti ve dantel perdeyi ucundan çekti. Çok yakında tutuklanacaklarından emindi. Adı Pyotr Yegoryevich olan dul adam, kendi yaşamının da, hiç olmadığı kadar tehlikeye girdiğinin farkındaydı. Kont'un ölmüş olmasını ve böylece, Rusya'nın eski haline dönmesini diledi.

Ivanov kaşlarını çatarak, "Devrimci disipline aykırı davrandın" dedi. Elbisesi üzerindeydi ve portatif masasında oturuyordu. Bu haliyle tahıl ambarındaki bir kâtip gibiydi. "Tüm hareketi tehlikeye attın. Ya yakalansaydık? Ya öldürülseydik? Buraya, bu eve gelirken izlenmediğini nereden biliyorsun? Yeni bir emre kadar Sibirya'da kalman istendi senden!"

"Orası çok soğuktu."

Ivanov yumruğunu masaya vurdu. "Neden geldin? Biliyorum! Ayaklanma zamanının geldiğini sanıyorsun ve buna Parti olmadan önderlik etmek istiyorsun! Öyle değil mi?"

Stalin çizmelerini ve paltosunu çıkardı. Dul adama dönerek, "Zahmet olmazsa, bir fincan çay alabilir miyim..." dedi.

Pyotr Yegoryevich aceleyle semaveri almaya gitti; kendisine bir iş verildiği için rahatlamıştı. Yeni gelen kişi, sobanın yanındaki iskemleye oturdu ve piposunu çıkarttı. Pantalonunun cebinden küçük bir torba çıkartıp, piposunun haznesine bir parça kahrevengi tütün koydu. Tütünü özenle sıkıştırdı ve piposunu yaktı. Biraz sonra, keskin, yanık bir koku odayı kapladı.

"Sevgili Vladimir Ilich Len..."

Bayan Ivanova aceleyle düzeltti: "Ivanov"

"Sevgili Vladimir Ilich Ivanov. Ayaklanmayı Parti'nin desteği olmadan başlatmak intihar olacaktır ve üstelik, işçiler de hazır değiller" dedi Stalin. "Ne olursa olsun, bir şekilde ayaklanma başlatmaya hazır; ayak altında öyle çok Hıristiyan var ki. Ama, çok yakında rejim karşıtı kitle gösterileri gerçekleşecek. Bu gösterilerde Parti'nin de yer alması gerekiyor, öyle değil mi? Zaten sen de bu yüzden burada değil misin, Ivanov? Bir grevi ya da yürüyüşü desteklemek ve birisinin –o tabii ki, senin değil– kızıl bayrağı çekmesini sağlamak istemiyor musun? Olan biteni kendi gözlerinle izlemek değil mi amacın? Siyasi güçlerin düzenini anlamak istemiyor musun? Sanırım, ikimizin de geliş amacı aynı."

"Bunun için kalktın geldin, öyle mi? Peki ne öğrendin?" diye sordu Ivanov somurtarak.

"İstasyona gittim" dedi Stalin, herhangi bir azarlamayı bastırmaya çalışarak. Bu sözcükler, Ivanov'un, Astapovo'ya geldiğinden beri evden hiç ayrılmadığını ima etmek için yeterliydi. "Böyle uzak bir yer ve bu kadar olağanüstü bir görüntü: gezginler, peygamberler, gazeteciler, kameramanlar, dünyanın tüm başkentlerine gönderilen telgraf mesajları. Şu anda Rusya'da, yirminci yüzyıla bu şekilde damgasını vuran başka hiçbir yer yok. Bu bir devrim zamanı. Ve gözlemlerime göre, dinsel açıdan da çok önemli bir an yaşamaktayız."

"Din, '*ist das Opium des Volks!*'*" diye yanıtladı.

Stalin düşünceli bir şekilde başını salladı; sanki bu sözleri ilk kez duymuştu. Sonra bir yerlerden gelen esinle, "Ama, yoldaş, doktorlar afyonu çoğu zaman iyi amaçlarla kullanırlar. Ve Astapovo'da son günlerde neler olduğuna bakarsan, dinin kitleleri bir araya getirmede ne kadar etkili olduğunu anlayabilirsin" dedi. "Ekmek fiyatını ele al. Ya da süt fiyatını. Rusya'nın dokusuna işleyen perişanlığı düşün. İnsanların tek bildiği bu. Yüzyıllar boyunca, gelecekteki dünyada daha iyi bir yaşamın beklentisiyle ayakta kaldılar. Halkın umutlarını ve dine duyduğu saygıyı bir tarafa bırakacağını ve böylece devrimin geleceğini mi sanıyorsun? Parti devrim hazırlıkları yaparken, dinin Rusya'da insanların yaşamı üzerindeki etkisini hafife alamayız."

"Sosyo-mitik patoloji! Putlaştırma! Fedorovculuk! Sapkınlık!"

Kimin fikrini değiştirmek için tartışıyorlardı? Odada yalnızca dört erkek ve bir kadın vardı. Ivanov'un karısı ve Ivanov'un arkadaşı Bobkin, tabii ki Ivanov'un tarafını tutacaklardı. Bir tek yaşlı dul kalıyordu. O da, bu tartışmayı çok zor anlayabilirdi. Ortadaki bu mücadaleden pek fazla memnun kalmamıştı. Her geçen dakika, bir grup akıl hastasını ağırladığına daha fazla inanıyordu.

"Hiç de değil" dedi Stalin. "Hıristiyanlığı benimseyelim ya da o çatlak budalanın, o yenik ermişin, şu Kont'un yazılarındaki öğretileri kullanalım demiyorum. Ama Astapovo İstasyonu'nda biraz zaman geçirseydin, Kont'un varlığının yarattığı tutkuya tanık olsaydın –Kont'un *düşüncesinin, sembolünün* yarattığı tutkuya– insanların bir şeylere tapınma ihtiyacını anlardın. Onlar Kont'u, sosyalist devrimciliğin fikir ve sembollerinden çok daha fazla seviyorlar." Stalin başını üzgün bir şekilde iki yana salladı. "Yoldaş, kitleler sosyalizm ve Kont'un öğretileri arasında pek fazla fark görmüyorlar. Tüm o komşunu sev saçmalıkları... Ama bu bizim için bir fırsat. O

* Alm.: Halkın afyonudur. (ç.n.)

doğru ellere geçerse, Kont devrimci bir kahramana dönüştürülebilir; hatta daha da iyisi, bir devrim şehidi olabilir!"

"Şehit mi?" dedi Ivanov, tükürüklerini saçarak. "Neyin şehidi? Cadaloz karılarının mı? Isıtılmayan üçüncü mevki vagonların mı?"

Stalin çayından bir yudum aldı ve köylüye döndü. "Yoldaş, lezzetli Rus bisküvilerinden bir tane rica edebilir miyim?" Pyotr Yegoryevich koşarak erzak odasına gitti. "Yoldaş Ivanov, öykünün, devrim gerçeğini yansıtacak biçimde anlatılması gerekiyor. Ölümüyle ilgili gerçekler önemsiz. Ama sınıfsal çıkarlarımız açısından, hareketimiz, Kont'un öğretisinin geliştirilmesi ve çağdaşlaştırılması olarak gösterilebilir. Manevi gücümüzü Kont'tan alabiliriz."

Ivanov kulaklarını kapadı. "Neler duyuyorum? Biz manevi gücümüzü tarihsel gerçeklere yönelik bilimsel çalışmalardan alıyoruz!"

"Ama kitleler inançlara gereksinim duyuyor. Yoldaş, sosyalizm bu gereksinimi karşılayabilir, bunu da bilimsel ilkeleri yücelten devrimci uygulamalarıyla gerçekleştirebilir. Sosyalist devrimciliğe kendi özel törenlerini, toplu ayinlerini, sosyalist tatil günlerini –ve büyük sosyalistlerin tapınaklarını– kazandırabiliriz. Kont bizim arşımıza oturtulabilir..."

Ivanov. "Hayır, hayır, hayır!" diye bağırdı. "Binlerce kez hayır! Bu putperestliktir. Putperestliğin yanlış olduğunu *Materyalizm ve Ampriokritisizm** adlı kitabımda anlatmıştım! Okumadın mı? Merkez Komite oylamıştı. Yayın kurulumuz putperestliğin 'bilimsel sosyalizmin çarpıtılması' anlamına geldiğini açıklamıştı. Tanrı inancı, söz konusu tanrının kimliği ne olursa olsun, nekrofiliden başka bir şey değildir!"

O anda tuhaf bir şey oldu. Stalin sanki yüzüne bir şamar yemiş gibi, başını önüne eğdi. Belki de *Merkez Komite* sözü yüzündendi. Gözkapakları ağırlaştı ve gözlerini çıplak ahşap zemine dikti; acınası bir hali vardı. Hiç yanıt vermedi. Yaşlı

* V. I. Lenin, Sol Yayınları, 1976, çev: Sevim Belli. (ç.n.)

dul, bu değişim karşısında hayrete düştü. Bu duruma inanmadı; ama tabii bu adamlardan her şey beklenirdi...

Sonunda, Stalin mırıldanarak, "Tamamen haklısın... Kuşkusuz, kitabını okudum; ama belki de yeterince dikkatli okumadım. Yeniden notlarıma geri dönmeliyim" dedi. Özür dilemesi sona erince yüzü aydınlandı. Pyotr Yegoryevich, onun Ivanov'la dalga geçip geçmediğini merak etti. Öyleyse, yeterince açık bir alay değildi bu ve Ivanov kendini ispatlamak için saldırıya geçmemişti. Hem Stalin onunla neden alay etsindi ki? Peki bu *ona*, Pyotr Yegoryevich'e bir yarar sağlar mıydı? Tüm bunlar çok tuhaftı. Yine de, dul adam, bu iki adamın birbirleriyle güç mücadelesine giriştiklerini bulanık bir şekilde anlıyordu. Bu, *onun* aracılığıyla ve fikirsel tartışmalarla gerçekleşiyordu. Bu, fikirsel tartışmaların, kendisi gibi basit insanların bile kaderini etkileyecek, mantıksız bir yeni yüzyıldı. Stalin, "Şey, en azından Astapovo yolculuğum tamamen boşa gitmedi..." diye ekledi.

Ivanov bağırarak, "Boşa gitmenin ötesine geçti, tamamen aptalcaydı" dedi.

"Bir şey öğrendim. Birisini üyeliğe kabul ettim."

Ivanov, Kafkasyalı'yı bir süre süzdü. Bu yüzleşmeyi ağzı açık kalarak dinleyen Bobkin'e bir göz attı. Bobkin daha önce Stalin kadar küstah birisiyle karşılaşmamıştı. Ivanov onun Parti liderliğine son verebilirdi. Bunu yapmadıysa, onda, elzem bir şeyler görmüş olduğu içindi.

"Ne öğrendin? Kimi üyeliğe kabul ettin?"

"Güvenilir bir genç adam. Pathé Fréres'de çalışan bir sinemacı, bir Rus. Fransızlar tren istasyonunda film çekiyorlar."

"Hangi sınıftan geliyor? Ona ihtiyacımız var mı?"

Stalin arkasına yaslandı ve piposundan derin bir nefes çekti.

"Sinemadan ve sinemanın devrimci gizil gücünden anlıyor. Olguları birleştirerek, yararlı bir şeye dönüştürmeyi biliyor."

"Ne tür olguları?"

Stalin bir nefes daha çekti. "Her türlü olguyu: görsel olgular, sözlü olgular, yarı olgular, eski olgular, gelecekteki ol-

gular, uydurma olgular, havada asılı duran olgular. Henüz herhangi bir olay ya da bir durum aşamasında olan olgular. Aslında olgu olmayan gerçekler, hatta Devrim'e katkıda bulunduğu sürece yalanlar. Bu çocuk işimize yarayacak."

Ivanov yüzünü buruşturdu; sanki, ağzında ekşi bir tat vardı. Bir süre hiçbir şey söylemedi ve sonra huyu aniden değişti. Hâlâ gülümsemiyordu ve Stalin'e delici bakışlar atmayı sürdürüyordu; ama dul adam bile davranışlarında bir farklılık olduğunu, neredeyse hoşgörülü bir hal takındığını fark etti. Ivanov, yerinde olmayan sakalına elini götürdü. Bobkin haklıydı: Ivanov gerçekten de, Stalin'de elzem bir şeyler görüyordu.

"Bu arada" dedi Ivanov. "Sibirya'ya geri dönüyorsun."

On Altı

O gün Kont'un sağlığı giderek kötüye gitti ve tek yaşam belirtisi olan nabzı da düzensizleşti. Kontes öğle yemeğinden önce, artık Kont'un bilincinin yerinde olmadığını düşünerek, istasyon şefinin evine girmek için yine yalvardı. Bunun ona ne zararı olabilirdi ki? Kontes'i kırık bir kalbin acısını dindirmekten mahrum mu edeceklerdi? Sasha bu kez kapıyı bile açmadı. Kontes, Dr. Makovitsky'yi basın toplantısına giderken gördüğünde ona seslenerek, "Dushan! Bu yaşlı kadına acı! Onu incitme!" dedi. Doktor aceleyle uzaklaştı. Şimdi Moskova'dan ve Berlin'den gelen doktorlar tarafından çevresi sarılmış olan Makovitsky, kendisinin basit bir taşra doktoru olduğunu anımsamış gibi görünüyordu. Kont'un Yasnaya Polyana'yı terk etmesine göz yumduğu için çok büyük bir aptallık etmişti. Hastası ölüm döşeğinde yatarken, gazetecilerin sorularına verdiği yanıtlar, kem küm etmenin ötesine geçemiyordu.

Chertkov'un varlığı artık daha çok hissediliyordu. Kont çöktükçe, onun önemi artmıştı. Resmi görevlilerle ve taraftar temsilcileriyle görüşmek üzere evden çıktı; Kont'un her yere yayılan imparatorluğuna, çok yakında Kont'un vefat edeceğini ve Chertkov'un başa geçeceğini duyuran telgraflar çekiliyordu. Bölgenin ilkel koşullarına karşın, Chertkov her zaman iyi giyimliydi ve baştan aşağıya bir Avrupalı gibi görünüyordu. Meyer onu tam da gerektiği gibi çekti: Chertkov'un bir altyazıyla perdeye yansıyan ismi Londra'da ve Paris'te tanınmasını sağlayacaktı. Chertkov kuşkusuz, filminin çekildiğinin

farkındaydı; ama Kontes'ten farklı olarak, film karesinde kameraların farkında olduğunu hissettirmeden yer aldı. Hatta merceğe bile bakmamıştı.

Geçmişte Rusya İmparatorluk Ordusu'nda subay olan Chertkov, uzun adımlarla ve kararlı bir şekilde, boydan boya peronu geçti. Gribshin, ona yalnız başına yaklaşmasının bir yararı olup olmayacağından kuşku duymaya başladı; Chertkov onu bir çocuk yerine koyabilirdi. Gribshin, içki alemi yapan birkaç çingeneyi filme almakta olan Meyer'e döndü. Renkli, uzun elbiseler giymiş iki kadın ve elinde gitarıyla bir erkek, kameranın karşısında toplaşmıştı. Gribshin, Vorobev'in planını Meyer'e üstünkörü anlattı.

Meyer onu çok az duyabiliyordu. Çingenelerin filmini çekmeyi sürdürdü. Rusya'daki çingenelerle ilgili iki yıldır çekim yapıyordu. Avrupalı izleyiciler, kendilerinin de her yerde çingene dansçıları ve yankesicileri olsa da ve sinema çingenelerin renklerini ve şarkılarını aktaramasa da, "Şark görüntüleri"ne bayılıyorlardı. Şu an aylak aylak film çeken Meyer, Astapovo'daki oyunun sona ermesini bekliyordu. Cenaze töreninin gecikmesi, Paris'i sabırsızlandırmıştı.

Filmi çevirmeyi sürdüren Meyer, "Sıçanları mı mumyalıyormuş?" diye sordu.

"Kont'u da mumyalamak istiyor."

Kameraman güldü. Ruslardan çok hoşlanıyordu; bu yaban ülkeye bayılıyordu. "Çok hoş" dedi. "Çok hoş."

"Onu Chertkov'la tanıştırabilir miyiz?"

Meyer omuz silkti. Her zamanki gibi, çingeneler Pathé ekibinin dışındakilerden para istemeye başladılar. Kameranın onları, bütün Avrupa'da, bir ev kadar uzun gösteren bir işlem yaptığını biliyorlardı. Farklı milletlerdeki ve farklı dönemlerdeki bütün erkekler ve kadınlar gibi onlar da, bu işten kâr sağladıklarını düşünerek memnun oluyorlardı.

"Chertkov'un gerçekten bunu kabul edeceğini mi sanıyor?"

"Profesör ısrarcı bir arkadaş" dedi Gribshin.

Meyer öneriyi dikkate değer buldu; ama herhangi bir şey için söz vermeyecekti. Öğleden sonra bütün zamanını, Tu-

la'daki adamıyla telgrafla haberleşerek geçirdi. Konu, Kont'un cenaze töreniydi. Kont'un isteği, arazisinde en sevdiği yer olan, bir vadinin yamacındaki Zakaz Ormanı'nda bir yere gömülmekti. Erkek kardeşiyle birlikte, çocukken, hayatın anlamının bir şekilde yeşil bir tahta parçasına yazıldığına ve bu tahta parçasının gizlice bu dar vadiye bırakıldığına ilişkin hayal kurmuşlardı. Bu yerin görüntüsünü henüz bozulmadan, hemen çekmek isteyen Meyer'in, Vorobev'le konuşmaya ayıracak zamanı yoktu.

Gribshin hayal kırıklığına uğradı. Vorobev gibi hissetmeye başlamıştı. Profesör bütün gün kameraların yanında oyalanarak, tanıştırılmayı bekledi.

Gribshin umudunu kaybetse de, Vorobev asla vazgeçmedi. Profesör, istasyon şefinin evinin kapısını gözlüyordu. Kont'un doktorları, bazı çocukları ve bir sürü taraftarı sürekli eve girip çıkıyordu. Günün ilerleyen saatlerinde, alçak bir bulut kümesinin arasından süzülen güneş ışınları, tuğlaları kan kırmızısı bir tona büründürdüğünde, Chertkov da ortaya çıktı.

Chertkov, Pathé ekibine doğru ilerledi. Kameralar o anda çekim yapmıyordu. Adamın gözlerinde derin bir bakış, yüzünde bitkin bir ifade vardı. Kameraya bu şekilde yaklaşmadan önce uzun uzun düşünmüş, belki de sıkıntılı bir zaman geçirmişti.

Meyer görüntüyü bozmamak için toparlandı. Sinemacı, çekim yaptığı kişilere doğru yaklaşmayı yeğlerdi; onların doğrudan kendisine yönelmesine pek alışık değildi.

"Beyefendi." Chertkov, Meyer'e seslendi.

"Buyrun, Vladimir Grigoryevich."

Hafifçe eğilen Chertkov, kamerayı incelemeye başladı; sanki mekanizmasını kavramaya çalışıyordu. Bu mekanizma hiç basit değildi. Gribshin bunun nasıl çalıştığını çok iyi biliyordu. Işık almayan maun kutunun içinde, film ışığa tutulmadan önce ve sonra kullanılan iki ayrı hazne vardı. Film bir hazneden diğerine, maun kutunun sağ tarafına yerleştirilmiş bir kolla aktarılıyordu. Filmin kenarlarındaki delikleri tutan ince dişliler, filmi bir dizi silindire bağlayarak, 50 mm f/4.5'lik objektiften

saniyede 16 kare hızında geçiriyordu. Kol, filmi döndürmeye başladığında, objektifin kapağı açılıyordu. Chertkov bunları daha önce görmemişti. Yaşamının geri kalan yirmi altı yılındaysa, içinde gizemli mekanizmalar bulunan ve ışık geçirmeyen bu kutulardan her yerde bol bol görebilecekti.

En sonunda Chertkov, "Kont'un geceyi sağ geçirebileceğini sanmıyoruz" diyerek konuşmasına başladı.

Meyer, "Pathé Fréres adına..." dedi ve gerisini getiremedi. Chertkov, Meyer'in başsağlığı dileklerini duymaya gelmiş olamazdı.

"Kont'u Yasnaya Polyana'ya geri götürecek özel bir tren ayarlandı." Chertkov soğuk ve duygusuz bir ses tonuyla açıklamasını yapıyordu. "Tabutu evden trene dört kişi taşıyacak: Kont'un oğulları Sergei, Ilya, Andrei ve Michael. Ben de tam olarak tabutun arkasından yürüyeceğim. Benim arkamda da ailesinden katılması uygun bulunan kişiler olacak. İstasyon şefinin evinin önünden trene kadar olan mesafenin doksan saniyede geçileceğini tahmin ediyorum."

"Hazır olacağız" diye araya girdi Meyer.

"Kontes" dedi Chertkov. Ne söyleyeceğini yeniden düşünüyormuş gibi durdu; ancak bu duraksama önceden prova edilmiş gibiydi. "Kontes oldukça perişan durumda. Aile, bu durumdayken onun çekiminin yapılmamasını tercih ediyor."

Gribshin, ne durumda olursa olsun, Kontes'in filme çekilmesini istemediklerini tahmin ediyordu. Chertkov'un yanlarına gelmesinin asıl nedeni, Kont'un karısını, mümkün olduğunca uygun bir biçimde, film karelerinin dışında tutmaktı.

Meyer, "Kont'u istasyon şefinin evinde görüntülememize izin verilebilir mi?" diye sordu.

Chertkov, "Bir şey söyleyemem" diye geçiştirdi. Bunun yerine başka bir şey önerip önermeme arasında bocaladı. Öneri yapmaktan kaçınarak, gitmek için arkasını döndü. Meyer yüzünü buruşturdu.

"Efendim" diye bağırdı Gribshin.

Chertkov durdu. Arkasında beliren genç adamı da, büyük siyah çantalı yaşlı adamı da fark etmemişti.

"Vladimir Grigoryevich" dedi Gribshin hiç beklemeden. "Gitmeden önce, size Profesör Vorobev'i takdim etmek istiyorum. Bir tıp doktorudur ve Kont'un düşüncelerinin ateşli bir savunucusudur."

Chertkov başını salladı ve kayıtsızca Vorobev'in elini tuttu. Profesör ciddi bir ifade takındı; Chertkov'un kendisini yargılanmış hissetmesini sağlamaya çalışıyor gibiydi. Kiminle tanıştırıldığını tam olarak anlayamayan Chertkov, Meyer'e bir bakış attı. Meyer de ölçülü bir şekilde başını salladı.

"Kont'a mükemmel bir şekilde bakılıyor" dedi Chertkov.

"Şimdilik, Vladimir Grigoryevich" diye yanıt verdi Vorobev, yumuşak bir şekilde. Sonra durdu ve Chertkov'a yeniden sert sert bakmaya başladı. "Peki, bugünden sonra nasıl bir tıbbi bakım uygulanacak, bir hafta sonrasında ne olacak ve hatta bir yüzyıl geçince ne yapılacak?"

Chertkov, Profesör'e baktı; bu sözlerden hiçbir şey anlamadığı açıkça görülüyordu. Vorobev ona kartvizitini uzattı.

Profesör devam etti; konuşması etrafta yankılanıyordu. "Vladimir Grigoryevich, eminim, ölümden sonra insan vücudunda oluşan organik süreçlerden haberdarsınızdır. Kaslardaki protein hızla koyulaşmaya başlar ve cesedi sertleştirir. Pankreas kendi kendini sindirir. Her tarafa yayılan bakterilerden çıkan gaz vücudu şişirir ve bağırsakların rektumla dışarı atılmasına neden olabilir. Araştırmalarımda, ölümle ilgili, birbirinden farklı yüz altı organik olgu belirledim. Konuyla ilgili yazılarım uzmanlar tarafından incelendi ve Avrupa'nın önde gelen tıbbi yayınlarında yer aldı."

"Beyefendi" dedi Chertkov kaçmaya çalışarak. Ama Vorobev ellerine yapıştı ve bir şekilde bakışlarını yakalamayı başardı. Profesör'ün yuvalarından fırlamış, ışıltılı gözleri neredeyse ateşli parıltılar saçıyordu. Chertkov, "Bu benim için son derece tatsız, özellikle bugün. Hayran olduğum, yaşamını adadığım adam, o evde yatıyor..." dedi.

"Tatsız! Kuşkusuz öyle, efendim. On dokuzuncu yüzyılın en önemli edebiyat düşünürü ölmeye ve çürümeye mahkûm. Yirminci yüzyılda solucanlar tarafından hırsla kemirilmek, onun kötü kaderi! Beyefendi, Kont'a ölüm döşeğindeyken

yeterince saygı gösterilmemesi karşısında dehşete düşmüş durumdayım. Ama, ne yazık ki, günümüzde dünyanın durumu böyle. Ölümü hafife alıyoruz ve ölüleri savsaklıyoruz."

Chertkov sarardı ve üstdudağı elektrik akımına kapılmış gibi seğirmeye başladı.

"Hepimiz, Kont için elimizden geleni yapıyoruz. Özür dilerim, artık gitmek zorundayım."

Vorobev eliyle Chertkov'un kolunu tuttu.

"Vladimir Grigoryevich, büyük bir insanın yaşamının en iyi anıtı kendi yaşamından başka ne olabilir ki? Bütün o kitapları yazan, toprağı köylülerle işleyen, din kurumlarının otoritesine karşı çıkan adam işte *burada*! O, yaşadı! Rusya'nın nüfusunun üçte ikisi okuryazar değil. Köylüler Kont'un kitaplarını okuyamıyor. Bizzat ben, çok yoğun bir adamım ve kitapları hakkında ancak yüzeysel bir bilgiye sahibim. Yine de halk, Kont'un neyi temsil ettiğini anlayabiliyor. İşte bu anlayışı genişletmek için, Kont'u herkese göstermeli; onun bir zamanlar gerçek bir insan olduğunu kanıtlamalısınız."

Baş Mürit birden söze girerek, "Herkes Kont'un gerçek bir insan olduğunu biliyor" dedi.

Vorobev kıkırdadı. Ne kadar da sevimsiz diye düşündü Gribshin. "Gerçekten biliyorlar mı? Peki bundan yüzyıl ya da on yüzyıl sonra da bilecekler mi? İsa yaşarken onunla çekişen, onu reddeden insanlar, daha sonra herkesin içinde rahat rahat dolaşmadılar mı? Kont'un kişisel varlığının günün birinde reddedileceğini düşünemiyor musunuz?"

Chertkov, "Kim olduğunuzu ve önerinizin ne olduğunu anlayamıyorum" dedi.

Profesör dostça gülümsedi.

"Ben bir tıp profesörüyüm, beyefendi, tanınan başarılı bir bilim adamıyım. Kont'un düşüncelerinin ve ülküsünün ölümsüzleştirilmesini sağlamak amacıyla size önerim, Kont'un bedeninin daimi kimyasal muhafazasını gerçekleştirmektir."

Chertkov'un yüzüne bakarak ne düşündüğünü anlamak olanaksızdı. Vorobev konuştukça, gözlerinden anlam çıkarmak zorlaşıyordu. Chertkov kendi içine kapanmış, Profesör'e, Pathé ekibine, sinema malzemelerine ve etraftan gelip

geçenlere tamamen kayıtsız ve körleşmiş gibi görünüyordu. Gribshin, Chertkov'un belki de Kont'la telepati yoluyla iletişim kurmaya çalıştığını düşündü.

Chertkov birkaç dakika sonra konuştu. "Peki, bunu nasıl yapacaksınız?"

"Laboratuvarımda geliştirilen, ileri düzeydeki biyoloji tekniği sayesinde."

"Onu doldurmayı mı öneriyorsunuz?"

Şimdi kırılmış görünme sırası Vorobev'deydi.

"Bu önyargılı sözcüklerin dudaklarınızdan dökülmesine çok şaşırdım, Vladimir Grigoryevich. Kont'un hayatı, size ve diğer yandaşlarına büyük yararı dokunan açık fikirlilikle başkalarından ayrılır. Benim yaklaşımım tamamen bilimseldir ve... *doldurma* işlemiyle de hiçbir ilişkisi yoktur."

Vorobev, Chertkov'un kolunu bıraktı; gitmeyeceğinden emindi. Baş Mürit, gerçekten de, yüzünü Vorobev'e döndü. İlk kez Profesör'e değer veriyor, ondan yararlanıp yararlanamayacağını merak ediyordu. Gribshin, daha önce Kafkasyalı yabancıda fark ettiği olağanüstü hırsın Chertkov'da da bulunduğunu gördü. Kafkasyalı bugün görünürlerde yoktu; Gribshin yine de, onun bir şekilde bu konuşmaları denetlediğini hissediyordu.

Chertkov, "Kont'un yaşamına anlam veren hakikati yazılı olarak herkese yaydık. Kont'un en önemli yazılarının yer aldığı milyonlarca broşür ve kitapçık bastık. Onları bazen ücretsiz dağıttık ve bazen de tanesini bir kopeke sattık" dedi.

Profesör gülümsedi. "Evet, burada, bekleme salonunda yerlere saçıldıklarını gördüm. Lütfen, saldırı olarak algılamayın Vladimir Grigoryevich, bilim adamları yalnızca gerçeklerle ilgidirler. Bir de, dindar Rus köylülerinin kaçının İsa'nın Dağ Vaazı'nı okuduğunu bir düşünün. Bunlardan kaç tanesi, kendilerine yüksek sesle okunduğunda bu vaazı anlayabilir? Hıristiyan oldukları düşünülüyor; ama yalnızca kendi yaşamlarını düşünen, medeniyetten uzak yabaniler, putperestler gibiler. Basit olarak, Hıristiyanlığın yüzde 95'i –aslında yüzde 99.9'u– maddi yapılarla, dinsel törenlerle, cüppelerle, ayinlerle sembolize edilen Kilise'nin otoritesidir.

Chertkov'un yüz ifadesi rahatlamıştı. Şimdi, yakından tanıdığı, alışmış olduğu bir zemindeydi. Hafif ve ölçülü bir ses tonuyla konuşmaya başladı.

"Ve tüm bunlar, tam da Kont'un isyan ettiği şeylerdi. Bir Hıristiyan olarak, insanlara İsa'nın sevgi ve yardımseverlik mesajının ötesinde bir şey anlatmaya çalışmadı. Bu yüzden kendi düzenleriyle İsa'nın öğretisini çarpıtarak ve karmaşıklaştırarak güç kazanmaya çalışan Kilise otoriteleri tarafından tuhaf karşılandı. Kont işte bu yüzden afaroz edildi ve bu yüzden Kilise'yle uzlaşmayacak. Bildiğiniz gibi, Kont bu sabah, dini töreni kabul etmeyeceğini bildirdi. Son arzusu ise, kendi kişiliğinin çevresinde kurulan bir başka kilisedir."

"Mükemmel, mükemmel, mükemmel" diyerek karşılık verdi Vorobev. Heyecanla başını sallıyordu. "Kuşkusuz çok haklı. Ama Hıristiyanlar, Hıristiyanlık düşüncesinin özünden neden koptular? Çünkü, İsa'nın kendisi de Kilise'den uzaklaştırılmıştı. Kont'un etkisinin kendi şahsında var olmaya devam etmesini istiyorsanız, broşür basmaktan daha fazla şey yapmanız gerekir. Rusya'nın bugünkü durumuna bakın: yoksulluk, cehalet, barbarlık! Rusya, Kont'un varlığına her zamankinden daha fazla ihtiyaç duyuyor. Sizin ve arkadaşlarınızın Rusya'da köşe bucak gezip, köylülerle doğrudan konuşması gerekiyor. Onlara İncil okumalı, Kont'un eğitici öykülerini anlatmalı, onlarla içtenlikle, inançla konuşmalısınız. Acaba dinleyecekler mi? Ne tür dinleyicilerle karşılaşmayı bekliyorsunuz?"

Vorobev düşüncesini toparlamak için duraksadı. Bir eli havada, fısıldayarak konuşmasına devam etti. "Bir de şunu düşünün, Vladimir Grigoryevich: Canlı, güzel bir ışıkla aydınlatılan kristal bir sandığın içinde, Kont'un, siz konuşurken yanınızda olduğunu, maddesel olarak görülebileceğini düşünün. Böyle bir konuşmayı dinlemeye yüzlerce, binlerce kişi gelecektir; herkes ahlaken bozulmamış Kont'un bozulmamış vücudunun da orada bulunacağından ve konuşmaları onaylayacağından emin olacaktır."

Chertkov'un yüzü taş kesildi.

"Profesör, bu ilginç bir fantezi. Belki de bunu gelecekte düşünmemiz gerekiyor."

Vorobev, alaycı bir şekilde ve yüksek sesle tepki verdi. "Ha! Gelecek! *Geleceğin sinekleri onun midesine yumurtalarını bırakacak!* Diptera!* Lucilia!** Calliphora erythrocephala!*** Kont'un ölümünden bir saat sonra, geri dönüşü olmayan birçok süreç başlayacak. Kont'un fiziksel ölümsüzlüğünü sağlayacak işlem, Kont öldükten hemen sonra, bir saat içinde gerçekleştirilmelidir."

Baş Mürit'in az önce takındığı küçümseyici tavırdan eser kalmamıştı. Konuşmaya başlamadan önce üstdudağını ısırdı.

"Böyle bir şeyin bugün yapılabileceğini mi söylemeye çalışıyorsunuz?"

O anda, biraz uzakta duran Gribshin, Meyer'e değişik bir işaret yaptı; başını eğdi ve işaretparmağını kalça hizasında hafifçe döndürdü. O ve Meyer, birlikte çok iyi çalışıyorlardı. Meyer, Vorobev çantasının önünde diz çökerken, yavaş yavaş film makinesinin kolunu çevirmeye başladı. Biraz sonra Gribshin, ötelerinde duran Kafkasyalı'yı gördü; peronun aşağısında onları gözetliyordu.

Vorobev, sandığının kilidini açmaya çalışırken, "Evet, yapılabilir" dedi. "Sizden tüm istediğim, kısa bir gösteriyi izleyecek sabrı göstermeniz. Şunu aklınızdan çıkarmamanızı rica ediyorum: Bu, çok uzun yıllar süren bir araştırmanın meyvasıdır. Ayrıca, laboratuvarımdan ayrı kaldığım geçen hafta boyunca, inanmayacaksınız ama, daha da ilerleme kaydettim; sorun üzerinde düşündüm ve işlemi olabildiğince sadeleştirdim. Sevgili Vladimir Grigoryevich, bu, ülkenin havasından kaynaklanıyor olsa gerek. Ancak şimdi, koruma solüsyonundaki bazı alkaliklerin miktarını artırmamın ne kadar önemli olduğu sonucuna ulaşıyorum; ayrıca şunu da fark ettim ki, yaşamsal etkinliğin sona ermesinden hemen sonra işlemin uygulanması ve hiç zaman kaybedilmemesi gerekiyor. Bu çok önemli."

* Lat.: Çiftkanatlılar. (ç.n)
** Lat.: Bir böcek türü. (ç.n)
*** Lat.: Tırtılları leşte ya da canlı hayvanda büyüyen bir sinek türü. (ç.n)

Beş metreden biraz daha uzakta olan Gribshin'in, hafif aralık çantadan gelen keskin kokuyla başı döndü.

"Ne yapıyorsunuz?" diye sordu Chertkov, geri çekilerek.

Vorobev sandığına uzandı ve çantasının içine dipsiz bir kuyuya bakıyor gibi baktı. "Size, Kont'un sonsuza kadar korunabileceğini kanıtlamak için, işlemimi göstermek istiyorum. Tabii bunu sağlamak için, ölümünden hemen sonra harekete geçmemiz gerekecek."

"Peki, bana ne göstereceksiniz?"

Vorobev yanıt verirken, sandıktan büyük, beyaz bir nesne çıkardı; her nasılsa, bu nesne sıçandan daha büyüktü. Bu, bir bebekti; kalın bir battaniyeyle kundaklanmış bir erkek bebek. Gözleri kapalıydı. Vorobev bebeği göğsüne bastırdı. Onu ısıtmaya, uyandırmamaya çalışıyor gibiydi. Sinema makinesi çalışmaya devam ediyordu; aslında, Pathé çalışanları bu çekimin asla ve hiçbir zaman kullanılmayacağının bilincindeydi.

"Tanrım" diye fısıldadı Chertkov.

Meyer de rahatsız oldu. Gribshin bunu onun gözlerinden anlamıştı. Ama kendisi hiçbir rahatsızlık hissetmeden duruyordu. Midesinde bir şeylerin düğümlendiğini hissetmedi ya da kaçıp gitme isteği duymadı. Gerçekten, bir şekilde büyülenmiş gibiydi ve cesede bakmaktan kendini alamıyordu. Bu, ilk kez başına geliyordu.

Vorobev, "Bebek yalnızca on iki saat önce, bu yörede doğarken öldü" diye açıklamaya başladı. "Bebeğin yanaklarındaki kızarıklığa bakın; hiç allık sürülmedi. Lütfen parmaklarınızla dokunun, göreceksiniz ki, allık sürülmedi." Chertkov yerinden kıpırdamadı. Vorobev, "Vücudunun, dokununca soğuk olduğunu hissedeceksiniz" diye devam etti. "Ama görünüşü, yaşamın sıcaklığını ve canlılığını yansıtıyor; bu, sonsuza dek böyle olacak. İşlem, ölümünden hemen sonra, birkaç dakika içinde gerçekleştirildi. Böylece, bebeğin tüm öz varlığını bir fotoğraftaki gibi yakalamam mümkün oldu."

"Bu, canavarlık!" diye bağırdı Chertkov, daha da geriye çekilerek.

"Gelecek" dedi Vorobev karşı çıkarak.

Baş Mürit, istasyon şefinin evine koşar adım gitti. Geçen hafta Astapovo'ya akın eden çatlakların birinden daha kaçıyordu. Eve girerken, basamaklarda tökezledi.

Meyer, rahatsız da olsa, gösteriden etkilenmişti. "Rusya" dedi.

Gribshin gözünü bebekten ayıramadı; bebek hâlâ Vorobev'in kollarında sallanıyordu. Yaşasaydı, gelecek yüzyılın zirvesine ulaşabilir, bir sürü acayip şeye tanık olabilirdi. Gribshin, battaniyeye sarılı ölü bebeğin büyüyüp adam olduğunu hayal etti; yüzünün burnuna yakışırcasına dolgunlaştığını düşündü.

Vorobev, Chertkov tarafından geri püskürtülmenin hayal kırıklığını yaşıyor gibi değildi. Yine, alaycı bir şekilde yüzünü buruşturmuştu. Vakur bir ifadeyle ve özen göstererek, bir çocuğu beşiğe yatırıyormuş gibi, numuneyi sandığa yerleştirdi. Sandığın kilidini çevirene kadar Pathé'nin iki çalışanına hiç bakmadı. Sonra ayağa kalktı, başını hafifçe eğdi ve perondan ayrıldı.

On Yedi

Gribshin, eski postaneye dönmedi. Kasımın altısını yedisine bağlayan (Eski Takvim) geceydi. Gece yarısı yaptığı basın açıklamasında, Makovitsky durumun vehametiyle ilgili hiçbir şey söylemese de, Kont o gece, ölüm döşeğinde can çekişiyordu. Film ekibi istasyon şefinin evinin önünde, gece boyunca nöbet tutarken, ertesi sabah bir isyanın, bir kitle gösterisinin ya da başka bir olağanüstü durumun olacağını tahmin eden Meyer, sonrasını düşünerek, film stoklarını tutumlu kullanmaya başladı. İstasyonda giderek artan kalabalık, heyecanlanmaya ve sabırsızlanmaya başlamıştı. Kimse yatmaya gitmedi. Gazetecilerin saat başı gönderdikleri bültenler, gazetelerin baş sayfasında kelimesi kelimesine yayımlanıyordu. Gece yarısında, bir söylentiyle, ortamın gerginliği daha da arttı; bu söylenti çok kısa bir süre sonra doğrulanacaktı: Chertkov en sonunda Kontes'in Kont'u görmesine izin vermişti.

Gribshin bundan dolayı biraz bozuldu. Kontes'in ziyaretiyle, bir gece önce kullandığı sinema hilesi en azından eve giriş sahnesinde gereksiz kalacaktı; oysa o, bunların ustalıkla gerçekleştirilen bir kurmaca olarak kalmasını isterdi. Bu sırada Chertkov, Pathé kameralarını engellemeye devam ediyordu. Bilinci yerinde olmayan Kont'un yattığı odaya Kontes'in girmesine izin veriyordu; ancak, basın olmayacaktı. Böylece gelecek nesillere aktarılacak görüntü, Gribshin'nin yarattığı görüntü olarak kalacaktı.

İstasyon şefinin evinin içi bütün gece aydınlatılmıştı. Doktorlar, aile bireyleri ve Kont'un dostları, yatağının baş ucuna

sırayla gidip gelirken, gazete kağıdıyla kaplı pencerelerde belirli şekiller hareket ediyordu. Perondaki kalabalık büyülenmiş gibi, onlara bakıyordu.

Chertkov, geçici olarak elinde bulundurduğu iktidarın gücüne dayanarak, Kontes'i tren vagonundan çağırttı. Koşarken etekleri ayaklarına dolanan Kontes, gazetecileri iterek geçti ve sonra Kont'un yattığı odaya girmesine izin verilmeden önce, nedeni açıklanmadan saatlerce bekletildi. Evin dışından rahatça gözlem yapan gazetecilerin aktardığına göre, içeri girdiğinde, ağlayarak Kont'un bedenine kapandı, ona sevgi sözcükleri mırıldandı ve Yasnaya Polyana'dan kaçıp gittiği ve onu görmesini engelleyen "suçlular"a izin verdiği için, onu hafifçe azarladı. Sonunda sinir krizi geçirmeye başladığında, kızlarından biri onu odadan çıkartarak, evin ısıtılmayan verandasına götürdü. Sonraki iki saat boyunca orada, yere çömelmiş vaziyette ve tek başına bekledi.

Verandanın çevresindeki izleyicilerin çoğu, gazetelerin temsilcileriydi. Birçoğu, yüzlerinden endişe akan çaresiz fotoğrafçılardı. Gribshin aralarına karıştı. O da bir şeyleri kaçırmaktan endişe ediyordu. Birdenbire, sertçe itildi; neredeyse düşüyordu.

"Özür dilerim" dedi İngiliz gazeteci Khaitover, daha ileri geçmeye çalışarak. Gözlerindeki soğuk pırıltı, ciddi olduğunu ve bu yüzden sıkıntılı olduğunu gösteriyordu. Sonra kaba olmayan bir şekilde, "Hep yoluma çıkıyorsun" diye ekledi.

Gribshin dik dik bir bakış fırlattı ona.

"Son sözleri duymam gerekiyor" diye açıkladı Gazeteci.

"Goethe demiş ki, 'Daha fazla ışık.' İşte sana son sözler."

Khaitover, "Daha fazla fahişe demiştir belki de. Senin derdin ne? Eve giremiyor musun?" diye homurdandı.

Meyer yanlarına geldi. Küçük bir el kamerası taşıyordu. Khaitover'ı duymuştu. Gribshin'e, "M. Pathé, ne olursa olsun bir görüntü istiyor. Yatak odasındaki lambalarla çekmemiz lazım."

İlerleyemeden beklediler. Şafaktan önceki soğuk, Gribshin'in içine işliyordu. Meyer sabırsızlanmaya başlamıştı. Almanca küfürler savuruyordu.

Sonra, kalabalıkta hafif bir kıpırdanma oldu. Gribshin ne olduğunu anladı; bu bir bilgi kırıntısıydı. Hiçbir resmi açıklama yapılmadığı halde, ne olduğunu biliyordu. Saatine baktı. Altıyı beş geçiyordu. Önüne birisi geçti, Makovitsky'nin evden çıktığını göremedi; ama fısıltıyla konuşmasını duydu. Gecikmiş açıklamayı yapıyordu. Son, gelmişti. Gribshin'in çevresindeki sıkışıklık birden azaldı. Gazeteciler telgraf bürosuna doğru koşuyorlardı.

Dünyadaki tüm gazeteler, baskılarını durdurarak, baş sayfalarını yeniden hazırlayacaklardı. Avrupa'da ve New York'ta, Kont'un ölümü sabah kahvaltısıyla birlikte sunulacaktı. *Imperial*'in Fleet Sokağı'ndaki dizgi odasında, on dört puntoluk kalın manşetler hazırlanıyordu.

Meyer ve Gribshin, evin önünden ayrılmadılar. Khaitover da orada kalmıştı. Gazeteci, Kont'un ölümünü ilan eden bülteni önceden hazırlamıştı. Ayarladığı çocuk, Kont'un ölüm saatini telgrafa ekleyerek gönderecekti.

"Son sözler!" diye seslendi Makovitsky'ye. "Son sözleri neydi?"

Makovitsky, Khaitover'a baktı ve gözlerini kırpıştırdı. Anlamamış gibiydi. Başını sallayarak arkasını döndü ve eve girdi.

"Haydi" dedi Meyer. "İçeri girmemiz lazım."

Khaitover'ın onları istasyon şefinin evinin içine doğru iteklemesiyle, konuk salonuna kadar ulaştılar; orada, yardımcıların ve diğer dostların oluşturduğu bir selle karşılaştılar. İnsanlar evi terk ediyordu. Çoğu, gözyaşları içindeydi. Gribshin yüzünde cehennem gibi bir sıcaklık hissetti.

Gribshin'in hissettiği bir şey daha vardı: Ölünün yattığı, kaynaşan odaya girmeden önce kendisine kadar gelen, çok keskin ve pis bir koku. Sanki birkaç dakika önce değil de, günler önce gerçekleşmiş bir ölümdü. Gribshin cebinden mendilini çıkarmaya davrandı; ama sonra, evde hiç kimsenin mendilini çıkartmadığını fark ederek vazgeçti. İnsanlar, Kont'un bedeninin bozulmaya başladığını kabullenemiyordu.

Chertkov, Kont'un tam yanı başındaydı ve Gribshin'in tanımadığı bir adamla ateşli bir tartışmaya girişmişti. Gribshin,

Chertkov'un görünüşünün bir gecede nasıl da değiştiğini fark ederek irkildi. Yüzü solgun ve kırışıktı. Gözleri kan çanağına dönmüş ve saçları darmadağın olmuştu. Chertkov, yanındaki adamın fısıltılı konuşmalarını dinlerken, ara ara silkelenerek kendine geldiği, yarı baygın bir duruma geçmişti. Kont'un vasiyetiyle ilgili Kontes'le yaptığı yıllarca süren tartışmalara, yazarın ölümünden sonraki telif hakları ve ücretleriyle ilgili çekişmelere, kendisinin Kont'un manevi mirasçısı olması için aldığı önlemlere rağmen, belki de hiçbir zaman Kont'un öleceğine inanmamıştı.

Kont'un ölmüş olması artık bir yanılgı olamazdı: çökmüş bir yüz, solgun dudaklar. Bu haliyle, bir zamanlar yaşadığından bile kuşku duyulabilirdi.

Yas tutanlar hıçkırarak ağlıyordu. Gribshin, Kont'un oğullarından ve kızlarından bazılarını tanıdı. Yeniden içeri girmesine izin verilen Kontes, çok kızgın görünüyordu; belki de, bu odanın kendisine ait olduğunu ve davetsiz konuklar tarafından işgal edildiğini düşünüyor ya da öyleymiş gibi yapıyordu. Ölü vücuda gözlerini dikmiş bakarken, birkaç dakikada bir, abartılı bir şekilde haç çıkarıyordu.

Khaitover odadaki kişileri yakalıyor, ısrarla, Kont'un son dakikalarını anlatmalarını istiyordu. Bazıları bu isteği çok büyük bir coşkuyla ve ayrıntılara değinerek yerine getiriyordu; gelecek nesiller onun can çekişirken çıkardığı hırıltıları gözlerinin önüne getirebileceklerdi. Pathé için çalışan iki adam ölüye yaklaştığında, Chertkov'un bakışları onlara takıldı ve yine yüzünü buruşturdu. Chertkov'un konuştuğu adam, eliyle Kont'u gösteriyor ve sonra yanındaki malzemeleri işaret ediyordu. Bunlar, bir parça tülbent ve küçük bir kovada bulunan ıslak alçıydı. Gribshin, bu yabancının bir heykeltıraş olabileceğini düşündü.

Meyer de aynı anda aynı şeyi düşünmüştü.

"Ölünün, alçıdan yüz kalıbını mı yapıyorsunuz?" Meyer, Chertkov'a bu soruyu yöneltirken hafifçe gülümsedi. "Gerçekten de, tarihteki bütün büyük adamların yüz kalıpları çıkarılmış: Dante, Newton, Napolyon, Lincoln. Ama sormak isterim size, Vladimir Grigoryevich, torunlarımıza Kont'tan kal-

masını istediğiniz belge bundan ibaret mi? Yirminci yüzyıla girdik. Gelecek nesiller Kont'un ölü yüz kalıbına bakacaklar ve sanatçıya göstermeleri gereken saygıyı göstereceklerdir..." Meyer başıyla selam verdi; heykeltıraş, daha sonra Ilich'in yüzlerce büstünü yapacak olan Sergei Merkurov'du. "...ve herkes hayal kırıklığı yaşayacak. Vladimir Grigoryevich, artık modern zamanlarda yaşıyoruz ve Kont bu çağda ölmeyi seçti."

"Peki, aynı zamanda onu doldurmayı mı öneriyorsunuz?"

Meyer ellerini kaldırdı ve bir reverans yaptı. "Lütfen, ben yalnızca, Kont'un huzura kavuştuğu şu dakikaların filme alınarak kaydedilmesini sağlamak istiyorum. Bunu çok kısa bir sürede yapabiliriz. Sadece birkaç dakika içinde, yeryüzündeki son halini, tarihi tamamlayan bir parça haline getirebiliriz."

Chertkov başını yorgun bir şekilde iki yana salladı. "Bu onun anısına ve taraftarlarının bağlılığına bir hakaret olacaktır. Kont'un bu durumdayken çekilen bir fotoğrafı, düşmanları tarafından bile kullanılabilir. Hiçbir zaman, hiçbir fotoğrafının çekilmesine izin vermeyeceğiz."

"Efendim" dedi Meyer. "Kont, fotoğrafı çekilmeden bu dünyadan çekip gitmeyi istiyor olsaydı, Yasnaya Polyana'da kalır ve kendi yatağında ölürdü. O bunu seçmedi. Dünya haberlerinde yer almayı ve herkes tarafından bilinmeyi kendisi istedi. Uluslararası gazetelerin ve sinemacıların yanına kaçtı."

Chertkov başını iki yana salladı. "O yaşlı bir adamdı ve aile meseleleri yüzünden rahatsız olmuştu."

Ama Baş Mürit zor ayakta duruyor ve üzüntü içinde titriyordu. Meyer ise ısrarından vazgeçmiyordu. Gribshin onun bir kez, Petersburg'da girilmesi yasak olan bir deniz üssüne, bir başka kez de, İmparatoriçe onuruna düzenlenen özel bir resepsiyona girmeyi başardığını görmüştü. Çarların iki yüzyıldır terk ettiği, Moskova'daki Kremlin Sarayı'na girerek, "manzaranın tek bir görüntüsü"nü almalarına izin verilmişti. Giderek çürüyen cesedin kokusu, sinemacının isteğine aciliyet katıyordu.

Chertkov, "Fotoğraf yok. Ölünün yüz kalıbı yeterli olacaktır" diye tekrarladı. Merkurov'a dönerek, "Lütfen şimdi başlayın" dedi.

Merkurov, Kont'un yüzüne vazelin sürdü ve sonra üzerine tülbenti serdi. Kont'un sakalını sıkıca bağladı ve tülbentin üstüne ince bir alçı tabakası yaydı. Bileşimi parmak uçlarıyla düzleştirirken çabuk davrandı. Ağzına ve dudaklarına hafifçe bastırdı. Dört adam büyülenmiş bir şekilde, sessizce alçının sertleşmesini izledi.

Beşinci bir kişinin onlara katıldığını fark etmemişlerdi.

"Güney Amerika ve Malezya yerlileri tarafından kullanılan, çok ilkel bir işlem" dedi Profesör Vorobev. Paltosunu çıkartmıştı ama sandığı hâlâ yanındaydı. "Özellikle Aztekler ve Irianlar. Bununla ilgili çok ilginç bir törenleri vardır. Özel bir merakım olduğu için, bilimsel araştırma yapan arkadaşlarımın yabanıl bölgelerden getirdiği yüz kalıplarından küçük bir koleksiyon oluşturdum."

Chertkov'un gözleri parladı ve "Bu özel bir iş" diyerek Vorobev'in konuşmasını kesti.

"Hiç de değil" diye yanıt verdi Profesör, sert bir şekilde. Manikürlü parmağıyla, birbirlerini itip kakarak onları izleyen kişileri gösterdi. "Bu işlem herkesin içinde, adeta bir meyhanede yapılıyor. Bay Chertkov, sizin Kont'un vücudunun korunmasını istememenizi anlıyorum; ama şu anda yaptığınız, onu küçük düşürmekten ve ona hakaret etmekten başka bir şey değil. Alçı, kaslar arasındaki bağlara zarar verecek, tenine yapışacak ve zararlı asitlerin biyolojik olarak yayılmasına neden olacak. Kont'un fiziksel çürümesini hızlandırıyorsunuz."

"O artık öldü! Yapılabilecek daha fazla bir şey yok."

"Öldü; ama onun vücuduna bozuk bir et gibi davranmanız gerekmiyor. Lütfen gereken saygıyı gösterin Bay Chertkov ve yüzünü kameralar için hazırlamama izin verin. Şu iğrenç alçıyı çıkartın da, en azından fotoğraflar çekilinceye dek geçici olarak korunmasını sağlamak için bir iğne yapabileyim. Solüsyonu böyle bir amaç için geliştirmemiştim; ama bu durumda da işe yarayacaktır. Gelecek kuşakların Kont'un yüzünü son bir kez görmesine izin verin, Tanrı aşkına. Solüsyonun vücuda zerkedilmesinden sonra yapılacak uygun bir masajla, son bir saat içinde kaybolan rengi ve canlılığı geri getirebilirim. İşte size teklifim. Hiçbir itiraz kabul etmiyorum."

Chertkov, Vorobev'i dinlememişti bile. Artık yüzü alçıyla kaplanmış olan Kont'un yüzüne gözlerini dikmiş, ona bakmayı sürdürüyordu. Merkurov da Profesör'ü umursamadı. Heykeltıraş, kuruyan alçıya dokunarak, herhangi bir çatlak ya da pürüz olup olmadığını kontrol etti. Sonunda kalıbı söktü. Alçı, gözlerin birinden ayrılırken beklenmedik bir ses çıkarttı. Yüz sert ve bembeyazdı. Üzerine sürülen maddenin küçük bir kısmı yapışıp kalmıştı. Bu haliyle, sanki az önce mezardan çıkarılmış gibiydi.

Gribshin vücuttan çıkan kokuyu neredeyse görecekti. Bu, iç organların kokuşmasından kaynaklanıyor olmalı diye düşündü. Yoğun koku Chertkov'u da şaşırtmış olmalıydı. Peki ama ne bekliyordu? Chertkov bakışlarını cesetten diğer tarafa çevirdi ve Vorobev'e teslim olduğunu belirten zayıf bir el işaret yaptı.

Profesör ceketini çıkarttı ve gömleğinin kollarını kıvırdı. Hızla çalışmaya koyularak, bir mendili Merkurov'un alçıyı nemlendirmek için kullandığı su kâsesine batırdı. Kont'un yüzünü ve sakalını sildi, sonra bir el havlusuyla kuruladı ve yüzü evirip çevirerek, cildinin esnekliğini kontrol etti. Büyük, siyah sandığından –Gribshin bebeğin hâlâ bu sandığın içinde olduğunu tahmin ediyordu– bir şişe çıkarttı. Şişenin içindeki sarı-yeşil sıvı odanın ışıklarıyla parıldadı. Sandıktan, ayrıca yarım düzine şırınga çıkarttı. Malzemeleri yatağın baş ucundaki sehpaya yerleştirdi. Sehpanın üzerinde, Kont'un en son okumuş olduğu, gri mukavvayla ciltlenmiş, Montaigne'in denemelerinden bir derleme vardı. Vorobev şişenin kapağını açtı ve solüsyonu şırıngalara birer birer, dikkatle çekti ve onları sehpaya geri koydu. Doldurma işlemini tamamlayınca, iğneleri Kont'un yüzüne teker teker zerk etmeye başladı: dudaklarına, çenesinin altına, boynuna, gözlerinin altındaki, elmacık kemiklerininse üstündeki bölgeye ve yanaklarına. Vorobev, iğnelerin etkisini göstermesi için Kont'un yüzüne dokundukça, ölünün yüzünde; şaşkınlık, üzüntü ve neşe gibi garip ifadeler belirmeye başladı. Vorobev, Kont'un ağzına bir tıkaç yerleştirerek, iğnenin yanakların öbür tarafına geçmesini önledi. Ölünün şakaklarına birer kez vurarak, işlemi tamamladı.

Gribshin bu işlemi telaşla izledi; sabırsızlıkla geleceği görmeye, birkaç saat sonrasını hayal etmeye çalışıyordu. Tabut, trene kadar Kont'un dört oğlu tarafından taşınacaktı. Hepsi uzun ve güçlüydüler; başlarını artık ölümsüzleşen babalarının ağırlığıyla eğmiş olacaklardı. Trenin özel vagonuna giden yoldan kimsenin geçmesine izin verilmeyecekti; yalnızca jandarmalar bulunacaktı. Köylüler aryalar söyleyecek, ikonlar ve kutsal eşyalar taşıyacaktı. İlahilerden biri, "Ebedi Hatıra" olacaktı. Gribshin birdenbire bunun doğru olmadığını fark etti. Söylendiği gibi hiçbir şeyin sonsuza dek süremeyeceği doğru değildi. Her şey gazetelerde ve şimdi de filmlerde birkaç dakika için belgelenebilirdi. Köylüler ve genç erkekler birbirinin eşi kumaş başlıklar takacaklar, ağızları açık bir şekilde, merakla kameraya bakacaklar ve kendi yansımalarını görmek için sabırsızlanacaklardı. Haç çıkaracaklardı. Üzerinde "İyiliğiniz ölmedi" yazan pankartlar taşıyacaklardı.

İstasyon şefinin konuk odasında Meyer'in el kamerası çalışmaya başladığında, Kont'un gözleri kapalıydı. Cildi, tam da Vorobev'in söz verdiği gibi yumuşamıştı ve cam gibi parlamaya başlamıştı. Yanaklarında hafif bir pembelik belirmişti.

Vorobev ölünün yanından uzaklaştı ve ona son bir kez, takdir eden gözlerle baktı. İzleyenlere döndü. Kendi yüzü de terden parıldıyordu. Sanki izleyiciler daha fazlaymış gibi, gereğinden yüksek bir sesle ilan etti. "Gördüğünüz gibi, hiç allık sürülmedi."

Sonra

1919
Bir

Thorneycroft,* yoldaki bir engel nedeniyle durdu. Bir tepenin üzeriydi. Gökyüzünün kurşuni rengi, aşağıdaki dümdüz, canlılığını yitirmiş toprakları tamamen ezmiş gibi görünüyordu. Hiç bulut yoktu; her yer gri rengin hâkimiyeti altındaydı. Arazide bir şeyler yakılıyordu ve çıkan dumanlar tepenin etrafında göğe yükseliyordu. Her yer tamamen sessizliğe gömülmüştü ve bir mezar kadar cansızdı.

Bir dakika sonra arabanın arka kapıları gıcırdayarak açıldı ve içinden iki adam indi. Adamlardan üniformalı olanı, ilgisiz görünen nöbetçi askerlere selam verdi. Postalları ve paslı metal düğmeleriyle askerlerin giydiklerini andıran kaba ceketiyle diğer adam, bakır alaşımlı bir dürbünü gözlerine yaklaştırdı. Çok sıradan bir aletti; olsa olsa bir opera dürbünü kadar gösterebilirdi. Bu aleti kullanmayı kırsal bölgelerde öğrenmişti. İki merceğin birleşen görüntüsüyle, kirli akan nehri gözetlerken, birtakım yapılar fark etti. Burası haritada bir kasaba olarak gösterilmişti. Kimsenin yaşamadığı belli olan bu yer, aslında, ancak büyükçe bir köy olabilirdi. Köyün çevresindeki tarlalardan, çürümüş çavdar yığınlarının çirkin görüntüsü seçiliyordu; aynı zamanda, Kamenka ve Yatsk'ta olduğu gibi, daha önceden ekinleri biçilip, sonra sürülmüş toprak parçaları görünüyordu.

* 1900'lü yılların başlarında askeri ve ticari araçlar üretmiş olan ve daha çok gemi üretimiyle bilinen İngiliz firma. (ç.n.)

Tepenin aşağısından, genç bir asker atını kırbaçlayarak dörtnala onlara doğru sürüyordu. Yüzü, gerginlik nedeniyle kızarmıştı. At dörtnala gitse de, tepeyi tırmanması epey uzun sürdü; hayvanın ve adamın üstüne sanki bir kâbus çökmüştü. Yoldaş Astapov, askerin getireceği haberin can sıkıcı olacağını anladı. Genç adam tırmanışı tamamlayarak tepeye ulaştı. Nefes nefese kalmıştı. Adeta, kendisini atın üstünden yere fırlattı.

İlk olarak Astapov'a, "Yoldaş!" diye seslendi; fakat sonra birkaç gündür karşı karşıya kaldığı yeni durum nedeniyle kafası karışmış vaziyette, komutanına döndü ve yeniden, "Yoldaş!" diye seslendi.

Komutan Shishko kaşlarını çattı ve bekledi. Astapov uzaklara, aşağıda uzanan araziye doğru baktı. Yolun kıyısında, bir evin boş pencerelerinin çerçeveleri kömürleşmişti. Şu anda iki ayrı iktidar mücadelesi kıyasıya sürüyordu. Biri az önce önünden geçtikleri, iç savaş sırasında tüm binaları çökmüş, işgal altındaki köydeydi. Diğeriyse, burada, tepenin üstünde, Komutan'la Sivil Komiser arasındaydı. Bu çekişme, ordunun Parti'yle gelecekteki ilişkilerini belirleyecek çatışmalar silsilesine dönüşüyordu. Yetkililer arasındaki rekabet, askerin huzurunu kaçırmıştı. Günün verdiği yorgunlukla bir an için yumuşayan Shishko, askerin her ikisine de aynı anda rapor verebilmesi için, Yoldaş Astapov'a döndü.

"Tarass'ı öldürdüler!"

Asker, haberi ulaştırmanın verdiği rahatlamayla derin bir nefes aldı ve üniformasının önüne yapışan dikenleri çıkarmaya başladı. Adı Nikitin olan bu yakışıklı genç, Kemerevo'luydu. Gür sarı saçları ve sağlıklı, pırıl pırıl dişleri vardı. Böyle dişler, Astapov'un başkalarında özendiği, belki de tek nitelikti. Nikitin diğerlerinden daha akıllıydı. Okuyabiliyordu, emirleri anlayabiliyordu ve çok önemli bir tarihi anı yaşadıklarının bilincindeydi. Askerler ona saygı duyardı. Yatsk'ta, tabancası boşaldığında, eline geçirdiği bir tahtayla, silahlı bir köylüyü başının yan tarafına darbe indirerek öldürmüştü.

"Mezarlığın yanındaki bir nişancı. Ateş açtık ama kaçtı. Bir daha onu göremedik. Tarass'ı tek kurşunla öldürdü." Sonra,

anlattıklarının yeterli olduğunu düşünen genç adam, "Orospu çocuğu!" diye ekledi.

Yolun aşağısını, nehrin diğer yakasını göstermişti; ama Astapov mezarlığın nerede olduğunu çıkaramadı.

"Siviller mi?" diye sordu.

"Evet, yoldaş, buranın köylüleri. Beyaz Ordu asla bu kadar uzağa gelemez ve bu bölgede Kazaklar da yok. Ama direniş gösteriyorlar, savaş alanını biliyorlar ve silahları var..."

"Köy muhtarını çağırttınız mı? Hesap vermek zorunda." Shishko'nun konuşmasındaki aceleci hava, bezginliğini gizleyemiyordu. Bu, savaştaki altıncı yılıydı. Savaşta yaşlanmıştı. Kamenka'nın üç gün öncesinden kalma külleri, üniformasının pantalonunun paçasına yapışmış duruyordu. İçinde kötü duygular ve pişmanlık vardı. Seferberlik boyunca ilk kez kapıldığı duygular değildi bunlar. Evini özlemişti, belki de artık evi yoktu ya da olsa bile kendisini barındırabilecek durumda değildi.

Nikitin'in bakışları bir an için ayaklarına takıldı. "Hayır, komutan yoldaş. Tarass'ı kaybettikten sonra... daha fazla direnişle karşılaşabileceğimizi göz önünde bulundurarak, emirleri beklemenin daha iyi olacağını düşündüm; ama yol boyunca devriye geziyoruz. Köylüler içeride kalıyor. Bu arada, köprünün aşağısında kamp kurduk. Gryaz çok tehlikeli gözüküyordu."

Shishko yüzünü buruşturdu ve Yoldaş Astapov'un yüz ifadesi de onun askerlerle ilgili memnuniyetsizliğini paylaştığını gösteriyordu. Aslında Nikitin doğru olanı yapmıştı; ama Astapov, Shishko'ya doğrudan karşı çıkamazdı. Siyasi ya da askeri, ahlaki ya da kişisel bütün işlerde Parti kendisine üstünlük tanısa da, emir komuta zinciri çoğunlukla arazide belirleniyordu.

Birliğin, her zamanki askeri komiserinin yokluğuyla durum daha da belirsizleşmişti. Komiser, dizanteri nedeniyle kan ter içinde yattığı Lomov'da, rahatsız edilmemek üzere geride bırakılmıştı. Onun yerine Astapov acilen Kamenka'ya gönderilmişti ve Shishko'yla tanışmasının üzerinden yalnızca birkaç gün geçmişti. Komutan, Çar'ın ordusunda sıradan bir

teğmendi ve ülkenin kendi içinden çıkan gizli düşmana karşı yürütülen bu yeni savaşın gerektirdiği taktikler karşısında serseme döndüğü çok belliydi.

Shishko tükürdü ve "Köprü kullanılmaz halde" dedi.

"Evet, komutan yoldaş" dedi Nikitin. Düşüncelerini toparlamak için birkaç dakika duraksadı. Astapov raporun bitmediğini o zaman anladı. "Köylüler direnişi sürdürecekler" diye tahminde bulundu Nikitin. "Adamlarımızı vurmaya çalışacaklar, eminim. Hububatlarını ve çiftlik hayvanlarını sakladılar. Bu bölgeyi tanırım. Köylüleri tanırım. Bizim geride bıraktıklarımıza çok benziyorlar: kurnaz ve açgözlüler. Komutan yoldaş, bizden bir kişiyi öldürdüler. İçlerinden bazılarını rehin alıp, misilleme yapmamız lazım."

Daha önce Kamenka'da misillemeler gerçekleşmişti. Köy neredeyse, Shishko'nun birliğini dize getiriyordu. Hatta, köylüler ellerine bir makineli tüfek bile geçirmişlerdi. Askerler de, evleri ve çiftlik binalarını ateşe vererek karşılık vermişlerdi. En sonunda köy muhtarı yakalanıp, yolun kıyısındaki bir ağaca asıldı ve iki gün boyunca cesedi orada bırakıldı. Bu sırada Kızıl Ordu askerleri bütün mahzenlerde ve ambarlarda altın ve yiyecek aradı. Çiftlik hayvanları katledildi ve erzak olarak alınmayan her şey talan edildi. Bir kız da tecavüze uğradı.

Yoldaş Astapov, Kamenka'ya, misillemelerin ikinci gününde ulaştı; siyah Thorneycroft'una yanlışlıkla, kendi birlikleri tarafından ateş açılmış, şoförünün beti benzi atmıştı. Hiç hasar olmamasına ve saldırının kendi taraflarından geldiği kesinlik kazanmasına rağmen, karşı ateş açmak için izin istedi. Geldiklerinde, Astapov ketum ve güvenilmez olan Komutan'la bir iki laf etti. Silah sesleriyle havanın gerginleştiği, günün ilerleyen saatlerinde, Astapov'un yüzü asıldı. Kıza tecavüz eden adam Revkom'a getirildiğinde, müfreze komutanının, adamın ordu disiplinini ihlal ettiğini tam olarak bilmediğini görünce, Astapov birliğin düzensizliği hakkında artık konuşma ihtiyacı hissetti.

"Devrim'e nasıl hizmet ediyorsunuz?" diye sordu askere.

Adı Sergeyev olan asker bir sivile nasıl davranması gerektiğini bilmiyordu. Karşısındakinin bir Bolşevik ya da bir Ya-

hudi olduğunu düşündü. Sergeyev sarhoştu ve bu haliyle, komutanlarının karşısında son derece rahat olabiliyordu; Kızıl Ordu'nun Kamenka'da serbest bıraktığı tek şey votkaydı. Sergeyev, Revkom'a geldiğinde korku içindeydi ve dövülmeyi bekliyordu. Ancak, Astapov'un askerin gözünü korkutmak amacıyla sorduğu soru, onu yalnızca eğlendirmeye yaramış, seyrek dişli kocaman ağzında bir sırıtma belirmişti.

"Penisimle, efendim!"

Astapov ürktü; ancak yanındakilere bunu fark ettirmedi. Askeri kovdu. Shishko hiç yorum yapmadı; bu savaşta öyle çok barbarlık görmüştü ki, tek bir tecavüz olayına kafasını takacak değildi.

Şimdi, Nikitin emirleri beklerken, Shishko, Astapov'un varlığında, içinde kabaran öfkeyi bastırdı. Astapov, büyük olasılıkla, hayatında hiç ateş etmemişti. Kimliği bile şüpheliydi: *Aydınlanma* Komiseri... miydi? Bir *kültür* komiseri mi? Bolşevikler, "askeri komiserler, siyasi komiserler, kültür komiserleri, orduyu kontrol eden lanet olası Troçki" karışmasaydı, iç savaş şimdiye kadar çoktan kazanılırdı. Astapov karşılık verirken, o, öfkesini belli etmemek için kendisini zor tutuyordu.

"Kimseyi hapse *attınız* mı?" diye sordu Astapov, Shishko'nun yardımcısına anlaşılmaz bir imada bulunarak. "Rehin *aldığınız* birileri var mı?"

"Şimdilik yok, yoldaş" dedi Nikitin. "Ama bunu çok kolay yapabiliriz."

Astapov yeniden aşağıya, araziye doğru baktı. Şimdi görüşü daha netti. Nehrin diğer tarafındaki beyaz bir taş duvarı çevreleyen yeşillikte küçük ve dağınık yapıların yer aldığı, başka bir tepeye baktığını fark etti. Duvarın iç kısmında ise, kiliseye ait bazı yapılar vardı: bir çan kulesi ve hafif sisin içindeki sönük bir işaret kulesini anımsatan tek bir kubbe. Burayı daha önce görmüş olmalıydı.

"Bu ne kilisesi?"

"Gryaz'lı Aziz Svyetoslav Kilisesi" dedi Nikitin. "Küçük bir manastır."

Haritalar bu küçük manastırı göstermiyordu. İmparatorluk Ordusu tarafından yıllar önce hazırlanmış haritalar hiçbir işe yaramıyordu. Rusya'nın Almanlara karşı yapılan savaşı kaybetmelerine şaşmamak gerekirdi.

"Burada kiliseden hangi yetkililer oturuyor?" diye sordu Nikitin'e.

"Bir başpapaz, Piskopos Nikon ya da Kuzmas. Birkaç rahip ve sanırım diğer din adamları."

"Peki, ne tür bir direniş gösterdiler?"

"Hiç. Saçının tek bir telini bile görmedik. Belki bazı kadınlara ve çocuklara sığınak sağlamışlardır, hepsi bu."

Yoldaş Astapov dürbününü kaldırarak manastırı inceledi. Çok kötü durumdaydı ve duvarlarından biri yıkılmıştı; ama birisi duvarın etrafındaki yeşilliğe iyi bakmıştı. Capcanlı görünen bitkiler yörenin yoksulluğuyla ve ihmal edilmişliğiyle tezat oluşturuyordu. Manastırda kimse yokmuş gibi görünüyordu. Ne manastırın ne de dışındaki alçak binaların bacalarından duman çıkıyordu.

"Bu az şey değil. Mabedin sembolik bir anlamı var. Binayı ve çevresindeki toprağı yüceltiyor. Kilise'nin bir şekilde Devrim'in dışında olduğunu anlatıyor"

Kilise en başından beri Devrim'in dışında olmanın yollarını aramıştı. Moskova Piskoposu, "Ortodoks Kilisesi'nin sadık çocuklarının bu cavanar ruhlu insan ırkıyla ortak hiçbir şeyi bulunamaz" diye duyurmuştu. Bolşevikler ise buna, Kilise mallarına el koyarak ve örgütlü dinsel eğitimi yasaklayarak karşılık vermişti. Devletin yayın organı, papazları "kara kargalar" ve "pislikler" diye tanımlıyordu. Batıdaki ve doğudaki eyaletlerde, tahıl üretimi yapılan bölgeler için verilen umutsuz savaşta, din, köylülerin koruyucusu olmayı sürdürüyordu. Köy papazları malların ve toprakların kamulaştırılmasına karşı çıkan konuşmalar yapıyor; dini kurumlar direnişi örgütlüyordu. Kırsal bölgeler, on yedinci ve on sekizinci yüzyıldaki köylü hareketlerinin liderleri olan Stenka Razin ve Emelian Pugachev'un yeniden canlandıklarına dair söylentilerle çalkalanıyordu. Açlık şiddetlenince, Bolşevikler "ekmek mücadelesi"nde zafer sözü verdiler. Kilise, Kızıl olmayan bir köylü

ütopyasının çok yakında gerçekleşeceğine dair inançları güçlendirdi.

"Aziz Svyetoslav'ı yarım saat içinde alabiliriz" dedi Nikitin, heyecanla. "Ve askerleri bu gece oraya yerleştirebiliriz."

Nikitin, resmi otoriteye saygısını belli etmek için, önerisini aktarırken başını Shishko'ya dönmüştü; ayaklarını ise hiç oynatmayarak, vücudunun geri kalan kısmının sivil giyimli kişiye dönük olmasını sağlamıştı. Manastır, savunmasını çok kolaylaştıracak bir kuleye sahip olsa da, Kızıl Ordu ağır silahlarla bunun üstesinden gelebilirdi. Ve bu köyde konaklamaktansa, oradaki ranzalarda yatmak çok daha güvenli olacaktı.

"Manastırı ele geçirme emri almadık" diye patladı Shishko. Astapov'la uzlaşmaya can attığı izlenimi yaratmak istemiyordu. "Haritada bile yer almıyor" dedi.

"Manastır" dedi Astapov dikkatli bir şekilde, "Aydınlanma'nın propaganda çalışmaları için yararlı olabilir."

Komutan hemen savunmaya geçti. "Bu, askeri bir karar. Bir kilise için, cephanemizi ve askerlerimizi boşu boşuna harcayamam. Erzak gelmeden önce Gryaz'ı kontrol altına almamız gerekiyor. Benim emirlerim bu kadar."

"Manastırı boş mu bırakacaksınız?"

"Bekleyebilir."

"Manastır bu kilidin anahtarı" dedi Astapov. Bunu biraz da kendisine söylüyordu. Aylarca, Kızıl Ordu'nun birbiri ardına iç karartıcı, yıkık dökük yerleri işgal ettiğine tanık olmuştu. Köylüler uygun zamanı beklemişler, bir sonraki işgalcinin gelip diğerini kovmasını izlemişlerdi. Astapov, "Rahipler tarafından uyuşturuldukları ve boş inançlarla hapsoldukları müddetçe halk yaşamsal çıkarlarını, kendi sınıfsal çıkarlarını anlayamayacak" diye konuşmasını sürdürdü. "Bizim görevimiz onları özgürleştirmek."

Komutan homurdandı ve "Benim görevim de emirleri yerine getirmek" dedi.

Astapov, "Lütfen komutan yoldaş, bana bir at verin" dedi birdenbire. "Arabayı burada bırakacağım. Silahsız görünmek istiyorum. Ve sen Nikitin, benimle geliyorsun, tüfeğini bırakacaksın."

Shishko, yetki Astapov'daymış gibi, yardımcısının Astapov'un emrine uyduğunu fark etti. Bu küstah müdahale, ordunun en temel ilkeleriyle, hatta Savaş Komiserliği'nin koşullarıyla çelişiyordu. Daha fazla düşünmeden, içinde kabaran öfkeyi bastırarak, elini belinde taşıdığı silahına götürdü. O gün sona ermeden, birileri sırtından bir mermi çekirdeği çıkarabilirdi.

İki

Genç kız, ilk çocukluk yıllarını hatırlamak için nadiren çaba sarf ediyordu ve geçmiş hakkında ya da bir gün öncesi hakkında bile, hemen hemen hiç düşünmüyordu. Yelena Bogdanova'yı Moskova'nın Presnya bölgesindeki Aziz Savior Kız Yurdu'na yerleştiren koşullar gizemini hep koruyacaktı. Ailesiyle ya da yetimhane âdetlerine göre ona soyadını veren ve onu vaftiz eden papazla ilgili hiçbir anısı yoktu. Rahibeler kıza çok iyi bakmışlar, onda dinsel bir duyarlığın yerleşmesini sağlamışlardı. Görünüşe göre, alınyazısında rahibelik olan bir kadın olarak yetiştirilmişti. O yıllarda, savaş ve açlık, bitişiğinde huzursuz ve grev yapmaya meyilli işçilerin çalıştığı bir ekmek fabrikası bulunan kurumun gri taş duvarlarına, küçük dalgalar halinde çarpıyordu. Hiçbir zaman karşılaşmadıkları işçiler, duvarın diğer yanından attıkları ekmek somunlarıyla onları beslediler; ancak bir süre sonra, tahıl kıtlığı nedeniyle fabrika kapandı. Daha sonra Ekim gelmiş ve hem fabrikaya hem de yetimhaneye, İl Komitesi tarafından resmen el konulmuştu.

Rahibeler, kızlar ve çocuklar. Hepsi kovulmuş ve oraya buraya dağılmışlardı; öyle ki, hayatta kalanlar yıllar sonra sokaktan geçerken ya da ekmek kuyruğunda beklerken karşılaştıklarında birbirlerini tanıyamayacaklardı. On beş yaşında, çelimsiz bir kız olan Yelena Bogdanova, elinde yamalı bir bohçayla, felaketlerin hüküm sürdüğü ve sıcak çatışmaların yaşandığı ülkede aylardır dolaşıyordu. Yüzü öyle solgun, saçları öyle renksiz, adımları o kadar hafif ve bu dünyaya bağlılığı o ka-

dar zayıftı ki, hiçbir maddi varlığa sahip değilmiş gibi görünüyordu. Kendi başına yolculuk yapıyor, karşılaştığı kadınlar ve erkeklerle neredeyse hiç konuşmuyordu.

Yollar tehlikeliydi; haydutlar ve ne idüğü belirsiz insanlarla doluydu; askerler bile yiyecek bulmak için yerinden yurdundan olmuş insanlara saldırıyordu. Kimse ona dokunmadı. Erkekler onu görmediler ya da onda korkulacak bir şeyler buldular. Belki de gün gibi ortada olan yalnızlığından cesaret kırıcı bir anlam çıkardılar. Deli olduğunu düşünmekte haklıydılar. Aklı anlamlı düşüncelerden çok, bir iskambil destesindeki kâğıtların karıştırılması gibi, ilişkili ya da ilişkisiz, birbirine çarpan ve birbiriyle karışan düşüncelerle doluydu. Ne düşüncelerinden bir sonuç çıkıyordu ne de zihninde gelecekle ilgili bir ipucu beliriyordu. Onun için yaşam, zorlukla doluydu ve anlamını yitirmişti. Yalnızca yaşadığı ana odaklanan Yelena'nın hiçbir hayali yoktu.

Yetimhanedeyken, kalın perdelerle örtülmüş ve kurşunlanmış pencerelerden, ön taraftaki avluya nadiren bakardı. Şimdi, sıkıntılar üzerine kurulu bu dünya olağanüstü büyük ve farklı görünse de, Rusya içlerini bir baştan bir başa katetmek onu mutsuz etmiyordu. Yolculuğunun büyük bir kısmını kuru ve ılık bir havada geçirdi. Bulabildiği azıcık yiyecek bile ona yetiyordu. Bu hayatta şansının bir gün güleceğine dair herhangi bir beklentisi olmamıştı.

Kız sessizce dileniyordu. Mandıralarda, manavda ve ahırda geçici işler buluyordu. En sonunda (mandıralar, manavlar ve ahırlar devletleştirildikten sonra) Devrim için çalışmaya başladı. Rahibelerden okuma yazma öğrendiği için, komünistler onu Samara'daki propaganda birimine gönderdiler. Bu birim daha sonra Yoldaş Astapov'un yönetimine geçecekti. Oraya, kendisi gibi tuhaf görünen bir sürü kızla birlikte gitti. Kamulaştırılmış din okullarında açılan Aydınlanma bürolarında çoğunlukla masa başı işler yapıyorlardı; ama o, bu işlerde yetenekliydi. Parçalanmış bir filmin onarılmasında gösterdiği başarıdan sonra, sinema bölümünde görevlendirildi. Çalışmayı ve özellikle, pürüzsüz film şeritlerine parmaklarıyla dokunmayı seviyordu. Böyle bir maddeyi daha önce hiç görmemişti.

Tüm birim askeri bir alanda bulunduruluyordu; kalk boruları çalınıyor, nişan talimleri yapılıyordu. Yoldaş Astapov, propagandanın, savaşın en önemli mücadele alanı olduğunu açıklamıştı. Her gün, Samara'ya siyah arabasıyla, aceleyle gelir, Aydınlanma propagandasının yayılım noktalarını *–agitpunkts–** denetler ve yeni yerler araştırmaya giderdi. Sonra telaşla merkeze gelir, emirler yağdırır ve araziye dönerdi. Akşamları, çalışanlarına siyasi konuşmalar yapar, Yoldaş Ilich'ten duyduğu görüşleri tekrarlardı. En büyük Bolşevik lider olan Yoldaş Ilich, soyadıyla biliniyor ve sevgiyle anılıyordu.

Altı ay önce bir akşamüzeri, Moskova'dan birçok film ve propaganda malzemesi geldi. Yelena, malzemelerin ve yeni siyasi afişlerin paketlerinin açılmasına yardım etti. İşçiler afişleri boş bir odada yere koydular. Yelena çizimlere hiç bakmadı; baksaydı ne afişlerin şiddetli uyarılarını yorumlayabilir ne de saygısızca çizilmiş karikatürlerin alaya aldığı kişileri tanıyabilirdi. İç savaş, kendisinin çok az bildiği birtakım ilişkilerle ilgili uzak bir tartışmaydı. Yine de, anlamını çıkaramasa da ilgisini çeken bir afiş vardı. Afişte hemen tanıdığı yegâne çehre, en önde duran kadınınkiydi. Bu kadın, Meryem Ana'yı temsil ediyordu.

"Yoldaş?"

Çizimi incelerken, seslenerek dikkatini dağıtan kişi, Astapov'du. Çalışmayı neden durdurduğunu merak ediyordu. Yelena yaklaşık on beş dakikadır afişin önünde, hareketsiz bir şekilde durduğunun farkında değildi. Yanaklarında kırmızı lekeler oluştu ve kalça kemiklerinin arasından tüm vücuduna yayılan, tuhaf bir sıcaklık hissetti. Bu sıcaklık, bilincini harekete geçirdi. Birkaç saniye içinde, tam olarak nerede bulunduğunu ve onu buraya sürükleyen olayları hatırladı. Zihninde uçuşan tüm düşünceler ve görüntüler yere düşen yapraklar gibi duruldu.

Afiş, hamile Meryem Ana'yı, kürtajı teşvik eden bir film reklamının yer aldığı başka bir afişe bakarken gösteriyordu.

* Alm.: Ajitasyon noktaları. (ç.n.)

Adsız sanatçı (hazırlayan kişi Borovich'ti; Astapov onu çok az tanıyordu), geleneksel bir ikonun kaba bir parodisini yaparak, Aziz Meryem'i kötü bir çizimle yansıtmış, başını göğe doğru çevirerek olanaksız bir duruş resmetmişti. Yüzündeki keder komik bir pişmanlığa dönüştürülüyordu ve afişin altındaki yazıda Meryem Ana, "Of, bunu niçin daha önce öğrenmedim" diye yakınıyordu.

Yelana, cılız bir sesle karşılık verdi. "Afişi çözemedim. Neyi önceden bilmiyormuş?"

Şimdi de Astapov kızarmıştı. "Bilirsin" dedi. Utandığı için kendine kızdı ve kıza sinirlendi. "Kürtaj yaptırmak mümkün. Hamileliği sona erdirmek mümkün. Artık kıtlık var. Kilise'nin canı cehenneme. Annelerin, doyurdukları boğaz sayısını azaltmaları gerekiyor. Bu çok kolay. Afiş biraz kaba; ama mesajı çok açık veriyor."

Mesaj alınmıştı. O ana kadar Yelena Bogdanova için kürtaj, anlaşılması güç, tanımsız bir kavramdı. Ajitasyon-propaganda afişi bunu çok somut bir şekilde ortaya koymuş ve kafasındaki başka birtakım kavramları da açıklığı kavuşturmuştu. Kavramlar normal seyirlerinin tam tersi bir düzende zihninde canlandı: kıtlığın baş göstermesi, hamilelik, cinsel ilişki. Bu kavramlar rahibeler tarafından baştan savma ve yüzeysel olarak ima edilse de, gerçekler hiçbir zaman zihninde somutlaşmamıştı. Yelena ağırlaştığını, yerçekimi tarafından ele geçirildiğini hissetti. Kürtaj, hamilelik ve cinsel ilişki onunla bütünleşmişti.

Yoldaş Astapov'un kendisine dik dik baktığını ve afişe tepkisini değerlendirmeye çalıştığını fark etti. Altı ay önceki o dakikalarda Yelena, yetimhaneyi terk ettiği andan beri ilk kez korkuya kapılmıştı.

Üç

Artık deneyimli bir binici olan Astapov –iç savaş onu Karelia'dan almış Kafkasya'ya getirmişti– tepeyi eşkin bir sürüşle iniyordu. Arkasından Nikitin geliyordu. Kızıl Ordu'nun tahta köprüdeki karargâhını geçtiler; askerler sigara içiyor, silahlarını temizliyor'ya da üstünkörü hazırlanmış çantalarının yanında oturmuş, uzakları seyrediyorlardı. Yoldaşlarının ölümü yüzünden akılları karışmış ve yorgun düşmüşlerdi; Astapov'a çok az ilgi gösterdiler. Adamların çoğu Astapov'un kim olduğunu ya da onlara neden katıldığını hâlâ anlayamamıştı. Tarass, sessiz kurşun göğsünü delip geçmeden birkaç dakika önce, Moskova'dan gelen bu sivil ziyaretçinin, nasıl oluyor da, bir zamanlar tabakhane işçisi olarak çalıştığı fabrikanın yakınındaki köyle aynı adı taşıyor olduğunu düşünmüştü.

Askerlerden biri, "Biz olmadan mı savaşacaksınız, General?" diye seslendi.

Nikitin güldü ve "Evet, siz dert etmeyin" dedi.

Köprüyü geçerlerken, Astapov takip edilip edilmediklerini merak ediyordu. Gözetlendiklerinde bunu sezebildiklerini söyleyen kişilerin sözlerinden kuşku duydu; onun böyle bir sezgi gücü yoktu; şu an onun görüntüsüne odaklanmış pek çok dürbün olsa bile, o böyle bir hünere sahip değildi. Ortasından geçtikleri buğday tarlası, yasaya aykırı olarak, ekilmemişti. Bu, kentleri aç bırakmaya yönelik gizli planın bir parçasıydı. Tek odalı kütük evlerin önünden geçtiler. Evlerin çatıları kerpiçten ve samandan yapılmıştı. Bacalarından duman çıkmıyordu; ama bu yöreye özgü bir nitelik olarak, evlerin

çevreleri bakımlıydı ve sonbaharın yeşil yapraklı sebzeleri ve salatalıklar bahçelerde, toplanmadan bırakılmıştı. Astapov'un atı, ineklerin, patikanın kenarında bulunan hafif nemli topraktaki ayak izlerinin çevresinden dolaştı.

Nikitin ayak izlerini inceleyerek, "Bence iki üç saat önce geçmişler, yoldaş. Hayvanları evlerin içinde gizliyorlar" dedi.

Astapov başını salladı. Bu, şu an Devrim'e yönelik en önemli tehditti. Köylüler, Tedarik Komiserliği'nin, mallara resmen el koymaya yönelik emirlerine uymayı reddediyordu. Yiyecek, karşıdevrimcilerin en güçlü silahıydı. Bugün Moskova'da, aylık ücretler bir kilo salatalık bile satın almaya yetmiyordu; bunlar da yalnızca karaborsada bulunabiliyordu. Devrimi gerçekleştiren aç işçiler, kentlerden kaçarak köylülerin yanına dönüyorlar, İşçi Devleti'ni savunmasız bırakıyorlardı; Petrograd'ın nüfusu neredeyse yarıya düşmüştü.

Bu durum karşısında Yoldaş Ilich, hâlâ Kızıl Ordu'nun işgali altında bulunan ve hububat üretimi yapılabilen tek yer olan Volga bölgesinde güçlü önlemler alınmasını talep etti. Vergi olarak alınacak hububat miktarı, vilayet, kasaba, köy, hane halkı ve kişiler esas alınarak belirleniyordu. Vergilerde, "artık" hububatla ilgili tahminler baz alınıyordu. "Artık", köylülerin geçimi için gerekli olan hububat miktarının üstündeki miktarı ifade ediyordu. Bu tahminler savaş öncesi üretim rakamlarından, tarıma elverişli toprakların kabaca değerlendirilmesinden ve tarım arazilerinden sağlanabilecek en yüksek ürün miktarına yönelik varsayımlardan elde ediliyordu. Sonuçta, bütünüyle soyut ve varsayımlara dayalı bir sayı ortaya çıkıyordu. Radyo dalgalarının yayılmasını ve gezegenlerin hareketini belirleyen, fizikteki sabit değerlere benzeyen bu sayılara daha sonra, köylülerin sakladığı ya da çaldığı tahmin edilen miktarı da hesaplamak için yüzde otuz ekleniyordu. Astapov bu eklemenin gerekli olduğunu biliyordu; yüzde otuz aslında çok ılımlı bir tahmindi. Ilich, çapulcuların ve kulakların* infazını istemiş, ailelerinin mallarına el konulmasını em-

* Rusça'da zengin köylü. (ç.n.)

retmişti. Bu emir, "harfiyen ve acımasızca" yerine getirilecekti.

Astapov ve Nikitin manastıra yaklaştıklarında yavaşladılar. Beyaz boyalı duvarlar fazla yüksek değildi; daha sağlam durdukları için, yapı, yanındaki evlerin üzerinde yükseliyor gibi görünüyordu. Yolun sonunda manastıra açılan bir kapı Kızılları bekliyordu; kilitli olmadığı belliydi.

Astapov, kararsız ve ürkek görünmemek için, korkusunun üzerine gitmeye kararlıydı. Nikitin'e geride kalması için bir işaret verdi. Sonra, atıyla kapının karşısına geçti ve kıymık dolu tahtaya elini uzattı. Kapıyı sert bir şekilde açtığında, tozlu, boş bir avluyla karşılaştılar. Saçak altlarına birkaç at arabası bırakılmıştı. Kızıllar avludan yavaşça geçip, atların çevresinde dolaştılar. Sonra, Astapov durdu ve bir dakika bekledi. Esintiyi dinledi. Memlekette savaş olduğu anlaşılmıyordu.

"Çan kulesinde bir nişancı var" diye mırıldandı Nikitin, uzaklara bakarak. "Taşların arasındaki boşluktan bakıyor."

Astapov attan indi. Nikitin de öyle yaptı. Sahte olduğu çok belli olan bir kayıtsızlıkla, atlarını avlunun ortasına, kilise kapısının yakınına bağladılar. Astapov içeri girmeden önce pantalonunun paçalarını temizledi ve başlığını çıkardı. Nikitin de aynı şeyi yaptı. Nikitin, Moskova'dan gelen ziyaretçiyi en başından beri inceliyordu. Gazeteler ve dergiler iki yıldır, Yeni Sovyet İnsanı'nı takdim ediyordu. Nikitin'in tanıdıkları arasında Yeni Sovyet İnsanı'nı en iyi temsil eden kişi Astapov'du.

"Bastığın yere dikkat et" dedi Astapov.

Bütün kiliselerin girişinde olduğu gibi, içeride ne kadar çok mum yanarsa yansın, karanlığa götüren geçit kör ediciydi. Astapov bir an için hiçbir şey göremedi, mumları bile. Tökezlememek için kapıda durdu. Nikitin uyarıya rağmen telaşla hareket ediyordu. Astapov kiliselere girerken hep rahatsız olurdu. Kapı açıldığında, ihtişamını parlaklığından değil, karanlığın büyüsünden alan, bambaşka bir dünyaya girilirdi. Gizem, görünmez olandaydı. Burada tökezlemeniz bile, Tanrı'nın elinde olan bir şeydi.

Ama o, yeterince sabırlıydı; kilisenin iç mekanının belirginleşmeye başlamasını bekleyebilirdi; bu da planın bir parça-

sıydı. Kilise kendisini hemen göstermez, birkaç dakikalık meraklı bir bekleyiş olmadan ortaya çıkmazdı. Tütsü, burnundaki kılları okşadı; yeni yakılmış olduğunu düşündüğü sırada açılan gözbebekleri, küçük kilisenin içinde onlarca mumun yakılmış olduğunu fark etti. Yine de, mumları tam olarak göremiyordu; alevler evrenin sahipsiz köşelerindeki yalnız yıldızlar gibi parlıyordu. Bir gün, ülkedeki tüm sinema salonlarının, film başlamadan önce karanlığa gömülmesi gerektiğine karar verecekti.

Astapov kilisenin içine doğru bir adım daha attı; bu, Kamenka'daki boşa atılan adımdan daha uzun ve daha istekliydi. Odanın havası durgundu. Tütsünün ağdalı balmumu kokusuyla ağırlaşan hava, karanlığın yerine geçiyor, gizeme dayanma gücü veriyordu. Şimdi, yanan mumları görebiliyordu. İnce gövdeleri henüz kısalmamıştı. İkon perdesine, ikonostasise doğru etrafı yoklayarak yürüdü. Yalnızca perdenin kıvrımlarından yansıyan zayıf bir ışık göze çarpıyordu.

Mumların boyu Nikitin'in de dikkatini çekmişti. Dudaklarını ısırdı. Bunu yapmasıydı, askerin çok cesur olduğu ve karanlıktan hiç rahatsız olmadığı düşünülebilirdi. Ve elinde bir tabanca vardı. Astapov, silah kullanmama emri vermediğini fark etti.

İkon perdesinin yanında uzanan duvara, ayrıntıları hemen fark edilmeyen bir resim asılmıştı. Resimde siyah haç armalarıyla süslenmiş beyaz cübbeli, sakallı bir adamın kocaman bir portresi vardı. Cübbesinin sağ tarafındaki geniş kol iyice açılmış, iki parmak dışarı çıkmıştı; sol elinde kitaba benzeyen, dikdörtgen şekilli bir nesne taşıyordu ve bu, muhtemelen dört İncil'den biriydi. Başının üzerinde koyu mavi bir parlaklık, bir ışık halesi görünüyordu ve arka planda, hiçbir özelliği olmayan gri bir fon vardı. Astapov'un dikkatini çeken şey, resmi çevreleyen ve daha karmaşık imgeler içeren kareciklerden oluşan, ikonun kenar süsleriydi. Diz çökmüş erkekler, sedirlere yaslanan kadınlar, dizginsiz atlar ve başlarında haleler olan çocukları elden ele dolaştıran, haleli yetişkinler. Bir tür öykü gibiydi. Astapov her zaman bir öykünün peşindeydi.

Biri, "Gryaz'lı Aziz Svyetoslav ve yaşamından görüntüler" dedi, nereden geldiği belli olmayan, kısık, fısıltılı bir sesle. Astapov, adeta bir kadın sesini andıran bu sesin sahibinin Yelena olduğunu hayal etti.

Daha keskin gözlere sahip olduğu belli olan Nikitin, silahını sesin sahibine doğrulttu.

"Sakin ol" diye uyardı Astapov. En azından, karanlıkta hareket eden silahları fark edebiliyordu.

"İkon, Dionysius'un atölyesine atfedilmiştir" dedi adam. Konuşma şekli akordu bozulmuş bir keman sesini andırıyordu. "On altıncı yüzyılın başları. Aslında manastır gelenekleri Dionysius'un kendisi tarafından yapıldığını kabul ediyor; ancak bu, henüz resmen onaylanmadı."

Astapov karanlığa doğru konuştu. "Ben, Yoldaş Astapov'um, Aydınlanma Komiserliği'nin Ajitasyon ve Propaganda Bürosu'na bağlı İkinci Süvari Sınıfı'nda, Dördüncü Bölük'te görevliyim."

"O zaman, ikonun doğruluğunu onaylayabilirsiniz."

Astapov, bunun bir şaka olabileceğini düşündü.

"Figürlerin ele alınışlarına bir bakın, konturların hafifliğine. Bu, Dionysius'tur. Therapont fresklerinde, Dionysius'un yaptığı Aziz Demetrios portresiyle üslup açısından bir hayli benzerlik bulunuyor." Yaşlı adam –Astapov onun yaşlı olduğunu tahmin etti– kıkırdadı. "Ee, ben yalnızca amatör bir tarihçiyim. Sizin gibi bir konuğa konferans vererek haddimi aşmak istemem. Affedersiniz, geldiğiniz yer neresiydi?"

"Aydınlanma Komiserliği" diye yanıt verdi Astapov, sert bir tavırla. "Geliş nedenim, Gryaz'daki herkesin güvenliğini ilgilendiren bazı konuları tartışmak."

"Aydınlanma" diye tekrarladı adam. Sözcük öyle tuhaf bir şekilde söylenmişti ki, Astapov, adamın dalga mı geçtiğini yoksa şaka mı yaptığını anlayamadı; manastırın yakınlarındaki ordunun farkında olup olmadığını da çıkaramadı. Delinin birine çattığını düşünmeye başladı. Deliydi ya da değildi; ama adam konuşmasını sürdürüyordu. "İkonun kenar süslerindeki imgelere dikkatle bakın. Gryaz'daki Aziz Svyetoslav Kilisesi hakkında bilmek istediğiniz her şey, işte burada. İşte bakın,

şurada solda, Svyetoslav takkesini takıyor. Svyetoslav papazlığa atanıyor. Svyetoslav uzaktaki, bilinmeyen genç bir kızı rüyasında görüyor."

Astapov artık resimlere yoğunlaşabiliyordu. Görüşünün netleştiğini fark etti. Resimler, Therapont freskleriyle karşılaştırılabilecek kadar mükemmeldi. Zvenigorod'daki Andrei Rublev'in şaheserlerinden bir yüzyıl sonra gelen Dionysius ekolünün çalışmaları, daha insancıl ve daha dünyeviydi. Gryaz ikonları daha da canlıydı; renkler daha sıcak bir kontrast oluşturuyordu. Kenardaki karelerde yer alan kişilerin ayaklarını yerden keserek bir tür yeğnilik elde etmişti. Astapov kaşlarını çattı. Tıpkı, babasıyla yaptığı yolculuklarda ve daha sonra da defalarca başına geldiği gibi, en azından bir an için kuşku duyarak, göze görünmeyen bir şeylerin varlığına inanmaya zorlanıyordu. Duvarlarla sınırlanan bu Tanrı'ya adanmış mekânda, perde kaldırılmış ve Tanrı, insanoğluna insan suretiyle görünmüştü. Astapov ışığı şimdi tam olarak hissediyordu. Gözlerini dikmiş, resimlere bakıyordu. Dua ederken gözleriniz açıktır; bakışlar ikona sabitlenir. Parti'nin, tamamen, topyekûn okuryazarlığa odaklanması hataydı. Aslında her şey birbirine görüntülerle bağlanıyordu, sözcüklerle değil.

"Beyefendi" dedi Astapov nazikçe. "İzin verirseniz, Başpapaz'la görüşmek istiyorum."

"Şu anda onunla görüşüyorsunuz zaten!" dedi yaşlı adam. Ufak tefek, cüce gibi bir adamdı ve sarımtırak bir sakalı vardı. "Bunu zangoça bırakacağımı mı sandın?"

Astapov bakışlarını yukarıya, içbükey kısmı mavi gözlü, haşin bakışlı Kurtarıcı'nın yüzüyle kaplı olan kubbeye çevirdi. Tepedeki pencerelerden gri bir ışık süzülüyordu.

"Dinleyin çocuklar, çok öğretici olduğunu göreceksiniz. Svyetoslav işte şurada, yolda. Yanında İncil var. Kitap kendi ışığıyla aydınlanmış. Aziz, köylülerle konuşuyor. Ve burada, bir sonraki karede Gryaz'ın iyi insanları ona manastırı kurması için bir arazi veriyorlar. Aralarında, rüyalarındaki kızın babası Muhterem Borislav Petrov da bulunuyor. Kız burada büyümüş; pek çok iyi işler yapan Muhterem Agafe'ya Petrova, yıllarca çocuk sahibi olamamış. Her türlü çareye başvurmuş:

ekşi keçi sütü, eritilmiş kar, dolunay gecesi karnına sürülen bal, çam ağacının iğne yapraklarıyla doldurulmuş yastık, duvarın üstünden atılan ekmek. İşte burada, Svyetoslav'la birlikte. Svyetoslav ona İncil'i okuyor. Mucizevi bir şekilde bir oğlan çocuk doğuruyor. Bu yüzden bu bölgede Svyetoslav'a, kısır rahimlere yeniden hayat verdiği için Kadınların Azizi denir. Ve sonra Svyetoslav'a kerametleri arasında en şaşırtıcı olanı bahşedildi. Bu, kendi ölümüyle ilgili bir önseziydi."

Astapov, biraz da kendi kendine söylüyormuş gibi, "Hepimizin ölümümüzle ilgili, yaşayacağımız günlerle ilgili önsezileri var" dedi.

Nikitin homurdandı. Bu, askerin onaylamasıydı. Astapov'un az önce dinledikleri, onun resme daha da yakınlaşmasına neden oldu. Küçük karelerin içindeki ufacık insan resimlerini incelemeye başladı. Net çizimlerdi. Beyazlar giymiş bir kadın, geleceğin aziziyle karşılaşmıştı. Sağ eli Aziz'in tuttuğu bir kitabın üstündeydi. Bir sonraki resimde kadın bir sedire yaslanıyordu ve kucağında bir bebek vardı. Resim, kilise ışığının aydınlatabileceğinden daha parlak görünüyordu.

"Svyetoslav ona kadınlığını veriyor ve onu sağlığına kavuşturuyor" diye açıkladı yaşlı adam. "Bu kadın, Muhterem Agafeya Petrova. Yirmi beş yaşından sonra altı çocuk doğurmuş. Bütün çocukları Tanrı'nın hizmetinde yaşamış. Ve burada Svyetoslav ölüm döşeğinde. Buradan başlayarak son kareye kadar, Svyetoslav, yeraltı türbesinde uzanmış vaziyette."

Yeraltı türbesi beyaz taştan yapılmıştı. Asıl resmin altındaki bu karede, türbe, üzerini kapatan levha yarıya kadar çekilerek açılmış görünüyordu. Aziz, huzura kavuşmuş halde uzanıyordu; yüzükoyun değildi. Açıkta olan ellerinin göğsünde birleştirilmesi, muhtemelen günahlarından duyduğu pişmanlığı simgeliyordu. Çevresinde cübbeli adamlarla birlikte, aralarında aynı kadın olan ve köylü olduğu anlaşılan başka adamlar vardı. Kadın bir bebek taşıyordu. En altta, sol köşedeki en son karede ise türbe tamamen kapalı olarak çizilmişti. Çevresinde kimse yoktu.

Astapov o anda aşağıdan bir uğultunun geldiğini hissetti; zeminin altında bir kaynaşma vardı. Bu, çok büyük, kalabalık

bir insan topluluğuydu. Kesinlikle tek bir söz edilmiyordu; ama hafif soluk alıp verişleri, mızıldanan çocukların boğulan sesleri, midelerinden çıkan gurultu sesleri hissediliyordu. Aşağısı kıpır kıpırdı. Manastırın çok geniş bir mahzeni olmalıydı.

"Svyetoslav'dan sonra bu manastıra çok büyük adamlar geldi." Papaz, duvardaki portreleri gösteriyordu. "Ivan Khotyaintsev. Nikolai Gidzenko. Athos Dağı'na hac yolculuğu yapan Boris Ageyev. Ama onlar aziz değildi. Svyetoslav ise azizdi; kalbi tertemizdi, tıpkı yaptıkları gibi ve ahlakı hiç bozulmamıştı."

"Ahlakı bozulamayacak kimse yoktur" diye itiraz etti Astapov, öylesine. Nikitin, Astapov'un karşı çıkışındaki ciddiyete hayret etti. Astapov'un bu yaşlı papazla, niçin böyle bir sohbete giriştiğini merak ediyor olmalıydı. "İnsan attığı her adımda kendi ahlaksızlığını taşır. Bozulmamış ve lekesiz kalan tek şey, bir düşüncedir. Bu yüzden Devrim zafere ulaşacaktır; çünkü Devrim tavizsiz bir düşüncedir."

Başpapaz yanıt vermedi. Belki o da, Astapov'un yaptığı konuşmaya şaşırmıştı. Genç adamın yüzünü inceledi. Astapov, onun bakışlarını üzerinde hissetti ama aldırmamaya çalıştı.

En sonunda, Komiser, "Peder, aydınlıkta konuşabileceğimiz bir yer var mı?" diye sordu ve "İkinci Süvari Sınıfı, Gryaz'ı yağmalamak ve missilleme yapmak için hazır bekliyor. Yiyecek tugayları Moskova'dan yola çıkmış durumda. Ben zorbalıkları önlemek için geldim. Tanrı'nın hizmetinde bir adam olarak sizin de bunları önlemek istemeniz gerekir" dedi.

Ancak Başpapaz, ikon perdesine doğru yürümeye başladı. Astapov da gönülsüzce onu izledi; aptal göründüğünü hissediyordu. En azından Nikitin'in ve azizlerin gözünde böyle olduğunu düşündü. Gryaz'ın Başpapazı, çok küçük ve ışıksız bir ikonun önünde durdu. Bu, Meryem Ana ve Oğul'u gösteren ve kırık bir çininin üstüne yerleştirilmiş bir ikondu. Çevresinde kırmızı adak mumları vardı.

Astapov yeniden denedi: "Lütfen, Peder, açık açık konuşalım. İşbirliği yaparsanız, insanlarınızı korkunç bir yazgıdan kurtarabilirsiniz."

Papaz, çininin önünde kaldı. Kendinden geçmiş gibiydi; sanki bunu ilk kez görüyordu.

Nikitin, "Kamenka'da neler olduğunu duymuşsunuzdur, değil mi?" diye ağzından kaçırdı.

Papaz, Nikitin'i de tabancasını da yok sayarak, Astapov'a döndü. "Buna bak oğlum ve Tanrı'nın ihtişamı karşısında, saygıyla eğil. Bu bölgede bunun gibisi yoktur. Bu ikon, insan eliyle yapılmamıştır. Bunu düşün. Çağdaş yöntemleri kullanarak Meryem Ana hakkında çalışmalar yapan uzmanlar, bunun hiçbir fani tarafından yapılamayacağını açıkladılar. Onunla aynı çatı altında bulunmanın görkemini hissedebiliyor musun? Üç yüz yıldan fazla bir süre önce, Filistin'den buraya getirilmiş, çok özel, çok etkili bir kutsal emanet. Cinsel soğukluk, isteri gibi bir sürü kadın hastalığını tedavi ettiğini gördüm."

Astapov dayanamadı. İkon'un çekim gücüne o da kapılmıştı. Tütsü ve karanlık boğucuydu. Yüzü yanıyordu. Nikitin'in kımıldamadığının farkındaydı. Bir an için Papaz'a bir yakınlık hissetti. Kamenka'daki papaz ise kırbaçlanmıştı.

"Peder" dedi Astapov. "Size teolojiyle ilgili bir soru sormak istiyorum. Mucizevi güçler kutsal emanetlerde midir; yoksa bunları azizler kendileri mi yaparlar?"

Adam onu duymamış görünüyordu. Sessizce dua ediyordu. Yüzünde bir aydınlık seziliyordu. Astapov'un yanında duran Nikitin sırıttı.

Nihayet Papaz sakin bir şekilde konuşmaya başladı. "Ben teolog değilim. Size yalnızca gördüklerimi ve inandıklarımı anlatabilirim." Yaşlı adamın konuşmasında şimdi herhangi bir karşı çıkış yoktu. "Kutsal emanetlerin mucizeler yaratabildiğini gördüm. Azizlere gelince, azizlerin yaptıkları benim gibi bir köy papazının bilebileceklerinin çok çok ötesindedir."

Kilisenin duvarına dayalı taştan bir sıranın yanına geldiler. Sıraya, geometrik bir şekil, büyük olasılıkla bir haç oyulmuştu. Astapov eğildi ve taşa dokundu. Taş sanki özellikle soğutulmuş gibiydi. Manastırda her şeyin arkasında bir elektrik akımı var gibiydi. Astapov, sıranın resimdeki türbe, Gryaz'lı Aziz Svyetoslav'ın son dinlenme yeri olduğunu fark etti. O

anda kendi vücudu da, bir düşünce akımının başlamasıyla ürperdi.

Başıyla selam verdi ve "Zaman ayırdığınız için teşekkürler Peder. Tekrar görüşeceğiz" dedi.

Astapov ve Nikitin'in avluyu terk ettikleri o öğle sonrası, boşa harcanmış, tatsız bir zaman dilimine dönüşmüştü. Avlu hâlâ boştu; atlara kimsenin dokunmadığı anlaşılıyordu. Nişancı hâlâ çan kulesinde olmalıydı.

"Sen ne düşünüyorsun Nikitin? Mucizeleri ikonlar mı gerçekleştiriyor; yoksa ikonların temsil ettiği azizler mi?"

Nikitin, "Komiser yoldaş, bodrumda yüzlerce insan saklanıyor olmalı. Siz de duydunuz mu? Çiftleşen sıçanlar gibiydiler" dedi.

Geldikleri gibi gidiyorlardı. Biraz acele ederek, kayıtsızlıklarını göstermeye çalışıyorlardı. Etrafta sıra dışı bir sakinlik vardı. Kızıl Ordu'nun karargâhına yaklaşırlarken, Astapov'un sıkıntısı azalmadı. Bu disiplin nedir bilmez insan sürüsü, Beyaz Ordu için de pekâlâ savaşabilirdi. O zaman daha iyi üniformalarla donatılabilirlerdi. Kızıl Ordu'nun üniformaları yırtık pırtık ve yamalıydı. Adamlar hırpani bir durumdaydılar ve sakalları kesilmemişti; içmişlerdi. Üniformasını temiz tutan Nikitin, Astapov'la yan yana ilerliyordu.

"Dindar mısın, Nikitin?"

"Ben madencilik yapılan bir kasabadan geliyorum, yoldaş. Biz kazmak için yetiştirildik. Kadınların öykülerine ayıracak zamanımız olmadı."

"Dinsel sanat seni hiç etkilemedi mi? Bazıları gerçekten çok güzel, sence de öyle değil mi? Bir ikonun yapımındaki her aşamada, sanatçının durup, ilahi bir işaret için dua etmesi gerekir. İkonların amacı, insanı düşmüş cismani varlığından kurtarmak ve dünyaya kutsal bir güzelliğin hâkim olmasını sağlamaktır."

Nikitin'in yanıtı uzun bir süre sonra geldi. "Sanırım öyle."

Astapov, yardımcısının temkinli yanıtına gülümsedi. Böyle davranmakta haklı sebepleri vardı. Komiserler sürekli Mos-

kova'dan gelip, saf askerleri dini öğretiyle ilgili konularda sorguya çekiyorlardı.

"Parti'den değilsin, değil mi?" dedi.

"Bana kefil olmanızdan memnuniyet duyarım, yoldaş. Tabii önce kendimi kanıtlamam gerekir."

Astapov, soluk alıp verir gibi, kaçamaklı bir şeyler mırıldandı. Aslında, Merkez Komite'nin verdiği son kararlara göre, düzenli ordunun acilen, Bolşevikleştirilmesi istenmişti. İşçi sınıfından gelen Nikitin iyi bir aday olabilirdi. Köprüyü geçtiler ve tepeyi tırmandılar. Shishko, dürbününü gözlerine dayamış, orada bekliyordu.

Nikitin hemen raporunu verdi. Manastırın durumunu ayrıntılarıyla anlattı ve aşağıdaki odalara giden merdivenlerin nerede olabileceğiyle ilgili düşüncesini de söyledi. Manastırın ne kadar eski olduğunu hesaba kattığında, kilisenin altında iki kat bodrum olabileceğiyle ilgili şüpheleri olduğunu belirtti. Duvarların yüksekliği hakkında tahminde bulundu ve yaklaştıklarında pusu kurabilecekleri yerleri sıraladı. Top atışıyla yapılacak herhangi bir saldırının, öncelikle güneydeki duvara ve çan kulesine yöneltilmesini önerdi.

Astapov, Nikitin'in sözünü keserek, "Hayır" dedi. "Manastır alınacak; ama bu, mümkün olan en az yıkımla yapılacak."

"Manastırı siktir et" dedi Shishko. Yardımcısının gözlem yeteneğinden etkilenmemişti. Bütün bu bilgiler, onu bir strateji yapmaya, hata yapmayı göze almaya zorluyordu.

"Doğruca nişancılara ateş açın" dedi Astapov. Yetkisinin sınırlarını aştığının farkındaydı. İnsaflı bir yetki aşımıydı bu. Ordu, toprak ele geçirmekten ve sonra da kaybetmekten başka bir şey yapmıyordu. Ama Ilich, Aydınlanma Komiserliği'ne Rus hayal gücünü fethetme görevi vermişti. Bu muharebe alanı, Sovyetlerin, iç savaşı ve sonra olacak savaşları kazanabileceği tek alandı. Amirane bir hava takınmaya alışık olmasa da ve böyle davranmaya resmen yetkisi bulunmasa da, Astapov konuşmasını sürdürdü. "Dediğimi yapın. Top kullanılmayacak. Manastır neredeyse savunmasız. Adamlarınızı içeri sokun, askeri yürüyüş düzeninde içeri girsinler. Başlarıy-

la konuşun, köy meclisinin ya da yönetiminin ya da her ne iseler hepsinin kiliseye gelmelerini sağlayın. Mümkün olduğunca güç kullanmayın."

"Mümkün olduğunca mı?" Shishko hırıltılı bir ses çıkardı. Bu, onun gülme sesiydi. "İç savaşın ortasında..."

"Cepheler aşıldı. Hiçbir askeri tehdit yok; yalnızca sivil direniş var. Komutan yoldaş, çağırabildiğiniz sayıda köylüyü kiliseye çağırın. Papazın, mahzendeki insanları yukarı çıkarıp kilisede tutmasını sağlayın. Hiçbir kutsal emanete dokunulmayacak ya da hiçbiri tahrip edilmeyecek. Meşru müdafaa durumu hariç, manastırdaki hiçbir insana da zarar verilmeyeck. Sovyet gücü adına, her şeyi kontrol altında tutun."

"Kamenka'da ganimetler elde etmiştik."

"Kamenka'da olanlar Devrim'e yakışmıyordu. Burada aynı şeyi yapmayacağız. Sanat eserlerini korumak için kesin bir talimat aldık" dedi Astapov. Bu Aydınlanma yönergesi yaklaşık bir yıl önce yayımlanmıştı; ancak uygulama zorlukları ve askeri seferberliğin ruhuna uygun düşmemesi nedeniyle göz ardı ediliyordu. "Bir gün Gryaz'da Boş İnançlar Müzesi kurulacak."

"Yoldaş" dedi Shishko. Dişlerini sıkarak konuşmasından, bu unvandan nefret ettiği açıkça belli oluyordu. "Askerlerim aylardır, borç senetleri dışında hiçbir şey almadılar."

"Arabayı alıp Lomov'a gidiyorum" diye yanıtladı Astapov, arkasını dönerken. "Elektrik lambalarına ve jeneratöre ihtiyacımız var. Bir saat içinde geri dönerim. Köylüleri toplayın ve beni bekleyin. Güç kullanmaktan kaçının."

Dört

Şoför, savaşın izleriyle, mültecilerle ve at arabalarıyla kaplı anayoldan aşağıya, arabayı pervasızca sürüyordu. Araba öne fırladığında, Astapov kaşlarını çatarak, adamın kalın ve sivilceli ensesine baktı. Astrakhan'daki bir havyar tüccarından el konulan Thorneycroft'u böyle haşin kullanması hoşuna gitmiyordu. Adamın, şoförü olarak atanması da kendi isteğinin dışındaydı. Şoför, büyük olasılıkla Olağanüstü Hal Komisyonu'nun bir ajanıydı.

Astapov'un kilisedeyken gelen ilhamla girmiş olduğu ruh hali, davranışlarının izlendiğini hatırlamasıyla değişti. Şimdi Lomov'daki tren garına dönmek, orada bu sabah yaşadığı tatsız bir olay yüzünden, içine bir sıkıntının çökmesine sebep oldu. Bölgedeki Kızıl Ordu yönetimini güçlendirmek üzere, eğitilen askerlerin, polislerin ve Parti kadrolarının ulaştığı tren garına, tümen karargâhı yerleşmişti. Dün gece yeni bir Aydınlanma treni gelmişti; ancak Astapov, gelenlerin listesini inceleme zahmetine girmemişti. Her zaman yaptığı gibi trende kimin olabileceğini anlamaya da çalışmamıştı. Aptalca bir hata yaparak, yalnızca o anki sıkıntısına yoğunlaşmıştı.

Bu sabah, Yelena Bogdanova, kalabalık tren istasyonunun peronunda, yeni gelen malzemeler gruplandırılarak gidecekleri yere göre yüklendikleri sırada, yanından defalarca geçmiş olabilirdi. Belki de onu tam olarak çıkaramayacaktı; saçı bitlerden korunmak için kesilmişti. Ama, en sonunda Aydınlanma bürosundan ayrılıp yoluna çıktığı anda bile, Yelena da *onu* tanımamıştı. Geri çekilerek, kızın adını mırıldandı. Konuşmuş

olmasaydı, kız belki de yoluna devam edecekti. Fazla acele etmeden geri döndü, adımlarını yavaşlatmakta zorlandı. Gözleri odaklanamıyordu; bu belki de, uzun süren tifonun bir belirtisiydi. Tifo, bütün yaz boyunca, Aydınlanma sınıflarının tamamını kasıp kavurmuştu. Astapov, acımasızlığını ve kabalığını acemice abartarak, "Yoldaş...." diye söze girdi. Belki de onun gitmesine izin vermek çok daha iyi olacaktı. Tamamen gülünç bir duruma düşmüştü.

Durumuna gelince: Her şey Samara'daki kürtaj afişiyle başlamıştı. Borovich'in hazırladığı şu incelikten yoksun afiş, kızı saçma bir şekilde sarsmış, içindeki kavı alevlendirmişti. Astapov da aynı şeyleri hissetmişti. Yelena afişle ilgili soruyu sorana kadar, Moskova'nın sürekli değişen keyfi istekleri doğrultusunda oraya buraya koşuşturan ajitasyon işçileri arasında isimsiz biriydi. Astapov onu daha önce hiçbir zaman çekici ya da akıllı bulmamış ve biraz fazla sade olduğuna dair genel kanıya katılmıştı. Bu düşüncelerinde hiçbir değişiklik olmamıştı; ama kız değişmişti. Haftalarca, kürtajla ilgili propagandadan duyduğu üzüntü yüzüne yansımış, cildini gerginleştirmiş, kaslarını ortaya çıkarmıştı. Her şey gözler önündeydi: Kız, afişten başka bir şey düşünmüyor, şehvet ve seksle ilgili şeyleri zihninden atamıyordu. Uğraştıkça, daha farklı, acı veren farkındalıklar yaşıyordu. Günün akışı içindeki varlığı cisimleşmiş, kaçınılmaz bir şekilde, bedensel bir hal almıştı. Astapov, kurgu odasında bir belge ya da bir film üzerinde çalışırken, kız içeriye girdiğinde, kızın adımlarını ve soluğunu anında fark ediyordu. Çalışmayı bırakıyordu. Ona doğru bakmadan, onun fiziksel varlığının bir başka yönünü hissetmeye çabalıyordu.

Yine de, hiçbir şekilde, aralarında bir gönül ilişkisinin olabileceğini akıllarına getirmediler, arzulamadılar ya da böyle bir şeyin hayalini kurmadılar; böylece haftalarca yan yana, iki yoldaş olarak çalıştılar. İki anlama da gelebilecek ya da uzlaşmaya yönelik tek bir söz edilmedi. Karşılıklı saygı ve terbiyeye dayalı Komiserlik politikalarına ve yeni toplumsal kurallara uydular. Bütün Sovyet Rusya'sında kadınlar ve erkekler kendilerini burjuva ikiyüzlülüğünden kurtarmaya çalışıyordu. Ön

saflardaki ve fabrikalardaki kadınlar cinsiyetlerinin doğuştan gelen zayıflıklarının üstesinden geliyordu. Aşka zaman yoktu! Bir kadın, yanında kimse olmadan, Bolşevik kontrolü altındaki topraklarda kitlelere hizmet etmek üzere, hiçbir alçaklıkla karşılaşmadan dolaşabilirdi. Aydınlanma Komiserliği, çok kısa süre öncesine kadar fahişelik, frengi ve yozlaşma içinde debelenen Rus kadınlar arasında Devrim'in yaydığı yeni davranış ve tutumlarla ilgili bir film çekmişti.

Bununla birlikte, eşzamanlı olarak ve şaşırtıcı bir şekilde, bir şehvet düşkünlüğü dalgası yayılıyordu. Şiddetli geçen iç savaş nedeniyle cesareti kırılan ve ellerinin altında yeni bir toplum oluşturma hayalleriyle yeniden canlanan Ordu'nun ve Parti'nin kadroları, bu tür olaylara abartılı bir öfkeyle karşılık vermişti. Astapov ve Yelena bir akşam geç saatlerde kurgu stüdyosunda çalışırlarken, o anda etrafta bir sürü gizli gönül ilişkisinin ve buluşmanın gerçekleştiğinden yola çıkan Komiser, kendilerinin de cinsel ilişkiye girebileceğini söyledi. Yelena sersemlemişti. Astapov her şeyi yüzüne gözüne bulaştırdığını anladı. Ama bunu fark etmek onu geri çekilmeye itmedi. Aksine daha da ısrarcı oldu. Kafa karıştırıcı, şaşkınlık uyandırıcı bir karşılaşmaydı. Kızın dolgun göğüslerinin uçlarına nazikçe bastırırken ve boynuna dudaklarını yapıştırırken, Yelena, yalvarırcasına, "yoldaş" diye bağırıyordu. Üniformasının kalın yünlü kumaştan pantolonunu çıkardığı sırada, kız neredeyse bayılacaktı. Yelena o ana kadar bir erkekle birlikte olmadığı gibi, bir erkekle birlikte olmanın temel ilkelerinden de haberdar değildi. "Yoldaş, yoldaş, yoldaş" diye tekrarlıyordu; sanki bu sözcükler cinsel ilişkinin özünü oluşturuyordu.

Astapov gerçekten de yüzüne gözüne bulaştırmıştı. Bir çalışma masasının üstünde, sıkıca sarılarak kan ter içinde kaldılar. Yelena masumiyetinin ve cehaletinin verdiği güvenle, kızlık zarının Astapov'u engelleyeceğini sanıyordu. Astapov'un dizginsiz hamlelerinin her biri, acıyla bağırmasına neden oldu. Gözlerini kocaman açmıştı ama kör gibiydi. Astapov için bu engel önemli bir şeylerin gerçekliğini saklayan bir örtü, bir kapı gibiydi; inatçılığı kötü ve aptalcaydı. İyice yüklendi. Keyifsiz ve dağılmış bir durumda işi bittiğinde, hâlâ haykıran Ye-

lena gözyaşlarına boğulmuştu. Astapov onu bağrına bastı, bir şey söylemeden, şefkatle teselli etmeye çalıştı; ama kandırılmış olduğunu anladı. O gece yatağına yattığında içinde bir sıkıntı vardı; daha önce hiç yaşamadığı, açıklayamadığı ve küçük düşürücü bir boşluk hissetti. Ertesi gün Yelena'yı görmedi ve sonra Samara'yı terk etti. Bu sabaha kadar da onu bir daha hiç görmemişti.

Lomov çevresinde seferberliğin sürdüğü günlerde ve gerici güçlerin Devrim'i kendi yatağında boğazlamakla tehdit ettiği sıralarda bile, zaman zaman Yelena'yı düşünmüştü; aslında her zamankinden daha fazla düşünmüştü onu. Utanç verici ve aşağılık düşünceler mesleki kaygılarının önüne geçmişti. Soruşturma yapmadan, onunla ilgili bir şeyler duymaya çabalamıştı. Yalnızca bir kez, Moskova'dan gelen bir Aydınlanma işçisine onun adını söylemişti. Adam buna aşağılayıcı bir kahkahayla karşılık vermişti. Astapov onu açıklama yapmaya zorlamamıştı ve daha sonra, bir şekilde Yelena'nın soyadını karıştırmış olabileceğini düşünerek, adamın alaycı yaklaşımının gerçekten Yelena'yla ilgili olup olmadığını merak etmişti.

Bu sabah onu yalnızca birkaç dakikalığına görmüştü. Aceleyle arabasına gidiyordu. Arabada Shishko, kızgın bir ifadeyle onu bekliyordu. Astapov, Yelena'ya sarılmayı düşündü. En azından öylesine, kardeşçesine bir sarılma olabilirdi bu; ama bir uçurumun kenarına gelmiş gibi aniden durdu. Kızın yanında bir çocuk olmadığını görünce şaşırdı. Biyolojik olarak imkânsız görünen bu olay, bir bakirenin doğum yapmış olması fikri, Samara'dan beri bilinçaltının derinliklerinde yatıyordu. Doğduğunu varsaydığı erkek çocuğun, uzak geçmişten hatırladığı bebeklere benzediğini düşünüyordu.

Yoldaş Astapov son birkaç aydır inanılmaz bir baskı altında yaşıyordu.

O son aylarda, Yelena'nın yüzü yıpranmış, yüzünde kırışıklıklar ve çizgiler oluşmuştu. Gözleri Komiserlik'e ilk geldiği zamanlardaki gibi donuklaşmıştı. İstasyon peronunda yüz yüze geldiklerinde, dalgın bir halde merhaba demişti; ama Astapov'un adını hatırlamamış gibiydi.

Yoldaş Astapov yumuşamıştı; tanık olduğu vahşet görüntüleri ve ölümler onu yatıştırmıştı. Son olaylar, sayısız yaşamın yok olmasına neden olmuştu. Ölü Rus sayısının beş basamaklı hanelere mi yoksa altı basamaklı hanelere mi yükseldiği, hem ulusal hem de yabancı basın tarafından ciddi biçimde tartışılıyordu. Oysa sıfırlar insanoğlunun icat ettiği, Babillilerden kalma bir hesaplama yönteminden başka bir şey değildi. Ölümler, durup teker teker saymaya başladığınızda hissediliyordu: Velimir Krikalev, Tsaritsyn'deki bir dökümhane duvarının dibinde, çarçabuk idam edilmişti; Sonya Khlebnikova adlı kızıl saçlı kız, Kaluga'daki ısıtılmayan barakalardan birinde açlıktan telef olmuştu; Anton Gribshin, önceki kış Arbat'ta ekmek ararken, donarak ölmüştü. Anton'un ölü bedeni öyle bir donmuştu ki, polis onu bulana kadar, günlerce çürümeden kalabilmişti. İnsan yaşamında güç, tarihin hilafına olarak, zalimliği ve kötü niyeti gözler önüne seriyordu. Ilich bütün bunları başından beri biliyordu. Stalin de.

Mültecilerin giysileri çuval bezi gibi boz renkliydi ve özellikle çocukların giysileri çuval bezi parçalarından yapılıyordu. Astapov bir hendekte zar zor yürüyen çocuklardan birinin sırtında "Devlet İkmal Komiserliği" damgasını görmüştü. Çocuğun yanında başörtülü iki kadın vardı. Kadınlardan biri Thorneycroft'un gittiği yöne dönerek küçük taşlar atmıştı; sanki bütün bir öğleden sonra, orada onun geçmesini beklemiş, havanın sertleştirdiği yüzüne, özellikle kin dolu, küçümseyici bir ifade vermişti. Komiser, Lomov yakınlarında bir adamın, kereste tezgâhının içinde saklandığını görmüştü. Astapov adamın hiç şansı olmayan bir kaçak olduğunu düşündü. Adam, kontrol noktalarından geçmeyi başaramazdı; yoldan uzaklaşırsa da büyük olasılıkla kaybolacaktı.

Kıta savaşı, Devrim ve iç savaş boyunca, okuma yazması olmayan bir sürü asker, savaşan birlikleri terk ederek, haritaları ve harita okuma bilgileri olmaksızın evlerine dönmeye çalışmıştı. Bildikleri tek şey, uzakta oldukları süre boyunca, kırsal bölgelere özgü sevimli taraflarını hayal ettikleri tozlu köylerinin adıydı. Bu köyler birbirlerinden ne kadar uzak olursa olsun, genellikle aynı ada sahip olurdu. Bir kaçak; askerlerden

saklanarak, sıçanları yiyerek, daha güçlüler tarafından soyularak ya da daha çaresiz ve zayıf kişileri soymaya mecbur kalarak geçen zahmetli ve sıkıntılı aylardan sonra, Goatville adlı köye ulaşabilir ve Goatville'in kıvrımlı yolunun sonunda küçük beyaz bir kilisenin bulunmadığını, anasının ve karısının da orada olmadığını görür ve yeniden yola çıkarak gelişigüzel bir şekilde evini aramaya başlar, yeniden askere çağrılana kadar ya da en sonunda, bir şekilde ölüsü bulunana kadar, onun Goatville'iyle aynı özelliklere sahip (ufak göl, değirmen, mezarlık) başka Goatville'ler de olduğunu keşfederdi.

Yirminci yüzyıl, yüz milyonlarca okuma yazma bilmeyen insan için şifrelerle, çeşit çeşit yalan dolanla ve ağza alınmayacak muamelelerle dolu, gizli kapaklı bir kutuydu. İnsanlar, üzerinde anlamsız işaretler olan gizli haritaları değiştirmek için savaşıyor ve bu uğurda ölüyordu. Her şey değişmişti. Savaş, Goatville'i, birbirine benzemeyen ufacık köylere bölmüştü. Basılı sözcükler insanlığı ikiye ayırarak, bir kısım insanları hayvani bir dilsizliğe mahkûm etmişti. Okuryazar olmayan pek çok kişi, alfabedeki harfleri tanıyor, harfleri bir araya getirerek farklı sesleri oluşturabiliyordu; ancak bu sesler bir türlü sözcüklere dönüşemiyordu. Köylüler kendi çıkardıkları anlaşılmaz sesleri duyarak, öfkeye kapılıyor, nefret ve acıyla titreyerek, çıkıp gidiyorlardı. Harfler, zarımsı engeller gibi, onları anlam dünyasının dışında bırakıyordu.

Babasını en son bir yıl önce ilkbaharın başında, Şubat Devrimi'nden hemen sonra, Çar'ın savaş ve karmaşa yüzünden enkaz haline gelen imparatorluğun tahtını bırakıp kaçtığı sırada görmüştü. Genç adam, tahtın bırakılmasına yol açan çarpıcı olayları filme aldıktan sonra, aceleyle Moskova'ya dönmüştü. Babası ona, uzak akrabalarının şehir dışındaki malikânesine birlikte gitmeyi öneren bir mesaj göndermişti. Bu uzak akrabalarla nasıl bir ilişkilerinin olduğunu ve dul babasının neden kendisiyle birlikte gitmek istediğini, eve gelip babasının ne kadar çöktüğünü ve kamburlaştığını görene kadar anlayamamıştı. Zaman zaman ağır bir inme kendini gösteri-

yordu. Anton, yaptığı işi bırakacak, felcin geçmesini bekleyecekti; sonra, kabahatinin olmadığını göstermeye çalışıyormuş gibi halsiz bir şekilde gülümseyecekti.

Araba çok bakımsız olsa da, yayları ve bağlantı yerleri inleyerek, onlara nefes aldırmayan bozuk yolla mücadele ediyordu. Üst kısımdaki bir çatlaktan, içeriye yağmur suyu akıyordu. Çamur sıçrata sıçrata, sarsıntıyla ilerlerken, genç adam utanarak, babasının ne kadarını onayladığını kestiremediği en son maceralarını anlatıyordu. Bizzat kendisi, hayatta kalmaktan başka neyi başardığını tam olarak bilemiyordu. 1914'te başlayan savaş, genç adamı diğer herkes gibi, olayların akışıyla bir yerden diğerine savurmuştu. Bu süre içinde, olaylar onu Kırım'a ve Bessarabia'ya, bir seferinde Bakü'ye bir başka sefer de Helsinki'ye sürüklemişti. Omzunda Pathé kamerasıyla fark edilmemeye çalışarak siperlerin arasında dolaşıyordu. Çoğunlukla Rus şirketleri için bir sürü film çekti (Meyer 1912'de Moskova'yı terk etmişti); ancak ticaretin yapısı değişince film çekmenin ve göstermenin temel unsurlarını oluşturan araçlar da ortadan kalkmış ve çektiği filmlerin çok azı ekranlara yansımıştı. Şimdi anlattığı öykülere –Türkler tarafından tutuklanmasına, Kerensky'yle bir an için karşılaşmasına– babasının verdiği zayıf tepkiler, yaşlı adamın Rusya'nın savaştaki yenilgisini ve imparatorluğun geleceği için birbiriyle çarpışan siyasi güçleri tam olarak algılayamadığını gösteriyordu. Adam yalnızca, anayolun kötü durumu yüzünden utanmış görünüyordu.

Uzak akrabalar, Moskova Nehri'ne yakın küçük bir köyde, ufak ama şaşırtıcı bir güzelliğe sahip bir malikânede oturuyordu. Evin kemerli girişinde iki adam yanlarına yaklaştı ve arkalarından, evin büyük balo salonuna kadar onlara eşlik etti. Çok sıcak karşılanmışlardı. Üniformalı garsonlar, yaldız kaplamalı, kristallerle süslü yemek odasında öğle yemeğinin servisini yaptılar; yemek odasındaki Fransız tarzı kapılar, çok geniş bir yeşil alana açılıyordu. Yağmur dinmiş, bulutlar da yükselmişti.

Herkes adıyla ve lakabıyla tanıtıldı; bu yüzden, kırmızı suratlı, gri saçlı ve yaşlıca biri olan ev sahiplerinin soyadını öğ-

renemedi ve aralarındaki ilişkiyi de anlayamadı. Evin hanımı onunla samimi bir şekilde konuşup, büyük halasıymış ya da teyzesiymiş gibi davranıyordu. Ona yakışıklı ve çekici, aynı zamanda, bir eş bulmak için en uygun çağda olduğunu söyledi. Genç adam, fazla bir şey anlayamadı ve yalnızca gülümsedi. Anavatanlarının içinde bulunduğu tehlikeli durum hakkında tek bir söz bile edilmedi. İsmini bıyığının altında geveleldiği için anlayamadığı ve genç adamın bir zamanlar Pathé'de çalıştığını bilen bir konuk, sinemadan hayranlıkla bahsediyordu. Kameraman, son çektiği film karelerinde yer alan ölümleri ve yıkımı ona anlatmakta zorlandı. Yemek en iyisindendi.

Ona, şu an içinde yaşadıkları zenginliğin ve güvenliğin çok yakında uyanmak zorunda kalacakları bir rüyadan başka bir şey olmadığını söylemek istedi. Hepsini teker teker uykularından uyandırmaktan mutluluk duyacaktı. Parçalanmış imparatorluğun bir ucundan diğerine yaptığı yolculuklarda, yetersiz beslenmeden aşırı zayıf düşerek, onlara verdiği azıcık şeyi bile alacak hali olmayan çocuklar görmüştü. Şu anda oturduğu masada rostonun ve şarabın tadına varamıyor, yağlı suratlı adamların ve ince, boğuk sesli kadınların, çevresini saran görüntüsünden bunalıyordu.

Yemekten sonra erkekler sigara içmek için salona geçtiklerinde, özür dileyerek, paltosunu almadan bahçeye çıktı. Yağmur, bulutları temizlemişti; gökyüzü az önce yemek yedikleri Çin porselenleri kadar parlaktı. Gözlerini kapadı ve yüzünü güneşe çevirdi; sıcaklığın, yüzünü ısıtmasına izin verdi. Yaşamını kaplayan kargaşa örtüsü yavaşça kalkıyordu. Gözlerini açtığında, yanında babasının olduğunu gördü. O da yüzünü güneşe çevirmişti. Bir süre sonra Anton, "Bildiğim kadarıyla nehre giden bir patika var. Belki de fazla ıslak değildir" dedi.

Bahçeden çıkıp, ormana girmelerinin üzerinden pek fazla zaman geçmeden, genç adam neredeyse suçlarcasına, "Bu insanlar da kim?" diye sordu.

Anton yanıt vermedi; dar patikaya ulaşmışlardı ve derin düşüncelere dalmıştı. Oğlu bir adım arkasından geliyordu. Küçük bir tepeye tırmandılar. Köknarların arasından ince

uzun huş ağaçları çıkmıştı. Toprak nemliydi ama çamurlu değildi. Kuşlar hiç durmadan ötüyordu. Genç adam eriyen karın ve buzun buharlaşmasıyla çıkan hoş kokuyu duyabiliyordu. Tomurcuklar şimdiden kendilerini göstermeye başlamıştı; toprak kapkaraydı ve verimli görünüyordu; yeşil filizler benek benek yayılmıştı üzerine. Her zamanki gibi, Rusya'da kışın sona ermesiyle birlikte, doğa beklenmedik bir kararlılıkla kendini yeniliyordu. İçinde bir şeylerin harekete geçtiğini hissetti ve sonra, babasının yüzünün gözyaşlarıyla kaplı olduğunu fark etti.

Anton daha ileriye gidemedi; yüzünü kapamak için ellerini de kaldıramadı. Genç adam, babasının, kışın bu son günlerinden birinin olağanüstülüğü ve belki de yanında kendisinin olması nedeniyle duygulandığını anladı. Birbirlerini görmeyeli, epey zaman geçmişti. Savaş yılları zor geçmiş olmalıydı; belki de Anton hâlâ, 1915'te rahatsızlığına yenik düşen karısının yasını tutuyordu. Şimdi duygularının esiri olmuş durumdaydı. Hıçkırıkları, ardı sıra bir pınardan suyun fışkırışını andırıyordu; yüreklendirici, yoğun ve ısrarcıydılar. Giderek daha çok duyulmaya başladılar. Genç adam yakınlarda birilerinin olabileceğinden kaygı duydu.

"Baba, dur. Lütfen dur. Dur artık."

Ama aşırı duygusallığın sert rüzgârıyla, onun da ayakları yerden kesilmeye başlıyordu. Onun da gözleri yaşla doldu. İçinde kabaran duyguları kovalamak istercesine başını salladı. Bugünlerde duygusallaşmak tehlikeli olabilirdi. Kendi kendine, ilkbaharın her yıl olduğu gibi geldiğini ve bunda şaşılacak bir şey olmadığını hatırlattı. İlkbahar, tarihsel süreçte zerre kadar yer kaplayabilirdi; hemen ardından, daha önce geldiği gibi yine kış gelecekti. Rusya'nın aydın çevreleri, ölüm ve yeniden doğum döngüsünün aşırı duygusal bir olgu olduğunu tartışıyordu; tarih, her zaman kalıcı olan ve son bulmayan temellerin üzerine kurulurdu. Bu da sentezdi.

Çalılıkların arasında küçük bir hayvanın hışırtısı duyuldu. Orman daha serindi. İkisi de, paltolarını almamakla akılsızlık etmişti. Daha önce sorduğu soruyu tekrarladı: "Bu insanlar kim?"

Anton yüzünü mendiliyle sildi. Gözyaşlarından dolayı utanmıştı. Aceleyle söze başladı. "Tabii ki, annenin akrabaları. Natasha Andreyevna senin büyük teyzen. Onu hatırlamıyor musun? Birçok kez ziyaretine gelmiştin. Pyotr Vladimirovich de, onun kocası. Ivan Petrovich annenin en sevdiği kuzeni. Hep birlikte Baltık Denizi'nde yazı geçirirlerdi. Alyoa onun oğlu. Seni her zaman çok severlerdi." Anton, ailenin geçmişini anlatmaya ara verdi. Oğlunun bunları bilmesine imkân yoktu. "Yine de, miras kalmasını beklemiyordum."

Annesinin akrabaları. Hayır, bu insanları ziyaret ettiğini ve bu eve geldiğini hatırlamıyordu. Annesi hep hastaydı ve bütün çocukluğu boyunca, kapısı kapalı bir odada yaşamıştı; böylece onunla ilgili ve onun ötesindeki her şey de genç adama kapalı kalmıştı. Kadının geçmişi karanlık, uzun bir koridor gibiydi. Annesinin ailesiyle ilgili öyküler duymuş olabileceğini düşündü ama hiçbirini hatırlamıyordu. Dünyanın altüst olduğu bugünlerde, geçmişle ilgili anılar buharlaşmış, havaya karışıp yok olmuştu.

Beş

Astapov'un arabası, tren garındaki Revkom ofislerinin yakınında, sırtında küfe taşıyan bir kısım köylü kadının arasında, öne firlayarak durdu. Tren garı, şimdi kendi içinde küçük bir kasaba gibiydi; bugünlerde, Lomov'un görebileceği canlılığın ve ticaretin çok daha fazlası vardı. Kıvrılmış teneke levhalar, küçük dükkânların ve kulübelerin üstünü çatı gibi örtüyordu. Bazı çatılar uçup gitmişti; belki de çalınmışlardır diye düşündü Astapov. İstasyon binalarından birinin duvarlarına beyaz badana yapılmıştı; ama Rusya'nın kırsal bölgelerindeki pek çok ev gibi, onun da duvarları kızıla boyanacaktı. Marangozlar, biri batıya diğeri güneye doğru kıvrılarak birbirinden uzaklaşan iki tren rayının arasında kurulan açık hava sahnesinin gövdesini çekiçliyordu. Propaganda treni ve lokomotifi, yıllar önce burjuva atölyelerinde ya da yurtdışında yapılmış olsalar da, bu kompleksin içinde, Kızıl Ordu'nun iktidarını gösteren bir güç sembolü gibi duruyordu. Astapov arabadan inerken, yakındaki ilan tahtalarına afişlerin yapıştırıldığını gördü: DÜNYANIN BÜTÜN İŞÇİLERİ, BİRLEŞİN! Bir an için bu uyarı, ona ahlakdışı göründü. Belki de, Başpapaz'la yaptığı görüşme nedeniyle, aklı hâlâ karışıktı.

Aydınlanma bürolarında çok büyük bir kargaşanın yaşandığını gördü. Çok fazla çalışan ve çok az iş vardı; işçiler boş boş bekliyor, siyasi tartışmalar yapıyodu. Dünyayı umursamayan bir halleri vardı. Astapov hiç vakit kaybetmeden işçileri dağıttı. Bu sırada kâtiplerden biriyle, Gryaz'da gerekli olacak bir makineyi yanına alabilmesi için yapılacak resmi başvuruyu

nasıl gerçekleştireceğini görüştü. Sonra dışarı çıktı ve tütün yerine içilen, zararlı *makhorka*'dan bir tane sardı. Bu sırada şoförü, jeneratör için gerekli belgeleri teçhizat ofisine götürüyordu. Astapov, tren garında, pazar yerinden yüzlerce metre uzakta bu kadar çok köylü kadının ne aradığını merak ediyordu. Bazıları zerzevat satıyordu –çoğunlukla bahçe sebzeleri; bulamadıklarını söyledikleri zerzevatları utanmadan serbest piyasa fiyatlarıyla satıyorlardı– ama aslında çoğu dedikodu yapmak için oradaydı. Sanki, Devrim onlara vaat ettiği boş zamanı vermişti; sanki, yolun birkaç kilometre aşağısında, erkekler isyana karışmamışlardı ve baskı altında tutulmuyorlardı.

Aydınlanma kızlarından birini durdurdu. Dar bir gömlek giymiş, başına mavi bir fiyonk kondurmuştu.

"Ne oluyor, yoldaş?"

"Kadınlara yönelik propaganda" diyerek gülümsedi, utangaç bir şekilde. "Yeni bir film gösteriyoruz. Seyirci topluyorum."

Astapov dalgın dalgın başını salladı ve programa kimin izin verdiğini merak etti. Lomov'u ele geçirdiklerinden beri hiç propaganda filmi gelmemişti. Görevliler arasındaki rekabet, artık onu geriyordu. Shishko, manastıra doğru yola çıkmış olmalıydı. Astapov olmayınca, Komutan, adamlarının vahşi davranışlarına göz yumacaktı. Film, bekleyebilirdi. Ancak bu arada, Astapov'un şoförü malzemeleri getirmemişti ve gerekli olan elektrik kablosu da yanlış yere konmuştu. Sinema vagonu tam önündeydi; çamurlu toprağın ortasında, demiryolu hattının üzerinde duruyordu.

Astapov trenin basamaklarını çıktı. Başını vagona yaklaştırdı ve sonra aniden geri çekti; neredeyse başını kapıya çarpıyordu. Yelena Bogdanova, film makinesine henüz yerleştirilmemiş bir filmin karelerini inceliyordu. İşini bırakıp baktığında, o da korkuyla sıçramıştı. Vagonda tek başınaydı ve kendisini filmi incelemeye kaptırmıştı. Sonra zayıf ve acıklı bir "ah" sesi çıkardı.

O an özür dilemek için çok uygun bir zamandı. Ne için olursa olsun ve özür dilemek ne anlama gelirse gelsin, bunu

yapmalıydı; ne var ki, sözcükler boğazında düğümlendi. Bir çift, çalışma masasına kapanmış; adam kızın omuzlarını sıkıca tutuyor; şimdi ikisi de yarı çıplak haldeler; kız, gömleği kollarında kaçıyor. Bunlar *onların* kısa öyküsünü anlatan film kareleriydi. Tüm şaşkınlığına ve utancına, kendisini alışılmamış biçimde alçak hissetmesine rağmen, Astapov onu gördüğüne sevinmiş gibiydi. Yine aynı şekilde, "Yoldaş" sözcüğünü mırıldandı.

İçinde bulundukları vagon, eski bir üçüncü mevki vagonuydu. Aydınlanma için, çok az onarım görerek kullanıma sokulmuştu; yalnızca, pencereler kıpkırmızı bir boyayla, ışık geçirmesin diye boyanmıştı (bu boyada ısrar etmişti; güneşli günlerde içeriye kızıl bir parlaklık veriyordu ve projeksiyon ışığıyla da karışmıyordu) ve bir başka Bolşevik slogan aynı gölgelik yere, pencerelerin üstündeki duvara yapıştırılmıştı: BÜTÜN İKTİDAR SOVYETLERE! Sinema perdesi yerine geçen büyük bir çarşaf, karşı kapıya tutturulmuştu. Yelena tek başına, Hughes Bio-Pictoroscope marka sinema makinesinin yanında ayakta duruyordu; bir elinde kapağı açık bir film kutusu vardı ve diğer elindeki film şeridini başının üzerindeki çıplak ampule doğru tutuyordu. Elini indirerek, filmi göğüs hizasına getirdi.

Profesyonellikten uzak ve kaba bir şekilde, "Ne filmi bu?" diye sordu.

Yelena, Samara'ya açlıktan ölmek üzere geldiği ilk zamanlarda olduğundan bile daha çok kırılgan görünüyordu. Hafif bir rüzgârla bile savrulabilecek gibiydi. Yanakları çökmüştü ve beyaz gömleği, üzerinde biraz bol duruyordu. On altı ya da on yedi yaşındaydı; bu kampanya ve koşullar için çok gençti. Astapov'a, bu sabahki gibi gözlerini kaçırmaya çalışarak baktı.

Sonunda, "Kadınlara yönelik propaganda, Yoldaş Astapov" diye yanıtladı.

Demek adını hatırlıyordu. Astapov biraz rahatladı; ama Yelena başlarından geçen talihsiz serüvenle ilgili hiçbir şey hatırlamıyor gibiydi. Bu, Astapov'u daha da rahatlatmalıydı. Astapov, yaşadıklarının her anının kendisinin ve Yelena'nın ha-

fizasından tamamen silinmesini ne çok isterdi. Hayat, olayları yönlendirmeye izin vermiyordu; ama en azından hatırlayıp hatırlamamak ellerinde olmalıydı. Yine de... Onun hafıza kaybı karşısında kendisini küçük düşmüş hissetti.

"Ne filmi? Nereden geldi?"

"Kendim yaptım."

Astapov afalladı. Sinema makineleri az bulunuyordu ve kullanımına ciddi sınırlamalar getirilmişti. Komiserlik'teki bütün sinema makinelerinin ne amaçla kullanıldığını bildiğini zannediyordu; onun birimi için tek bir makine ayrılmıştı. Ancak, propaganda çalışmalarının hızlanmasıyla birlikte, Aydınlanma Komiserliği, Bolşevik Hükümet'in diğer birimlerine göre daha hızlı büyüyordu. En azından, Beyaz Ordu'nun son derece hareketli olduğu bu bölgede, Aydınlanma, geride bırakılan ideolojik boşluğu doldurmak için acele ediyordu. Her geçen gün, Aydınlanma'ya, belirsiz birtakım işleri yapmak üzere yeni çalışanlar geliyordu. Astapov'un, Yelena'nın yaptığı bu son görevi ve bir film yapmayı nasıl becerdiği hakkında en ufak bir bilgisi yoktu. Peki, filmin banyosunu nasıl yapmıştı? Senaryoyu birileri onaylamış mıydı acaba? Ne hakkındaydı bu film? Şimdi bunlarla uğraşamazdı. Shishko bekliyordu.

"Moskova'da kaydının yapılması ve Komiserlik tarafından onaylanması gerekirdi; sonra da, burada gösterilmeden önce benim onaylamam gerekirdi" dedi Astapov. "Ben görmeden bu filmi gösteremezsin."

Şimdi, Yelena'nın gözleri Astapov'da sabitlenmişti. Astapov, kızın yüzündeki şişkinliğin ve morarmanın, şiddetli öfkesinin dışavurumu olduğunu o anda ilk kez fark etti.

"Kadın Bölümü'nden izin aldım" diye açıkladı. Sesi demir gibiydi. Acaba *bu*, nereden geliyordu? "Ve bizzat Yoldaş Krupskaya'dan izin aldım."

Bu, henüz bir dakika bile geçmeden yaşadığı ikinci şaşkınlıktı. Ilich'in karısı Komiserlik Siyasi Eğitim Bölümü'nün başına geçmişti ve dolayısıyla Astapov'un patronu oluyordu. Yelena, Samara'dan beri neler yapmıştı? Moskova'ya nasıl gitmiş olabilirdi? Krupskaya'ya nasıl ulaşmıştı acaba? Moskova'daki-

lere kendi hakkında neler demişti kim bilir? Stalin her şeyi öğrenmiş miydi?

"Bu film için mi izin aldın?"

"Filmin konusuyla ilgili izin aldım. Bu genel bir izin." Sırt çantasından bir mektup çıkarttı ve Astapov'a uzattı. Astapov'un dizlerinin bağı çözülmüştü. Ilich'in karısı! Mektuptaki sözcüklerin anlamını çıkarabilmesi için birkaç dakika geçmesi gerekmişti. Sonunda, mektubun resmi bir izin olmadığını, kadınların sinema propagandasıyla aydınlanmalarının desteklenmesine ilişkin genel bir yazı olduğunu anladı. Yine de, devrimci bir üslubun hâkim olduğu bu mektup, bizzat Yelena'ya gönderilmiş ve Yoldaş Krupskaya tarafından imzalanmıştı. Mektubu kıza geri verirken, Yelena, "Onlarca köylü kadın topladık. Hasat zamanının yaklaştığı şu zamanlarda çok kolay olmadı. Bu anı kaçırmamalıyız" diye ekledi.

"Hayır. Kesinlikle hayır. Görmediğim bir filmin gösterimine izin veremem ve şu anda izleyecek zamanım yok. Programı iptal et ya da başka bir şey göster. Örneğin hasat filmi. Onu göster; yiyecek tugaylarının gelmesine hazırlıklı olmalarını sağla."

"Ben, Yoldaş Krupskaya'dan izin aldım!"

Astapov bir küfür savurdu. Bu, iç savaşın getirdiği bir şeydi; kadınlara rahat rahat küfredilebiliyordu. "Krupskaya filmi görmedi. Filmin Moskova tarafından onaylanması şart."

"Film sadece buraya, Lomov'a yönelik. Komiserlik'e başvurmadan önce köylülerin tepkilerini öğrenmem gerekiyor."

Birden, kızın elindeki film şeridini çekip aldı. Teneke kutu hâlâ kızın elindeydi. Astapov, çekişme sırasında, kızın vücudundan gelen sıcaklığı hissetti. Samara'daki o geceden beri, hiçbir kadınla birlikte olmamıştı.

Film şeridini alarak ışığa tuttu ve yan yana dizili minik karelerde neler olduğunu anlamaya çalıştı; her biri diğerinden, gözle görülemeyecek kadar küçük farklılıklarla ayrılıyordu. İç mekân çekimiydi ve ön planda, ne yaptığı anlaşılmayan, gri bir insan silueti görülüyordu. Görünürde, açıklama yazıları da yoktu.

Film şeridini Yelena'ya geri verdi. Şimdi, filmi görmüş olduğundan, daha zor bir durumdaydı. Konusunu anlayamadı-

ğını ve siyasi açıdan uygun olup olmadığını bilmediğini açıklamak, oldukça karmaşık bir iş olacaktı. Bugünlerde her şey aleyhte kullanılabilirdi.

"Peki. Makineyi çalıştır. Ne kadar sürüyor?"

"Dokuz dakika."

Vagonun kapısını açtı. Şoför, Thorneycroft'unun yanında ayakta duruyor, kaliteli, ithal bir sigara yakmış, ileriye doğru boş boş bakıyordu. Astapov'un malzemeleri arabanın arkasında bekliyordu. Shishko'nun askerleri şu anda manastıra giriyor olmalıydı.

Vagondaki ışık söndü. Ortam tamamen karardı. Astapov, hemen yakınındaki Yelena'nın varlığını yoğun bir şekilde hissediyordu. Samara'da birlikte çalışırlarken de aynı şeyi hissetmişti. Dokunulabilir bir yakınlık... Bir adım ileri attı ve bir tutam dağınık saç yüzünü gıdıkladı. İçinde hafifçe bir şeyler kıpırdıyordu. Yelena'nın soluğunu duyabiliyordu.

Film makinesi dönmeye başladı; vagonun ortasından bir ışık demeti yayılarak perdeye yansıyordu. Bir başlık ya da jenerik olmadan başlayan filmin ilk karesinde, gri, buğulu bir görüntü vardı. Yelena, merceği düzeltmek için, görünmeden ama hissedilir bir şekilde ileriye uzandı. Görüntü titreyerek netleşti –o da ne? Bir kız– ve tekrar bulanıklaştı ve sonra, birden tekrar düzeldi. Bir kız bir divanın üzerinde uzanıyordu: Astapov görüntü gelir gelmez, onun Yelena olduğunu anladı ve sonra, aman Tanrım, gördüklerini algılaması birkaç dakika sürdü; kız çırılçıplaktı. Samara'dayken, giysilerini asla tamamen çıkartmamıştı ve iç çamaşırlarını çıkartmamak için de mücadele etmişti. Şimdi filmde sere serpe yatarken, görüntüsünün, dişiliğini yansıttığını söylemek zordu. Küçücük memeleriyle, yukarıya kaldırdığı bacaklarıyla ve perdedeki bir leke, kumaştaki bir sökük ya da yırtık gibi görünen cinsel organının çevresindeki siyahlıkla, çekinmeden kameraya bakıyordu. Orta parmağını seyirciye doğru kaldırdı; sanki şimdiye kadar hiç parmak görmemişlerdi.

"Nedir bu?"

"Kadınlar için eğitim."

Ağzı kuruyan Astapov, Yelena'nın filmde parmağını indirişini izledi. Yelena parmağını perdede bir leke gibi duran yere götürüp, yavaşça, ileri geri hareket ettirmeye başladı. Sol eliyle göğüslerini elliyordu. Yüzünde hiçbir anlam yoktu; gözleri kameranın merceğine odaklanmıştı. Gerçekten tahrik olduğuna dair bir belirti de yoktu; ama sağ elinin gidip gelmeleri arttı ve bacakları titremeye başladı.

Soluğunu hissedebilecek kadar yakınında olan Yelena, "Doğru dürüst mastürbasyon yapmayı bilmeyen ya da bundan utanan ne kadar çok köylü ve emekçi kadın olduğunu öğrendiğinde, gerçekten şaşıracaksın" dedi. Artık ondan gelen sıcaklık daha da artmıştı ve sesi iyice boğuklaşmıştı. Gerçek Yelena, kendisinin tahrik olmuş gibi yapan görüntüsünden tahrik olmuştu. Astapov da kızıştı. Yelena, "Özgürlüğün ilk adımı, kendi kendini memnun etmektir. Benim senaryom, Marx'ı ve Yoldaş Ilich'i referans göstererek bunu açıklıyor."

"Hayır" dedi Astapov. "Bu, ahlaksızlık."

"Ahlak bir burjuva kavramıdır."

Sahne, geçiş yazıları olmadan değişti. Astapov'un görüntüyü algılaması yine uzun sürdü. Yelena hâlâ çıplaktı. Ellerini ve dizlerini yere koymuş duruyordu. Zarif ve ince sırtını öne doğru eğmiş, kalçasını kaldırmıştı. Erkek vücudunun görünmesinin ardından bir sürü görüntü, yanıp sönerek perdeye yansımaya başladı: bir göğüs, bir dil, belki de bir vajina, bir anüs, sert bir penis, farklı açılardan yine göğüs görüntüleri, cinsellikle ilgisi olmayan bir dirsek ve tam olarak ne olduklarını anlayamadığı, yakın planda hareket eden ve birbirine yapışmış ıslak organlar. Çıplak vücut onu dehşete düşürmüştü. Görüntüler ahlaksız ve iğrençti; bunların, Marx'tan ve Ilich'ten geçerli referansları olduğunu düşünmek bile korkunçtu. Fakat, bilincine yönelik bir başka saldırıyı da, çok geçmeden fark etti: Birbiriyle alakasız görüntülerin yarattığı kabus.

Hiçbir öykü yoktu; karşısındakini ayartmaya ve tahrik etmeye çalışan, adi burjuva filmleri gibi bile değildi. Ama film, kendi içinde bir bütündü. Yelena, sözsüz bir anlatım oluşturmak için hikâyeye boş vermiş, bütünüyle bilinçaltına yönelik

ve kesinlikle yasaklanmış bir şeyleri açığa çıkaran, erotik bir vodvil yaratmıştı. Neden sonuç ilişkisini çuvallatan film, tarihin bilimsel çalışmalarının dışındaydı. Böyle bir filmde her şey olabilirdi. Hiçbir söz ya da konu olmadan yapılan bir film insanın düş gücünde fırtınalar yaratabilirdi. Çılgınlığa davetiye çıkarıyordu ve aynı zamanda karşıdevrime. Bir zamanlar yakından tanıdığı bir ürpertiyle, geleceğe doğru itildiğini hissetti; birbiriyle bağlantısı olmayan, sekse ve gürültüye batmış birtakım görüntülerden oluşan bir zamanı yaşıyordu. Bu zaman diliminde, insanlar öyle çok görsel imajla, öyle çok olayla karşı karşıyaydılar ki, yaşayıp yaşamadıklarını bile tam olarak bilemiyorlardı.

Şimdi Yelena'nın yüzü profilden görünüyordu. Görüntüde bir şey daha vardı. Kız onu ağzına götürene kadar ne olduğunu anlayamadı. Yeniden dışarı çıktı, sonra yine girdi. Penisi ikinci kez çıkardığında, öğretici bir şekilde, dilini uzattı ve penisin ucundan başlayarak aşağı doğru kaydırmaya başladı. Gözleri kameradaydı. Kamera çok amatörce uzak plana çekilerek, daha geniş resmi yakalamaya çalışıyordu. Kamerada, siyah saçlı, gerilerek ellerini beline dayamış, tıknaz bir genç adamın görüntüsü belirdi.

Astapov ışıkları açmak için, umutsuzluk içinde, kapıya yakın duran kabloyu yakaladı; ama görüntüler, kontrolü dışında, solgun ve zayıf bir şekilde, ısrarla akmaya devam ediyordu. "Yoldaş" diye bağırdı Yelena. Penisin tamamı ağzının içine girmişti. Astapov titredi ve adamın, en azından yapı ve genel görünüş olarak ve tamamıyla ayırdına varamadığı diğer bazı özelliklerinden, birisine benzediğini anladı; Kendisine, Astapov'a. Film makinesinin yanına fırladı ve elektriği kesti.

"Yapamazsın!" diye bağırdı Yelena.

Astapov, Yelena'nın önüne geçti ve filmi makaradan hızla çıkarmaya başladı. Neredeyse film makinesinin sehpasını deviriyordu. Kız, yüzünü tırmaladı ve kulağına iki yumruk attı. Darbeler canını yakmıştı. Astapov o ana kadar hiçbir adamın penisinin bir kadının ağzına girdiğini görmemişti ve böyle bir şeyin olabileceğini hiç düşünmemişti. Kızı sert bir dirsek darbesiyle sersemletti. Merceğin muhafazasındaki film yırtılmış-

tı. Kalan film şeridini çekip çıkardı. Makaradan fırlayan film yere saçıldı.

Yelena'nın yüzü öfkeden kıpkırmızı olmuştu. "İzin almıştım!"

Astapov, filmi söktü ve elleriyle parçaladı. Işıktan ve gölgelerden oluşan filmin yırtılması kolay olmadı. Kenardaki deliklerden başlamak gerekiyordu. Parçalanmış filmleri yere attı.

"Bunun için izin almadın" dedi; içinde hâlâ film olan makarayı elinde tutuyordu. "Bu iğrenç, sapkın bir şey."

Ta kendisi! Gitmiş, kendisine benzeyen bir oyuncu bulmuştu. Belki de oyuncunun kendisine benzemesi özel olarak ayarlanmış bir şey değildi. Belki de bu benzerlik tuhaf bir rastlantıydı ya da Astapov'un kuruntusuydu. Kuruntu, bugünlerde Rusya'da her yeri sarmış vaziyetteydi. Çar'ın Kışlık Saray'ı terk etmesinin üstünden geçen otuz aya yakın süre boyunca, takma isimler ve yeni kimlikler edinmek bir çift ayakkabı satın almaktan daha kolay bir hale gelmişti; böylece erkekler en derinlerdeki fantezilerini bile doya doya yaşıyordu. Gerçekten kendisi olabilir miydi? Bir başka olasılık da, gördüklerinin Yelena'nın hiç bitmeyen kâbusları olmasıydı. Bu kâbuslarda Astapov onu, daracık, karanlık koridorlar boyunca takip ediyordu.

"Bu devrimci bir film" dedi Yelena.

"Çeka"* dedi nefes nefese, gizli polis teşkilatının adını ağzına almaktan dolayı korkuya kapılarak. Teşkilatın adı, 'Olağanüstü Hal Komisyonu'nun kısaltılışından türetilmişti. Başka ne söyleyeceğini bilemiyordu; isim yeterliydi. Bir tehdit değildi bu; ama oyuncu ve izleyici olarak her ikisine yönelik bir uyarıydı. Topluma uymayan her şey tehlikeli olabilirdi. Öfke gözlerinden okunabiliyordu. Ona yine vurmak, vurabildiği kadar çok vurmak istedi. *Kendisi* ne yapmıştı ki? Yo, Samara'da olanlar böyle bir şeyi, bu yozlaşmayı beraberinde getirmemeliydi. Hayır, binlerce kez hayır. O, Sovyetlerin yeni

* KGB'nin temeli sayılan Bolşevik Gizli Polis Teşkilatı. 1917'de, karşıdevrimcilikle ve sabotajla mücadele amacıyla kurulan, olağanüstü komisyondur. (ç.n.)

âdetlerini benimsemişti ve bunların propagandasını yapmak için görevlendirilmişti. Peki, bu görevde ne kadar başarılı olmuştu? Yelena o anda okkalı bir tükürük fırlattı; kocaman bir balgam Astapov'un kasığının tam altına, pantolonuna geldi. Astapov uzaklara baktı ve vagonun kapısını açıp çıktı. Gün ışığı bir kez daha, olağanüstü parlak görünüyordu.

Astapov'un midesi bulanmıştı ve burnunun içini bir şey sokmuştu. İstasyonun çevresindeki görüntü, sanki camda eritilmiş gibi sert ve boyutsuzdu. Yelena'nın filmini izlemesiyle, böyle bir şey mümkünse, bakış açısı değişmişti ya da değişmek üzereydi ve filmin her karesi kafasının içine kazınmıştı. Bu görüntüler ya da buna benzer başka görüntüler her yere yayılacaktı; hiçbir hikâyesi olmayan bu deli işi görüntüler, artık kadınlar ve erkekler tarafından fark edilmeyecek kadar doğal bir hal alacaktı. Gelecekte insanlar uyarılmış ve çıldırmış halde, sokaklarda boş boş dolaşıyor olacaklardı.

Şoför hâlâ orada, arabaya yaslanmış duruyordu. Sigarasını bitirmişti. Keskin mavi gözleriyle vagonu gözlüyordu. Astapov adamın vurdumduymazlığında hor gören bir şeyler hissetti; sanki o da filmi izlemişti. Astapov, Thorneycroft'un arka koltuğuna yerleşirken, tükürük lekesinin çok belli olup olmadığını merak etti. Konuşmaya çalıştı ama başaramadı. En sonunda boğazından fısıltı gibi bir ses çıktı: "Gryaz."

Altı

Manastır, tamamen kansız olmasa da, kolay bir şekilde ele geçirilmişti. Yolun kıyısındaki bir drenaj kanalı, Gryaz'ın asık suratlı muhafızlarından biri tarafından tutulmuştu. Thorneycroft, uzun adımlarla yürüyen Kızıl Ordu askerlerinden birinin yanından geçti. Askerin bakışları donuktu ve alnının çevresindeki sargı bezi kıpkırmızıydı; yine de adımları sağlamdı; sanki yeni bir çarpışmaya katılacaktı. Havada yoğun bir barut kokusu vardı. Adamlar, manastırın avlusunu sinirli bir şekilde arşınlıyordu. Tüfekleri omuzlarında değildi. Kulenin yıkıntıları arasında kırmızı bir bayrak görünüyordu. Ortalık öyle tahrip edilmişti ki, Astapov'un bir önceki gelişinin üzerinden yüzyıllar geçmiş gibiydi. Hâlâ başı dönen Astapov, Kamenka'dan tanıdığı üç asker buldu ve getirdiği malzemeyi arabadan indirmelerini emretti.

Kilisenin giriş kapısı menteşelerinden sökülmüştü; böylece içeriye biraz gün ışığı girebiliyordu. İçerisi köylülerle kaynıyordu. Astapov, üzülerek, şu çiftleşen sıçanlar, diye düşündü. Mumlar yerlere atılmıştı. Tütsü kokusunun yerini korku içindeki insanların, barut ve tütün kokusuyla karışan kokuları almıştı. Askerler kilisenin duvarları önünde dizilmişlerdi; bazıları ikonlara yaslanıyor, bazıları da silahlarını rehinelere doğrultmuş, öylece bekliyordu. Herhalde, köyden buraya kadar, insanları elleri bağlı getirmişlerdi.

Papaz, Filistin'den getirildiği söylenen ikonun önünde, onu korumaya çalışarak duruyordu. Astapov'u görünce, birden üzerine yürüdü: "Burası kutsal bir mekân, bir ibadet yeri!"

Büyü, kiliseye giren solgun gün ışığının huzmeleriyle çoktan bozulmuştu. Papaz artık deli ya da düzenbaz biri gibi görünmüyordu. Yenik düşmüş bir hali vardı.

"Kimseye zarar verilmeyecek."

"İnsanları öldürdünüz bile. Kutsal emanetlere zarar verdiniz."

Astapov, "Onlara, üzerlerindeki yaldızları ve parlaklıkları insanlar verdi. Şimdi, onlara geri dönüyor" dedi ve arkasını döndü. Aslında, verilen zarar onu hayal kırıklığına uğratmıştı; ama yıkım, Kamenka'daki kadar kötü değildi.

Shishko ve Nikitin, ikon perdesinin yanında duruyordu. Her ikisinin de ellerinde tabancaları, gözleri köylülerin üzerindeydi. Astapov, kalabalığın arasında zikzak çizerek onlara yaklaştı. "Ne yaptığını sanıyorsun?" dedi Shishko küçümseyerek. "İnsanları burada daha fazla tutamayız. Sorumlusu sen olursun."

Astapov yalnızca, "Lütfen Nikitin, yardımına ihtiyacım var" dedi. Kalabalığın arasında ilerlerken, asker, tüfeğini kaldırdı. Küçük çocuklar çığlık çığlığa bağırıyor; daha büyük çocuklar sert sert bakıyor, huzursuz hareketler yapıyorlardı ve annelerinin yanından ayrılmıyorlardı. Bu ibadet yeri, kimsenin geliş gidiş saatlerini bilemediği, karanlık bir tren istasyonu gibi uğulduyordu. Yaşlı kadınların rüzgârdan kavrulmuş, güneşten yanmış yüzleri gözyaşlarıyla ıslanıyordu. Günlerdir saklanıyorlardı. Biri, Astapov'un kolunu sıkıca tuttu. "Bolşevik Baron, lütfen bize acıyın! Çocukları düşünün!"

Astapov, "Merak etmeyin, teyzeciğim. Size hiçbir zarar gelmeyecek. Bugün çok güzel bir gün olacak; belki de geçirdiğiniz en güzel gün olacak" diye yanıt verdi.

Nikitin'e, getirdiği malzemeyi indirmesini söyledi; sonra da Fransız yapımı jeneratörün nasıl çalıştığını gösterdi. Bu jeneratör, Astapov'un emrindeki Aydınlanma birimi, Pathé Film Şirketi'nin Tverskaya'daki bürosuna el koyduğunda, şirket tarafından bırakılmıştı. Makine kurulurken, Astapov köylülerin arasında yürüdü, onlara güvende olduklarını fısıldadı ve nazikçe, onlardan sabırlı davranmalarını istedi. Elektrik lambaları, onun yönlendirmesiyle kilisenin içine taşındı ve ka-

pının yanına dikildi. Üç ayaklı sehpaların üzerinde yükselen lambalar neredeyse, fresklerle işlenmiş tavana ulaşıyordu. Lambaları silah zanneden yaşlı köylülerden biri, "Hepimiz öleceğiz!" diye bağırmaya başladı.

"Yoldaşlar!" diye bağırdı Astapov, birden. Paniğe kapılan kalabalık, Shishko'nun askerlerini kolayca alt edebilirdi. "Saygıdeğer yoldaşlar! Sizlere hiçbir zarar verilmeyecek, yemin ederim! Kısa bir gösteriden sonra, evlerinize gidebileceksiniz. Sizler eski düzendeki gibi, zincire vurulmuş tutuklular ya da esirler değilsiniz!"

Köylüler sinekler gibi vızıldıyordu. Astapov'un otoritesi etkisini gösterdi. İkinci kez aralarından geçerken ikiye ayrıldılar. İkon perdesine çıkıp Shishko'ya yöneldi; papazın, ayinleri yürüttüğü yeri tahmin etmeye çalışıyordu. Shishko hiç düşünmeden, papazın yerini ona saklamıştı.

İnsanlar gayri ihtiyari, duraksayarak, yüzlerini bu Kızıl sivile çevirdiler. Astapov kafaların üzerinden, birisini arıyormuş gibi bakındı ve sonunda kilisenin arka tarafında duran Nikitin'i gördü. Kalabalık, bakışlarını tamamen kendisine yönelttiğinde, Astapov kolunu yavaşça kaldırdı. Kalabalık sessizleşmişti. Sonra kolunu hızla indirdi.

O anda lambalar, gürültü çıkararak yanmaya başladı. Kilisenin içi ışığa boğuldu. Gaz kaçağı gibi bir tıslama sesi vardı. Kiliseye ilk girdiklerinde karanlıktan hiçbir şey göremeyen köylülerin bu kez de gözleri kamaşmıştı. Parlaklık yapışkan bir madde gibi, kilisenin her köşesine, her türlü çatlağa, yarığa, oyuğa ve insanların derilerindeki gözeneklere işledi. Gryaz o güne kadar hiç elektrik lambası görmemişti; aslında elektrikle çalışan hiçbir şey görmemişti. Eski Jüpiter lambaları, üzerlerine, renk ve şiddetli bir yabancı aydınlık saçıyordu. Köylüler, hep bir ağızdan sızlanmaya başladılar. Birçoğu yüzlerine siper etmek için kollarını kaldırdı.

"Işık!" diye bağırdı Astapov. "Bu, Tanrı'nın ilk buyruğuydu!"

Konuşmasını sürdürmeden önce, söylediklerini öğrencilerin anlamasını bekledi. Artık her yeri görebilen köylüler, yepyeni bir kiliseyle karşılaştı. Yüzyıllardan beri ilk kez, kilisede

gölgeler ortaya çıkmıştı ve duvarlara maddesel töz kazandırmıştı. Binanın bütün pürüzlü noktaları ve kusurları abartılı bir şekilde meydana çıkmıştı. İkon perdesini duvara bağlayan teller ve raptiyeler görülebiliyordu. Taş zeminin üzerinde yüzyıllar boyunca oluşan kesik izler açığa çıkmıştı. Resimler kıvılcım saçıyormuşçasına parlıyordu. Işığın acımasız barbarlığına maruz kalan yaldızlar, tılsımlarını yitirmiş halde parlıyordu.

"Bu çok büyük bir saygısızlık" dedi Papaz.

Astapov kendinden emin bir şekilde gülümsemeye çalıştı. Topluluk vızıldamaya başladı. Bunların merak nağmeleri olduğunu düşündü Astapov. "Lanet olası Bolşevikler" dedi biri; ama bu sözler ortamın büyüsünü bozamadı. Adam bunu söyler söylemez, şakağında bir tüfeğin namlusunu hissetti. Işıktan dolayı gözlerini kapatan köylüler bir süre sonra ellerini çektiler ve neler olduğunu anlamaya çalıştılar. İnsan merakı hafife alınamazdı. Astapov'un gözleri ışıktan etkilenmiyordu. Işığın onun üzerinde iyileştirici bir etkisi vardı.

Kiliseye kuvvetli bir koku yayıldı: Yumurta akı katılarak, tempera tekniğiyle boyanmış ikonlar, lambalardan çıkan ısıyla pişiyordu. Astapov resimlerin cızırdadığını duyabiliyordu. Mumlardan çıkan is eriyip tavana boncuk boncuk yapışıyordu. Onarılmış eski ahşap çatı alazlanmaya başladı. Yakıcı bir duman, cemaati sarıyordu.

"Sizler İsa'ya karşısınız" dedi Papaz güçsüz bir şekilde.

İkonların üzerini kaplayan lacivert taşının ve yaldızlı bakır taşının atomları iyonlaşmaya ve kıvılcımlar saçmaya başlamıştı. Resimler renk değiştiriyor, doğallıklarını yitiriyordu. Boyanın yanmasıyla, ikonların arkasında hayaletler görünmeye başladı; sanatçının ilk taslak çizimleri, hatalı fırça darbeleri, vazgeçtiği temalar ortaya çıkıyordu. Azizlerin resimleri o kadar basitleşmişti ki, çizgi roman karakterlerine ya da gazetelerdeki karikatürlere benzemeye başlamışlardı. Elektrik ışığının aydınlattığı köylülerin yüzleri de renksizleşmişti. Bu değişim karşısında, korkuyla birbirlerine baktılar. Kamenka'da da aynı şeyin yapılması gerekirdi.

"Işık! Kimse ışıktan korkmamalı" diye bağırdı Astapov. "Işık, insanoğluna kendini gösteren en saf tözdür. Işık içimi-

zi billurlaştıran bir öze sahiptir. Işık gerçektir. Elektrik ışığı sayesinde Sovyet gücü, yalanlara ve batıl inançlara karşı bilimsel gerçeği ortaya çıkarmaktadır!"

Astapov, köylülerin dikkatini tamamen kendi üzerine çektiğini hissetti. Sesi boğuk boğuk çıkmaya ve kısılmaya başlamıştı; ancak bu, elektriğin neden olduğu ve karşı koymayı imkânsız kılan bir şeydi.

"Sizler, keşişler tarafından prangaya vurulmuşsunuz. Batıl inançlar ve cehalet, en doğal haklarınızı elinizden almış. Bu sayede, açgözlü ve işbirlikçi alçaklar sizin emeğinizi kullanarak zengin olmuşlar. Burada gördüğünüz sanat eserleri, sizlerin alın teriyle üretilmiş. Sizin kazarak çıkardığınız altın, burada gördüğünüz bibloları süslüyor. Resimlerin çerçevesi için gereken ahşabı sağladınız, resimlerin boya maddesini ürettiniz, sanatçıyı beslediniz. Bu kilise yüzyıllar boyunca köylülerin ürettiği refahı kuruttu. Bütün bunların ötesinde, azizlikle ilgili bir sürü yalan dolan uydurarak sizleri aldattılar."

Bir an için durdu ve taş kesilmiş kalabalığı inceledi. Elektrik ışığı ince bir dumanla karışıyordu; boyalar daha çok ısınıyor ve yanmaya devam ediyordu. Işık her yere nüfuz etmişti. En gizli köşeler bile açığa çıktı; örümcek ağları, fare delikleri bile ortadaydı. Taşların üzerinde eski sıva izleri parlıyordu. Her yer kirliydi. Şimdi, kilisenin sahip olduğu gizem ve kutsallık eski bir çiftlik ambarınkinden daha fazla değildi. Astapov, jeneratörü kuran ve ışıkları getiren adamlara bir işaret verdi.

Dört adam talimata uyarak, uzun keskiler ve insan öldürecek kadar kocaman tokmaklar taşıdı. Cemaate bir ürperti dalgası yayılıyordu. Askerler, henüz neyi parçalayacaklarını bilmeden sırıtmaya başladılar. Astapov onların yolunu keserek, Aziz Svyetoslav'ın türbesini işaret etti. Son derece kesin ifadelerle, yavaş yavaş konuşarak, türbeyi iç duvardan ayırmak için, keskileri tam olarak nereye vuracaklarını gösterdi. Adamlar yılgınlıkla çalışmaya başladı; biri keskiyle diğeri çekiçle vuruyordu. Çekiç sesleri kubbede yankılanıyordu.

Bu kez, cemaatin arasından daha ısrarlı, daha kaygılı sesler yükselmeye başlamıştı. "Kapayın çenenizi!" diye bağırdı Kızıllardan biri. Ortalık bir anda sessizliğe büründü.

Astapov, "Sizlere söylenen yalanlar, sözde Aziz Svyetoslav adlı bir kişiye dayanıyor; derebeyleri ve otokrasiyle aynı kulvarda yer alan, namuzsuz bir papaz" dedi. "Size anlatılanlar bir çocuk masalı ve bunlara yalnızca çocuklar inanabilir. Bu manastırın, Tanrı vergisi bir armağan olduğu filan yok. Burası güçle ele geçirilmiş bir yer. Kısır kadınlarla ilgili mucizeler yaşanmamış. Tüm bunlar, bilim tarafından olanaksızlığı kanıtlanmış yalanlardan ibaret. Ve işin en acıklı ve en büyük suçu oluşturan tarafı, bu türbenin içinde Svyetoslav'ın bedeninin çürümeden kalabildiğinin iddia edilmesidir." Astapov'un bakışları tuhaf bir hal aldı; sanki sahneye çıkmış, bir şeyleri alaya alıyordu. "Asıl bunlar, Tanrı'ya hakarettir. Svyetoslav kendi çıkarını ve kendi sınıfının çıkarlarını düşünen bir insandan başka bir şey değildi! İşte bugün, *artık,* Sovyet gücü sözden azizlerin sözde bozulmazlıklarının aksini kanıtlayacaktır."

Türbeyi duvardan ayıran son darbe vuruldu. Nikitin, lahiti yerinden kaldırmak için daha fazla adam istedi. Parmakları sert taşa sürtünen askerler küfrü basıyorlardı. Yerinden oynatmak için, lahiti sekiz adamın omuzlaması gerekti. Lahit ikon perdesinin önüne kadar, yerde sürüklenerek götürüldü; bu sırada çıkan gürültü Astapov'un kulaklarını tırmaladı. Cemaatin huzursuzluğu, öfkeli vızıldanmaların uğultuya dönüşmesiyle kendini gösteriyordu.

Elbette, lahitin kapağı harçla sıvanmıştı. Astapov keskinin nereye vurulacağını ve lahitin nasıl açılması gerektiğini gösterdi. Kapak kaldırılmadan önce sıvanın tamamının sökülmesini istiyordu; böylece kapak kolay ve düzgün bir şekilde kaldırılabilecekti. Astapov'un gözü askerlerden birine takıldı; Tarass'la devriye gezen uzun boylu, hoş bir gençti bu. Kararsızlığı bakışlarından okunuyordu.

"Kır şunu" diye tekrarladı Astapov.

Delikanlı onayını almak için Nikitin'e baktı. Nikitin dudaklarını ısırdı ve başını yere eğdi. Lahitin çevresindeki adamlardan hiçbiri konuşmuyordu. Köylüler sessizce bekliyordu.

"Emir ver" dedi Astapov.

Nikitin'in duruşu bir askerinki gibi değildi. Bakışları sağ ayağındaki botuna takılmıştı. Ayağını amaçsızca, yerdeki toza

toprağa sürtüyordu. Astapov bir an için, Nikitin'in ayağıyla yaptığı şeklin bir anlamı olduğunu sandı. Bir anlamı varsa, bu Kızıl mıydı yoksa Beyaz mı? Tarihsel zorunluluğa karşı bir şey miydi; yoksa onun yanında mıydı? Yelena'nın sinema rezaleti hangi kötülüklerin habercisiydi? Görüntülerin dünyaya dağılmadan önce kontrol edilmesi ne zaman mümkün olacaktı?

"O bir aziz" diye fısıldadı Nikitin en sonunda. Başını kaldırdı ve Astapov'la göz göze geldi. "Yani bir aziz olarak kabul ediliyor ve saygıyla anılıyor... batıl inanç da olsa."

Astapov, birliğin komutanına döndü. Komutan ikon perdesinin yanından ayrılmıştı; onları, hor gören bakışlarla izliyordu. Astapov, birdenbire, Gryaz'da Sovyet gücünü temsil eden tek sivilin kendisi olduğunu hatırladı. Shishko ise stratejik hesaplar yapıyordu. İktidar, Parti'nin elinden alınmış, başka bir yere geçmişti; tozun üzerindeki mesaj, işte buydu.

Komutan yerinden ayrılmadı; kollarını göğsünde kavuşturmuş, gözlerini kısmıştı. "Açın şunu" diye emretti Shishko.

Askerler yeniden lahite döndüler ve şevkle işe koyuldular; az önce karşı çıkanlar sanki kendileri değildi. Sıva parçaları kıvılcım saçarak yere düşüyordu. Yaşlı bir adam, büyük parçalardan birini belki de hatıra olarak saklamak için kaptı. Astapov, Başpapaz'a göz attı. Cübbesinin içinde küçülmüş gibiydi. Gözlerini yummuş, hareretle bir duayı mırıldanıyordu.

"Yakınlaşın yoldaşlar" dedi Astapov. "Hepiniz. Gelin ve şu Aziz'i bir görün!"

Köylüler tereddütte kalmadan önce iki şey oldu: Gözleri hâlâ kapalı olan Papaz, ileriye yöneldi ve kilisenin arkasındaki askerler, cemaati arkadan, tüfeklerinin ucuyla dürtüklemeye başladı. Daire küçüldü.

"Şimdi."

Bütün askerler Shishko'ya bakıyordu. Komutan başıyla onayladı. Askerler, lahitin yanında diz çöktüler ve kapağı tuttular. Bakışları sabit bir şekilde, bir süreliğine kımıldamadan beklediler; sanki bir fotoğraf çekimi için poz veriyorlardı. "Haydi delikanlılar" dedi aralarından biri; bu işi yapmak için ta Sibirya'dan gelmişti. "Bir, iki, üç!" Kapak, bir seferde yerinden kaldırıldı. Kapak yere çarptığı anda, gök gürültüsü gi-

bi bir ses çıkararak paramparça oldu. Enkazdan beyaz bir toz bulutu yükseldi ve Jüpiter lambalarının yanında parıldadı.

Tozun dağılması birkaç dakika aldı. Şimdi elektrik ışığıyla aydınlanan türbenin içinde, oraya buraya dağılmış, koyu kahverengi ve kurumuş paçavralar vardı. Paçavralar, ilk baştaki konumu değiştirilmiş bir kafatası ve birkaç kemik parçasının etrafına serpiştirilmişti. Astapov kalan parçaların ne kadar az olduğunu görerek şaşakaldı; bunlar, bir çorba kâsesini ancak doldurabilirdi. Kafatası ise bir çocuğunkinden daha büyük değildi.

Biraz sonra Astapov, arkasından müthiş bir bağırtının geldiğini duydu ve irkilerek silahına davrandı. Bağırtıdan sonra arka arkaya gelen patırtılar ve sürtünme sesleri duyuldu.

Astapov arkasını döndüğünde, kadınların ve erkeklerin, dizlerinin üstüne çöktüğünü gördü. Herkes birdenbire kendini bırakmış, durgunlaşmıştı. Yalnızca köylüler değil, askerler de yere çöküyor ve silahlarını taşın üstüne paldır küldür bırakıyorlardı. Başları öne eğikti. Astapov'un yanı başında duran Başpapaz haç çıkarıyordu. Gözleri tamamen açık, daha önceki yoğun duygularına geri dönmüştü. Shishko'yla Nikitin bile diz çökmüştü.

"Tanrım sana şükürler olsun" diyordu Papaz.

"*Ne yapıyorsunuz?*" diye sordu Astapov, Nikitin'e yakıcı bir fısıltıyla.

"Bu bir mucize" dedi Nikitin, lafı ağzında geveleyerek. Uzaklara bakıyordu.

"*Ne* mucizesi?"

Kilise derin bir sessizliğe gömülmüştü. Annelerinin kucağındaki bebekler bile kımıldamadan duruyorlardı. Astapov, başını eğmiş köylülerin ve askerlerin önünde, sığ bir havuzdaymış gibi ayakta duruyordu. Lambalardan gelen sıcaklık yüzünden alnından terler akıyordu. Lambalara baktığında, bu sefer gözleri yandı. Işıkla, sanki gözlerini elektrik çarpmıştı. Lambaların yukarısına baktı. Kubbenin içine resmedilen Bizanslı İsa gözlerini aşağıya dikmişti.

"*Kalkın!*" diye bağırdı Astapov. "Siz köle misiniz? Birkaç parça kemiğin önünde başlarınız eğiliyor!"

"Gryaz'lı Aziz Svyetoslav" diye mırıldandı Başpapaz. "Bozulmaz Aziz."

"Aziz diye bir şey yok!" Astapov öfkeyle türbenin yanına gitti.

Bir kaval kemiğini çekip çıkarttı. Kemiğin kırık ucundan bir paçavra parçası sarkıyordu. Kemiğin ağırlığını ve içindeki sıcaklığı hissettiğinde hayrete düştü; cesareti kırıldı. Kemiği başının üzerinde bayrak gibi sallamaya başladı. Kemikten sarkan bez parçası uçarak, yerdeki taş parçalarına kapaklanmış köylülerden birinin ayağına düştü. Adam bez parçasını yakaladı. Astapov, "Mucize yok. Svyetoslav fareler ve kurtçuklar tarafından yenmiş. İşte kanıtı burada" diye açıkladı.

Başpapaz, kilisenin içinde dolaşan bir fısıltıyla yanıt verdi.

"Hayır. Bu Gryaz'ın hayal edebileceğinin ötesinde bir mucize. Bizler, uzun zamandır dünya olaylarıyla ilişkisi olmayan, yüzünü güneşe bile gösteremeyen çalışkan insanlardan oluşan, küçük, yoksul bir cemaatiz. Ama adanmışlığımız, çalışkanlığımız ve çektiğimiz acılar Tanrı tarafından fark edildi."

"Ne? Nasıl?"

Papaz tekrar haç çıkardı ve dua etti. "Türbeyi açtığınız anda, Gryaz'lı Aziz Svyetoslav cennete yükseldi ve onun yerini bu çerçöp aldı."

Papaz'ın söyledikleri karşısında, Astapov'un ağzı açık kaldı. Kavrulan ikonların kokusu yine burun deliklerine doldu. Rahibin yüzünde hafif bir gülümseme gördüğünü sandı. Gözlerini kapattı; ama huzur bulacağı yerde, Yelena'nın propaganda treninin perdesindeki oynaşan görüntüsüyle karşılaştı.

Nikitin'e dönüp, "Böyle bir şeyin olabileceğine inanıyor musun?" diye sordu sabırsızlıkla.

"Hayır efendim, tabii ki hayır" dedi Nikitin. Hâlâ dizlerinin üzerindeydi. Rengi kaçmış yüzü, çok genç olduğunu ele veriyordu. "Ama Komiser yoldaş, bundan başka mantıksal bir açıklama da yok."

Komutan Shishko yavaşça ayağa kalktı. Şimdi yeni emirler vermeye hazırdı. Olanlar onu canlandırmış gibiydi. Komiserler mat edilmişti. Astapov teslim olduğunu belirten, belli be-

lirsiz bir hareket yaptı; ama tam olarak Komutan'ın yüzüne bakmıyordu; bu yüzden, yaptığı hareketten iki anlama da gelebilecek bir şeyler çıkarıldı; taviz verdiği düşünülmedi. Orduya güvenilemeyeceğini bir kez daha hatırlamış oldu. Önce onun konuşması gerekiyordu.

"Artık herkes huzur ve güven içinde evine gidebilir." Astapov, bu noktada birkaç şey daha eklemeye niyetlendi. Sovyet gücü adına köylere elektrik getirilmesiyle ilgili bir şeyler söylemek istedi ama tereddütte kaldı. Toz bulutu hâlâ kubbenin içinde yükseliyor, artık kaybolup giden birtakım tahta parçacıklarının geçmişte kalan anısını hatırlatıyordu. "Gidin" dedi.

Topluluk hemen tepki vermedi. Köylüler oturmaya devam ediyordu. Çoğu dua ediyordu. Astapov yine silahına davrandı; bu hareket sinirli bir reflekse, bir tike dönüşmeye başlamıştı. Sonunda epey bir çaba gösteren Başpapaz, Astapov'un fark etmediği birtakım işaretler yaptı ve köylüler binayı boşaltmaya başladılar.

Shishko, Astapov'un yenilgisi karşısında duyduğu memnuniyeti saklamaya çalışmadı. Boş yere yapılan bu müdahaleden yola çıkan Komutan, bir şikâyet dosyası hazırlayarak, kendisini komiserlerden sonsuza dek kurtarmak istiyordu. Adamları ikon perdesinin yanında Shishko'nun emirlerini bekliyordu. Papaz, iç geçirdi ve Aziz Svyetoslav'ın parçalanmış türbesinin önünde diz çökerek dua etmeye başladı.

"Hepsini dışarı çıkarın" dedi Astapov. "Sonra da tümüyle yakın."

Shishko gözlerini kısarak sert sert baktı.

"Hepsini" diye ısrar etti Astapov. "Resimleri, ikonları, haçları, şamdanları, ikon perdesini. Hepsi yok edilmeli. Kapıları kırın ve her şeyi ateşe verin."

Shishko itiraz etti. "Gryaz alındı. Kilise boşaltıldı. Askeri açıdan bunu yapmak anlamsız..."

Astapov geri adım attı ve tabancasını kaldırdı. Bu bir Belçika Nagantı'ydı; öyle hafifti ki, her tarafı tütsü kokusu sarmış bu ortamda neredeyse kanatlanabilirdi.

Shishko'nun varsayımı doğruydu: Astapov bugüne kadar hiçbir çatışmada, silahıyla ateş etmiş değildi. Ama her zaman

tüfekleri hayal etmişti. Başpapaz, türbenin önünde diz çökmüş bekliyordu; arkası dönük vaziyette, ne olduğunun farkında değildi. Astapov'un eli bir an için titredi ve –acaba bir melek onu yolundan döndürmeye çalışıyor olabilir miydi?– sonra kurşun, Papaz'ın siyah pelerininden geçerek sağ omzuna saplandı. Silah geri tepmemiş, atıştan hiç ses çıkmamıştı. Papaz dua etmeyi sürdürüyordu; sesinde hiçbir değişiklik yoktu ve konuşması bölünmemişti. Kızıllar dakikalar boyu çevresinde dolandı. Papaz'ın ağzında geveledeği ve savaştan önceki günlerinden, çocukluklarından hatırladıkları ilahileri dinlediler. Bir süre sonra duasını tamamlayan ve son kez amin diyerek nefesini veren Papaz, göğsünü yavaşça kilisenin zeminine doğru eğdi ve ruhu, bunun için yapılmış küçük delikten çıkarak ayrıldı.

Komiser, yüzünün kızardığının ve duymayla ilgili bir sorun yaşadığının farkına varmıştı. Silahı indirmeyi sonradan akıl edebildi.

"Kiliseyi yıkın. Bu, Aydınlanma Komiserliği'nin yetkisiyle alınan siyasi bir karardır" dedi sert bir şekilde; bu sırada cebinden bir not defteri ve kalem çıkarttı. "Size yazılı bir emir veriyorum. Rahiplerin sizi engellemelerine izin vermeyin. Gerektiğinde rehineleri vurun. Aynı rütbede olduğunuz direnişçilerin ve hainlerin askeri mahkemede yargılanmasını sağlayın. Dış duvarları yok etmek için top kullanın. Arkanızda, yalnızca, buradan geçtiğimizin anlaşılmasına yetecek kadar enkaz bırakın."

Komutan'ın gözünde yeni bir ışık belirdi. Astapov galip gelmişti; Shishko ise korkunun ve nefretin esiri olmuştu. Bolşevikler, ne köylülerin cehaletiyle, ne kendi ordusuyla, ne de doğru ve yanlış konusundaki geleneksel değerlerle bozguna uğrayacaktı. Astapov, o gece, Aydınlanma tarafından Lomov'a çağrılacağını tahmin etti. Şafağa kadar uyanık kalacak, sigara içecek, geçen günün olaylarını, altını elekten geçirir gibi kafasında evirip çevirecekti. Sonra çektiği acı, o zamana kadar geçmediyse bile, artık hafiflemiş olacaktı. Kendi külleriyle grileşmiş çarşafların üstünde uzanırken, sevince benzer bir şeyler hissederek, içinde bulunduğu durumun üstesinden ge-

lecekti; bu duygu geleceğin sözlüklerinde bile sevinç olarak adlandırılacaktı. Şimdiden içinde serum gibi dolaşan bir sevinç hissetmeye başlamıştı ve içtiği sigaranın tadına varabiliyordu. Duman, ciğerlerinde sarmalar yaparak dolaşıyor, hava kabarcıkları oluşturuyordu. Burada, Gryaz'lı Aziz Svyetoslav'ın manastırının ortasında, duman, kendisiyle konuşmaya başlamıştı bile. Söylenen sözcük şuydu: *Özgürlük*. Artık bu sözcük kalbinin içine kazınmıştı. Astapov emirlerini not defterine gayet okunaklı bir şekilde geçirdi ve imzasının açıkça görülmesini sağladı. Bunu birkaç ölüm daha izleyecekti: Üç ya da dört. Devrim'in, emirlerin de ötesinde bulunan demir gibi sağlam yapısı karşısında, Shishko itaat etmek zorunda kalacaktı.

Yedi

Moskova'nın merkezinde, Kremlin'den yaklaşık bir kilometre uzaklıkta bulunan Arbat bölgesinin yolları ve dar sokakları, bir pencere camındaki çatlak gibi dağılıyor, kocaman, cüretkâr bir sineğin darmadağın ettiği bir örümcek ağına benziyordu. Yalnızca Arbat Sokağı, Smolenskaya'dan Arbat Meydanı'na kadar, dümdüz uzanıyordu. Yollardan bazıları kıvrılarak yine aynı yere çıkıyor, diğerleri uzaklaşarak ıssız bahçelerde son buluyordu. Bu eski yolların karmaşıklığı yöreye bir Asya görüntüsü kazandırıyor ve her an her şeyin olabileceği beklentisini doğuruyordu; özellikle bir saldırı söz konusuysa. Binalar, yer yer kesintiye uğrayan taş döşeli sokakların üzerinde, neredeyse yıkılacakmış gibi yükseliyordu. Çöpler, ara sıra sarhoşların fark edemeyip düştüğü çukurlara boşaltılıyordu. İlkbaharın başladığı bu serin ama iç karartıcı günlerde, bütün dükkânlar, meyhaneler, fırınlar ve kitapçılar kapalıydı. İnsan isterse, burada rahatlıkla kaybolabilirdi.

O sabah Arbat'a, bir sürü kişi kaybolmak için gelmiş gibiydi. Sokaklarda başları öne eğik, oradan oraya dolaşıyorlardı. Yüzlerinde hiçbir ifade yoktu ve gözleri körleşmişti. Bu, Çeka'nın ağırlığının tüm gücüyle hissedildiği bir dönemde en güvenli duruş şekliydi. Böyle durmak ne kadar da çabuk benimsenmişti. Ücretler, Büyük Savaş'ın başladığı zamana göre üçte bir oranında düşmüştü. Sanayi işçilerine verilen tayın günde bin kaloriye indirilmişti. Başkent çevresindeki ahşap evler, yakacak sağlamak amacıyla yıkılmıştı. Açlık ve salgın hastalıklar her yerde kol geziyordu. Yalnızca, Olağanüstü Hal

Komisyonu Çeka, bu koşulların hükümet yetkisiyle bir arada olabildiği bir evrendeki fizik yasalarının devamlılığını sağlayabiliyordu. Geçen ay, Kızıl Denizciler, Petrograd yakınlarında, Finlandiya Körfezi'ndeki bir adada bulunan deniz üssünde isyan çıkarmıştı. Halk, denizcilere malzeme desteği vermişti; ancak bir süre sonra, Troçki'nin emrindeki birlikler buzların üzerinden hücum etmeye başladı ve yüzlerce kişiyi katletti. Bu sırada Çeka, bırakıp gitmesinler diye, *bu* birliklerin üzerine makineli tüfekleri doğrultmuştu. Diğer Çekistler de makineli tüfeklileri göz hapsine aldılar, onlar da diğerlerini; ve bu tehdit zinciri buz gibi okyanusun sisli havasında uzayarak gidiyordu.

Eğer bu işlere yatkınlığınız varsa, bunu takip edecek kadar budalaysanız ve yeterince dayanıklıysanız, zincirin sonundaki makineli tüfeğin tek sahibini, Ilich'i görebilirdiniz. Ama ondan önce, hırıltılı ve öfkeli sesler çıkaran, zincirde bir sonraki kişinin kim olacağıyla ilgili birbirleriyle sürekli çekişen bir sürü adamla karşılaşmanız gerekecekti. Bu adamlar, Troçki, Bukharin ve Zinoviev'di. Pek fazla önemleri yoktu. Astapov, Ilich'ten sonra, sırada Stalin'in olduğunu biliyordu. Stalin biraz kenarda duruyordu ve Sovyet devleti için giderek vazgeçilmez hale geliyordu. Stalin, zorlu, kimseye ilginç görünmeyen, hayati görevlerin üstesinden gelmişti. Bu görevlerin en önemsizi, Rus olmayan çok sayıda halk için Parti adına çalışan Halk Komiserliği'ydi. Komiserliklere kendi adamlarını yerleştirmişti. Dosyalar hazırlayıp yükümlülükleri sıralamıştı. Astapov onda kendi dosyasının da bulunduğunu, bu dosyanın belki de kendi hafızasının taşıyabileceğinden çok daha kapsamlı olduğunu biliyordu.

Yoldaş Astapov şimdi, piyadelerin yüzlerini inceliyordu. Adamlar pek fazla istekli gözükmüyordu. İşte, orta yaşlı, emektar, gözlerinin altında torbacıklar olan bir adam, yırtık pırtık asker parkasının içinde bir çıkın saklıyordu. Herhalde içinde yiyecek bir şeyler vardı; bu günlerde, saklayacak kadar değerli başka ne olabilirdi ki? Güvenli bir yere yaslanıp dinlenirken, yüzüne rahatlamış, sıcak bir ifade yerleşebilirdi; hele bir de dudaklarına tutturacağı bir sigara olursa. Arkadaki ya-

kışıklı, ağırbaşlı çehre ise gaddar bir ifadeyle maskelenmişti. Adamların çoğunun yüz ifadesi sakalının arkasında gizlenmişti. Bazıları da bıyık bırakmıştı. Astapov aradığı adamın bıyıklı olup olmadığına karar veremedi. Çok hassas bir iş üzerinde çalışıyordu.

Yaşlı, kamburu çıkmış bir adam, *varenyetz* denilen, kaynatılıp mayalandırılmış bir çeşit süt satan, hafifçe aydınlatılmış bir dükkânın önünde dileniyordu. Aslında, polisin sokaklardaki dilencileri temizlemesi gerekiyordu; ama kendileri de iyice fakirleşen polisler bu işte genellikle başarısız oluyordu. Bu dilenci, gri sakallı, köyden gelmiş dindar bir tipti. Azimle haç çıkarıyordu. Gözleri nemliydi ve yüzü kireç gibi bembeyazdı. Belki de bir şişe *varenyetz* satın almak istiyordu. Bu dükkânlar, bu kış da iş yapabilen az sayıdaki dükkânlardandı; savaş komünizminin vahşi ekonomisine karşın, tuhaf bir şekilde varlıklarını sürdürebiliyorlardı.

Astapov, dilencinin yakınından geçerken, adamın yüzünde tanıdık gelen bir şeylerin çekimine kapıldı. Dilenci yaşlıca bir köylüydü. Astapov'un istediği bir tip değildi. Sonunda durdu ve adamı incelemeye başladı. Şu dilenci köylüler... Nasıl oluyordu da yollardaki engelleri aşıp buraya kadar gelebiliyorlardı? Sanki bu kentin mahzenlerinde yetişiyorlardı; farelerin biçim değiştirmiş halleri gibiydiler.

"Sen" diye adama yöneldi Astapov.

"Beyefendi, lütfen birkaç ruble... Tanrı ve Ilich sizi korusun..."

"Bin ruble versem nasıl olur?"

Hayretler içinde kalan dilenci başını hararetle salladı. "Hayır beyefendi, ben soyguncu değilim; yalnızca birkaç rubleye ihtiyacım var. Bu kadarı yeterli."

"Yarın sabah ona doğru, Alexander Bahçeleri'ne gel. Orada sana göre, namuslu işler var."

Adam homurdandı. "Namuslu mu? O zaman kesin yasalara aykırıdır."

Astapov, birden kafasına esip de adamla konuştuğuna pişman oldu. Buraya, bu bölgeye gelmek hataydı. Arbat'ın bu karışık sokakları hoş karşılanmayan, toplum karşıtı birtakım

davranışları harekete geçiriyordu. Rusya'daki yaşamın kontrol edilmesi mümkün olmayan birtakım özellikleri, bu düzensizliğin içine kazınmıştı. Astapov, yabancı ülkelerin başkentlerindeki Aydınlanma ajanlarının kendisine gönderdiği, kentlerin kaldırımlarının genişliğiyle ve birbirini kesen sokakların arasındaki açılar üzerine verilerle ilgili sorunu düşündü. Kentler öyle bir tasarlanmıştı ki, kent sakinlerine şifreli bazı komutlar iletiliyordu: Ne zaman gevezelik yapabilecekleri, ne zaman sessiz kalacakları, ne kadar özenle çalışacakları, kendilerinden geçip ne zaman aşık olacakları gizliden gizliye onlara bildiriliyordu. Bir gün gelecek, bütün mıntıka temizlenecek ve yerine hiçbir insani zaafa izin vermeyen tek bir geniş bulvar yapılacaktı. Astapov kaşlarını çattı ve elini paltosunun cebine attı, bir madeni paranın pürüzlü kenarını hissetti; paranın kendisi onu basmak için kullanılan metalden daha az değerliydi; cebinden onu çekip çıkartmak için harcanacak enerji için gereken yiyecek miktarından da daha az değerliydi. Köylü, pürtüklü kara elini uzattı. Kararsız kalan Astapov, bir dakika daha cebindeki madeni parayla oynadı ve sonunda, onu tekrar cebine bıraktı. Paranın şıngırtısı duyuldu. Adam uğradığı bozguna rağmen, başıyla selam verdi ve haç çıkardı.

"Yarın sabah onda" dedi Astapov. "Orada görevli birileri olacak."

Astapov yoluna devam etti. Bu karşılaşma nedeniyle biraz kızgındı. Köylü, eski rejimin cesedine sarılmıştı: alçaklık, inatçılık, sefalet ve cehalet. Buna rağmen, Devrim'in kaydettiği başarılar, Komiserlik'in propaganda birimleri tarafından muzaffer ilan ediliyordu. Pırıl pırıl biçerdöverler, uçsuz bucaksız tarlalarda dalgalanan buğdayları biçiyordu; hububat, paslanmaz çelikten hunilerle yük vagonlarına boşaltılıyor, etrafa taşıyordu; arsız, etli butlu sütçü kızlar bolluktan, omuzlarındaki dolu kovaları savurarak taşıyordu; kara gözlü gençler Keops Piramidi gibi yığılmış kavunlarını tartıyordu; yepyeni beyaz iş gömlekleriyle kesimhane işçileri, asılı duran ölü hayvanların önünde, neşeyle dans ediyordu. Kent tepkisiyse şöyleydi: Filmler yeterli değil; sinema izleyicisi doyurulmalıdır. Bü-

tün bu yakınmalar, Astapov'un ısrarla malzeme ve finansman istediği Kremlin Sarayı'nın odalarında yankılanıyordu. Astapov, Aydınlanma Komiserliği aracılığıyla, insanların, ihtiyaçları olan yiyeceği temin etmek için üretime yöneleceklerini savunuyordu. Ve işte o zaman, uygun görüntülerin uygun bir öyküyle birleştirilmesiyle, insanlar *doymuş* olduklarına yemin edebileceklerdi.

Sonra yeniden, hiçbir araba ve motorun olmadığı Arbat Sokağı'na döndü ve gördüğü şey karşısında afalladı. Öyle bir adama rastlamıştı ki, tamı tamına aradığı nitelikleri taşıyordu; tek kusuru kusursuz oluşuydu. Yoldaş Stalin, Durnovski Yolu'nun köşesinde bir duvar gazetesi okuyordu. Bu, tabii ki Stalin değildi. Bu adam çok daha gençti ve daha da asık suratlıydı; hem Stalin, her gün sayıları giderek artan suikastçıların bulunabileceği bir sokakta yürüyemezdi. Yine de benzerlik inanılmazdı ve aslında, tehlikeli bile olabilirdi. Gazete okuyan adamın bıyığı tıpkı Kafkasyalı'nınki gibi olmakla kalmıyor, gözlerinin çevresindeki kırışıklıklar bile onunkilere benziyordu. Astapov'un gözleri adama takıldı.

Bir gün önce metal işçilerinin sendika toplatısında konuşan Stalin'in konuşma metnini okuyan adam rahatlıkla gözetlenebiliyordu. Hayır, o işe yaramazdı. Astapov'un ihtiyacı olan adamın, Stalin'i biraz andırması yeterliydi. Belki de şu gazete okurunun bazı özellikleri değiştirilebilirdi... Bir seferliğine kaşları alınabilirdi ve belki de tamamen farklı bir saç kesimi işe yarardı. Ama yine de adamın benzerliği çok belli olacaktı... Astapov bu işin hassasiyeti karşısında yine hayrete kapıldı ve bunu iş edindiği için de kendine lanet okudu.

Biraz üzüntülü bir şekilde yoluna devam etti. Yarın sabahtan önce birini bulabilecek miydi? Film çekimini erteleyebilir miydi? Ertelerse, Yoldaş Light bürokratik bir aldanışla kuşkuya kapılabilirdi. Daha sonra Astapov, Arbat Sokağı'ndan yukarıya doğru ilerledi. Artık tüm şansını Durnovski Yolu'nda yitirdiğinden emindi. Sokağın sonuna geldiğinde durdu. Bir zamanlar lüks bir lokanta olan Praga'nın önündeydi. Geri dönüp çift çift yürüyen yayalara baktı. Son on beş dakika içinde, Arbat'a hafif bir kar yağmaya başlamıştı. Kar, yaklaşan gündö-

nümüne karşı çıkar gibiydi. Birkaç bina ötesi görülmüyordu. Astapov, gazete okuyan adamı yeniden bulup bulamayacağını merak etti. O yöne doğru hızla adım atmaya başladı; ama bir sonraki kavşağa gelmeden yine durdu. Aklına başka bir fikir gelmişti.

Gazeteyi okuyan adam gerçekten de Stalin'di. Dışarı çıkmış hava alıyordu, Milletler Komiserliği'ndeki ofisinin birkaç blok ötesindeydi; ya gözden uzak bir yerlerde saklanıyordu; ya kitlelerin durumunu değerlendiriyordu; ya halkın arasına karışarak onlarla dayanışma içinde olduğunu göstermeye çalışıyordu; ya düşmanlarını ürkütmeye çalışıyordu; ya onlara kafa tutuyordu; ya da Aydınlanma Komiserliği'nde yürütülen işleri denetliyordu. Bunların hepsi olabilirdi. Stalin esrarlı bir şekilde, gölgelerin içinde, duvarların arasında ve diğer insanların rüyalarında dolaşıyordu. Görünmez ipleri çekiyordu; Astapov bu iplerden yalnızca bir tanesiydi ve diğerlerini bilemezdi.

Bu durumda, geri dönmemek en iyisiydi. Yoldaş Stalin'le bir sonraki buluşmasında bu karşılaşmadan söz etmeyecekti. Stalin de büyük olasılıkla, Astapov'un yere sağlam basabilmesi için konuyu dile getirmeyecekti. Astapov, Halk Komiserliği'nin imparatorluktan kalma kilimlerle kaplı, sıkışık, bunaltıcı ofisinde, bilinçaltında algılanan, örneklerle tanımlanan ve gizli kapaklı dokundurmaları olan en yeni psiko-sosyal teorileri açıklamıştı. Stalin bunları purosunu içerek dinlemiş, sözünü hiç kesmemişti ve sunuşunun sonuna geldiğinde başını hafifçe sallamıştı. Ama Astapov ofisten ayrılırken, geçmiş olayların örneklerini biliçaltında algıladığını ve önerisinin gizli kapaklı bir şekilde kabul edildiğini fark edebiliyordu.

Şimdi, Arbat bölgesinde attığı dolambaçlı adımlar onu Küresel Proleter Sanat Tiyatrosu'nun arka kapısına getirmişti. Tiyatro gösterişsiz bir şekilde, eski bir sinemanın bodrum katına yerleşmişti. Bir zamanlar Küresel Proleter Sanat Tiyatrosu'na sık sık gelirdi. Genellikle gönülsüzce ve resmi görevi icabı uğrardı. Kapıya sert sert vururken, tüm bunların nereye varacağını ve Kafkasyalı'yla arasındaki ittifakı nasıl etkileyeceğini merak ediyordu. Astapov geleceği görme yeteneğini dür-

tükledi ama görünürde hiçbir şey yoktu. Durnovski Yolu'ndaki karşılaşmayı unutması gerekiyordu. Olanları hafızasından çıkarmaya çalıştı.

Kapıyı açan sahne görevlisi onu tanımamıştı. Astapov büyük bir ciddiyetle, genci iterek geçti ve tiyatronun yan odalarından birine girdi. Yönetmen'i çağıracaktı ama sahnenin aydınlatıldığını ve bir sürü oyuncuyla dolu olduğunu gördü. Oyuncular dönüp ona baktılar. Dördü kostümlü değildi, ellerinde senaryo vardı.

"Devam edin. Levin'i arıyorum."

"Buradayım" diye yanıt geldi, sahnenin altındaki karanlık koltuklardan.

"Ve Komiser girer, sahne devam eder" dedi oyunculardan biri. Geçen sonbaharda Meyerhold yönetiminde sahnelenen bir tiyatro eserinde ilk çıkışını yapan Ermeni oyuncu son derece başarılı olmuştu. Esmer, yakışıklı bir adamdı. Başından geçen türlü türlü aşk ilişkisi Çeka tarafından gerektiği gibi listeleniyordu.

"Bunu sevdim. Senaryoya ekleyelim."

Kadın oyunculardan biri, ünlü Valeria Golubkova içten bir şekilde gülümsedi ve "Belki de Yoldaş Astapov bu rolü oynama zahmetine katlanabilir" diye bir öneri getirdi.

"Yo, o bunun için çok kısa boylu" dedi Ermeni Oyuncu.

Diğerleri gülmedi. *Red Virgin Soil* dergisinde çıkan, Meyerhold'un oyunuyla ilgili bir yazı, Ermeni Oyuncu'nun performansının "Yeni Sovyet İnsanı'nın dünya sahnelerine çıkışının müjdecisi" olduğunu ilan etmişti. Trud iyice coşmuş, "onun nasırlı ellerinin, Devrimci Tiyatro'nun dümenini tuttuğunu" belirtmişti. Kentin Parti teşkilatı, oyuncuya Piskoposluk'un havuzuna bakan üç odalı bir daire ayarlamış ve oyuncu, Aydınlanma Komiserliği'nin başından, Halk Komiseri Anatoly Lunacharsky'den bir teşekkür mektubu almıştı. Başarıdan başı dönen oyuncu, ününün kendine sağladığı kişisel dokunulmazlığı biraz abartmıştı. Bütün bir kış boyunca oyuncuyla yatıp kalkan Valeria, artık bu gizli aşk ilişkisine devam etmeyeceğine dair yeminler etmişti. Astapov, az önce söylenen alaylı sözleri zorlukla duydu.

"Yoldaş Levin, seninle konuşmak istiyorum. Acil bir konu."

"Tabii" dedi Levin ve ayağa kalktı. Elinde bir senaryo vardı. Ofisine doğru ilerlerken, "Ara veriyoruz" diye duyurdu.

"Hiç gerek yoktu, yoldaşlar" dedi Astapov, ellerini kaldırarak. "Devam edebilirsiniz. 'Çalışmak istemeyen, yemek de yemesin!'"*

Oyuncular buna yanıt vermediler; ne yapacaklarını anlamak için Levin'e baktılar. Levin gülümsedi. Biraz sinirlenmişti. Bir dakika düşündükten sonra, "Evet, devam edin. Böyle gayet iyi" dedi.

"Ve, Yoldaş Levin" dedi Astapov. "Lütfen oyuncu listenizi de getirin. Hepsini yanınıza alın lütfen."

* İncil; Selaniklilere İkinci Mektup 3:10. (ç.n.)

Sekiz

Levin, her nedense mutlu ve şişman bir adamdı. Çember sakalı ve çerçevesiz gözlüğü vardı. Eskiden çocuk doktoruydu. Devrim'den sonra Petrograd'dan Moskova'ya gelmiş, hiçbir resmi destek almadan ya da en azından özel bir finansal desteği olmadan, kendi küçük avangard tiyatrosunu kurmuştu. Avangard çevrelere girmiş, Mayakovsky, Vakhtangov ve diğerleriyle arkadaş olmuştu. Talihsiz tiyatrocular ve yazarlar tarafından, yumuşak başlı biri olarak tanınırdı. Komiserlik, onun tiyatro eserlerinin metinlerini dikkatle inceliyordu. Bir oyunu yasaklandığında, genellikle, tiyatro dünyasına çok az ilgisi olan Astapov'a yaltaklanır, onu tatlı sözlerle ikna etmeye çalışır ve ona yalvarırdı. Astapov, Levin'den kişisel olarak hoşlansa da, Levin'in, kendisini ve tiyatrosunu hızla kötü bir sona doğru sürüklediğini biliyordu.

Şimdi, Astapov büyük siyah bir albümün sayfalarını çeviriyordu; albümde Moskova'daki bütün oyuncuların fotoğrafları ve tanıtım notları vardı. Aslında ilk önce bu işi yapmalıydı; ama niyetinin Levin tarafından anlaşılmasından kaygılanmıştı. Levin, gerçekten de, oyuncu albümüyle onun neden ilgilendiğini tahmin etmeye çalışıyordu; yüzü endişe içinde buruşmuştu. Astapov onun meraklı halini göz ardı etti; ancak ilk yirmi sayfadan sonraki resimler bulanıklaşmaya başlamıştı. Resimlerin çoğunun baskısı kalitesizdi.

"Çay içer misiniz? Ne yazık ki, şekerimiz yok."

"Hayır, teşekkür ederim" dedi Astapov. Arbat Sokağı'nda yaşadığı tatsız olaydan sonra, Levin'e fazladan karne kuponu

verebileceğine dair içinde yükselen yardımseverlik dürtüsünü bastırmaya çalıştı.

Fotoğrafları incelemeyi sürdürdü. Gördüğü yüzler tam olarak Stalin'e benzemese de, bunların az çok onu hatırlatıp hatırlatmadığını çıkarmaya çalışıyordu. Bu sırada, oyuncuların yeniden provaya başladığını fark etti. Birbirlerine nutuk atıyorlardı. Sesleri çok net duyuyor ancak tek bir sözcüğü bile anlayamıyordu. Yorgundu; Stalin ve Aydınlanma olmak üzere iki amir için çalışmanın, iki kat çalışmak anlamına geldiğini artık anlamıştı. Gözlerini yumdu, şimdi yalnızca izleyici salonundaki tuhaf tartışmayı duyuyordu.

Gözlerini yeniden açtığında, "Boris Chipolovsky" dedi. Az önce fotoğrafi karşısına çıkıveren Chipolovsky, kırk yaşlarında, sağlam yapılı biriydi ve güven uyandıran bir görünüşü vardı. Fotoğrafın kalitesi fena değildi; sadece biraz bulanıktı ve bir kenarı hafifçe yırtılmıştı. Bütün bu kusurlara rağmen, fotoğraftaki Chipolovsky'nin, kendine aşırı güvenen bir hali vardı. Benzerlik elbette fark edilemeyecek ölçüdeydi; ama kalın siyah bıyığıyla, bu halledilebilirdi. Astapov, yarına kadar Stalin'inki gibi bir başlık bulup bulamayacağını düşündü.

"İyi bir adamdır" dedi Levin aceleyle ve biraz da pervasızca. Astapov, Chipolovsky'yi tutuklamaya hazırlanıyor olabilirdi. "Geçen sezon Maly Tiyatrosun'da, *Şafak*'ta oynamıştı."

Astapov bir dakika daha fotoğrafa baktı ve oyuncunun adresini not aldı. Ayağa kalktı ve ofisin kapısına doğru yürüdü. Oradan oyuncuların provalarını görebiliyordu. Birbirlerine bağırıyorlar, sahnede adımlar atıyorlar ve ellerinde senaryolarıyla, kızgın el kol hareketleri yapıyorlardı. Yanlarına, bir sahnenin ortasına geldiklerinde ulaşmıştı; sözcükler yine anlaşılmıyordu. "En uçtaki düzen sosyal, sınıf treni olmalı!" dedi Valeria; çenesi öfkeden titriyordu. Ermeni Oyuncu itiraz etti: "Neden devrimci zulüm ediyorlar köylülülük askerler?" Savaştan önce Moskova Sanat Tiyatrosu'ndaki *Genel Müfettiş* adlı oyundaki güldürücü performansıyla ün yapan ve sevimli bir Ukraynalı olan, sahnedeki diğer adam ise ikisinin arasına girdi. Kıkır kıkır gülerek ve uzlaştırıcı bir tavır takınarak, "Hareket çelik düzenleyebilir bunları hissedilir" dedi. Daha

yaşlı bir kadın oyuncu olan sahnedeki dördüncü kişi aceleyle öne çıktı. Astapov serseme dönmüştü. Dünya kendisi arasına bir anlamsızlık perdesi indirilmişti. Bu perdenin var olduğunu başından beri biliyor ve indirilmesinden, hep korkuyordu. Oyunculara dik dik baktı; acaba dünyanın anlamını kavramaktan yoksun mu kalmıştı.

Kafasını bu tür düşüncelerle bir süre meşgul ettikten sonra, "Bu zırva da ne böyle?" diye sordu.

Oyuncular, fişleri prizden çekilmiş gibi sendelediler. Ellerindeki senaryolar yanlarına düştü.

"Bu, deneysel tiyatro" dedi Levin, telaşla Astapov'un yanına gelerek. "Bu bir deney" diye tekrar etti. Sırıtması, heyecanını saklamaya yetmiyordu. "Yoldaş, Devrim yeni sosyal normlar getirdi. Bu yeni sosyal gerçeklik dil tarafından biçimlendiriliyor! Adımlar hızlanıyor; tarihte hiçbir nesil, bu kadar farklı biçimlerde iletilen, birbirinden farklı bu kadar çok dile maruz kalmamıştır: gazetelerle, afişlerle, el ilanlarıyla, telsizlerle... Her geçen gün, yeryüzünde daha önce hiç konuşmadığımız cümleler duyuyoruz ve yeni siyasi kavramlar dilbilgisi açısından yeni yapılarla ifade ediliyor. Sovyet halklarının burjuva sınırlamalarından kurtulmuş yeni bir dil geliştirmesi çok gerekli. Bu çabaya deneysel tiyatro öncülük ediyor. Seyircilerimizin bu dönüşüme duyarlılık göstermesini yeni bir tiyatro tekniğini kullanarak sağlamaya çalışıyoruz."

Oyuncular Yönetmen'i dikkatle dinledi. Sahnenin kenarında duruyor, izliyorlardı. Astapov, böyle bir tepki vereceğinin önceden tahmin edildiğini ve Levin'in konuşmasının önceden hazırlandığını hemen anladı. Birisinin onun bulunduğu yere, ofisin kapısına ışık tuttuğunu gördü.

"Yeni teknikler" diye tekrarladı Astapov. "Ne gibi?"

"Kakofoni!" dedi Levin heyecanla. "İşte *bu,* kitlelerin bir aracı, haberlerin gürültüsü: Sürekli birbiriyle çarpışan sözcükler, sözcükler, sözcükler. Sahne tasarımımızda fotoğraflar ve sinema görüntüleri de yer alıyor ve bu görüntüler oyuncuların başlarının üstünde bir görünüp bir kayboluyor."

"Ama, oyununuzda kullandığınız dilin hiçbir anlamı yok."

"Kesinlikle"

"Ne?"

"Sözcükleri rasgele karıştırdık. Bunları bugünkü gazeteden kestik, hepsini bir şeker kutusuna koyduk; sonra da teker teker kutudan çekip, senaryoya ekledik!"

Astapov başını kızgın bir şekilde iki yana salladı. Bir gazetenin heba edilmesine canı sıkılmıştı. "Peki bunu niye yaptınız?"

"Yeni oluşan dilimizi duyabilmek için! Yoldaş, Ekim'den bu yana dört yıl geçti. İşçilerin hızı kesildi. Sanatçılar duruma kayıtsızlaştılar. Artık Devrim'in *sesine* duyarsızlaşmaya başladık. Parti liderlerimizin halka anlattıklarını artık duymuyor ya da anlamıyoruz." Levin'in yüzü kızarmıştı. Alnında biriken ter parlamaya başlamıştı. Bununla birlikte Astapov, onun samimiyetinden kuşku duymaya başladı. "Şans eseri bir araya gelen sözcüklerden oluşan bir senaryo hazırlayarak, tiyatromuza rasgele oluşan bir hava katarak, proleteryanın dikkatini yeniden çekeceğiz."

"Peki ama anlam nerede?"

"Anlam mı? Zaten aşırı anlam zenginliği içinde boğuluyoruz!" Levin, Astapov'un yüzündeki korkutucu ifadeyi fark etti; ama kendisini tutamayarak konuşmasını sürdürdü. "Yoldaş Astapov, her gün gazeteler ve elektromanyetik radyo dalgaları binlerce mesajı yüzlerimize tokat gibi çarpıyor! Bu bir *deneyim* kakofonisi! Oyunumuz, kişisel açmazları, yaşanan olaylardan seçerek gözler önüne seriyor. İzleyicilerin tamamı, yeniden düzenlenen bu cümlelerin kastetmediği anlamları yakalayabilecekler."

Astapov kızgınlıkla, "Peki; ya bu anlamlar karşıdevrimciyse?" diye sordu.

"Karşıdevrimci mi?" diyerek, gözlerini hayretle kırpıştırdı Levin.

"Ya da ima yüklüyse. Ya da belirli bir taşlama varsa. Peki ya izleyiciler karşıdevrimci anlamları *seçmeye* kalkarlarsa? Öyküyü kaybettiğinizi görmüyor musun? Bu tamamen öyküye aykırı, onun *zıttı* bir şey. Söylediklerinizin tamamının *herhangi bir* anlamı olabilir. İzleyiciler bunlara kahkaha atabilir!"

Astapov uzun adımlar atarak sahneye doğru yürüdü. Aldığı kararın, mesleki kariyerine Levin'inkinden daha fazla duyarlı oldukları kesin olan oyuncular tarafından, iyice anlaşılmasını istiyordu. Levin'in oyunu, geçen aydan beri iptal ettiği ilk oyun değildi; açlık, soğuk ve ilkbaharın uzayan bu ilk günleri, Moskova'daki yaratıcı işçileri çılgına çevirmiş olmalıydı. Sanatçıların bildirileri onun okuyabileceğinden daha hızlı bir şekilde yığılmaya başlamıştı. Astapov uygun olmayan sanatı engellemekte herhangi bir sakınca görmüyordu. Asıl iş, yapılan doğru çalışmaların fark edilmesiydi. Bireysel sanatçılar, sayılamayacak kadar çoktu; elbette, tarihsel mantığa itiraz eden Yelena Bogdanova ve Fyodor Levin gibi budalalar bunun dışında tutulacaktı. Devrim'in zafere ulaşması, insan düşüncesini değiştirmesi için, tarihin düzensizliğini kavraması gerekiyordu. Aydınlanma'nın en önemli görevi, öyküyü yaratmaktı; bu abideyi geleceğe anlatmaktı. Bu da, Rus kültürünün hatalı biçimlendirilmiş aptal nüvesinden, sağlam bir el tarafından sökülerek çıkarılacak, özellikle onu oluşturan efsanelerde, dinde ve halk bilgeliğinde bulunacaktı. Yıllarca bunun için uğraşmıştı; tüm bunların yanında, Levin'in saçma skeçini sansürlemek çok kolay olacaktı.

Bir taraftan, spot ışığının kendisini takip ettiğini görüyordu.

"Unut bunu" diye açıkladı. "Bu oyun sahnelenmeyecek. Buna benzer hiçbir şeye izin verilemez. Bu, kesinlikle söz konusu bile olamaz" diye Levin'e döndü Astapov. "Eğer yeterince akıllıysan, bunu Aydınlanma'ya götürmezsin bile. Aksi takdirde, tiyatronu ciddi şekilde tehlikeye atmış olursun."

Ne Levin ne de oyuncular Astapov'un patlamasına şaşırmış görünüyordu. Haylaz çocuklar gibi başlarını önlerine eğmişlerdi.

Astapov, "Senaryoları uygun bir şekilde yok edeceğinize inanıyorum. Yani, onları yakmanız gerekiyor. Peki, söyleyin bana, bu senaryonun baz alındığı metin nedir? Bu sözcükleri nereden duydunuz?" diye sordu.

"Bugünkü *Izvestia*'dan aldık" dedi Levin.

"*Izvestia*" diye mırıldandı Astapov.

"Yoldaş Stalin'in Çelik İşçileri Sendikası üyelerine yaptığı konuşma... Herhangi bir saldırı aklımızın ucundan bile geçmedi..."

Astapov kolunu yay gibi geren bir şey hissetti. Bu hissi kendinden uzaklaştırdı. Ortada hiçbir şey yoktu. Bir sınava tabi tutulup tutulmadığını merak etti. Verdiği kararın doğru mu yanlış mı olduğunu bilmiyordu.

"Senaryoları yakın" diye tekrarladı. "Daha iyisi, hepsini sökün ve eski haline getirin." Bunu söylerken gayet ciddiydi. Gerçekten bunun yapılmasını istiyordu. Tiyatrodan rüzgâr gibi çıkıp giderken, kendinden hayali bir parça birkaç adım geride kalmış, alkışları dinliyordu.

Dokuz

Sonunda, Chipolovsky'nin tutuklanması icap etti. Astapov onu aradığında evinde değildi ve komşular da yardım etmeye gönüllü olmadılar; ama ilgilendiklerini ve yardım etmek istediklerini abartılı bir şekilde göstermekten de geri durmadılar. Çeka iki saat içinde, Sukharevka pazarında onu buldu; pörsümüş birkaç salatalık için, bağıra çağıra pazarlık ediyordu.

Aşırı heyecanlı bir Çekist tarafından dudağı patlatılmış olsa da, tutuklama sırasında fazla hırpalanmamış gibiydi ve ofisine götürüldüğü adamdan korkmuş görünmüyordu. Astapov, yalnızca bir fotoğrafa dayanarak yaptığı bu seçimin doğruluğuna şaşırdı. Hiç kimse Chipolovsky'yi Stalin'e benzetemezdi. Her şeyden önce, o bir Yahudi'ydi, Kafkasyalı değildi; suratı Stalin'inki kadar yayvan değildi ve cildi de onunki kadar pürüzlü değildi. Bıyığı yoktu. Ama onun gözleri de Stalin'inki gibi insancıl bir sıcaklığı, aynı zamanda sınırsız bir kurnazlığı ve bitmek bilmeyen bir iradeyi ortaya koyuyordu. Astapov'un deneyimine sahip çok az insan, tek bir bakışta bütün bu özellikleri algılayabilirdi.

"Burası Aydınlanma Komiserliği" dedi oyuncu, dingin bir şekilde.

"Evet ve Lubyanka değil" diye onayladı Astapov ve daha sonra, kasıtlı bir belirsizlik havasıyla, "Ama Çeka'nın konukseverlik kuralları burada da geçerli" diye ekledi.

Oyuncunun hemen hissedilen güvenini tartmak için bir süre bekledi. Belki de blöf yapıyordu. Oyuncunun sicili olma-

dığı için, Astapov, onun siyasi ve sosyal geçmişini yalnızca tahmin edebiliyordu. Dostları kimdi? Nelere yakınlık duyuyordu? Böyle hassas bir iş için güvenilir miydi? Chipolovsky, Astapov'un yoğun ilgisini fark etti ve hiç istifini bozmadı.

Astapov, "Mesleğini sinemada sürdürmeyi hiç düşündün mü?" diye sordu.

Oyuncu, görüşmede bu noktaya gelinmesinden duyduğu ferahlığı belirten gülümsemeyi gizleyemedi. Stalin, tabii ki hiçbir zaman böyle bir ifadenin, bıyığının arasından açığa çıkmasına göz yummazdı. Böylece, Çeka'nın yanlışlıkla ya da tesadüfen ya da esrarlı bir komplo sonucunda Stalin'i tutuklamadığından emin olan Astapov'un da içi rahatlamıştı.

"Tiyatroyu tercih ederim."

"Tiyatro öldü" dedi Astapov. "Tiyatro, eskide kalan bir burjuva geleneği. Artık, elektrikle iyice aydınlanan, yaşadığımız devrimci çağa uyum sağlayamıyor. Kültürün kitlelere hizmet etmesi gerekiyor. Bir seferde, yalnızca birkaç yüz kişinin izleyebildiği gösterilerin hazırlanması için devlet bütçesinin ayrılması israftan başka bir şey değil; oysa aynı film bir gecede bütün ülkede, binlerce işçiye ve köylüye gösterilebilir. Oyuncuların ve yönetmenlerin saçma sapan isteklerine ve ihanetlerine maruz kalabilecek bir tiyatro eserinin, her gece Parti gözetimi olmadan sahnelenmesine göz yumulması tedbirsizlik. Oysa mükemmel bir film, her gösterimde mükemmeliğini koruyacaktır."

Chipolovsky, henüz kendisini tanıtmayan Bolşevik memuru şöyle bir süzdü. En sonunda hafif bir gülümsemeyle, "Bu belki de, mesleğimi sinemada sürdürmek için iyi bir zamandır" yanıtını verdi.

Astapov, "Aydınlanma Komiserliği için yapılacak bir filmde oynamak üzere seçildin. Film, tarihsel bir propaganda-drama. Moskova'daki Kremlin Sarayı'na Ekim 1917'de yapılan saldırıyı ve Saray'ın ele geçirilmesini anlatıyor" dedi.

Aslında Kremlin Sarayı'nın ele geçirilmesi Kasım 1917'ye kadar gerçekleşmemişti ve Bolşeviklerin Petrograd'daki darbelerinden sonra, bu olay büyük ölçüde göstermelik bir hareket olarak kalmıştı. Çeşitli şekillerde korunan bu mevki, son

iki yüzyıldır herhangi bir iktidardan yoksundu; özellikle Çar'ın kuzeye kaçmasından sonra başıboş kalmıştı. Almanların Petrograd'ı işgal etmesinden korkan Bolşevikler, Devrim'den birkaç ay sonra, telaşla ülkenin eski başkenti Moskova'ya geri dönerek, Kremlin'de hükümeti kurmuşlardı.

"Peki, benim rolüm ne olacak?" diye sordu Chipolovsky.

Astapov, "Senin rolün..." dedi ve duraksadı, Chipolovsky'nin tepkisini tahmin etmeye çalışıyordu. "Senin rolün, Yoldaş Stalin."

"Ama Yoldaş Stalin Moskova'da değildi ki. O, Petrograd'daydı. Bunu herkes bilir."

"Çok doğru. Sana başrolü oynayacağını söylemedim. Sen yalnızca, Alexander Bahçeleri'nden Trinity Kapısı'na saldırılırken, perdenin bir köşesinde, geri planda görünen bir figüransın. Belki de filmde yer alacağın bütün süre beş altı saniyeyi aşmayacak. Bu da herhalde, toplamda yüz kareyi geçmez. Tamamen Stalin'e benzetilmeye çalışılmayacaksın. Yalnızca, onun varlığı hakkında bir fikir vereceksin, belki de görünüşün bile ona benzemeyecek. Ilich'in en yakın dert ortağı olan Yoldaş Stalin, Devrim'in arkasındaki *manevi* bir güçtü ve hep öyle kalacak; senin rolün Moskova'daki bu önemli olaylarda onun da parmağı olduğu *fikrini* uyandırmak olacak.

"Anlıyorum."

Chipolovsky'nin ihtiyatlı tavrı Astapov'u şüphelendirdi; acaba oyuncuyla herhangi bir zorluk yaşayacak mıydı? Acaba yakın tarihten bihaber birini mi seçseydi? Ekim Devrimi sırasında Stalin'in Petrograd'da olması anlaşılır bir şeydi; ama oradayken bile çok önemli şeyler yapmamıştı. Ilich, Troçki, Bukharin ve Zinoviev; Smolny Kız Okulu'nda günler ve geceler boyunca geçici hükümete karşı ayaklanma planları yaparlarken, Stalin başka bir yerlerde, Moika bölgesinde, Parti gazetesine makaleler yazmakla meşguldü. Chipolovsky de Astapov gibi bunun bir olgu olduğunu biliyor olmalıydı ve belki de oyuncunun olguların üstünlüğüne geleneksel bir bağlılığı vardı. Bu bir tür batıl inançtı; dünyanın küçücük atomlardan meydana gelmesi gibi, değişmez olgulara körü körüne

inanmaya benziyordu. Bu düzmece-materyalist bakış açısı, manzaradan insanoğlunu silip atmıştı. Bu bakış açısı, elektriği ve ışığı ele geçirme kudretine sahip olan insan aklının tarih üzerinde güç kullanmasına izin vermezdi.

Astapov, "Oyunculuğunuz başarılı bulunursa, buna benzer başka rollere de seçilebilirsiniz" dedi.

"Bir şapkaya ihtiyacım var" dedi oyuncu.

"Ben de benzer bir bıyık düşünmüştüm..."

"Hayır" dedi Chipolovsky kesin bir dille. "Bıyık her şeyi belli eder. Bana bir şapka bulmanız yeterli. Belki de Iosif Vissarionovich sevecen görünecektir..."

Astapov, neredeyse Stalin'in projeyle ilgisini reddedecekti; ama hileden vazgeçti. Artık emindi: Chipolovsky bu bölüm için doğru adamdı.

On

Peki, Bolşevik ayaklanma sırasında, Yoldaş Astapov nerelerdeydi? Aslında hiçbir yerde değildi. Henüz Yoldaş Astapov bile olmamıştı; ne idüğü belirsiz, kararsız ve ümitsiz bir haldeydi. Genç adam kamerasını çalıştırırken, Büyük Savaş tüm şiddetiyle sürüyordu. Sinemacı, savaş boyunca çağrılmayı beklemiş ve bu olmayınca hayal kırıklığına uğramıştı. Yine de, Kafkasyalı'nın kendisini unutmadığından her zaman emin oldu. Kafkasyalı, hiçbir şeyi unutmayan bir adamdı. Ve genç adam, sürekli izlendiğini hissediyordu. Bu his, somut kanıtlardan yoksun, varsayımlara dayalı ya da metafizikti; ama zaman geçtikçe küçük, gizemli işaretler almaya başlamıştı. Bir geçiş izni ya da tren bileti ortaya çıkıyor, uyurken yatağının baş ucuna devrimci bir broşür bırakılıyordu ya da fotojenik grevleri ya da siyasi gösterileri önceden öğreniyordu.

Çar çekildiğinde, sinemacı, artık kendi zamanının geldiğinden emindi; ama yine çağrılmamıştı. Kuzenlerinin malikânesine yaptığı ziyaretten sonra babasına veda etti ve karışıklık içindeki başkente, Petrograd'a döndü. O yaz boyunca, hizipleşen bir sürü devrimci grup, iktidar mücadelesine girişmişti. Genç adam hangisinin üstün geleceğini tam olarak tahmin edemiyordu; ama Kafkasyalı'nın ve onun gizli ordusunun içinde bulunduğu grubun galip geleceğini sezebiliyordu. Film bulamasa da kamerasını bir sembol ya da uğur gibi yanında taşımayı sürdürüyordu. Rusya'nın da yeni bir isimle, yeni bir bayrakla ve yeni bir takvimle bambaşka bir millete dönüşerek yeniden biçimlendirildiği o yıllarda, kendisinin de

değişim geçirdiğinin farkındaydı. Bu süre boyunca, kendisini parçalanmış hissediyordu; kişiliğinin bir yönü, bir okyanusun karanlık derinliklerine dalar gibi, geçmişe, geri dönüşü olmayan bir şekilde saplanıp kalmıştı. Kendi kişisel tarihi şimdi, bir tanıdıktan öteye geçmeyen birine, bir başkasına aitti. Eski Tarz/Yeni Tarz.

En sonunda Kafkasyalı ona ulaştığında, devrimci, hemen yüzünü göstermedi ve adını açıklamadı. Müthiş olayların cereyan ettiği o günlerde, birtakım aracılarla genç adama, anlaşılmaz bir şekilde, önemsiz bir iş verildi: Nevsky Prospekt'te bulunan bir sinemanın kamulaştırılmasına öncülük edilmesi. Bu iş, tam da Ilich'in hükümet idaresini üzerine aldığı gece, hiçbir aksilik olmadan gerçekleştirildi. Önceleri, tabii ki yalnızca burjuva filmler mevcuttu. Sinemacı önceden olduğu gibi bunları oynatmayı sürdürdü. Nal çaktırmak istemeyen bir atın peşinden koşan, rahip cüppesi giymiş bir adam (adam kovaların içine düşüyor, yalaklara yuvarlanıyordu). Ama artık film afişlerine devrimci sloganlar ekleniyor, her gösterimden önce, "Enternasyonal" çalınıyordu. Birdenbire, atın itaatsizliğinin sınıfsal nedenleri olduğu anlaşılmıştı. İzleyiciler kahkahalara gömülmediler; yalnızca biraz neşelendiler. Sinemanın özgürleştirilmesiyle ilgili bildiri, aracılara gönderilmişti ve telgraf şöyle imzalanmıştı: ASTAPOV.

Bu gece eve dönerken, her zaman yaptığı gibi Kızıl Meydan'dan geçti ve parke taşı döşeli yolda karşıdan karşıya geçmek onu yine cesaretlendirdi: Rus milletinin ve devletinin sembolü olan bu meydan, artık Bolşeviklere aitti. Aydınlanma bürolarında filizlenen ve dışişleriyle esrarlı bir işbirliğiyle yürütülen çalışmalarla, Ortaçağ'dan kalma bu meydan, çağdaş dünyanın proleteryasının en önemli sembolüne dönüştürülüyordu. Kale duvarlarının resimleri, uluslararası yayınların renkli sayfalarında uzanıyor; Aziz Basil Katedrali sadeleştirilip, stilize ediliyor ve bir ilkörnek olarak sunuluyordu.

Astapov, aynı şeyin meydanın bir başka bölümünde, Kremlin duvarlarının ortasına yakın, hafifçe yükseltilmiş tüm-

sekte de uygulanması gerektiğine inanıyordu. Burası eskiden Kafatası Meydanı olarak adlandırılan, küçük bir tepeydi; şimdi, yayaların bu tepenin etrafındaki geçiş yönü değiştirilmişti. Korkunç Ivan ve Büyük Petro devirlerinde, bu tepecik, devlet infazlarının gerçekleştirildiği yerdi. Tepenin üzerindeyse, çarların yönetimindeki Kremlin kulecikleri yükseliyordu. Köylü ayaklanmasını örgütleyen Stenka Razin'in kafası orada uçurulmuştu. Moskova bin yılın Üçüncü Roma'sına dönüştüğünde, Kafatası Meydanı'nda insanlık adına verilen hükümlerin, buradan, dünyanın merkezinden her tarafa yayılacağı tahmin ediliyordu.

Astapov bu tümseğe anısal değeri olan bir yapı dikilmesini önermişti. Bu, göğe kadar yükselen bir radyo kulesi olacaktı. Kafes şeklinde birbirine bağlanmış kirişlerle oluşturulacaktı ve geceleri her tarafa projektör ışığı yayacaktı. Başvuru mektubu Ilich'in karısı Yoldaş Krupskaya'ya ulaşana kadar, birkaç ay boyunca Aydınlanma'da fazla ciddiye alınmadı; Yoldaş Krupskaya ise önce başvuruyu reddetti, sonra da Astapov'un, ofisine gelip açıklama yapmasını istedi. Duygularını açığa vurmayan bir kadındı; kırlaşmış saçları, gömleğinin yakasından görülen iri bir guatrı vardı. Taşlaşmış suratının hiç değişmemesi, orada bulunduğu süre boyunca Astapov'un, kadının masasının önünde dikilmesine neden olmuştu. Teklifinin dinlenmesiyle ilgili talebin, kocasından gelip gelmediğini merak etti. Kendi düşüncelerinden birinin, bir an için bile olsa Ilich'in aklına girme olasılığı Astapov'u heyecanlandırmıştı.

Krupskaya radyo kulesiyle pek ilgilenmese de, görüşmeyi sona erdirirken, Astapov'a, Ilich adlı propaganda treniyle güneydeki eyaletlere yapacağı turda kendisine katılmasını önerdi. Astapov, bu şekilde onurlandırıldığı için şaşkınlığa uğradı ve yine tüm bunların arkasında Ilich'in olup olmadığını düşündü. Bir süre sonra anladı ki; hayır, bütün bunlar Stalin tarafından düzenleniyordu. Stalin birisine bir şeyler fısıldamıştı; ya bir söz vermiş ya da bir tehditte bulunmuştu. Mutlaka her ikisini de yapmış olmalıydı; böylece, başarıyla uygulanan birtakım entrikalar çevrilmişti. Kafkasyalı'nın amacı, Krupskaya ve yanındakilere eşlik edecek bir ajan bulmaktı.

Astapov, propaganda trenindeki bir sürü yardımcıdan biri olduğu halde, sinema deneyimi sayesinde Krupskaya'nın ilgisini çekti; belki bu da, Stalin'in önceden hesapladığı bir şeydi. Propaganda *agitki* filmleri son zamanlarda Krupskaya'nın resmi eğitim programı dışında yürüttüğü, yardımcı bir eğitim hizmetine dönüşmüştü. Çalışmalar Tüm Rusya-Fotoğraf-Sinema Bölümü olarak adlandırılan bir alt bölümde yürütülüyordu. Hızla doğuya doğru ilerleyen ve onun kadar acelesi olmayan diğer trenlerin makas değiştirmesine neden olan *Ilich* treninde Astapov, yapımını gerçekleştirebildiği bazı filmleri Krupskaya'ya gösterdi. *Ürkmüş Burjuvazi, Kızıl Bayrak İçin, Kulübelere Huzur Saraylara Savaş, Çocuklar: Yaşamın Çiçekleri* adlı filmleri perdeye yansıttı. Krupskaya her birini defalarca seyretti, bu sırada filmlerin ideolojik yanlışlıkları hakkında kırıcı eleştirilerde bulundu. Astapov, onun, filmlerden yine de etkilendiğinin farkındaydı.

Aydınlanma Komiserliği, artık Sovyet hükümetinde en hızlı büyüyen bakanlığa dönüşmüştü. Milli bütçeden talep ettiği pay, ordununkiyle boy ölçüşebilecek düzeydeydi. Bütün *propaganda noktalarında* yeni yeni kadrolar yetiştirilmeye başlanmıştı. İç savaş galibiyetle sonuçlanmış olsa da, Ilich, Devrim'in batıl inançlarla, geri kalmışlıkla ve paradoksla geriye götürülebileceğini öngörüyordu. Paradoks şuydu: Marksizm'e göre, bu ideoloji işçilerin çabalarının bir ürünüydü. Öte yandan, Marksizm bir bilim gibiydi; yalnızca iyice inceleyenler tarafından anlaşılıyordu. Propaganda sayesinde bu çelişki giderilecekti; işçiler günlük deneyimlerini siyasi bilince dönüştürecek entelektüel araçlara sahip olacaklardı.

Bu iş baştan aşağı zorluklarla doluydu. *Bolşevik* sözcüğü Rusların çok azını etkiliyordu; onlar da yeni liderlerinin her an eski amirleriyle yer değiştirebileceğini düşünüyordu. Aydınların lakırdılarına hiç güvenmiyorlardı. Geleceğin, şimdikinden çok farklı olabileceğine inanmıyorlardı. Astapov, propaganda turuna katılmak için istasyona vardığında, vagonların dış tarafına yapılan resimlerin örtüldüğünü fark etti. Komiserlik tarafından onaylanan devrimci fantastik resimlerin

yerini, daha çok köylülerin zevkine uyan figüratif resimler almıştı. Yine de, bir hafta sonra Don Kazakları'nın temsilcileri, yemek vagonundaki at resimlerinde atların nallarının yanlış tasvir edilmesinden şikâyetçi olacaklardı.

Ilich'in, karikatüre benzeyen bir çiziminde, tartışma sırasında kaldırdığı kolu, yeni gerçekçi –figüratif anlayışla aşırı uzun gösterilmişti. Bu uzun kollar, lokomotifin tepesine doğru savrulmuştu. Astapov, portrenin kabalığı karşısında hayal kırıklığına uğramış olsa da, Ilich'in yanına gri saçlı bir kadın resmedilmesini önermişti. Ama bu öneriyi bizzat Krupskaya'ya dile getirmemişti. İstediği yapılmıştı. Astapov, çekirdek kadro tarafından dağıtılacak afişlerin, posterlerin ve el ilanlarının metinlerini hazırlıyordu. Ondan başka hiç kimse, *Ilich* propaganda turunun *ne anlama geldiğini* düşünmemişti. Sessizce çalışarak, Ilich'in karısının Sovyet halklarına tanıtılmasına kendisini adadı.

Krupskaya, bu fikrin saçma olduğunu düşünebilirdi; daha kötüsü bunu bir hakaret olarak ele alıp, özel hayatına tecavüz edildiğini zannedebilirdi; bundan da kötüsü, kelimesi kelimesine kaynak göstererek kanıtlayamasa da, bu düşüncenin karşıdevrimci olduğunu ileri sürebilirdi. Kendisini yalnızca Bolşevik bir yoldaş olarak kabul ediyordu. Evet, Ilich'in sağlığı ve iyiliği ona emanet edilmişti, bu doğruydu; ama bu daha önemli bir yoldaş olmasını ve daha farklı haklara sahip olmasını gerektirmiyordu. Astapov, bununla birlikte, Krupskaya filmi için bir senaryo yazdı ve halkın karşısına çıktığı zamanlarda gerçekleştirilecek, fazla çarpıcı olmayan çekimler ayarladı. Yerel yöneticilerle el sıkışırken ya da Astapov'un ürkek ricası üzerine, Krupskaya'ya tamamen yabancı olan birtakım makinelerin teftişini yaparken çekimler yapıldı. Zaten pek fazla gülümsemeyen Krupskaya'nın güçbela gülümsediği bir anın görüntüsü de elde edilememişti. Kamerasını guatrının görünmediği tarafa göre yerleştiriyordu. Krupskaya, lokomotifin üstündeki resmini hiçbir zaman tanıyamamıştı.

Halk demokrasisinde siyasi güç Tanrı'dan kaynaklanmazdı. Demokrasinin ünlü kişiler tarafından onaylanması gerekiyordu. Liderlerin yalnızca tanınması yeterli olmayabilirdi; on-

ların kişiliklerinin öykülerle sağlamlaştırılması zorunlu olacaktı.

Stalin, Yoldaş Krupskaya'dan Astapov aracılığıyla, Ilich'in neler yazdığını ve emirlerini yerine getirmede kendisinden başka kimlere güvendiğini öğreniyordu. Krupskaya'nın bunlarla ilgili pek fazla bilgisi yoktu. Akşamları, *Ilich*'teki yolculukları sırasında, propaganda treni bozkırlar boyunca beşik gibi sallanarak yol alırken, Krupskaya çoğu zaman Astapov'u sorguluyor, ona karısı Zhenya'nın hamile kalıp kalmadığıyla ilgili sorular yöneltip, ne zaman hamile kalmasını istediğini ve kaç çocuk sahibi olmayı planladığını öğrenmeye çalışıyordu. Trenin Moskova'ya dönmesinden sonra bile soruları devam etmişti. Hiç çocuğu olmayan Krupskaya, bu sabah yine aynı şeyleri sormuştu. Astapov kızarmış ve güçbela yanıt verebilmişti; ne olursa olsun, sorunun yanıtı hep olumsuz oluyordu.

Zhenya. Parti'nin, teoride hiyerarşik olmayan yapısında daha üst rütbelere tırmanmaya başlandığında, sosyalist yaşam için ahlaki bir model oluşturma sorumluluğu da artıyordu. Astapov geçen yıl otuz yaşına bastığında, arkadaşları onun da bir karısı olması gerektiği konusunda uyarıda bulundular; Komiserlik'teki uzun tartışmalardan sonra, resmi olmayan bir buyrukla bir eş edinmesi gerektiği kendisine bildirildi. Bu teklif ona, bizzat Krupskaya tarafından, lafını sakınmayan bir nutukla aktarıldı. Çok kısa bir süre sonra, Parti kadrosundan birinin kızı olan Zhenya uygun bir eş olarak Astapov'la tanıştırıldı. Astapov başını önüne eğerek ona selam verdi ve sonra gözünün ucuyla ona baktı. Aslında Moskova'da doğmuş olmasına rağmen, Zhenya'nın köylüler gibi geniş bir gövdesi vardı ve yuvarlak yüzünde hiç anlam yoktu. Sonunda Astapov'un baktığını fark ettiğinde, yüzünde utangaç bir gülümseme belirdi. Yemek ve temizlik yapacak, Parti kantininden erzak alacak ve Astapov'un bedensel ihtiyaçlarını giderecekti.

Astapov, hiç ummadığı bir şekilde, kızdan hoşlanmaya başladı. Oturdukları daireyi derli toplu tutuyordu ve sessizdi; ama tamamen suskun ya da kasvetli biri de değildi. Astapov,

gün sona erdiğinde, kendisini, oturdukları apartmanın aydınlatılmamış üç kat merdivenini aceleyle tırmanırken buluyordu. Üçüncü kata ulaştığında, sanki kapının arkasında ışık saçan bir şeyler varmış gibi, gözlerini kapıya dikiyor, pervaz ve anahtar deliğinde göz gezdiriyordu. Ona olan sevgisi şaşırtıcıydı. Bu gece, belki de günün olaylarıyla biraz dengesi bozulmuş olduğundan, kapının önünde duraksadı ve her zamankinden farklı olarak, içindeki yoğun, neredeyse baş döndürücü beklentinin kaynağını sorguladı. Hiçbir yanıt bulamadı. Ne olursa olsun, eşiği aşıp içeri adımını attığı anda, onun her akşam yaptığı gibi, Presnya'lı, anlayışı kıt bir kız olduğunu bir kez daha ortaya koymasıyla bu duyguların kaybolacağını umuyordu.

Astapov, Zhenya'nın iç dünyasıyla ilgili çok az şey biliyordu. Evle ilgili konular dışında herhangi bir konuda konuşmaya başladığı pek görülmemişti. Devrimci sicilinin temizliği defalarca doğrulanmış olsa da, siyasetle hiç ilgisi yok gibiydi. Bir gazeteyi bile nadiren okurdu ve tanıdık çevresi yalnızca Komiserlik tarafından belirlenen kişilerden oluşuyor gibi görünüyordu. Parti'nin sağladığı evlerinde, tüy gibi hafif adımlarla yürürdü; Astapov onun yan odadaki varlığını bile hissedemiyordu. Onun, gizli gizli, dini duygulara sığındığından kuşkulanmaya başlamıştı; belki de gün içinde yalnız başına dua ediyordu.

Eve girdi. Girişte bekleyen Zhenya, başıyla selam verdi. Sonra hiç oyalanmadan, ona dumanı üstünde, bir kâse mantar çorbası sundu ve bir sandalye alıp karşısına oturdu. Bu, her akşam yaptığı bir şeydi ve sanki Parti tarafından verilen bir buyruktu. Astapov gülümsedi; gülümseme kızın alışık olduğu bir şey değildi. Astapov, bu akşamın diğerlerinden farklı olması için yapabileceği bir şeyler olabilir mi, diye geçiriyordu içinden. Uzun ve sıkıntılı günün sonunda yeni bir şeyler olması gerektiğini düşünüyordu.

Sonunda, "Bugün, Durnovski Yolu'nda başıma çok ilginç bir olay geldi" dedi.

Zhenya ilgiyle dinliyordu; ama Astapov devam etmedi. Zhenya, büyük olasılıkla, Yoldaş Stalin'in bir sokağın köşesin-

de gazete okumasının onu ne kadar hayrete düşürdüğünden bir şey çıkaramayacaktı. Astapov açıklayamadı. Stalin'le yaptığı işi anlatırsa, kızın bunu bir sır olarak saklayıp saklamayacağı ya da yaptıkları gizli anlaşmanın amacını anlayıp anlayamayacağı konusunda emin olamıyordu.

Ona âdet görüp görmediğini sorsa daha iyi olacaktı; en çok konuşmak istediği konu işte buydu. Kız bunu kendiliğinden söylemezdi. Her ay, çok yakında âdet göreceğini ve bunu engelleyecek hiçbir şey olmadığından emin ama çaresizce bekliyorlardı. Çocuksuzluk, üzerlerine yağlı, pis bir duman gibi çökmüştü. Bu duman Astapov'un başarısını engelleyecekti. Parti, ülkenin açlıktan kırılan bölgelerinde nüfus planlamasına ağırlık verirken, Krupskaya, çekirdek kadronun çocuk sahibi olmasını teşvik eden özel bir görev başlatmıştı. Zhenya da Parti'nin gereksinimlerini yerine getirmenin ötesinde birtakım nedenlerden ötürü, ölesiye çocuk sahibi olmak istiyordu. Kısırlığı yüzünden mahcup durumda kalmıştı. Sık sık tuvalete gidiyor, sifonu çekiyor ve ağlıyordu. Astapov kapının önünde bekliyor, onu avutacak bir şeyler söylemeye çalışıyordu; ama aklına hiçbir şey gelmiyordu. Şimdi, bu akşam, Durnovski Yolu'ndan söz ettikten sonra, âdet görmekle ilgili konuşmanın hiçbir anlamı yoktu. Zhenya, ürkek bir şekilde, konuşmaya devam etmesini bekliyordu.

Çorbasının içine biraz daha ekşi krema kattı. Çorba yine çok lezzetliydi. Evlenene kadar yemeklerin tadına varamamıştı. Komiserlik onu Moskova'ya gönderene kadar da, kaliteli et ve sebze bulamıyordu. Aslında, *gribnoi* basit bir mantar çorbasıydı; ama nadir bulunan baharatlarla lezzeti artırılmıştı. Kâsesinden çıkan buhardan, çorbada dereotu ya da kimyon olabileceğini düşündü. Ama anlaşılmayan bir başka koku daha vardı. Bu, Zhenya'yla, onun saçlarıyla ve teniyle özdeşleşen bir kokuydu.

Gazetelere uzandı. *Izvestia*'nın dört sayfası haberlerle doluydu; ama hiçbiri çok açık değildi. Yoldaş Zinoviev, kömür işçilerinin temsilcileriyle görüşmüştü; bu da işçilerin üretim kotalarına ulaşamamaları yüzünden onun suçlanacağını gösteriyordu. Bir Japon komünist heyeti kutlama mesajı gönder-

mişti; bu da, Ilich'in Uzakdoğu'daki Bolşevik çıkarlarını korumaya niyetli olduğunu gösteriyordu. Astapov, Stalin'in Metal İşçileri Sendikası üyelerine yaptığı konuşmayı okumaya başladı. Konuşmayla ilgili haber, sayfanın sol üst köşesinde yer alıyordu ve Halk Komiseri'nin küçük ama çok önemli bir adım attığını açıklıyordu.

Astapov'un kâsesi boşaldı. Çorbanın, derinlerden gelen zengin kokularının yerini, Zhenya'nın tatlımsı, hoş kokusu aldı. Ama şu an, bu kokuyu her zamankinden daha yoğun hissediyordu; anladı ki, bu, yalnızca ona ve eve ait olan bir koku değildi. Tatlımsı ve baharatlıydı. O ana kadar derinlerde hissettiği bu koku artık iyice açığa çıkmıştı. İçini baymaya başlayan koku, uzaklardaki bir küçük kasaba kilisesinin anısını canlandırmaya başlamıştı. Zhenya'nın yüzünde de, bir şeylerin farkına vardığını gösteren bir anlam belirmiş gibiydi. Acaba, o da bu akşamki kokunun ne kadar baskın olduğunu anlamış olabilir mi, diye düşündü Astapov.

Zhenya, Astapov'un, tütsünün kokusunu içine çektiğini gördü. Kızardı. Astapov bakışlarını kaçırdı. Ne kadar sinirlendiğini fark etmesini istemiyordu.

Öfkesi bir süre sonra yatıştı. Bu, kendiliğinden oluşan bir sinir kasılmasından başka bir şey değildi. Kendisinin yokluğunda, onun dua ettiğinden hep kuşkulanmıştı. Bu yüzden onu sorguya çekecek değildi. Astapov, onu korkutup, bunu yapmayı bırakmasını istemedi. Belli ki, bu, onu mükemmel bir soyutluğa ulaştırıyordu. Batıl inançları bırakmak için zamana ihtiyacı vardı. Bir de şu vardı: Tütsü, üretkenliği sağlamak için bir tür adak olabilirdi. Zhenya müthiş bir hayal kırıklığı yaşıyordu. Astapov, tabii ki, duaların ve tütsülerin bir işe yaramayacağını biliyordu; ama kısırlığı yüzünden bilimsel ateizmi suçlaması çok daha fazla tehlikeli olabillirdi.

Tekrar gazetesine yöneldi ve Yoldaş Stalin'in konuşmasını okumaya devam etti; bu kez gözleri kurumaya ve yanmaya başlamıştı. İlk sütunu takip etmekte zorlandı. *Izvestia*'daki harfler gazete kâğıdının üzerinde küçücük, kargacık burgacık görünüyordu; o sabah basıldıktan sonra belirgin şekilde bozulmuştu. Sözcükler birbirleriyle yer değiştiriyor, uzun cüm-

leler arasında, rasgele yeniden sıraya giriyordu. Gazete yıkıcı, başka bir şeyler anlatmak istiyor gibiydi.

Onun, yaşamına girmesi günlük düzenini pek fazla değiştirmese de, Astapov, Aydınlanma'da işini yaparken Zhenya'yı düşünüyordu. Kendini sık sık, günün o anında Zhenya'nın tam olarak ne yaptığını merak ederken buluyordu. Bu soruya verdiği yanıtlar, örneğin Georges Clemenceau'nun o anda neler yaptığıyla ve nerelerde olduğuyla ilgili bildiklerinden daha fazla değildi. Arkadaşlarıyla toplanıp, yeni bir ajitasyon ve propaganda hareketi üzerinde çalışırlarken, ister istemez, birincil hedefin Zhenya olduğunu düşünmeye başlıyordu: Siyasete ilgisiz, eğitimsiz, yetkililerle gizli saklı ilişkileri olan, dik kafalı bir Rus.

Siyasi açıdan, babadan kalma bir güvenilirliğe sahip olduğuna bakılarak, Zhenya'nın, onun için uygun bir eş olacağına karar verilmişti. Babası Stepan, 1905'teki başarısız bir ayaklanmadan sonra, büyük bir kahraman olarak nam salmıştı; Presnya bölgesindeki fırın işçisi arkadaşlarının, polis barikatına hücum etmelerine öncülük etmişti. Stepan kendisini hâlâ yılmaz bir devrim savunucusu olarak ortaya koyuyor, Parti toplantılarında çekirdek kadroya aşırı sevgi gösterilerinde bulunuyordu. Yumruklarına güvenen, göğsünü gere gere dolaşan bir adamdı ve sırf gösteriş olsun diye, elli kiloluk un çuvallarını omuzlarında taşımak için fırsat kollardı. Fırın işçileri sendikasının başına geçmişti. İşçiler tarafından çok beğenilen ve güvenilen biriydi. Bu, Parti memurlarının çok azının sahip olabildiği bir özellikti. Stepan bir aydın olmasaydı, Parti içinde bu kadar yükselmesi mümkün olmayabilirdi; ama çapkınlığıyla adı çıkmış olmasaydı, biraz daha yükselebilirdi. Özel yaşamı bir sürü kanalla dillerde dolaşıyordu; o ise, bu olaylar karşısında her zaman umursamazca sırıtarak ve hafifçe kızararak tepki veriyordu. Şimdi bile, sendika patronu olarak yaptığı seferlerde, yanında her zaman, alımlı bir kadın Parti çalışanı oluyordu. Karısı ve Zhenya dışındaki çocukları geçmişte kaybolup gitmişlerdi.

Astapov, kayınpederinin yanında kendisini pek rahat hissetmezdi. Onun 1905'ten beri biriktirdiği anılardan oluşan açık saçık anekdotları bir şekilde dinlemek zorunda kalmaktan endişe duyardı. Bunlar çok renkli öykülerdi; Paris'tekinin model olarak alındığı Presnya Komünü'ndeki dayanışma ve fedakarlık öyküleri de geçiyordu içlerinde. Birbirimize sıkıca kenetlenmiştik, diye anlatıyordu Stepan, purosundan bir nefes çekerken. Tabii ki, Ekim'in 17'sinde işçileri yeniden bir araya getirmiş ve bu arada, Bolşeviklerin gerçekleştirdiği pek çok gizli anlaşmada yer almıştı. Stepan, Ilich'le bile tanışmıştı. Devrim'den önce liderin sürgüne gönderildiği zamanlarda, taşrada gerçekleştirdiği gizli bir baskın sırasında karşılaştıklarını anlatıyordu. Ama bütün bunların yanında, en çok, aşık olduğu kadınlar hakkında konuşmaktan hoşlanıyordu: devrimci kadınlar, kibar kadınlar, fırıncı kızlar. Kızgın kocalardan ve anne babalardan kaçış hikâyeleri anlatıyordu ve bunları, genellikle sıkıcı burjuva aileleri olarak yansıtıyordu.

Şimdi, Zhenya uyuyordu. Astapov sigarasını yakmış, ara ara, Zhenya'nın yuvarlak, solgun yüzüne bakıyor, bu yüzde milyonlarca kişiyi gördüğünü hayal ediyordu. Milyonlar, Moskova'yı dünya devriminin başkenti olarak görüyordu. Bu gece, ilkbaharın yeni yeni geldiği şu günlerde, başkent, içinde çeşitli fikirlerin, görüşlerin, fantezilerin ve büyüklük sanrılarının fokurdadığı bir bardak maden suyuna benzetilebilirdi; bunlardan bazıları yalnızca kendisine aitti, bazıları da Politbüro tarafından destekleniyordu. Geçen ay boyunca, Khodinskaya Meydanı'nda gerçekleştirilecek muazzam bir tiyatro gösterisini düzenlemekle uğraşmıştı; gösteride, Kapitalizmin Kalesi geleceğin Kenti tarafından alt ediliyordu. Gösterinin yer alacağı binanın yapımı tamamlanmıştı bile. Ayrıca, iki yüzden fazla piyade bölüğü, iki yüz süvari, güçlü projektörlere sahip beş uçak, zırhlı trenler, toplar, tanklar ve motorsikletler istenmişti. Devasa pankartlar zeplinlerden sarkacaktı. Alev makineleri ve sis bombaları da olacaktı.

Tüm bunlar Zhenya'yı etkileyecekti. Ön sırada, kendisi için ayrılan yerde, diğer Aydınlanma memurlarının eşleriyle birlikte oturacaktı. Kocasının yaptığı devrimi, içinde yaşadığı

çelişkilerle karşılaştıracaktı. Bu olaylar, özellikle işin içindekilere çok karmaşık görünmüştü; Astapov, Stepan'ın, saldırı düzenlediği ambarın jandarmalar tarafından ele geçirilmiş olduğunu bilmediğini düşündü. Kuru buzun ve yanıp sönen lambaların akıllıca kullanımıyla, Astapov, gösterinin silahlı devrimin içine işleyen karmaşayı canlandıracağını düşünüyordu. Tüm bunlar aynı zamanda, kapitalizmin yenilgisine neden olan olayları o kadar canlı bir biçimde gözler önüne serecekti ki, bunun kaçınılmaz bir son olduğu duygusu uyanacaktı; zaten Marx ve Ilich böyle olduğunu kanıtlamışlardı. Zhenya'nın zihninde, mayıstaki bu muazzam gösteriyle, eşi benzeri görülmemiş bir güç canlanacaktı.

Astapov, Sovyet ajitasyon propagandasının, yalnızca bir adım olduğunu düşündüğünü Stalin'e söylememişti. Bolşeviklerin Rusya'nın Zhenya'larını etkilemek için çok daha fazlasını yapmaları gerekiyordu. Geleceğin kültürü; sinemanın, radyonun, sanayi süreçlerinin ve henüz akla hayale gelmeyen yeniliklerin harmanlanmasıyla oluşacaktı. Bugünün sözde bireysel sanatçılarının kendini beğenmişliklerinin çok çok ötesinde bir kültür olacaktı bu. Geleceğin kültürü bireyselliği aşacaktı; varlığını geniş kitlelere borçlu olacak ve geniş kitleler tarafından tüketilecekti. Bütün sanatsal üretimler aynı anda bütün insanlığa hizmet edebilecekti; çünkü bunlar, herkesin paylaştığı gerçek yaşam koşullarından yola çıkılarak oluşturulacaktı ve izleyicilerin tepkisi önceden denenerek anlaşılacaktı. Sanat, anında ulaşılabilir ve herkese açık olacaktı. Her an tüketilebilecek ve zamanın kültürel gereksinimlerini karşılamak üzere hazır bulundurulacaktı. Kişisel ve nevrotik olmayacak, mutluluk yayacaktı. Doğa, işçiler ve devlet arasında yeni yeni fark edilen uyumlu ilişkileri anlatacaktı. O günler geldiğinde, sanat, biçim ve öz güzelliğini tam olarak yakalayacaktı.

İnsanoğlu da mükemmelliğe yaklaşmış olacaktı. Astapov, Nikolai Fedorov'un, ölmüş babasına yazdığı mektupları meydana çıkardı. Moskovalı bir kütüphaneci olan Nikolai Fedorov'un tüm yaşamı boyunca yazdığı, yayımlanmamış çalışmaları insanoğlunun ölümsüzlüğüyle ilgili bir teorinin geliştiril-

mesini kapsıyordu. Fedorov'a göre, bilim, bir gün, bir zamanlar canlı olan bütün insanların atomlarını yeniden bir araya getirebilecek araçlara sahip olacak, böylece yeniden canlanmalarını sağlayacaktı. Bu "Ortak Görev", sosyal devrimi gerçekleştirmeye değecek yegâne projeydi. Fedorov çok beğeniliyordu ve Kont, bir seferinde, "Onun gibi bir adamla aynı çağda yaşadığım için gurur duyuyorum" demişti. Fakat daha sonra, Fedorov'un Ilich ve Bolşevikler tarafından itibarı sarsılmakla birlikte, Parti içindeki bazı çevreler onun çalışmalarıyla yakından ilgilenmeyi sürdürdüler. Astapov onun el yazmasının sağduyulu bir grup bilim adamı tarafından incelenmesini sağladı.

Bilim kurulu, bir makale yayımladı ve Fedorov'a göre canlı vücudun belirli bir düzeni sağlayan atomlardan oluştuğunun düşünülebileceğini belirtti. Buna göre ölü bir vücudun bu düzeni sağlayan bilgiden yoksun olduğu ve düzensizliği temsil ettiği söylenebilirdi. Vücut çürümeye başladığında bilgi daha fazla dağılacaktı; ama bu, telafisi mümkün olmayan bir süreç değildi. Cansız bedenin yeniden düzene girmesini ve canlanmasını sağlamak için, atomların canlı vücutla ilgili sahip olduğu ilk bilginin yerine konulması yeterli olacaktı; bu da atomları doğru yere yerleştirecek mikro-yönetim cihazlarıyla gerçekleştirilebilirdi. Bilim, bilişim teknolojisinde her an gerçekleştirilen yeniliklerle, Fedorov'un öngördüğü şekilde, dağılan atomların yeniden bir araya getirilmesinin mümkün olabileceğini belirtmişti.

Bu sonuçlardan yola çıkan rapor, kadınların aydınlanmasına yoğunlaşılması çağrısında bulunuyordu. Ölümsüzlük projesinin hesap makinelerini çalıştırmak için gereken, sayılamayacak kadar çok pil için, milyonlarca özgürleştirilmiş kadın çalışacaktı. Astapov raporu dikkatle okumuştu; ama Komiserlik'te yayımlanmasının şimdilik tehlikeli sonuçlar doğuracağını biliyordu ve raporun sayfalarını dağıtmıştı.

On Bir

Astapov ertesi sabah, Yoldaş Light'ın, Kremlin saldırısıyla ilgili filminde oynayacak figüranlar toplanmaya başladığı sırada, Alexander Bahçeleri'nde tek başına yürüyordu. Soğuk bir rüzgâr şehri baştan başa dolaşıyordu. Üşümemek için paltosunu sıkı tutuyor ve sigara üstüne sigara yakıyordu. Bu çileli yıllarda bütün ağaçlar ve çalılıklar yakacak odun için çalındığı için, bahçeler çıplak arazi parçalarına dönmüştü. Girdap yaparak kalkan toz gözlerine kaçtı. Arazideki hafif yükseltideki loş bir yerde Yönetmen, Yoldaş Light, kalabalığın uzaktan çekilecek geniş açı görüntüsü için ekipmanını ve kameramanlarını hazırlıyordu. "Öfkeli işçiler ve köylüler" yola yakın bir yerde, kenarda toplanıyordu. "Polis" Kremlin duvarlarının dibinde sıraya giriyor; bazıları ustalıkla, ellerindeki copları sallıyordu. Bazıları da çekimler için tutulan, o anda görevlerinin başında olmayan gerçek polislerdi.

Bu film, Light'ın önerisiydi. Astapov'un gizli gizli, hiç hissettirmeden verdiği destek sayesinde, Komiserlik, uzun tartışmalardan sonra filmi onaylamıştı. Kremlin Sarayı 1917'de, çok büyük bir askeri taktik uygulamaya gerek kalmadan, şehirdeki birkaç siper arasında yaşanan ufak tefek çatışmadan sonra alınmıştı; buna karşın Kremlin Sarayı artık abartılı bir biçimde, Sovyet gücünün dünya çapındaki sembolü olarak algılanıyordu. Bu çelişkinin giderilmesi ve mantıklı bir neden gösterilerek açıklanması gerekiyordu. Komiserlik'te hiç kimse filmin adını beğenmemişti: *Kremlin Bizimdir*. En azından sonuna bir ünlem işareti koymak gerekiyordu.

Light, kuşku duyulan bir tipti. Bolşeviklere yıllar önce, henüz küçük ve ne olacağı belirsiz bir parti söz konusuyken katılmıştı. Bu, onun muhalif eğilimlerinden kaynaklanıyordu. Aynı zamanda aydın bir kişiydi. Yönetmen, genç bir adamdı; gür saçları vardı ve Kazak tipliydi. Sinema kuramıyla ilgili yazdığı bildirileri Komiserlik'te, Astapov dışında kimse okumayı denememişti bile. Light, yazılarında tiyatronun öldüğünü anlatıyordu; tiyatro, burjuva sosyal düzenindeki çürümüşlüğün cisimleşmiş haliydi. Tiyatro oyuncularını işe almamayı ya da tiyatroyla ilgili başka şeylerden yararlanmamayı tercih ediyor, yalnızca basit birkaç senaryoyla yetiniyordu. Yönetmen kamerada gördükleriyle şaşkınlığa uğramalı ve bu şaşkınlığı olduğu gibi proleteryaya yansıtabilmeliydi. Proleterya gerçeğin peşindeydi; bu gerçek de, olayların dış yüzeyinin çok çok ötesinde bir yerlerdeydi. Sinema bakışı, gerçeğe ulaşan bir çukur kazıyordu. Böylece, gerçek ortaya çıkıyordu. Light, Einstein'ın İzafiyet Teorisi'ni sinemada uygulamayı hayal ediyordu. Bu istek Kremlin'de kuşkuyla karşılandı. Einstein Fiziği henüz Kremlin'de diyalektiğe uyarlanmamıştı ve aklı başında kültür komiserlerinden birinin söylediği gibi, İzafiyet Teorisi'nin sinemayla ne alakası olduğunu kimse bilmiyordu. Astapov, bu sabah yanına gidip, kendisini Komiserlik temsilcisi olarak tanıttığında, Light onu soğuk ve mesafeli karşılamıştı.

Astapov, birbirleriyle tartışan figüranların yanından geçerken alkol kokusu duydu; tartışmaları mutlaka parayla ilgiliydi. Her yeri ele geçiren bu düzensizlik ne büyük talihsizlikti. Tüm bunlar, Devrim'den sonra üç yıl geçmiş olmasına rağmen, kitlelerin çözüme ulaşmakta hâlâ başarısız olduğunu gösteriyordu. Dünkü dilenci, sanki onun tezini kanıtlamak için Arbat'tan kalkıp gelmiş, boğuk bir sesle, "namuslu" bir iş istiyordu. Protestocu rolü yapacak diğer figüranların yanına gönderildi. Chipolovsky de oradaydı; bu kez tiyatral pozlar takınmamıştı. Doğru şapka bulunmuştu –en sonunda bizzat Stalin'den istenerek– ancak Astapov'un talimatlarına uyarak, şapkayı film çekimi başlayana kadar cebinde saklayacaktı. Astapov, dış mekândaki setin kenarında, kendisi için yüksekçe bir yer buldu.

Kameralar, tepede, Çar'ın bir zamanlar son derece şaşaalı olan bahçelerini ve daha ileride Moskova Nehri'nin diğer yanındaki çamurlu Bolotnaya Meydanı'nı görecek şekilde sabitlenene kadar bir saat geçti. Astapov, perspektifi görür görmez, kameraların aksiyondan bu kadar uzak bir mesafeye yerleştirilmesinin, Yoldaş Light için sorun yaratacağını fark etti. Çekim başlamadan biraz önce Yoldaş Light da bunu fark ederek, kameralardan birinin aşağıya gönderilmesini emretti. Elindeki megafonu kullanacağına, ekibe bağırıp çağırıyordu. Etrafta boş boş dolaşmaya başlayan figüranlara doğru hiddetle el sallıyordu.

Light, sahanın tam ortasına geçti. İki tarafa dizilen figüranlara bir kez daha öfkeyle baktı ve kenara çekilmelerini sağladı. Birkaç metre ötesindeki Astapov'u görmemezlikten gelmeye devam ediyordu.

"Gidelim!" diye bağırdı en sonunda.

İki taraftaki oyuncular talimat gereği, birbirlerine ölçülü adımlarla yaklaştılar. Sesleri kaydedilemiyordu. Adamlar üzerlerine esen sert rüzgârı yuhalarken, sessiz ve sevecen görünüyorlardı. Pankartlar asılmıştı; dalgalandıkları için üzerlerinde ne yazdığı anlaşılmıyordu. Light ne kadar film kullanıldığını sayarken, Astapov onu duyuyordu. Öfkeli işçilerin ve köylülerin uğursuz geçit töreni birden sekteye uğradı. Astapov ve Light bunun nedenini aynı anda gördüler. Bir kısım yoldaş birbirleriyle çarpışmıştı; gülüşerek küfrediyor ve birbirlerini itiyorlardı.

"Budalalar! Çekimi durdurun!" Light yerinden fırlayarak, tepenin üstündeki kameralara seslendi: "*Stop*!"

Yönetmen, hâlâ sırıtarak birbirlerini dürtükleyen figüranlardan bazılarına dövecekmiş gibi baktı.

"Ne yaptığınızı sanıyorsunuz? Bu, lanet olası bir devrim! Sizler öfkelisiniz. Yüzyıllar boyunca Romanovlar üzerinize çullanmış. Sizler onların kölelerisiniz. Hem vatanınızda hem de savaşta size ihanet edilmiş. Lanet olası bir ekmeği bile satın alamıyorsunuz!" Astapov, Yönetmen'in kabalığı karşısında irkildi; geçenlerde, Bolşevikler karneye bağlanmış bir somun ekmeğin fiyatını beş yüz rubleye çıkarmak zorunda kal-

mışlardı. Light konuşmaya devam etti: "Çarların atalardan kalma meskenini, Moskova'daki Kremlin'i ele geçireceksiniz! Polisi bile alt edeceksiniz! Polisler efendilerinizin parayla tuttuğu adamlar ve sizleri köpekler gibi yere sermek istiyorlar! Öfkeliymişsiniz gibi yapın, hatta *öfkelenin!*"

Polisleri oynayan oyunculardan çoğu kulak misafiri olarak, bu azarlama karşısında gülmeye başladı. Birisi, "Onlara Ilich'i anlat!" diye seslendi.

Light döndü. "Sen" dedi, parmağıyla birini göstererek. "Kovuldun! Evine git, bir meyhaneye git, sadece git! Sen de."

Hedef gösterilen polislerden biri hiç kımıldamadan, olduğu yerde dikilmeye devam etti. Artık gülmüyordu. "Bin rublemi isterim" dedi. "Günde bin ruble verecektiniz. Bütün bu çektiklerimizin karşılığında bin ruble ödemeye söz vermiştiniz."

"Bin ruble öyle mi?" Light'ın gözleri yerinden fırlamıştı. "Bütün bu çektiklerinden sonra dayak yemediğine şükret!"

Adam bir dakika daha dikilerek, isteklerde bulundu ve tehditler savurdu. Figüran polisler de içiyorlardı. Adamın yüzü kızarmış; gözleri çocukların oynadığı bilyeler kadar küçülmüş ve bakışları sertleşmiş gibiydi. Adam, gerçekten bir polis memuruydu ve hiçbir zaman siviller tarafından aşağılanmamıştı. Bugün parlak metal düğmeli, kalın mavi bir paltodan oluşan üniformasını giyerek, sahip olduğu hak ve yetkiyi temsil etmişti. Ancak kameralar, hiç beklemediği başka bir otorite kurmuştu. Bu dilsiz ve her şeyi gören kameralar, merceklerinin ötesindeki seyirci kalabalığının önünde, onun rütbesiyle alay etmişlerdi. Sonunda Alexander Bahçeleri'ni terk eden polis hâlâ küfrediyor ve belirsiz, hayvani bir içgüdüyle, her şeyin altüst edildiğini sezinliyordu.

Yoldaş Light, adamlara, birbirlerine doğru yürümelerini bir kez daha emretti; öfkeli görünmelerini, aksi halde hiç para ödenmeden geri yollanacaklarını söyledi ve "'Bütün iktidar Sovyetlere'" dedi. "Kremlin duvarlarına yaklaştığınızda böyle bağıracaksınız. Sizden tek duymak istediğim bu." Üniformalı figüranlara, işaret verdiğinde arkalarını dönmelerini, şapka ve tüfeklerini düşürmelerini söyledi.

Light çekimden yine memnun kalmamıştı. Bu kez figüranları suçlamadı; ama, iki ayrı insan kalabalığının birbirine yaklaştıkları anı daha iyi görüntüleyebileceği bir yer bulması gerektiğini düşündü. Figüranlara yerlerine geçmelerini söyledi. Hava iyice soğumuştu; hafifçe çiseleyen yağmur, figüranların astarsız paltolarını ve şapkalarını ıslatmaya başlamıştı. Üzerlerindeki giysilerin çoğu Cihan Harbi zamanından bile eskiydi.

"Tüm bunlar, bir avuç boktan bin ruble için" diye söylendi adamlardan biri. "Adi herifler. Bizi akşama kadar bir aşağı bir yukarı yürütecekler, göreceksiniz."

Adamın çevresinden, onaylayan homurdanmalar yükseldi. Sesler, sert görünüşlü gençlerden oluşan bir gruptan geliyordu. Günlerdir tıraş olmadıkları yüzlerinden okunan bu gençlerin ceketleri, sanki kavga etmişler ya da üstünde yatmışlar gibi yırtık ve buruşuktu. Gençlerden biri, "Paramızı bile vermez bunlar. Bolşeviklere güvenilmez" diye yanıt verdi.

Homurdanmalar arttı. Başka bir tanesi de, "Bin rublemizi aldığımızda değeri yüz rubleye düşer" diye ekledi.

O sırada, kollarını göğsünde bağlamış Astapov'u gördüler. Söylenenleri duyacak mesafedeydi. Sustular ve gözlerini dikip ona baktılar. Küstahlıkları yüzlerinden okunuyordu. Astapov her birini uzun uzun süzdükten sonra geri döndü; Yönetmen ve asistanlarının yanına doğru yürümeye başladı. Arkasından tuhaf, alaycı bir ses geldi; sonra da havlamaya benzer bir kahkaha duyuldu.

İlk adamın tahmini doğru çıkmış gibiydi; Yönetmen, gerekirse bütün gün boyunca onları orada tutmaya kararlıydı. Astapov, figüranların arasında hiç göze batmayan Chipolovsky'nin arkasında durdu. Figüranların çoğu, kendilerinden istendiği gibi somurtkan davranmayı sürdürüyordu; ama yine de, Astapov kalabalığın içindeki şamatacı tipleri ayırt edebiliyordu. Enternasyonel'i söylemeye başladılar. Seslerinde alaycı bir ton vardı. Sahnenin çekiminin dördüncü ya da beşinci denemesinden sonra, Astapov, Light'a figüranların sakladıkları içki şişelerini toplamayı önermeyi düşündü. Ama Light'ın Komiserlik'in önerilerini dinlemeye hiç niyeti yoktu. Zaten,

adamlar bu kadar sarhoş olduktan sonra ellerindeki şişeleri almak mümkün olamayabilirdi.

Yakınlardaki bir çamur birikintisinden gelen bir ses duyuldu. Galiba bir taştı; ama film ekibindekiler bunu ne duydular ne de gördüler. O anda Light, baş kameramanla bir şeyler tartışıyor, eliyle Kremlin'in kapısını gösteriyordu. Kameranın yeniden kaydırılmasını istiyordu. Figüran polisler ve diğerleri onun niyetini anladılar ve sabırsızlıkla uğuldamaya başladılar.

Light'ın ekibi kamerayı büyük bir uğraşla yeni konumuna getirdi; Yönetmen ise sahanın ortasındaki yerine döndü. Konuşmaya başlamadan önce, öfkeli işçilerin ve köylülerin oluşturduğu kalabalığın arkasından öne doğru boş bir şişe ateşlenerek fırlatıldı. İç savaştan ötürü pek çok tehlikeli çatışmaya alışık olan Light, ateşlenen şeyi önemsemeyerek, emirlerini boğuk bir sesle tekrarladı ve çekimi başlattı. Bu kez, iki taraftan birbirine doğru yürüyen kalabalık iyice zapt edilmez hale gelmişti. "Bütün iktidar Sovyetlere!" sloganının yerini, Ilich'in adının geçtiği açık saçık nağmeler almıştı. Üniformasız bir figüranla, oyuncu bir polis arasında yumruk yumruğa bir kavga başladı. Polis adamı coplamaya başlamıştı.

Astapov, adamların arkasında yükselen Kremlin duvarlarına uzun uzun baktı. Asma köprünün çıkışındaki kapıda tetikte bekleyen, silahlı muhafizlar vardı; ama sayıları çok değildi. Yüzlerindeki temkinli ifadeyi yüz metre uzaktan seçebiliyordu. Film çekiminin yapıldığı tepenin çevresinden dolaşarak, hızlı adımlarla muhafizlara doğru yürümeye başladı. Ellerini ceplerinden çıkarmıştı. Muhafizlar silahlarını doğrulttular. Asma köprünün ortasına geldiğinde, muhafizlardan biriyle karşılaştı. Muhafiz, kimliğini göstermesini istedi. Resmi kâğıtlara bakan muhafiz, Astapov'un üst düzey bir memur olduğunu görüp, rahatlamış bir ifadeyle başını salladı. "Neler oluyor yoldaş? Ne yapıyorlar? Taşlar fırlatılıyor. Karşıdevrimci sloganlar atılıyor."

Astapov, "Çeka'ya haber verin" diye emir vererek, muhafizı askeri karakola yolladı. Lubyanka'daki güvenilir bir memurun adını ve telefon numarasını verdi. "Askerlere ihtiyacımız var" diye de ekledi.

"Kremlin muhafızlarını çağırmalıyız" dedi asker.

"Öyle yapın." Astapov arkasını döndü ve köprünün diğer tarafındaki kargaşaya baktı. "Yedekte silahlarınız var mı? Tüfekleriniz var mı? Bir an önce onlara vermeliyiz."

Asker şaşırdı. "Kimlere vereceğiz?"

Astapov, başıyla Alexander Bahçeleri'ni gösterdi. "Onlara. Polislere. Tabancaları var ama dolu değil."

"Ama onlar gerçek polis değil, değil mi?"

"Onları Aydınlanma Komiserliği adına görevlendireceğim. Haydi, çabuk olun! Kalabalık, bir dakika içinde kapıya dayanır."

Silahlar aceleyle el arabalarına yüklendi. Bu sırada, figüranlardan oluşan iki ayrı grup, zorlukla birbirlerinden uzaklaştırıldı. Polislerden biri sahanın dışına sürüklendi. Parçalanmış kafasından kan boşalıyordu. Artık, öfkeli işçi ve köylü topluluğu daha da kalabalıklaşmaya başlamıştı. Arbat dışından, yırtık pırtık giysili gençler, çingeneler ve haydutlar akın akın içeriye doluşuyordu. Adamların yanında kadınlar da vardı; bazıları kollarında bebekler taşıyordu. Küçük çocuklar kalabalığın arasında ok gibi bir oraya bir oraya koşturuyorlar, yakalamaca oynuyorlardı. İnsanların ellerinde değnekler ve sopalar belirmeye başladı. Figüranlar, aklına estiği gibi konuşmalar yapan, çılgınca hareketlerle kışkırtıcı sözler söyleyen kişilerin çevresinde dalgalanmaya başladılar. Konuşmacılardan biri Ilich'inkine benzeyen kahverengi bir keçi sakal takmıştı.

Astapov kameraların bulunduğu tarafa doğru, tabana kuvvet koşmaya başladı. Yönetmen'e seslendi. "Light, kalabalığı dağıtmamız lazım!"

Yönetmen öfkeyle baktı. "Dağıtmak mı? Hayır, bu muhteşem. Bütün gün canlanmalarını bekledim. İşte şimdi çekecek bir şeyler var."

"Ama burası Kremlin."

"Öyle mi? Ben de genelev sanmıştım."

"Baksana, nasıl öfkeliler, ellerinde sopalar var" dedi Astapov. "Kremlin duvarlarının önünde şiddet olaylarına göz yumamayız. Kapılara dayanabilirler. Dinle, oyuncu polisleri si-

lahlandırdım; kalabalığı geri çekmezsen ateş açacaklar. Silahları gerçekten dolu."

"Bu daha da iyi."

"Ama bu film seti değil!"

"Bugün öyle!" Light'ın gözleri parlıyordu; ağzının içi tükürük doluydu ve dudakları titriyordu. "Politbüro'dan izin aldım. Senin efemine Komiserlik'ten de izin aldım. Geri çekil! Yoksa bu kalabalıkta senin de kafanı kıracaklar."

Ama geri adım atan Light oldu; hızla koşarak sahanın ortasındaki yerini aldı.

"Haydi, son kez, şimdi doğrusunu yapalım!" diye haykırdı. "Hiçbiriniz işe yaramıyorsunuz. Bütün Ruslar, işe yaramaz adamlar; tembel, aptal, boş şeylere inanan korkaklar! Yaşlı karılar! Keşke bir grup Yahudi'yle çalışsaydım. Şimdi dinleyin, söylediğimde yürümeye başlayacaksınız. Unutmayın, Kremlin'i ele geçiriyorsunuz! Bu bir devrim!"

Astapov arkasından baktı; işçilere ve köylülere seslenmek ve onları uyarmak istiyordu. Birkaç adım atmıştı ki, birdenbire kabaran bir istek, tanıdık gelen bir ürperti ve midesindeki çalkalanma onu hareketsiz bıraktı. O anda açgözlü kameraların önünde, tarih yeniden oluşuyordu. Böyle olması gerekiyordu. Olaylar yeniden canlandırılmalıydı; tarih ve gölgede kalan olaylar geçmişin karanlık koridorlarından geçerek kendini göstermeliydi. Her şey dönüştürülebilir, gözden geçirilebilir, abartılabilir ve gerekirse inkâr edilebilirdi. O anda Arbat'taki dilenciyi gördü; onu ilk kez tanıdığı bambaşka bir yeri ve bambaşka bir zamanı anımsadı. Yonttuğu tahtanın çentikleri ortaya çıkardığı şekilden daha fazla anlam taşıyan Astapovo'lu adamdı bu.

Yoldaş Light, "Oyun!" diye bağırdı.

Figüranların oluşturduğu iki ayrı grup birbirine doğru yürümeye başlamadan önce silahlar ateşlenmeye başladı; önce bir kez ateş edildi, birkaç dakika sonra bu, kurşun yağmuruna dönüştü. Adamlar ve kadınlar yere düştüler; ama yanlarındakiler düşenlerin rol yaptığını sanarak Kremlin'e doğru sürüklendiler. Yönetmen, sevinçle bağırarak kameralardan birinin polislerin silahlarına yönelmesi direktifini verdi. İki ayrı

kalabalığın birleşme anında, öfkeli işçi rolü yapan adamlardan biri üniformalı birininin sırtına tahtayla sertçe vurunca, üniformalı adam darbeyle yere düştü. Yerde yatan adam cebinden silahını çıkarttı ve saldırganı karnından vurdu. Figüran sendelemeye başladı. Karnındaki acı onu şaşkınlığa uğratmıştı. Yarasının üstüne elini götürdü ve "Öldürüldüm!" diye bağırdı. Yanında duran bir başka adam, rol yaptığını sanarak bir kahkaha patlattı ve hemen ardından, kendisi de vurularak öldürüldü.

Light keyiflenmişti, kollarını sallayarak iki grubun birbirine daha da yaklaşması için işaret veriyordu. Bir dakika geçmeden, devrimci figüranlar kaçmaya başladılar. Bu, senaryoda bulunmayan bir şeydi; ama çekimler mükemmeldi.

Astapov, tepeyi tırmandığında, Çeka askerleri oraya varmak üzereydi. Komutanları emirleri bekleyen bir ifadeyle Astapov'a baktı; fakat Astapov, çok kısa bir süre sonra "öfkeli işçilerin ve köylüler"in dağılacağını ve o zamana kadar beklemelerini söyledi; sonra polislerin ellerindeki silahları zorla almaları gerekecekti. Çekist, karışıklığı görünce bembeyaz oldu; elindeki askerlerle bunu bastırmasının mümkün olmadığını anlamıştı. Astapov, kendinden emin bir ifade takınmaya çalışarak, her şeyin birkaç dakika içinde biteceğini söyledi. O sırada, arbede başladığından beri ilk kez, Chipolovsky'yi gördü; Chipolovsky işçileri polise bir kez daha saldırmak üzere toparlamaya çalışıyordu. Stalin'in şapkasını başına kaba bir şekilde, yandan geçirmişti. Aslında Stalin şapkasını hiç böyle takmazdı, ayrıca isyancıları çatışmaya sürüklediği de görülmemişti. "Dünyanın işçileri..." diye başladığı slogan yeniden başlayan kurşun yağmuruyla yarım kaldı. Kolları ve bacakları yayılarak geriye düştü. Bu, gösterinin son sahnesiydi. Kalabalık paniğe kapıldı. Kadınsı çığlıklar ortalığı sardı ve figüranlar çılgınlar gibi koşmaya başladı. Daha sonradan silahlandırılan polis figüranlar, tepenin arkasına doğru onları kovalıyordu.

Tabii ki, patlayan silahların ve çatışmanın Moskova'nın merkezini saatlerce esir aldığından gazeteler hiç söz etmedi.

Yoldaş Light'ın filmi asla tamamlanamadı ve Kremlin'deki özel gösterim odalarının dışında hiçbir yerde görülemeyecek olan çekimlerin çoğuna Çeka el koydu. Çekimler, Kremlin'de defalarca izlenerek ayaklanmanın sorumlularının bulunmasında ve Kremlin'deki güvenlik güçlerinin kusurlarının saptanmasında delil olarak kullanıldı. Çekimler ayrıca, Parti'nin, karşıdevrimcilere ve Komiserlik'te filme onay veren üst düzey memurların bazılarına karşı sert önlemler almasında kullanıldı. Filmin ilk karelerinin bir kısmı, Sovyet tarihiyle ilgili belgesellerde kullanılmak ve halka gösterilmek üzere ayrıldı. Yoldaş Light bir daha hiç film yapamadı.

Kimse, şehre hızla çöken akşamın karanlığında kaybolan Yoldaş Astapov'un olaylarla bağlantısını ortaya çıkaramadı. Stalin, olanlar hakkında Astapov'la asla konuşmadı ve Durnovski Yolu'nda gazete okuyan kişinin kendisi olduğunu hiçbir zaman doğrulamadı.

Yine de Astapov, Stalin'in, kendisinin Alexander Bahçeleri'ndeki varlığının tanıklığını bir şekilde yok ettiğini anlamıştı. Bundan sonra, ikisinin kaderi birbirine daha sıkı bağlıydı. Bu akıllıcaydı. Kont'un ölümünden sonra hem talihin yardımıyla hem de kurnaz oyunlar oynayarak yaptıkları her şey, karşılıklı bağlılıklarına katkıda bulunuyordu.

1924
On İki

Kısacık bir anda, her şey yüzümüze tokat gibi çarpar: semaverin bulunduğu köşeden yayılan parlaklık, ütülenmiş keten çarşafların hissedilen ağırlığı, gölgelerin hissedilen yoğunluğu, Nadezhda, iyi, sadık Bobkin'in bizimle birlikte olduğu zamanlar, Profesör Koyevnikov, On Üçüncü Parti'nin Tutanakları, Hegel'in *Tinin Görüngübilimi*,* Stalin'in entrikaları, Troçki'nin olduğu yer, uluslararası durum, toplam hububat miktarı, Paris'te gösterilen bir komedi, Inessa, çok tuhaf bir acı, sert değil, sönük, kupkuru bir kış günü karlı orman, ölü, mantar çorbasının kokusu, Polonyalı'ya bir mektup, Kont'un öldüğü zamanın hatırlanması, *Bütün Eserleri*, editörü, Smolny, Smolny, Smolny, küçük kara yavru kedi, Merkez Komitesi'nin olanlar hakkında uyarılması, tamamlanmamış bir sürü iş, her şeye rağmen aşırı duygusallıktan kaçınmak, büyükanne Varvara, "Sıkıldım, üzgünüm ve yardım edecek kimse yok", şu Turgenev, ısrarla savunduğu görüş, güvenilmez Kamenev ve Bukharin, Inessa öldü, başkaldırı olasılığı, Meshcheryakov ziyarete geldi ve kimse ona yiyecek bir şey vermedi(!), Stalin entrika çeviriyor, onu kapı aralığında gördüm, Almanya nasıl oldu da şeyi vurdu, Petersburg'daki Başrahibe, Protestanlık, tez, antitez, sentez. Kulağımızdaki uğultular okyanus gibi, tahminen hepsi bu kadar ve sonra kesiliyor, geriye bir tutukluk kalıyor. Ama bu *o* değil, henüz de-

* George W. F. Hegel, İdea Yayınları, çev: Aziz Yardımlı. (ç.n.)

ğil. Koyevnikov nabzını tuttu. Her şey tıpkı eskisi gibi, olması gerektiği gibi görünüyor: *Düşünüyorum*, öyleyse *varım*. Çalışmaya başla.

Haftalardır kar yağıyordu. Tekerlekli bütün araçlar kara saplanmıştı. Ukrayna Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin başkenti Kharkov'un sessiz sokaklarında, yalnız başına yoluna devam eden tek araç, atla çekilen bir kızaktı. Orada burada çöpler yanıyordu. Ateşlerin başında kimse yoktu. Duman havada asılı kalmıştı. Daha fazla yükselmek istemiyor gibiydi. Yoldan geçen birkaç kişi karın üstünde kayarak ilerleyen araca, uğursuz, kötü bir şey taşıdığını önceden biliyormuş gibi, korkuyla baktı. Herkes bağrını sıkı sıkı kapatmıştı. Kızakta battaniyelere sarılmış ve iplerle bağlanmış bir beden vardı; battaniyenin arasında görülen yanık bir sigaranın ucu, ocak ortasında bir haziran böceği gibi parlıyordu.

Kızak, geçen yüzyılın başında yapılmış, Avrupa tarzında kocaman bir evin önünde durdu. Evin arduvaz kaplı dik bir çatısı ve yüksek pencereleri vardı. Kızaktaki kişi battaniyelerden sıyrılarak indi. Sigarası hâlâ yanıyordu. Adam, sürücüye bir şeyler söyledi ve kapının önündeki karla kaplı kaldırımı zorlukla geçti. Kapıya, tereddütsüz bir şekilde sertçe vurdu. Bu, sonradan edinilmiş bir beceriydi. Yamalı, uzun beyaz bir önlüğü olan bir uşak kapıda belirdi. Ziyaretçi kısaca bir şeyler söyledi ve bazı kağıtlar gösterdi. Uşak, ziyaretçiyi hemen içeri aldı. O da ziyaretçinin bakışlarından kaçınıyordu; koridorun gölgelerinde sıvışarak kayboldu.

Ön taraftaki oda ısıtılmamıştı; ziyaretçinin çizmelerinin üstündeki karlar hâlâ erimemişti. Şiddetli geçen kış boyunca, şömine bir kez bile kullanılmamış gibiydi; o mahalleye elektrik gelmiş olmasına rağmen, lambalar da yakılmamıştı. Oraya buraya dağınık şekilde yerleştirilen mobilyalar eskimiş ve bakımsız kalmıştı. Bir kenarda, üzerine geçirilmiş kılıfın iplikleri yerde sürünen tek bir sandalye vardı. Döşemeler delik deşik olmuştu ve üzerlerinde halı yoktu. O kış bir sürü evsiz barksız kişinin sokaklarda olduğunu düşünen Yoldaş Asta-

pov, İl Komitesi'nin bu evi niçin hâlâ kamulaştırmadığını merak etti.

Gölgelerin arasından biri çıkageldi. Adam, etraftaki eşyalarla müthiş bir zıtlık oluşturacak şekilde bakımlı biriydi; hatta şık bile sayılabilidi. Küçük bir bıyığı ve zarif, altın çerçeveli, yuvarlak bir gözlüğü vardı. Saçı arkaya doğru taralıydı. Gülümsemesi, tedirginliğini saklamaya yetecek kadar sıcak değildi.

"Yoldaş" dedi. Astapov'u hiç hatırlamamıştı.

"Yoldaş Profesör" diye yanıt verdi ziyaretçi, başıyla da onu selamlayarak.

İki adam bir an için duraksadılar. Her ikisi de diğerinin konuşmaya başlamasını bekliyordu. Bir Parti görevlisi olarak Astapov, üstünlüğü elden bırakmadı. "Lütfen böyle buyrun" dedi Profesör sonunda.

Evdeki diğer odalar, ön taraftaki salona göre daha az soğuktu. Astapov'un burnuna bilindik bir kimyasal kokusu geldi; bu kokuyu, son kez hissetmesinin üzerinden geçen olağanüstü olaylarla dolu zaman dilimine rağmen, hatırlaması kolay oldu. İki adam farklı bir kapıdan geçerek karanlık bir odaya girdi, oradan da iyice aydınlık başka bir odaya geçti. Burası ilk bakışta modern bir tıp laboratuvarına benziyordu; laboratuvar masaları ve gaz musluklarının yanı sıra, ilk bakışta ne işe yaradıkları kolay kestirilemeyen bazı küçük aletlerle donatılmıştı. Beyaz boyalı duvarın önüne bir dizi musluk ve küçük lavabo sıralanmıştı; tezgâhların üzerinde kocaman, çeşit çeşit ağzı tıpalı şişeler; şişelerin içinde de yoğun, parlak, zümrüt yeşili sıvılar vardı. Önceden mutfak olduğu düşünülebilecek odadaki her şey son derece temiz ve düzenliydi.

Profesör Vorobev kollarını kaldırdı. "Yirmi yıllık tıbbi araştırma! Yoldaş, burası dünyada eşi benzeri bulunmayan bir laboratuvardır; ne Almanya'da ne de Fransa'da böylesini bulabilirsiniz. Gördüğünüz cihazların eşi benzeri yoktur ve çoğu, burada, Kharkov'da icat edilmiştir. Size gösterebileceğim gibi, günümüzün burjuva biliminin çok çok ilerisindeki bazı işlemlerin geliştirilmesine öncülük ettim. Aslında, bu laboratuvarın böyle bir başarıya ulaşmasına yalnızca köylüler ve işçiler yardımcı oldular. İşlemlerim tamamen *Sovyetlere* özgüdür.

"Eminim" dedi Astapov yapmacık bir tebessümle. "Sanırım, bunların bir kısmı Bulgaristan'da geliştirilmişti, öyle değil mi?"

Vorobev'in suratı ekşidi.

"İl Komitesi tarafından geniş çaplı bir soruşturma gerçekleştirildi" diye açıkladı. Bolşevik İl Komitesi, fiilen iktidar organıydı. "Samimiyetim ve bağlılığım Yoldaş Muller, Gumenchenko ve Shulevits tarafından resmen tasdik edildi. Bildiğiniz gibi yoldaş, çok zor bir zaman geçirdik; kent iki taraftan topa tutuluyordu. Bir gün, Beyaz Ordu'nun altmış beş yaşın altındaki bütün erkekleri askere alacağını; ertesi gün, Kızıl Ordu'nun üniversite mezunlarını öldüreceğini duyuyorduk. Proleteryaya bağlılığı olan bizim gibiler bile nereye gideceğini bilemiyordu. Bütün şehir kaçıyordu. Sofya gitmek için en mantıklı yerdi. Orada mesleğimle ilgili tanıdıklarım vardı; bana, araştırmamı orada sürdürmemi önerdiler... Ancak, Kharkov'a dönme ve Devrim'e hizmet etme tutkumu daima içimde sakladım. Ve sizin de hemen anlayabileceğiniz gibi, bunu gerçekleştirdim!"

Astapov, laboratuvarı, özellikle de ona yabancı gelen makineleri inceledi. Yabancı ülkelerde üretilmiş aletleri fark etti. Küçük bir imbikle öylesine ilgilendi. Laboratuvar, bir zamanlar misafir odası ve kiler olarak kullanılan bir sürü odaya açılıyordu. Odalar, kavanozlardaki sıvının rengine benzeyen, aynı renk tayfından çıkmış açık yeşil bir ışıkla aydınlanıyordu. Duvarlara, anlaşılması güç anatomi şemaları asılmıştı. Sonuncu odaya girdi. Burası diğerlerinden de soğuktu. Kapının eşiğinde kalakaldı. Muayene masasının üstünde çıplak bir adam uzanıyordu ve adamın karnında uzun, kahverengi bir kesik vardı.

"Özür dilerim" dedi Astapov'un arkasından gelen Vorobev. "Organları söküyordum da. Bu uygulamaların hepsi İl Komitesi'nin bilgisi dahilinde. Geçtiğimiz iki yıl içerisinde, çalışmalarımın kapsamına, organların tek tek, sistematik bir şekilde korunması da girdi. Organlar farklı işlemlere farklı tepkiler veriyor. Özellikle yumuşak dokuların korunması daha zor."

Astapov, onayladığını belirten bir şekilde, kibarca başını salladı ve muayene masasındaki vücuda yaklaştı. Çok iri bir

adamdı. Cesetin çeşitli yerlerinde dikişler ve kesikler vardı. Göz çukurlarından biri yarılmıştı. Ölümle birlikte, yüzü yumuşamış ve tüm anlamını yitirmişti. Yüzünde artık, yalnızca Doğululara özgü, genel bir ifade kalmıştı.

"Bu, morgtan mı?"

"Evet, tabii ki. İl Komitesi izin verdi." Profesör ısrarını sürdürüyordu. "Belgelerim burada..."

"Ben İl Komitesi'nden gelmiyorum." Astapov döndü ve uzun, boyasız, tahta bir masanın üstünde duran kavanozların önünde yere çömeldi. Karanlığa dikkatle baktığında, suyun üstünde duran, bacakları öne doğru açılmış, gözleri kapalı, küçük bir av köpeğiyle karşılaştı. Astapov birden geri çekildi. Aslında bu görüntü onu tiksindirmiş ya da sinirlendirmiş değildi. Yaptığı hareket daha çok, bir şeylerden korkabileceği ya da tiksinebileceği zamanlardan kalma bir hatıra gibiydi. Doğruldu ve Profesör'ün yanında dikilmeye başladı. "Ben Moskova'dan geliyorum" dedi.

"Moskova" diye tekrarladı Vorobev. "Şeref duydum. Bütün Kharkov burada olmanızdan şeref duyuyor."

"Pek çok yabancı dergiye abonesiniz" dedi Astapov. "Örneğin, *Annals of Necrology* ve *Monatsschrift für Anatomie und Histologie*."

Vorobev heyecanla yanıt verdi. "Tamamı mesleki yayınlardır. Bunlar, Moskova Bilim Akademisi tarafından da alınıyor."

"Ayrıca, yabancılarla iletişim halindesiniz."

"Yalnızca meslektaşlarımla. Bazıları burjuva; ama Ilich bile Avrupa biliminden öğreneceğimiz çok şey olduğunu söylüyor."

Astapov başını salladı –bu doğru yanıttı– ve parmaklarıyla dokunarak masaların arasından geçti. Seramik kapların içinde yüzen, çiğ etler vardı. Isınmış, katılaşmış, nemli kimyasalların kokusu her tarafı sarmıştı. Astapov kokuya hemen alıştı.

"İşlemi gerçekleştirmek için bu aletlerin ne kadarına ihtiyacınız var?"

Vorobev kızardı. "Bunları İl Komitesi'nin izniyle yapıyorum. Yoldaş Muller, siyasi güvenilirliğime ve bilimsel kimliğime

kefil olmuş durumda. Burası, sizin alıp yandaki binaya götürebileceğiniz küçük bir *kulübe* değil. Burası, içinde son derece hassas ve yeniden temin edilmesi mümkün olmayan, tamamen kendi paramla yurtdışından getirttiğim cihazlarla dolu, tam teşekküllü bir laboratuvardır. Çok önemli bilimsel çalışmalar gerçekleştiriyorum ve Parti bunun devam etmesini istiyorsa..."

Sesi giderek kısıldı.

"Söylediğim gibi" dedi Astapov. "İl Komitesi'nden değilim. Size basit bir soru soruyorum. Yanınıza neleri almanız gerekiyor?"

"Yanıma alıp nereye götüreceğim?"

Astapov hemen yanıt vermedi. Döndü ve odanın içindeki eşyalara bakarak dolaşmaya başladı. Çok iyi düzenlenmiş bir laboratuvardı. Koyu renk lambrileri ve pirinç aydınlatma donanımları vardı.

"Şu yaratıktan başka örneğiniz var mı?"

"Evet, tabii ki" dedi Vorobev. "Ama Yoldaş, lütfen ne iş yaptığınızı açıklar mısınız? İl Komitesi'nden olmadığınıza göre..."

Astapov, meşe kaplamalı dolapların bulunduğu bir duvara yanaştı. Dolapların bir sürü, ince uzun çekmecesi vardı. O anda anladı ki, aradığı şey buydu. Çekmecelerin üstüne gayet düzgün bir şekilde etiketler yapıştırılmıştı; etiketlerdeki numaraların bittiği yerde göz alıcı süsler vardı. Her çekmecenin üstünde bir tarih yazılıydı. Sayılar büyükten küçüğe doğru sıralanmıştı: 1923, 1922, 1921... Astapov 1910 yılına geldiğinde durdu. Eğildi ve çekmeceyi açtı. Çekmecenin içindeki mor kadife kumaş, hafifçe dışarıya taştı.

Çekmecenin içinde bir bebek yatıyordu. Küçük bir erkek çocuk. Üzerinde hiçbir giysi yoktu. Teni pembe, penisi mordu ve dudakları sanki öpücük veriyormuş gibi birbirinden ayrılmıştı. Gözleri kapalıydı ve büyük yuvarlak kafası ince bir tabaka halindeki siyah yağlı saçlarla kaplıydı. Astapov bebeğin sarı renkli bir lanugayla* kaplı olan göğsüne dokundu. Bebeğin cildi aşırı yumuşaktı ve tiksinti uyandırıyordu.

* Hamileliğin 20 26. haftalarında fetusun büyük bir kısmını kaplayan, yumuşak ve tüylü tabaka. (ç.n.)

"19 Kasım 1910, Yeni Takvim" dedi Vorobev. "Eski çalışmalarım arasında en başarılı olanlardan biridir bu. O zamandan bu yana, kullandığım yöntemde elbette çok büyük aşamalar kaydettim. Yoldaş Muller'e de anlattığım gibi, alkali içeriği ve ölüm anına yakınlık çok büyük bir önem taşıyor..."

Astapov, Vorobev'in sözünü kesti. "Bir Parti treni emrimizde bizi bekliyor. Bizi Moskova'ya götürecek. Yarın sabah saatlerinde orada olacağız. İşlemi gerçekleştirmek için neye ihtiyacımız varsa toparlayın. Gereken tüm aletleri ve sıvı maddeleri yanınıza alın..." Astapov biraz duraksadıktan sonra konuşmasını sürdürdü. "Bebeği de yanınıza alın. Diğer memurlar onu incelemek isteyebilir. Tabii, kişisel eşyalarınızı da alın. Bir an önce yola çıkmalıyız."

"Ama bu imkânsız. Siz bunu hangi yetkiye dayanarak..."

"Merkez Komite'nin yetkisine dayanarak istiyorum" dedi Astapov biraz abartarak. Aslında bu yetki Merkez Komite'nin tek bir üyesi tarafından kendisine tanınmıştı.

Vorobev sessizleşti. Rengi bembeyaz olmuştu. Ziyaretçiye dik dik baktı. Yeniden düşünüp taşındı.

"Yoksa Ilich?" diye mırıldandı.

Astapov başını salladı ve arkasını döndü. Vorobev belki de, Moskovalı yoldaşın gözyaşlarını gizlemek için böyle yaptığını düşünmüştü. Aslında Astapov, Ilich'in beklenen ölümüyle ilgili duygularını saklamak ve soruya yanıt vermemek için arkasını dönmüştü. Yüzünde beliren ve acımasızca bastırmaya çalıştığı hafif gülümseme, karmaşık ve tuhaf duygular yaşadığının, hatta sevinçli bir hezeyan içinde olduğunun kanıtıydı. Bebek. Astapov bir müzik duydu; vatansever, savaşkan, içten. Bebek, çok büyük olasılıklarla kuşatılmıştı. Bu olasılıklar, yalnızca birkaç dakika yaşadığı ve piç bir Rus köylüsü olarak onu bekleyen gelecekte karşısına çıkabilecek olasılıkların çok çok ötesindeydi. Müzik, Astapov'un kulaklarında çınlamaya devam ediyordu.

On Üç

Çehre. Sonsuz ışık ve bolluk ülkesinde yaşayanlara özgü bir gülümseme, Asyalılara ait gözler, kalın kaşlar, saçsız bir kafa, gergin, çilekeş bir cilt, kum rengi keçi sakal, küçümseyen bir edayla arkaya eğilmiş baş. O gözler ve arkasındaki sarsılmaz irade. Işıklandırma çok başarısızdı. Bunun, kalın kafalı birilerinin marifeti olduğu belliydi. Yine de Ilich'in başının yansıması, bir tür işaret feneri, kafatasından yayılan bir ışık huzmesi olarak yorumlanabilirdi. Bu, gerçekten müthiş bir görüntüydü; özellikle de görüntüsünün dışında kalan alanın gölgede kalması çok etkileyiciydi.

Arka plandakileri kullanmanız gerekiyordu. Manzaradan yararlanmak için gelişmekte olan bir bilim vardı; bu manzara Ilich'i Rusya'ya, tam da başkentin içine yerleştirmişti. Ön planda, olduğundan daha da büyük görünen Ilich, Rusya'ya her zaman hâkim olmuştu. Ilich Kremlin'in avlusunda Zinoviev'le konuşuyor, sırtını hafifçe geriye vermiş durumda *talimatlarını* iletiyor. Ilich, Tverskaya'da, Moskova'nın kurucusu Yuri Dolgoruku'nun abidesinin önünde nutuk çekiyor, öğütler veriyor. Heykelin arkasında bir bayrak dalgalanıyor; koyu kırmızı olmalı (aslında kamera, rengi tam olarak gösteremese de, Sovyet sinemacı, bayrağı koyu kırmızıya dönüştürmüş). Ilich nehir kıyısında duruyor. Yine bir iç mekân görüntüsü: Ilich masada oturuyor, ışığın aydınlattığı dairenin içinde bir ada gibi görünüyor, bir şeyler yazıyor, kameraya kayıtsız.

Ilich bir kediyle birlikte, aşırı sade bir evde. Krupskaya yanında oturuyor. Suratsız ve iyiden iyiye sevimsiz; kollarını

önünde bağlamış. Ilich gülümsüyor ama buna bakarak keyifli olduğu düşünülemez. Kedi, Ilich'in kucağına uzanmış; Ilich'in sıkı sıkı kavradığı bu kedi, tıpkı bütün ülke gibi hareket yeteneğini ve esnekliğini yitirmiş. Ilich konuşmuyor, her zaman bu iş (bu zevk! bu şeref!) için harcadığı enerjiyi, büyük bir canlılıkla okşadığı kediye aktarıyor. Kameraya bakıyor, sakin sakin gülümsüyor; ancak kediyi okşarken yaptığı hareketler ve uyguladığı kuvvet hiç değişmiyor. Film çekimi bir dakika daha sürüyor; zaten daha fazla devam etseydi, kedi öldürülebilirdi.

Astapov sigara içiyor, birini söndürüp diğerini yakıyordu. Ara ara, dumanın vagonun tavanına doğru yükselerek dağılışını izliyordu. Bu filmleri o kadar çok izlemişti ki, orijinal kopyalarda titreyen hatalı kareler de dahil olmak üzere, her kareyi bütün ayrıntılarıyla biliyordu. Ilich ona hiçbir zaman sıkıcı gelmemişti; tam tersine, her çekim büyük bir liderin filme nasıl alınacağını ona göstermişti. Ilich hiçbir zaman bir kareye girmiyor ya da kareden çıkmıyordu; sahne her zaman o varken başlıyor ve o varken sona eriyordu. Ilich ellerini ya da vücudunu hep hareket ettiriyordu. Kameraya baktığında, izleyicileri görürdü.

Rüzgâr, giderek hızlanan treni yanlardan dövüyordu.

Şimdi daha da yeni bir filmi izliyordu; sonbaharda çekilmiş ve Komiserlik tarafından durdurulmuş. Işık loş. Krupskaya lambaların ışığından şikâyet etmişti ve kimse ona karşı çıkamamıştı. Film kullanılamaz haldeydi. Ilich karanlıkta seçilemiyordu; yalnızca hastalıktan, belki de delilikten parlayan gözleri fark ediliyordu. Gözleri kameramanda sabitlenmişti, bakışları anahtar deliğinden görülen bambaşka bir manzara gibiydi. Bu zamanlarda belki de aklını yitirmişti. Artık yalnızca içindeki irade kalmıştı. Başındaki başlık artık ona çok büyük geliyordu. Krupskaya pintilik edip, ona yenisini almamıştı.

"Henüz ölmedi, değil mi?"

Astapov, Vorobev'in diğer vagondan gelip, içeri girdiğini fark etmemişti. Profesör'ün ne zamandan beri kendisiyle birlikte bu filmleri izlediğini ve bunların ona neler düşündürdüğünü çıkaramıyordu.

"Hayır, Ilich yaşıyor" dedi Astapov; bu sırada filme girecek ara başlıkları düşünüyordu. "Ilich hep yaşayacak. O, hep var olacak."

"Yeni bir felç daha geçirdi herhalde" diye tahminde bulundu Vorobev.

"Pek çok kez geçirdi. Sonuncusu dün oldu. O zamandan beri, bilinci gidip geliyor. Yaşam belirtisi zayıf. Doktorlar fazla umut olmadığını söylüyorlar."

Vorobev homurdandı. "Doktorlar umutsuz; çünkü hayal güçlerini çalıştırmıyorlar. Onlara göre yaşam ve ölüm iki ayrı uçta; sanki bir organizma yalnızca birini seçebilirmiş gibi. Eskiler gibi, ölümü insanın tamamen yok olması olarak algılıyorlar; ruh dedikleri şeyin, bir an önce, adeta bir treni yakalamaya çalışır gibi bedenden ayrılması gerektiğini düşünüyorlar." Duraksadı. "Eminim, Moskova'yla telgraf bağlantısı kuruyorsundur. Lütfen, Ilich'in nabzıyla ve ateşiyle ilgili bilgi iletmelerini sağla."

O anda sonuna gelen film titredi. Film makarası hiç zorlanmadan fırıl fırıl dönmeye başladı ve perdede aniden beyaz bir ışık patlayarak iki adamı aydınlattı. Birbirlerini sanki ilk kez görüyorlarmış gibi bakıştılar. Bir süre sonra Vorobev'in yüzünde bir gülümseme belirdi: "Astapovo" diye mırıldandı. Moskovalı yoldaş şalteri indirdi ve yeni bir film taktı. Film başladığında Ilich yeniden göründü; yine, masa lambasının ışığında bir şeyler yazıyordu. Bu kez, lambaların ve film banyosunun istenmeden yarattığı bir etkiyle, lamba ışığının dışında kalan görüntü tamamen siyah değildi; görülebilen, eski ve canlı bir şeyler vardı. Astapov bunun kullanılabileceğini biliyordu. Film karesi, resimden her zaman daha önemliydi.

"Oradaydın, değil mi?" dedi Vorobev. Astapov'dan öteye bakıyor, hatırladıklarını kaybetmek istemiyordu. "Ne kadar önemli, tarihsel açıdan nasıl da kayda değer günlerdi. O birkaç gün boyunca yaşananlar bana işlemlerimi yeniden biçimlendirme şansı tanımıştı. Ve haklı olduğum hemen ortaya çıkmıştı. Çok önemli bilimsel bir buluşa tanıklık ettiğini elbette hatırlıyorsundur."

"Bunlar geçmişte kaldı" dedi Astapov belli belirsiz bir şekilde.

Vorobev başını salladı. Astapov'un davranışının geçmişin hatırlatılmasına yönelik bir çıkış olduğunu düşündü; Bolşevikler çok ilginç şeyler hakkında, özellikle de geçmişle ilgili şeyler hakkında hassastılar. "Eminim hastanın odası aşırı sıcaktır. Odanın sıcaklığının, diyelim on beş dereceye kadar azaltılması gerekiyor. Hastanın şu anki durumu göz önünde bulundurulduğunda, hasta sekiz on derecelik bir düşüşü pek fazla hissetmez. Ayrıca görevlilerin odadaki bütün mumları söndürmesini isteyin. Elektrik Çağı'nda mumların kullanılması, gereksiz yere oksijen tüketilmesine neden oluyor. Odadaki oksijen miktarını *artırmamız* lazım. Basınçlı oksijen tüpleri bulundurmalarını ve gelmemizi beklemelerini isteyin. Bir de, hastaya yiyecek hiçbir şey verilmemesi lazım; yalnızca hazır etsuyu çorbası verilebilir."

"Bu Ilich'in ömrünü mü uzatacak?"

Vorobev başını salladı. "Ilich'in görünürdeki yaşamı, Ilich'in ne kendisine ne de dünya proleteryasına herhangi bir hizmet verebileceği bir yaşam. Bütün bu önlemler, Ilich'in biyolojik işlevlerinin kesintiye uğramadan sürmesini sağlayacak."

Astapov, "Bir sonraki istasyonda şifreli bir mesaj göndeririz. Söylediklerinizin hepsi yapılır" dedi.

Trendeki görevlilere haber vermek için ayağa kalktı; ama iki adam filmi sonuna kadar bir kez daha izledi. Astapov, son izlediği filmdeki esrarlı görüntülerin belki de en uygun görüntüler olduğunu düşündü. Ne de olsa, ikon perdesinin üzerindeki her şey kolaylıkla anlaşılmıyordu. Kurnazca yerleştirilen küçük bir leke, sinema perdesindeki hareketli görüntülerle ikon perdesi üzerindeki durağan görüntüler arasındaki farkı ortadan kaldırıyordu.

On Dört

Bu, bir yanılsamaydı. Bir dizi hareketsiz görüntüyle başlamıştı. Görüntüler, elektrikle çabucak geçerek, eylemin, anlamın ve sınır tanımayan, zorlu, karışık, sıkışık, acılı, umutlu, ölümlü yaşamın düşünü yaratıyordu. Gözlerinin, perdenin üzerinde akan bütün bilgileri algılaması mümkün olmadığı için; yumuşak, şekilsiz ve görünüşte birbiriyle ilgisiz izlenimlerle baş başa kalınıyordu. Gölgesi dümdüz olan bir lamba. Yarıya kadar çekilmiş bir perde. Odaklanılmamış bir uzaklıkta, Kremlin'in kulelerinin üzerindeki çift başlı kartallardan biri. Renksiz, sessiz ve hareketleri düzensiz olan bu hayali görüntüler, makinenin, tek tek film karelerini net bir şekilde algılamayı engellediği bir hızla çalıştığı süre boyunca, gerçekmiş gibi görünüyordu. Hızla devam eden öyküyle birlikte akıntıya kapılıyordun. Üçkağıdın farkına varıyordu ve sesini çıkarmıyordu. Teslim oluşun, daha fazla yanılsamanın da önünü açıyordu.

Aydınlanma'nın elindeki malzemelerin gösterildiği sinema salonlarında, Yoldaş Astapov izleyicileri gizlice gözetlerdi. Bazen perdenin arkasından, kumaştaki deliklerden onları izlerdi. Filmin, izleyicilerin gözündeki yansımasını görürdü. Pürdikkattiler; birbirlerinin dizlerine gizli gizli dokunmaları bile, çabucak aradan çıkardıkları bir iş gibiydi. Tepkilerinden filmin öyküsünü çıkarabiliyordu. İzleyicilerin yüzleri donuklaşıyor, ağızları kuruyor, dudakları birbirinden hafifçe ayrılıyordu; bazen de dudakların arasında incecik bir şerit halinde tükürük birikiyor, soluk alıp vermeleriyle birlikte hafifçe titri-

yordu. Seyirciler zaman zaman nefes almayı unutuyorlardı. Onların, bilinçsiz olarak sertleşen penislerini ve dikleşen memelerini görüyordu. Sık sık sinemaya gidenler, hem yalnız hem de kalabalığın içindeydiler. Bazı anlarda, ıslık çalsalar, alkış tutsalar bile, diğer izleyicileri tamamen unutuyor gibiydiler. Bu, yönlendirmeyi kolaylaştırıyordu; kalabalık, bireyler üzerinde gizlice hâkimiyet kuruyordu.

Komiserlik'teki iyi niyetli ama başarısız hayırseverler, daha etkin bir okuma yazma seferberliği başlatılması için baskı yapıyor, Devrim'e yönelik üstü örtülü tehditler oluşturan kitap yayıncılarına devlet yardımı verilmesini istiyorlardı. Astapov, yaşlı Bolşeviklerin okurlara duydukları aşırı bağlılığın yanlış olduğunu düşünüyordu. Evde, masasının üstünde bir kitap duran okur, kitabın sayfalarında yer alan sözcüklere katılmamakta serbestti; hatta kitabın içindekilerle fikirsel bir uyuşmazlık yaşamakta ve sorumsuz bir şekilde kuşkuculuğunun esiri olmakta bile özgürdü. İşte onların anlayamadığı şey buydu. Okur, bir kitabı (Marx'ın, Ilich'in) hiç okumadan, umursamazlıkla ve küçümseyerek bir kenara atabilirdi ve bu durumda da kimse daha fazla akıllanmış olmazdı. Ama aynı kişi sinemaya geldiğinde, yanında komşuları varken, çıkışlar milis askerleri tarafından denetlenirken, zihni ışığa boğulmuşken ve gösterim sona erene kadar, yerinden ayrılamazdı.

Artık konuşmaların ve diğer seslerin de, kaydı yapılarak görüntülere eşlik etmesi mümkündü. Bunun ortaya çıkarabileceği durumlar Komiserlik'te pek fazla tartışılmamış, konuşmalar daha çok siyasi kaygılar üzerinde yoğunlaşmıştı. Teknik yeniliklerin üstünlüğü, hiç sorgulanmadan, olduğu gibi kabul edilmişti. Astapov, içten içe, sesli filmlere kuşkuyla yaklaşmıştı. Sessizlik daha güçlü bir araçtı; söylenmeyenleri hayal gücüne bırakıyordu ve bu da perdeye yansıyan görüntülere, olduğundan daha fazla anlam katıyordu. Konuşmalar ise çok belli, çok kesindi. Oyuncuları kişileştiriyor, normal insan haline getiriyordu; oysa, bazen oyuncuların idealize edilmesi; işçi, köylü, asker, kapitalist ya da baba, ana, çocuk gibi, kişilerin mitik yönlerinin vurgulanması gerekiyordu. Felaketle sonuçlanmasına karşın, Alexander Bahçeleri'ndeki ayaklanma-

nın görüntüsü, Astapov'un kalabalık salınelerin yararlarına inanmasına neden olmuştu. Artık kitleleri harekete geçiren Parti liderleri dışındaki Sovyet erkeklerin ve kadınların, tek başlarına çekilmemesini tercih ediyordu. Ama bu görüşlerini kendisine saklıyor, bir tek Stalin'e açılabiliyordu. Sesli sinema için gerekli olan makinelerin fiyatlarını ve sesli sinemanın ateşli taraftarlarının sınıfsal bağlılıklarını sorgulayarak, sesli filmlerin gelişini, en azından Devrim ayaklarını yere sağlam basana kadar Komiserlik'te gizlice geciktirmeye çalışıyordu.

Lobisi, bir seferinde reklamlarda Versailles Sarayı'nınkiyle karşılaştırılan ve en sevdiği sinema olan Mirror, Tverskaya'daydı. Sinemanın içindeki aynaların hemen hemen tamamı artık kırılmış ve parçalanmış vaziyetteydi. Lobide ilerlerken, yerdeki kırık dökük parlaklıklar arasında kendisinin tanınmayacak haldeki parçacıklarına rastladı; sanki Devrim'den ve iç savaştan cılız bir ışık olarak çıkmış ve ancak bu şekilde hayatta kalabilmişti. Tavan kurşunlanmıştı. Belki de devrimci taşkınlıklarda olduğundan daha küçük bir ayaklanma çıkmıştı. Perde, geçen yıllarla birlikte sararmaya yüz tutmuştu. Astapov içten içe hüzünlendi. Yumuşacık, ipek gibi olduğunu hatırladığı perdenin çalınmış, satılmış ya da bir şekilde ortadan kaldırılmış ve yerine daha adi bir şey konulmuş olduğundan şüphe etti.

Şafak sökerken, başka bir film koydu: Yaklaşık bir yıl önce Pathé tarafından yapılmış bir haber-aktüalite filmiydi bu; Komiserlik'in halk gösterimini onayladığı yegâne Pathé Haber Programı... Onlarca kopyası (orijinali yurtdışından satın alınarak) üretilmiş ve bütün Sovyet Rusya'ya dağıtılmıştı. Haber programı tamamen, Mısır Firavunu Tutankamon'un otuz üç yüzyıl önce gömüldüğü mezarın yakın tarihlerde açılmasıyla ilgiliydi. Geçen yıla ait hiçbir haber programı, belki de geçen yüzyıla ait hiçbir program, İngiliz arkeologlar Howard Carter ve onun koruyucusu Lord Carnavon tarafından gözü pek bir şekilde ortaya çıkarılan mezar kadar halkın ilgisini çekmemişti. Daha sonra Lord Carnavon'un esrarengiz bir şekilde

ölümcül bir hastalığa yakalanması, firavunların "lanet"iyle açıklanmıştı. Bütün gazeteciler akın akın Mısır'daki Krallar Vadisi'ne gitmişler, telgraflarla haberlerini geçmişlerdi. Gazeteciler ihramlar ve yün harmanilerle ortalarda dolaşmışlar, üçüncü dereceden yanıklardan dolayı ızdırap çekmişlerdi. Kâşifler bazı gazetelerle, hikâyenin yayın hakkıyla ilgili özel anlaşmalar yapmışlar, mezara girişi çok sıkı denetlemişlerdi. Mezarın içindeki hazine parça parça çıkartılıp ambulanslarla götürülmüştü. Bu yıl, Tutankamon, kadınların giysilerine ve güzellik malzemelerine, mobilya tasarımlarına, kitaplara, filmlere ve sevilen şarkılara ilham vermeyi sürdürüyordu.

Bu olay, dünyanın geri kalanının olduğu kadar Rusların da hayallerini süsledi. Bolşevik İmparatorluğu'nun bütün kentlerinde ve en ücra köşedeki sınır kasabalarında bile yerli propaganda filmlerine gitmekte direnen sinemaseverler, bir Pathé haber programı için, değeri feci şekilde düşmüş iki milyon rubleyi ödemeyi göze aldılar. Astapov'un arkadaşları, yabancı bir burjuva şirketinin filmini çoğaltmak ve dağıtmak için bir sürü masrafa girmeyi sorguladılar; hem bu *filmin* bu kadar yaygın bir şekilde dağıtılması neden gerekiyordu? Yine de Astapov inatçılığı sayesinde ve bulduğu uygun bahanelerle galip gelmeyi başardı. Astapov, ortamı yumuşatıyordu. Mısır Uygarlığı, özellikle de cenaze törenleriyle ilgili Mısır sanatı, Rus sanatının kaynaklarından biriydi; Mısır sanatının barındırdığı varsayımlar ve garip fikirler bu uzak yerde ve zamanda hâlâ geçerliliğini koruyordu. Yarattığı görüntünün muhteşemliği yüzyıllar boyunca dünyayı sarmış, firavunların Yunan ve Romalı halefleriyle Doğu Kilisesi'ne kadar taşınmıştı.

Yazılı sözcüklerin yüzyıllardır saltanat sürdüğü Batılı ülkelerde bile, burjuva bakış açısı dilden arındırılmış, görsel tasvirlerin etkisi altına girmişti. Yoldaş Astapov, Alman gazetelerindeki ve Fransız dergilerindeki eğitici reklam sütunlarının, sade ve anlamlı (ve çok daha etkili) fotoğraflar ve resimler tarafından nasıl da ayağının kaydırıldığını görmüştü. Makalelerde bile görsel anlatımdan yararlanılıyordu. Çizimler ve gravürler İngiltere'deki ilan tahtalarına yapıştırılmıştı. Komiserlik'in yabancı ajanlarından gelen gizli raporlara göre sinema, Ameri-

ka'nın en ufak köylerine kadar ulaşmıştı. Uygar dünyadaki bu dönüşüm müthiş bir hızla gerçekleşmişti. Batı, Bizans İmparatorluğu'nu kabul etmese de, görüntülerin hâkim olduğu bir imparatorluğu kendisi yaratıyor; titreyen, elektriğe tutulmuş resimler ağının, anlaşılmaz ifadelerin, birbiriyle ilgisiz fikirlerin aşırı bir tutkuyla birleştirilmesinin esiri oluyordu. Bu şöyle gerçekleşiyordu: Kitleler ya anlamdan yoksun bırakılıyor ya da öyle bir anlam borbardımanına tutuluyorlardı ki, sonuçta her şey yine anlaşılmaz oluyordu. Telsiz sinema ufukta belirdi. Bir insanın ruhu öylesine çok ovuşturuluyor, sıkıştırılıyor ve işleniyordu ki, herhangi bir düşünceyi daha önce inandığı bir görüntüyle ilişkilendirmeden tamamlayamıyordu. Tükenmiş zihni, düşüncelerin tamamen silinmesine ve yok olmasına yol açtı. Bütün bunları siyasi güç ve ticari kazanımlar izleyecekti.

Akıllı İngiliz'in biri, eski bir gazeteci, Tutankamon'u Eski Mısır'la ilgisi olmayan birtakım ürünlerle ilişkilendirerek, telif haklarını iddia etti ve bu ürünlerin üreticilerinden kazanç sağlamaya başladı. Kral Tut Tütünleri, Tut Banyo Sabunları, Piramit Motor Yağları gibi ürünlerdi bunlar. Ölü firavunun telif haklarını koruyan bu adam, çağa damgasını vurmuştu. Hightower Promotions Ltd., Londra Borsası'nda, elle tutulur hiçbir şey üretmediği halde, en değerli şirket haline gelmişti.

Astapov bu sabah filmi defalarca izledi; artık ne mezarı ne de içinden çıkarılan kutsal emanetleri görüyordu. Düşlerini, mezarın titreşen gölgelerine açarak uyukluyordu.

On Beş

Moskova'daki tren istasyonunda, eskiden Olağanüstü Hal Komisyonu, şimdiyse alışılagelmiş bir kurul olan OGPU* memurları tarafından karşılandılar. Vorobev memurların rütbesine aldırmadan, cihazları trenden indirmelerini emretti; sonra da onları bekleyen simsiyah Ford'lardan ikincisinde, cihazlarının yanında gitmek için ısrar etti. Öndeki arabanın arka koltuğundaki Astapov ve bir albay, sert bir yerli sigara içiyordu. Astapov'un meraklı bakışlarını fark eden albay, "Yaşıyor" diye fısıldadı ve iki adam, donmuş, kasvetli başkente uzun uzun baktılar. Yakında, tarihin çok farklı bir yöne sapacağını sezen Moskova, Kharkov'dan daha derin bir sessizliğe gömülmüştü.

Kentin dışına çıktılar. Tamamen boş olan yolun üzerindeki askeri kontrol noktalarından geçtiler. Belgeler sıkı bir şekilde kontrol ediliyordu ve güzergâh üzerindeki diğer kontrol noktalarıyla defalarca telefon görüşmeleri yapılıyordu. Daha önce Rusya dışına hiç çıkmayan Astapov, sınırı geçerken heyecanlandı. Karla kaplı huş ağaçları ve köy evleriyle, Rusya'nın bir taklidi gibi olan bu yeni ülkede, hava biraz daha yumuşak, kar taneleri biraz daha susuz, göletler biraz daha sığdı. Çocuk seslerinin yankısı daha fazla duyuluyordu; borş çorbası daha yoğundu; buzlar biraz daha erimişti; konuşulan dil biraz daha kibardı. Bu ülkede Ilich'ten başka kimse yaşamı-

* Birleşmiş Politik Kurul. (ç.n.)

yordu. Uykusuzluğun verdiği sersemlik ve yorgunlukla, bütün bunlara dayanamayan Astapov, kendisini yoğun biçimde, göçmenlerin çaresizce hissettikleri eve dönme arzusuna kaptırmıştı.

Gorki Köyü'nde son sığınağa vardıklarında, arabaları bir kez daha kontrol edildi ve belgeleri etraflıca incelendi. Ilich'e yaklaşmakta oldukları her basamakta, Astapov, biraz daha yükseldiğini hissediyordu. Ve işte gelmişlerdi. Ilich'in yaşadığı yer. Büyük Ev. On sekizinci yüzyıldan kalma bir malikâne olan bu kocaman ev, eskiden Bolşevik yanlısı bir sanayiciye aitti. Sanayicinin dul karısı evi Ilich'in kullanımına açmıştı. İki katlı klasik yapının, yan taraflarına altı büyük taş sütun yerleştirilmişti. İkinci kattaki veranda, donmuş bir gölete ve bir zamanlar Ilich'in tavşan avına çıktığı, huş ağaçlarıyla kaplı bir ormana bakıyordu. Ruhsuz bir şekilde, arazide devriye gezen OGPU memurları, kahverengi paltolarına bürünmüşler, kent sokaklarında nöbet tutan arkadaşlarıyla aynı üniformaları giymişlerdi.

Vorobev ve Astapov, albay geldiklerini haber verdiği sırada, dışarda bekletildiler. Doktor'un soğuğa aldırdığı yoktu. Astapov'a, "Bir çeşit laboratuvara ihtiyacım var, temiz tutulan bir yer de olsa olur. Bir de banyo küveti lazım, hastanın odasının yanındaki tuvalette bir küvet olması çok iyi olur" dedi. Astapov, başını salladı. O sırada, askeri muhafızların sıkıcı giysileriyle ilgili ne yapılabileceğini düşünüyordu. Evin içinden gelen çığlıkları duyduğunda sıçradı. Öfkeli bir kadının sesi ortalığı çınlatıyordu. Duyabildiği tek sözcük *hayırdı*! Çığlıklar karşılıksız kalmıştı. Astapov sorunların farkındaydı; ama çığlıkların umutsuzluğu onu çok şaşırtmıştı. Koşullar farklı olsaydı, müdahale etme gereği duyardı.

Kapı açıldı ve tıknaz, çiçek bozuğu suratlı, firça bıyıklı bir adam çıktı. Ayaklarında uzun Kafkas çizmeleri vardı. Üzerinde paltosu yoktu. Gülümsemesi güneşin sıcaklığını yansıtıyordu. Arkasındaki kapıyı yavaşça kapadı. Astapov'a sarıldı ve her iki yanağından öptü. Gözlerinin içi gülüyordu. Geri çekildiğinde, Astapov her zaman olduğu gibi, bir şeylerin alınıp götürüldüğünü fark etti. İki Bolşevik, Vorobev'e döndü.

"Kharkov'daki doktorumuz bu mu?" dedi Stalin. Onu uzaklardaki bir demiryolu peronundan hatırladığına dair hiçbir ipucu vermedi. Dalga geçer gibi ekledi. "Geldiğiniz için çok teşekkürler."

Vorobev başını eğdi. Onun da dalga geçer gibi bir hali vardı.

"Bağıran Krupskaya'ydı, değil mi" dedi Astapov.

Stalin'in yüzüne acılı bir ifade takılıp kaldı. "Çok zor bir zaman geçiriyoruz. Hepimiz acı çekiyoruz, özellikle de Nadezhda Konstantinovna çok zor bir durumda. Geçtiğimiz yirmi yıl boyunca onun dünyasında iki büyük yıldız vardı: Ilich ve Devrim. Onları birbirlerinden ayrı düşünemiyor. Zaten kim düşünebiliyor ki? Hepimiz için çok zor..." Başını salladı ve elini kaldırarak, gözlerinin yaşarmasına engel olmaya çalışan bir hareket yaptı. "Nadezhda şu an, bilime olan müthiş bağlılığına karşın, tıbbın çaresiz kaldığı noktaları kavrayamıyor. Tahmin edersiniz ki, çok hassas. Neredeyse mistik bir hali var." Stalin, içinde küçük evlerin görüldüğü karlı ormana doğru ilerledi. "Benim makamımda bazı konuları görüşmemiz gerekiyor; sonra da kalacağınız yere yerleşirsiniz."

"Bir an önce hastayı muayene etmem gerekiyor" diye itiraz etti Vorobev.

"Hâlâ yaşıyor. Ölüm sonrasını ilgilendiren konular için bekleyelim..." Stalin kıkırdamasını önleyemedi. "...Ölüm sonrasına kadar."

Vorobev yumruk yemiş gibi bağırmaya başladı. "Tabii harap olmuş bir ceset istemiyorsanız! Onun çürümesini ve kokuşmasını istemiyorsanız!" Doktor kıpkırmızı olmuştu, artık öfkesine engel olamıyordu. "Yoldaş, diyalektiğin bütün bilim dallarında geçerli olduğuna inanıyorsanız, şunu da anlamanız gerekir: Yaşayan bütün organizmaların işleyişinde ölüm de vardır ve bütün ölü organizmalar da yaşayan organizmanın biyolojik özelliklerini barındırır. Ilich'in fiziksel varlığının korunması konusunda samimiyseniz, onu şu anda yaşarken görmem gerektiğini anlamanız gerekir!"

Stalin şaşırmıştı; gözleri fal taşı gibi açıldı. Sonra bir şey olmamış gibi davranmaya çalışarak, çaresizce omuz silkti. "Na-

dezhda Konstantinovna, cenaze törenini bile tartışamayacak durumda. Yeni doktorun geldiğini söylediğimde kafama bir fincan fırlatmaya kalkıştı. Diğer konu hakkında onunla nasıl konuşabilirim ki?"

"Bu diğer konu, onu şu anda göremezsem zaten olanaksız hale gelecek" dedi Vorobev sıkıntılı bir şekilde.

Stalin iç geçirdi ve yüzünü sertçe ovuşturdu. Vorobev, yaşayan organizmada ölüm tohumlarının barındığını söylerken haklıydı: Bu öfke patlaması gün gelecek, onun yaşamına mal olacaktı. Stalin kendisine karşı çıkılmasından nefret ederdi ve bunu yaşamı boyunca unutmazdı. Sonunda, "Peki o zaman. Ama sakın konuşmayın... Nadezhda Konstantinovna asil, aşırı tutkuları olan, sert bir kadındır; en iyi zamanlarında bile. Lütfen, sıradan bir tıbbi muayaneden başka bir şey yapmayın" dedi.

Kapı geniş bir girişe açıldı. Adamlar paltolarını çıkardılar. Bitişikteki yüksek tavanlı geniş salonda, iriyarı, gri saçlı, guatrı şişkin bir kadın, arkası dimdik duran tahta bir sandalyede oturuyordu. Kollarını göğsünde birleştirmişti.

"Bayan Yoldaş" dedi Astapov, selam verirken. Krupskaya hâlâ onun amiriydi; ama kadın bir şekilde, onu Stalin'e kaptırdığını elbette biliyordu. Bunun tam olarak ne zaman gerçekleştiğini çıkaramıyordu. Astapov, "Bu, Yoldaş Profesör Doktor Vorobev. Kharkov'lu bir uzman" diye açıkladı.

"Neden burada?"

"O bir uzman" dedi Stalin onaylayarak. Ses tonu şekerli bir bardak çay kadar sakinleştiriciydi. "Sevgili Ilich'imiz için herhangi bir kimsenin yapabileceği herhangi bir şey varsa, yapmalıdır."

"Ilich'in zaten üç doktoru var! Profesör Koyevnikov!" diye seslendi aceleyle. "Profesör Koyevnikov! Buraya gelin. Size ihtiyacım var!"

Doktor, elinde stetoskopuyla, merdivenden koşarak aşağıya indi. Uzun boylu, tıraşlı ve Astapov'dan daha yaşlı bir adamdı. "Nadezhda Konstantinovna!" dedi, yeni gelenlere göz atarak. "Lütfen heyecanlanmayın! Ilich için hepimiz sakin olmalıyız. Sorun nedir?"

"Bu insanlar."

Koyevnikov, Krupskaya'nın yanında dikildi ve kollarını göğsünde kavuşturarak dikkatle bakmaya başladı. Yüzü ekşimişti.

"Sizler için ne yapabilirim yoldaşlar?"

Stalin, "Yoldaş Profesör Koyevnikov, size Yoldaş Profesör Vorobev'i tanıştırmaktan memnuniyet duyuyorum, kendisi Kharkov Tıp Fakültesi'ndendir" diye açıkladı.

Koveynikov'un yüzündeki ekşi ifade kaybolmuş, bunun yerini rahatlama ve hayranlık ifadesi almıştı. "Profesör Vorobev! En sonunda!"

Stalin, bunu da ayarlamıştı.

Vorobev başını salladı. "Acilen hastayı muayene etmem gerekiyor."

Krupskaya ters ters araya girdi. "Niye ki?"

Ilich'in özel doktoru, "Profesör Vorobev anatomide öncü bir profesördür. Hepimiz, Ilich'in, Devrim adına, en iyi doktorlar tarafından muayene edilmesi gerektiği konusunda hemfikiriz" dedi.

Krupskaya yanıt vermedi; ama bakışlarını ileriye sabitledi. Belki de, Ilich'le birlikte Sibirya'da, Paris'te, Zürih'te sürgünde oldukları yılları hatırlamıştı. O zamanlar, Ilich yalnızca kendi himayesi altındaydı ve biraz da metresi Inessa'nın. Stalin, eliyle işaret ederek, diğerlerini kendisinin ardından yukarı çıkmaları için harekete geçirdi. Krupskaya'nın arkasından, o artık mobilyalardan birine dönüşmüş, bir mobilyaymış gibi, aceleyle süzüldüler. Bir anda Krupskaya'nın zihnine ilgisiz bir anı üşüştü: Yıllar önce Kont'un ölümü.

Astapov, bizzat davet edilmediği halde aralarına karışmış olmaktan ürktü. Dünya devriminin lideriyle tanışacağını şimdi yeni yeni kavrıyordu. Kalbi küt küt çarpmaya başladı.

Hastanın odası elektrikle aydınlatılmıştı. Beyaz önlüklü iki hemşire, hastanın baş ucunda bekliyordu. Yüzleri cansızdı ve konukları fark etmemiş gibiydiler. Astapov, hemişelerin de OGPU görevlileri olabileceğini düşündü. Odada yoğun bir ilaç kokusu vardı. Almanya'dan gelen reçetelerle hazırlanan, bu hiçbir işe yaramayan ilaçlar, odayı hafif pembemsi bir tül gibi sarmıştı.

Vorobev, Astapov'un önündeydi. Astapovo'da daha önce olduğu gibi görüntüyü engelliyordu. Bir adım yana kaydığında yatakta yatan kişiyi görünce, Doktor'un diğerlerinin fark edeceği bir şekilde nefesi kesildi ve sonra da utançtan kıpkırmızı oldu. Ilich'in gözleri, Komiserlik'in yayımlanmamış filmindekinden daha da parlaktı. Yüzü tamamen çökmüştü ve vücudu alev alev yanıyor gibiydi. Onun çok hasta olduğunu ve bu hastalığın açtığı kapıdan, Stalin'in aceleyle, atlayarak geçeceğini bilse de, Astapov, kahramanın zayıf durumunu bu kadar yakından görmeye hazırlıklı değildi.

"Ilich" diye fısıldadı.

Ilich'in yüzü dehşetli, korkutucu bir ifadeyle dondurulmuş gibiydi ve dudakları hafif aralıktı; bu, sanki bir yüz değil, tuhaf bir karikatür gibiydi; yüzündeki yampiri ifadeyle yüz hatlarının ayrıntısı yok olmuştu. Buna rağmen, hareketli gözleri konukları inceliyordu. Astapov, bu soğuk bakışların verdiği gerilimle ürperdi. Ilich'in bakışları, Afrika'da ya da Kutuplar'da keşfedilen yeni bir canlı türünü görüyormuş gibi ve sanki Kafkasyalı'yla daha önce hiç karşılaşmamış gibi öfkeyle Stalin'e yöneldi. Stalin incelendiğini fark etmemiş gibi gözüktü; ama hastanın arkasına, onun göremeyeceği bir yere çekildi.

Vorobev, yanında getirdiği siyah çantayı açtı ve steteskobunu çıkardı. Hemşireler, hasta liderlerinin yatak giysilerini çıkardılar. Vorobev, Ilich'in bileğini tutarak nabzını saydı ve steteskopu göğsüne bastırdı ve sonra da hiç beklenmedik bir şekilde, steteskobunu büyük kafatası kemiğine yerleştirdi. Steteskopu kafatasında birçok farklı yere bastırdı. Doktor hiddetle kaşlarını çattı ve başını salladı. Astapov'un aksine, liderin yanında bulunmaktan fazla etkilenmiş görünmüyordu. Ilich'in gözleri, çantasından büyük bir şırınga çıkaran Doktor'un ellerini izledi. İğne koluna girdiğinde, ürkerek geri çekildi; diğerleri de geri çekildiler. Şırınganın haznesi, yavaş yavaş kanla dolmaya başladı.

Vorobev, "Hücrelerarası akışkanların özgül ağırlıklarını bilmemiz gerekiyor" dedi. "Profesör Koyevnikov, burada merkezkaç kuvvet uygulayabileceğimiz bir yer var mı? Neyse

boş verin, laboratuvar cihazlarımla gerekeni yapabilirim. Biraz yardımla, kan tahlilini bir saat içinde tamamlamış olurum."

Astapov, Vorobev'i evin içinde idareten kurulan laboratuvarda yalnız bıraktı. Karlı ormana doğru ağır ağır yürümeye başladı. Orada Stalin'le buluşmak için sözleşmişlerdi. Stalin'i bir ağaç kütüğünün üzerinde, piposundaki ateşe dalgın dalgın bakarken buldu. Tütün kokusu ormanın içine yayılmıştı. Yeni tanımlanan bir mevki olan genel sekreterliğe atanan Stalin, üzerinde hiçbir arma olmayan askeri bir palto giyiyordu ve soğuğu hissetmiyormuş gibi bir hali vardı.

"Koyevnikov, aylarca bitkisel hayatta kalabileceğini söylüyor. Vorobev'in fikri ne?"

"Hâlâ kan tahlili yapıyor" diye yanıt verdi Astapov. "Zaman kaybetmeden oksijen tüplerini yerleştirmekte ısrar ediyor. Tüplerin Ilich'in odasına getirilmesini, ayrıca, odanın sıcaklığını düşürmek için pencereleri açmak istiyor."

Stalin bir ah çekti. "Koyevnikov'un, her şeyi Krupskaya ile halletmesi gerekiyor. Krupskaya şüphelenmeye başladı. Ona sormadan hiçbir bok yapamam. Yandaşları çok, hepsi Moskova'ya geri dönmem gerektiğini söylüyor."

"Haklılar" dedi Astapov. Kendi cesaretine şaşmıştı. Şimdi, Stalin ona müthiş bir dikkatle bakmaya başlamıştı; ama Astapov Stalin'in kendisini bu işteki önemsiz bir ortak gibi incelediğini biliyordu. Stalin bile Astapov'un ne demek istediğini anlamamıştı. "Yoldaş, şu an çok önemli. Kremlin'de görünmeniz, kâğıtları imzalamanız, askerleri denetlemeniz, Parti'nin çalışmalarını üstlenmeniz gerekiyor." Astapov konuyu yeniden düşündü: Burada, Büyük Ev'de, Krupskaya'yla başa çıkabilen tek kişi Stalin'di. "Peki, bütün bunlar sonra da çekilebilir. Şimdi, Krupskaya'nın yandaşlarıyla ilgili kaygılanmayı bir kenara bırakalım. Daha acil bir konu var: Ilich'in korumaları. Uygun değiller. Tamam bunlar, OGPU görevlileri ve gayet güvenilirler; fakat bu olayın önemi karşısında yeterli ağırlığı gösteremiyorlar. Ilich'in saygı duyulacak korumaları

olmalı ve üzerlerinde özel askeri üniformalar bulunmalı. Avrupai şeyler. Bina çok iyi korunuyor olsa da, görüntü bunun daha da iyi yapıldığını ispat etmeli. Bütün bunlar kameralar için gerekli." Astapov yine duraksadı, çok fazla şey isteyip istemediğini düşündü. "Bunu yarın çekmemiz gerekiyor. Ayarlayabilir miyiz?"

Stalin piposundan bir nefes çekti ve ormanın derinliklerine doğru baktı; sanki Astapov'u duymamış gibiydi. Sonra birden, "Her şey ayarlanabilir" dedi.

On Altı

Gerçekten de, Stalin'in her yerde adamları vardı: Savaş, Dışişleri, Devlet Denetim, Tedarik ve Aydınlanma Komiserliklerinde, fabrikalarda ve askeri birimlerde, Devrim'den sonra yerlerinden oynatılmayan, bürokrasiyle kafayı yemiş adamlar arasında bir sürü kişiyi tanıyordu. Şafakta, ek birlikler gönderildi; Alman askerleri gibi giyinmişlerdi. Bu, Astapov'un yaratmayı düşündüğü etkiyle bire bir örtüşmüyordu; ama yine de bu iş için yeterliydi. Üniformalıları, biraz sonra bir film ekibi ve Aydınlanma dışından, güvenilen bir yönetmen takip etti. Koyevnikov'un gönülsüz ve şaşkın bir şekilde verdiği rızasını alan Vorobev, "oksijenli havalandırma" sistemini kurdu ve gaz tüplerini bir dizi oluklu boruyla Ilich'in yatağının altına bağladı. Ilich, tüplerin ve boruların yerleştirildiğini görmüştü. Vorobev bütün bunlara hiçbir açıklama getirmiyordu; buharlı bir org gibi gizemle çalışmaya başladılar. Tıslıdılar. Krupskaya pencerelerin açılmasına kesin bir dille karşı çıktı.

Astapov kan tahlilinin sonucunu sorduğunda, Vorobev, "İki ya da üç günümüz kaldı" diye yanıt verdi.

Astapov, kameraların evin içine sokulup sokulamayacağını sormanın saçma olacağını biliyordu ve evi dışarıdan çekerek, Ilich'in inzivaya çekildiği kutsal bir yer olarak gösterdi. Arazinin çekimi için binlerce metre film şeridi harcandı. Askeri karakoldaki görevliler ve malikânenin çevresindeki yolda uygun adım yürüyen birlikler çekildi. Astapov'un talimatları uyarınca Stalin de filme alındı; Koyevnikov'la ve diğer dok-

torlarla el sıkışarak, Moskova'ya gitmek üzere ayrılıyormuş gibi yapıldı. Yüzü defalarca çekildi; ifadesi sert, kederli, kararlı, kaygılı, cesur, bilge ve sevecen olarak aktarıldı. Malikâneyi terk eden arabası filme alındı. Astapov, en son karede hangi çekimin kullanılacağını Yönetmen'e bildireceğini söyledi.

O akşam, film çekimi sona erip, ekip gittikten sonra; Stalin, Astapov ve Vorobev'i ormanın kıyısındaki evine çağırttı. Yatak giysilerini giymişti bile. Hizmetçisi mutfakta, Stalin'in en sevdiği mantar çorbasını hazırlıyordu. O günün gazetesi açık bir şekilde masanın üstüne serilmişti. Gazetede Ilich'in on beş yıl önce yaptığı bir konuşmanın metni vardı. Bütün gazetelerin her baskısında, Ilich'in geçmiş yazılarının ya da konuşmalarının en az bir tanesi bulunuyordu; ancak yeni olan hiçbir şey yoktu. Ilich son kez yaşadığı felçten sonra, Merkez Komite'nin kökten değişikliklerle yeniden yapılandırılmasını destekleyen ve tek tek Parti liderlerinin hırsları ve başarısızlıkları konusunda uyarılarda bulunan yazılar yazdırıyordu. Merkez Komite'nin aldığı kararla (fiilen kimse yerinden oynatılmadığından), Ilich'in tartışmalı yazıları *Pravda*'nın tek bir nüshasında basılıyor ve baş ucuna konuluyordu. Stalin, Astapov ve Vorobev'in paltolarını çıkarmalarını bekliyordu. Onları masaya buyur etti.

Stalin, "Yoldaş Astapov, ne yazık ki, sevgili Ilich'mizin iki üç günden fazla ömrü kalmadığını aktardı" dedi.

"Saçma" dedi Vorobev tükürür gibi. "Bu şekilde haftalarca, hatta aylarca yaşayabilir. Ama neye yarar? Bu kendisinin bile yaşamak diye adlandıramayacağı bir şey olur. İşte, Ilich burada..." Odanın ortasına, Ilich'in hayali suretine döndü. "Ama artık ne yazabiliyor ne tartışabiliyor ne de Devrim'e bir faydası dokunuyor."

"Öyleyse ben yanlış anlamışım" dedi Astapov. "Bana iki ya da üç gün kaldı dediğinizde..."

"Ah" diye araya girdi Vorobev, işaretparmağını Stalin'in bulunduğu yöne doğru sallayarak. "İki üç gün... Evet, kanın pıhtılaşması, hücre dokularının yüzeyindeki zara yayılan elektrik direncinin düşmesi, hastanın vücut sıvılarının alkalileşmesi için gereken süre iki üç gündür. Yine de hâlâ ümit

vardır. Eski vücutta hayata dair bir kıvılcım saklı kalır; işte bu kıvılcımı yakalayıp, koruma altına almayı amaçlıyorum. Tabii, bu, hemen harekete geçersek olur. Bu gece olmasa bile, yarın işe koyulmalıyız."

Stalin iç geçirdi ve mutfağa doğru iştahla baktı. "Baylar, mantar çorbası içmek ister miydiniz?" Ne Astapov'dan ne de Vorobev'den yanıt geldi. Astapov şimdi anlamaya başlıyordu. "Bakın Profesör, çalışan, zavallı bir adamın cehaletini bağışlayın" dedi. "Yemek neredeyse hazır. Bilmemiz gereken tek şey, Merkez Komite bunu kabul ederse, Ilich'in ölümünden sonra onu mumyalamak için ne tür hazırlıklar yapılması gerektiğidir. Yoldaş Astapov, bu konuda uzman olduğunuzu ve nasıl ilerleyeceğimizi bildiğinizi söylüyor."

Vorobev masayı yumrukladı. Stalin'in tabakları tıkırdadı.

"Size şunu *söylüyorum*! Ilich'i öldükten *sonra* mumyalarsanız, yalnızca harap olmuş bir cesediniz olur!"

O anda sanki odanın içinde bir şeyler tutuştu. Astapov'un ciğerleri yanmış, dudakları ve gözleri kavrulmuş gibiydi. Pişmiş mantar kokusu burnunun direğini kırdı. Yine de, Vorobev'in sözleriyle şaşkına uğramış sayılmazdı. Onun bu hallerine Kharkov'dan, hatta Tula'dan yola çıkan birinci mevki tren vagonundan alışıktı.

Stalin'in gözleri çakmak çakmaktı.

"On iki litre koruyucu sıvı hazırladım" dedi Vorobev. "Sıvının hastanın atar damarına, hâlâ kalbi atıyorken ve kılcal damarlar hâlâ yumuşak ve geçirgenken, yavaş yavaş verilmesi gerekiyor. Bu, Ilich'i bundan bir yıl sonra, yüzyıl sonra, hatta bin yıl sonra korumaya yarayacak en son buluşum. Ama işlemi bugün başlatmamız gerekiyor ya da en azından önümüzdeki iki üç gün içinde başlatmalıyız."

Astapov şakaklarındaki zonklamayı durdurmak için gözlerini yumdu. Yeniden gözlerini açtığında, başını hafifçe sallayan Stalin'i gördü.

O gece neredeyse hiç uyumadı. Sırtüstü uzanıyordu. Bu kez sigara içmiyordu, daha çok... normal yaşam koşullarının

dışındaki bir adam gibiydi. Bu kararlı adım çok eskiden atılmıştı; tarihin saldırgan, cehennem ateşleriyle yanan, pencereleri zangırdatan lokomotifinde ilerliyordu. Kış gecesinin ortasında, yatağının baş ucunda sürünerek ilerleyen insansı gölgelerin görüntüsünden azap duydu; yüzleri ifadesizdi; ama gözleri merakla ışıldıyordu. Uzaklarda marşlar çalınıyordu. Soğuktu. Fabrikadan çıkmış kumaşın kokusu yıllar öncesinden kendisine ulaştı.

Şafak sökmeden epey önce, ayakucunda bir adamın heykel gibi dikildiğini fark etti. Müthiş bir ciddiyetle yere bakıyordu. Üzerinde herhangi bir nişanı olmayan bir asker ceketi vardı. Astapov, adamın ne kadar zamandır orada beklediğini bilmiyordu.

"Mezar..." diye mırıldandı adam.

"Mezar kristal bir lahit olacak" diye fısıldadı Astapov. Hiçbir yerini hareket ettiremiyordu.

"Beşgen camlardan oluşacak, üzerine hafif, soluk yeşil bir antiseptik sürülecek. Lahit, klasik bronz sütünlarla desteklenecek. Katafalkın ihtişamıyla zıtlık oluşturacak şekilde, ev giysileriyle, yükseltilmiş bir divana yatırılacak. Kitap okurken uyuyakalmış gibi. Soluk, yoğun bir ışık huzmesi yalnızca bedenini aydınlatacak. Işık odanın geri kalan kısmını aydınlatmayacak; böylece ziyaretçiler onu mutlak bir karanlıkta görecekler. Işık yalnızca bedene aitmiş gibi olacak. Alınan karar gereğince, burası için özel olarak bestelenen müzik, bütün devlet törenlerinde ve bayramlarda çalınacak. Her gün, bakireliği tıbben onaylanmış, günahsız, işçi sınıfı geçmişi olan bir kız, bir demet taze gülü ayakucuna bırakacak."

"Mozole..."

"Mozole önce ahşap olarak yapılacak, sonra da taştan" diye devam etti Astapov. Şarkı söyler gibiydi. "Komünizmi simgeleyen kızıl granit ve kırmızı porfir mermer kullanılacak. Sonsuz matemi simgelemesi için de siyah labrador taşlarla süslenecek. Bu taş, yeryüzünde yasal olsun olmasın, etkin Komünist Partisi bulunan bütün ülkelerin madenlerinden getirilecek. Rusya'da, mozole için taş sağlayan bütün maden ocakları bir ulusal anıt mertebesine yükselecek. Mozele'nin mü-

kemmel bir geometrik şekli olacak: Ucu kesik piramit... Boyutlar, pi sayısının bin dokuz yüz on yedi yerde hesaplanmasıyla ve Ilich'in kafatası kemiğinin ölçüsüyle, asal sayılara göre belirlenecek.

"Yeri..."

"Kızıl Meydan. Kremlin duvarlarının karşısında, Kafatası Meydanı'nın yanında. Resmi korteje ve merasime katılanlar çatıya yerleştirilen gözetleme masasının önünde yürüyecekler; Parti liderleri siyasi konumları göz önünde bulundurularak titizlikle sıralanacaklar. Meydan, gerekirse araç trafiğine kapatılacak. Askeri kahramanların oluşturduğu şeref muhafızları alayı, kendi üniformalarıyla ve nişanlarıyla yer alacaklar. Seçilmiş işçiler ve Parti eylemcileri, saygılarını göstermek üzere mozolenin önünden geçecekler; on on iki saat süren kuyruklar oluşacak. O günü, yaşamları boyunca unutamayacaklar."

"Sokaklar..."

"Sokaklar onu şereflendirecek. Kentler de. Her eyalette onun adının verildiği bir kent olacak. Eski başkent de onun adını alacak. Ölüm günü ulusal tatil günü ilan edilecek; o gün doğan çocuklara onun adı verilecek ve sonsuza kadar "Ilich'in çocukları" olarak onurlandırılacaklar. Resimleri kül tablalarında, çay fincanlarında, tabaklarda, kilimlerde, sigara paketlerinde, siyasi tutuklulara verilen küreklerde, sabunlarda, okul çantalarında, kalem kutularında, mendillerde, şapkalarda, bayraklarda, dağların zirvelerinde, radyo kutularında, beşiklerde, kol saatlerinde, silah depolarında, kemanlarda, kâğıt paralarda, ekmek karnelerinde, mine işlemeli kâselerde ve porselen kaplarda, gemilerin pruvalarında, uçak gövdelerinde yer alacak. Şarkılar onun doğa aşkını anlatacak."

"Peki, Ilich'e duyulan içten bağlılık kitlelere kimin tarafından aktarılacak?"

"Ilich ağaçsa, o ateştir. Ilich bıçaksa, o kesiktir. O, mürekkebin üzerinde kuruduğu bir kâğıt, örsünü arayan bir çekiç, havadaki bir mermi, bir öpücüktür. Ilich gerçekleştirilmiş bir amaçtır."

Bundan sonra, Astapov, adamın varlığında, derin bir uykuya daldı ve şafak sökene kadar uyanmadı.

O gün Büyük Ev'e kimse gelmedi. Kupkuru, bulutsuz bir pazartesiydi ve her yer buzlarla kaplıydı. Hava bile nefes almayı güçleştirecek kadar buzlanmış gibiydi. Diğer evlerde bir şeyler oluyordu. Bacalarından şiddetli dumanlar çıkıyordu. Toplantılar. Kararlar. Komplolar. Stalin bir şeylerin peşindeydi. Görülemediği zamanlarda daha tehlikeliydi.

Ve sonra, akşamüzeri geç saatlerde, ormanın içinde cenaze törenine benzer bir kafile belirdi. Krupskaya, birilerinin, evin önüne kadar uzanan cam gibi buzun üzerine botlarını çaka çaka yürüdüğünü perdelerin arasından gördü; Kharkov'dan gelen şu Doktor, kendisine Astapov diyen Gribshin adlı şu çocuk ve en arkada da Stalin belirmişti. Doktor'la çocuk, büyük siyah bir sandığı taşıyordu. Stalin onları yakın mesafeden izliyor, peşlerini bırakmıyordu.

Profesör Koyevnikov'u çağırdı; aslında artık ona güvenmiyordu.

Onları salonda yakalamak ve ilerlemelerini engellemek amacıyla, merdivenlerden yavaş yavaş indi. Üç konuk, odanın ortasına geldi. Onun varlığını fark ederek durdular. Kimse bir şey söylemedi; sonra Stalin hamle yaptı ve kadını, o yüzyılda pudralanmamış ve allık sürülmemiş yanaklarından öptü. Krupskaya bir anda, böcek sokmuş gibi tutuklaştı. Stalin, "İyi akşamlar, Nadezhda Konstantinovna!" diye seslendi.

Krupskaya'nın gözleri sandığa takıldı. Bunun yeni bir hainlikte kullanılacak bir alet olduğunu biliyordu. İçindeki sıkıntı ve uykusuzluk nedeniyle aklı karışmış bir durumda, sandığın boş olduğunu düşündü. Stalin'in, Kafkasyalı şu haydutun, kocasını kaçırmaya niyetlendiğinden kuşkulanıyordu.

Profesör Koyevnikov acele etmeden geldi. "Yoldaşlar, sizi bekliyordum" diye seslendi.

Adamlar arka arkaya dizilerek, sandığı oksijenli havalandırma sisteminin tıslayan bir şarkı söylediği ikinci kata taşıdılar. Astapov havada çok özel, tatlımsı bir esinti olduğunu fark etti. Ilich her zamanki gibi uyanıktı. Kharkov'dan gelen Astapov ve Vorobev'i gördüğünde yüzünde beliren dehşet ifadesi aynen duruyordu. Gözleri, davetsiz misafirleri hızla taramasına karşın, onları tanıdığına dair bir ipucu vermedi. Astapov,

onun daha da kötüleşmiş durumunu fark edince, bakmaya daha fazla dayanamayacağını anladı. *Şimdi* içinde bir korku hissediyordu. Nasıl oluyordu da korkuyordu? İçindeki duyguyu söküp atmaya çabaladı; ancak Ilich'in tarih kurallarıyla ilgili bilgisinden kaynaklanan, her şeyin üstesinden gelen iradesinin yokluğunda, dünyanın yörüngesinden çıkabileceğini düşündü. Vorobev, hastasına soğuk bir şekilde gülümsedi.

Krupskaya kapının girişinden, Vorobev'in sandığı açışını izledi. Doktor, içinde ışık saçan yeşil bir sıvı bulunan, silindir şeklinde bir kavanoz çıkardı. Kavanozu, yatağın yanındaki tekerli masanın üzerine kaldırdı ve damarlara serum veren alete taktı. Sonra da hastanın yanı başındaki askılığa astı. Ilich'in dikkati Vorobev ve Stalin arasında ikiye bölünmüştü. Stalin ise odanın en uzak köşesinde çenesini sıvazlıyordu.

Krupskaya, "Bu nedir?" diye sordu.

"İlaç" diye yanıt verdi Stalin. Sesi istediğinden biraz daha sert çıkmıştı ve uysallığı kaybolmaya başlamıştı.

Vorobev, Ilich'in nabzını ve ateşini ölçtü; bir kez daha, büyük bir titizlikle kafatasında ölçümler yaptı. Bütün bunları otomatiğe bağlamış gibi, deneyimli ve profesyonel bir şekilde yapıyor gözükmesine karşın, yüzünde ter birikiyordu ve hızlı hızlı nefes alıyordu. O bile, en sonunda, muayene ettiği kişinin *Ilich* olduğunun farkına varmış gibiydi. Bazı sayılar söyledi. Koyevnikov bunları Vorobev'in verdiği bir deftere not aldı. Tuhaf bir şekilde, Koyevnikov, Vorobev'in asistanına dönüşmüştü. Krupskaya, kafasının içindeki çığlıklarla müthiş bir zıtlık oluşturan hareketsiz odanın müthiş bir sessizliğe gömüldüğünü fark etti. Vorobev, Ilich'in damarlarına eliyle bastırıyordu.

"Ne yapıyorsunuz?"

Bu kez kimse yanıt vermedi. Müthiş terleyen Vorobev, serum iğnesini Ilich'in sol kolundaki atardamara soktu. Ilich bu kez irkilmedi. Koyevnikov'un yüzü karardı. Bir zamanlar İmparatorluk'un genç ve parlak doktorları arasındayken, bugün Stalin'le yaptığı pazarlığın kendisini ne kadar zavallı bir duruma düşürdüğünü fark etti. Sıvı, damla damla akmaya başladığında, Vorobev seruma bir sayaç bağladı.

"İlaç dakikada iki santimetre küp akacak şekilde ayarlandı. Sıvının mümkün olduğunca yavaş akması gerekiyor. Bu sırada hastanın nabzı kontrol altında tutulmalı. Bu koşullar altında tedavinin bu aşamasının sekiz on dakika sürmesi gerekiyor."

Krupskaya araya girdi. "Bu ilaç nedir?"

"Ilich'e iyi gelecek bir ilaç" diye açıkladı Stalin, sert bir şekilde; artık sabrı kalmamıştı.

"Yalancı!" diye haykırdı Krupskaya.

Bir anda alete doğru hamle yaparak, kocasının kolundaki iğneyi çıkarmaya çalıştı. Krupskaya, bu kadar iri bir kadının olabileceğinden çok daha fazla çevikti. Ona en yakın kişi, son birkaç sahneyi film seyrediyormuş gibi izleyen Astapov'du. Neredeyse, film şeridinin kenarındaki deliklerden çıkan çıt çıt sesini bile duymak mümkündü. Ilich, Krupskaya, Stalin: Devrim'in üç kahramanı! Ama bu bir film değildi ve Astapov kararını çoktan vermişti. Krupskaya'yı yakaladı. Kadının içindeki canlılığı hissetti. İkisi de sendeleyerek Ilich'in üstüne düştü; Ilich her şeyi görmüştü. Krupskaya, odadaki adamların arasında kendisini durduran kişinin Astapov olmasıyla şaşkınlığa düştü.

"Sen?" diye bağırdı. "Bu ne cüret?" Birbirlerini sıkıştırdılar. Krupskaya en az Astapov kadar ağırdı. Kadını serum aygıtından uzaklaştırmayı başarsa da, iterek Ilich'in yanından ayrılmasını sağlayamıyordu. Astapov ona hiç bu kadar yaklaşmamıştı. Vücudundan acı, ekşi bir koku geliyordu.

O anda Stalin kadının yanına geldi. "Bütün yaptıklarımız Devrim için!"

"İktidara olan aşkının emrettikleri dışında hiçbir şey yapmadın!"

"Çekil şuradan kaltak; çekilmezsen, tarih seni affetmez!"

"Tıp şarlatanlığınızın farkındayım. Onu öldürmek istiyorsunuz."

"Tam tersine" dedi Stalin sert bir sesle. "Onu ölümsüzleştiriyoruz."

Ilich bu sözleri duydu ve o anda, o muazzam, dünyayı değiştiren gücünün geri kalan kısmını toparlayarak, zorlukla ya-

nıt vermeye çalıştı; sol gözünü hafifçe kırptı. Bu, Astapov'un suratına inen bir şamar gibiydi. Krupskaya'yı neredeyse bırakıyordu.

Kadın, kocası adına konuşmaya başladı. "Parti bu konuda kesin karar verdi: Batıl inançların yerine yenisini koymayacağız."

Vorobev, Krupskaya'nın sözünü kesti. Sözleriyle kendisine saldırıldığını göstermeye çalıştı. "Hiç de değil, bayan yoldaş. Bütün bunlar bilimsel olarak doğrulanmıştır."

Stalin konuşmak için izin ister gibi elini salladı. "Artık iktidar biziz ve kendimizi hem iç hem de dış düşmanlara karşı korumamız gerekiyor. Bütün bunları yerin altında çürüyen Ilich'le başarmamız mümkün değil."

Biraz sonra kaba, acımasız bir ses duyuldu; kesin, sözsüz bir karşı çıkıştı. Artık Ilich'in yüzündeki donuk ifade yok olup gitmişti. Her şeyin, odadakilerin çevirdiği entrikaların farkındaydı. Ama korkunç bakışlarına maruz kalan kişi, karısına ihanet eden ve güç kullanan Astapov'du. Astapov olduğu yerde kaskatı kesildi. Sovyet liderde değişiklik vardı. Titremeye başlamıştı ve soluk soluğaydı. Vorobev bileğini tuttu.

"İlk durak. Profesör Koyevnikov, akışı dört santimetre küpe çıkaralım."

Kapı aralığında duran Koyevnikov hareket edemiyordu.

Krupskaya feryat etmeye başladı. "Onu öldürüyorsunuz! Suikastçiler! Sınıfına ihanet edenler! Yardım edin, Tanrı aşkına birileri yardım etsin!"

Stalin kapının girişinde duran Koyevnikov'u itti ve sübabı kendisi çevirdi. Ilich yine bir hırıltı çıkardı. Hiçbir şey anlaşılmıyordu. Stalin de karşılık olarak homurdandı. Bu da anlaşılmamıştı. Kimse iki adamın birbirine ne dediğini hiçbir zaman öğrenemeyecekti. Aslında, ne Parti ne de halk Ilich'in ölümü sırasında Stalin'in orada olduğunu bilemeyecekti. Bu, Astapov'un, bildiği için, birazdan derin bir korku yaşayacağı bir sırra dönüşecekti. Yaşadıklarının, dokularına bir ur gibi işleyen anısı, giderek kaçınılmaz bir hal alacaktı. Vorobev, Krupskaya, Koyevnikov ve iki hemşire de gitgide aynı çaresizliği hissedecekti. Gelecekte, Sağ Sol karşıtlığı sona erdikten,

Troçki gözden düşüp silindikten ve bireysellik modası çıktıktan sonra; Astapov son ana kadar hissettirmeden hizmet vermeyi sürdürürken, o anda iki adamın birbirine gerçekten bir şeyler söylediğini hayal edecekti. Daha sonra, açlıktan ve soğuktan donmuş, yarı çılgın bir halde, bacakları bezlerle sarılı, elinde kar kazmasıyla ilerleyen Astapov, bir an için durup dinleneceği sırada, Ilich'in son sözünün şöyle olabileceğini düşünecekti: Yahuda. Sonra da Stalin'in buna şöyle karşılık verdiğini düşleyecekti: Hayır, Petrus.

Ilich şimdi yatağında kıvranıyordu. Geçici olarak felçten kurtulmuştu. Yatak örtüleri kaydı ve yerde süründü. Ilich'in çıplak, üstünde yer yer yaralar olan, tüysüz bacakları ortaya çıktı. Çarşaf kirlenmişti. Ilich titriyordu. Acıyla feryat etti ama içinden yükselen bu feryat sert bir şekilde kesildi. Gözleri açık kalmıştı.

"İkinci durak" diye mırıldandı Vorobev. Krupskaya, Astapov'la mücadele etmeyi bıraktı. Geri çekildi. İkisini de ter basmıştı. Hıçkırıklarını bastırdı. Astapov, Stalin'e soran bakışlarla baktı. Stalin'in yüzünde acımasız bir ifade vardı. Şimdiden yas havasına girmiş gibiydi. Vorobev, "Ilich öldü. 21 Ocak 1924'te, öğleden sonra 18.50'de. Şimdi tedavisinin bir sonraki aşaması başlıyor" dedi.

On Yedi

Diğer bir gök gürültüsü; bu seferki gerçekten, öncekinden daha fazla acı vermiyor ama yine de; lanet olasıcalar. Stalin'in bunu nasıl ayarladığını öğrenmek son derece eğitici olabilirdi. Aydınlanma'daki şu genç adam, bir şekilde en başından beri işin içindeydi. Ve onunla işleri bitmemişti, o son vuruş yapılana kadar. Kalbi durduktan sonra, Profesör damarın içine soktuğu alete bir el pompası bağlar; koruyucu ilacı bir kolundan verirken, diğer kolundan da kanı boşaltır. Öfke ve üzüntüden çıldırmak üzere olan Nadezhda, başka bir yere götürülür. Hiçbir zaman bunu tam olarak atlatamayacaktır. Onu soydukları sırada, gözleri hâlâ açıktır. Canla başla vücuduna masaj yaparlar, damarlarından örnekler alıp, onu banyo küvetine yatırırlar. Küvet, Profesör'ün kavanozlarındaki yeşil ilaçla doldurulmuştur. Tuhaf bir kokusu vardır. Mantarın ve kumaşın kokusunu anımsatır. Ortalıkta sersem gibi dolaşan, tuhaf bir hal alan yüzü tamamen solmuş genç adamın yardımıyla, doktorlar, Ilich'in üzerinde bütün gece boyunca çalışırlar. Yüzüne, ellerine ve ayaklarına koruyucu sıvıyı şırınga ederler. Allık kullanılmaz. Stalin arka planda kalır. Herhalde misafir salonunda telefonla bazı şeyleri ayarlıyordur. Merkez Komite'dekilerin çoğu hemen eve koşar. Kimisi yaşlı kadınlar gibi ağlar. Ertesi sabah, civar köylerden yüzlerce köylü, Ilich'in yanı başında diz çöküp dua etmek için gelir. Bir tabuta yerleştirilip, aşağıya, misafir salonuna getirilmiştir; basamakların tepesinde, Yoldaş Zinoviev'in ayağının takılmasıyla küçük bir panik yaşanır. Camdan bir kapak, tabu-

tun üzerine yavaşça yerleştirilir. Ondan sonraki bir saat boyunca Ilich, kortej eşliğinde tren istasyonuna taşınır. Moskova yolculuğu yavaş geçer; yol boyunca, ara istasyonda köylüler toplanırlar. Eski arkadaşları, her yeri saran üzüntü karşısında hayret nidalarında bulunurlar. Başkent sokaklarında askerler hat oluştururlar. Tabut, Sendika Binası'na getirilir ve görkemli bir şekilde, palmiye dallarıyla süslenen Sütunlu Salon'a yerleştirilir. Dışarıda çok şiddetli bir soğuk vardır; yine de yüz binlerce kişi başı açık vaziyette onu görebilmek için bekler. Yerleştirildiği salonu zambak kokusu kaplamıştır ve Chopin'in Cenaze Marşı art arda o kadar çok çalınır ki, neredeyse onu bile duygulandırır. Askerler ve Bolşevikler rahat rahat ağlarlar. Çoğu kişi kendisini kaybeder ve dışarıya çıkarılır. Kadınlar ağlayıp, feryat ederler. Konukların sırası hiç bitmeyecek kadar uzundur ve beş dakikada bir özel muhafizlar değişir. Konuşmaların büyük bir kısmı sıradandır; çoğu, konudan uzaktır, herhangi bir ideolojik bütünlükleri yoktur ya da ikna edici bir görüş ileri süremezler. Yalnızca yanıt verebilmeyi ister; şimdiden Parti çizgisinden çok tehlikeli sapmalar olduğunu görür. Birkaç keskin söz herkesi yeniden eski haline döndürecektir. Sözcükler solgun, çatlamış dudaklarına kadar gelir ve orada kalır. Kuramsal açıdan Stalin'in konuşması en kötü olandır; duygusaldır, sıradandır ve biçim olarak dindardır; Stalin durmadan onun anısına ant içer: Sana yemin ediyoruz, yoldaş, çabalarımızı ikiye katlayacağız... Sana yemin ediyoruz, yoldaş, her zaman tetikte olacağız... Sana yemin ediyoruz, yoldaş, yaşamlarımızı boşa tüketmeyeceğiz, vesaire. Stalin nereye kadar devam edecektir? Bir şarkı okunduğunu duyar gibi olur: Sana yemin ederiz... Cenaze töreni bir gün sonradır. Yılın en soğuk günü olacaktır; öyle soğuktur ki, müzisyenler donmuş çalgıların ağızlarına değen kısmına votka sürerek dudaklarını korurlar. Ha ha... Stalin, Troçki'yi çok iyi alt etmiştir; cenaze tarihini yanlış bildirerek töreni kaçırmasına neden olmuştur. Ha ha... Böylece Troçki, Kafkasya'da bir yerlerde, dalgın dalgın düşüncelere dalmış bir durumda kalakalmıştır. Tabutu, alelacele, tahta bir platform inşa ettikleri Kızıl Meydan'a getirirler. Merkez Komite üyeleri, yer kapma yarışına

girerler ve Nadezhda'ya yer ayırmayı neredeyse unuturlar. Anlamsız tek bir konuşmanın ardından "Enternasyonal" başlar. Sonraki altı saat boyunca, işçi örgütleri tabutun önünde sonu gelmeyen bir kuyruk oluştururlar. O, kaynaşmanın, hıçkırıkların ve kederli kalabalığın farkındadır; buna rağmen, kimse soğuktan konuşamadığı için tuhaf bir sessizliğin hüküm sürdüğü bir geçit törenidir bu. Öğleden sonra, saat tam dörtte, Ilich mezara indirilir; o anda ülkede gürültü çıkaran her şey çalıştırılır; fabrika sirenleri, vapurların ve trenlerin düdükleri, motorlu araçların kornaları çalmaya başlar; toplar, tüfekler atılır ve Orta Asya'daki bütün tören gonglarına hızla vurulur. Sanki, bütün bunlar ölüyü uyandırmak için yapılmaktadır. Mezarda sadece birkaç saat kalır; sonra onu Kremlin Kalesi'nin içinde alelacele kurdukları bir laboratuvarda, yeniden canlandırırlar. Vorobev, Zbarsky adlı yeni bir arkadaşıyla iş başındadır ve onun vücudunu ilacı kullanarak kurcalamayı ve tek tek organlarını onarmayı sürdürürler. Gözlerini çıkarırlar ve gözkapaklarını dikerler; ama o, her şeyi duymaktadır. Merkez Komite Üyeleri ve Ölümsüzlük Komisyonu günlük ziyaretlerde bulunurlar. Vücudun bulunduğu odaya girince herkes sessizleşir ve bilim adamları bile yalnızca, vücudun korunmasıyla ilgili çok önemli konularda, fısıltıyla konuşurlar. Ama o, tetiktedir, dikkatini başka yöne çekecek çok az şey vardır; böylece tek tük birkaç yorum ve alçak sesle yapılan konuşmalar, tıpkı sürgündeyken olduğu gibi ülkenin ve Parti'nin içinde bulunduğu durumu ve özellikle ondan sonra başa kimin geçeceğiyle ilgili mücadeleyi tam olarak algılamasına yeter. Stalin'in kaçınılmaz liderliğini gören tek kişi odur. Kızıl Meydan'daki ahşap mozole ziyarete açılana kadar aylar geçer. Ona hâki renkte bir asker ceketi giydirilir ve belden aşağısına koyu kırmızı olduğunu tahmin ettiği bir battaniye sarılır. Merkez Komite, bedeninin doğru duruşu hakkında anlamsız bir fikir mücadelesine girişir. Sonunda ellerinin, iki yanına yerleştirilmesine karar verilir; aslında Stalin, ellerinin kalbinin üzerinde kavuşturulmasını istemiştir. Askerler, tabutun baş ve ayakucunda dururlar. Çeşitli heyetler birbirinin ardı sıra gelir; işçiler, askerler, köylüler, üst düzey yabancı temsilci-

ler, günde on dört saat, gece gündüz, havanın durumuna aldırmadan ziyarette bulunurlar ve her gün en az bir kadın baygınlık geçirir. Saatler sonra görevliler vücudunu kontrol ederler ve şeref muhafızı yanı başından asla ayrılmaz. Yalnızca bazen, üst düzey bir Sovyet yetkili onunla yalnız kalmak ister. Bu Sovyet yetkili elbette Stalin'dir; şeref muhafızını gönderip, bütün kapıları kapatır; sonra da piposunu çekerek odayı arşınlar. Stalin vicdan azabı çekmez; hayır, herhangi bir kuruntuya da kapılmaz. Yine de ara sıra, çevirdiği dolapları açıklamak, haklılığını göstermek ve yavaş yavaş ele geçirdiği iktidardan dolayı kendi kendisini kutlamak için cesetle konuşma ihtiyacı duyar. Kuşkusuz o, bunlara yanıt veremez; Stalin'in haksız isteklerini ve yanlış algılamalarını, hatalarını ve ihanetlerini görebildiğini söyleyemez. Yıllar geçer. Ahşap mozole granit ve mermer mozoleyle değiştirilir; bunun Solcu Sanat'ın bir tür ucubesi olduğunu bilir. Kalbi kırılan Nadezhda ziyaretine hiç gelmez. Ama ara sıra uğrayan kameraların zayıf pır pırları mezarın duvarlarında yankılanır. Bir parça yiyecek artığı dişlerinin arasında kalmıştır. Bu, onu onlarca yıl boyunca rahatsız eder ve bir gece, tuhaf bir şekilde düşer ya da erir. Kafasının içinde, denemeler, tartışmalar, mektuplar oluşturur: "Yeni Ekonomik Programın Yönetimindeki Yanlışlıklar", "Almanya ve Fransa ile İlişkilerde Manevralar", "Stalin'in Yalanları", "On Dördüncü Parti Kongresi'ne", "On Beşinci Parti Kongresi'ne", "On Altıncı Parti Kongresi'ne", "'Parçalanma' Neden Gereklidir ve Neden Yararlıdır." Her biri dipnotlar konularak ya da olmazsa hafızasından kaynaklar gösterilerek defalarca yeniden yazılır; olası karşı çıkışlar kararlı bir şekilde *ortadan kaldırılır*, Platon'a özgü bir kusursuzluğa erişene kadar yazıların üzerinden geçilir ve hâlâ canlı olan kalbinin derinliklerine, silinemeyecek bir şekilde kaydedilir. Hırslı ve herkesçe tutulan Parti Lideri S. M. Kirov'a akıl ermez bir şekilde düzenlenen suikastten (Stalin soğuk ve karlı bir gün, şafak sökmeden önce suçunu onun kulağına fısıldayarak itiraf eder) sonra, güvenlik bölümü bütün eski Bolşeviklerin temizlenmesine yönelik çok büyük bir çalışma başlatır (Zinoviev, Bukharin ve sonunda, en sonunda Vorobev öl-

dürülür; neden bu kadar beklenmiştir ki?) ve Stalin bütün bu kişilerin ortadan kaldırılmasının tarihsel bir gereklilik olduğu konusunda ısrar eder; söz konusu kendisi olsaydı aynı şeyi yapacağını ileri sürer. İtiraz edecek fiziksel gücü yoktur ve tek tek yaşamlar da onu pek fazla ilgilendirmemektedir; ama genel sekreterlikte oturan kişinin artan gücünün tarihsel sürece ve diyalektiğe karşı olduğunun ve tüm bunların Kızıl Meydan'daki tapınaktan cesaret alınarak haklı gösterildiğinin, benimsendiğinin ve desteklendiğinin farkındadır. Hayır, hayır, *hayır*! "Putperestlik" düşüncesinin yanlış olduğunu *Materyalizm ve Ampriokritisizm* kitabında 1909 yılında zaten *göstermiştir*. Aynı tartışmayı Kont'un öldüğü lanet olası bok çukurunda zaten yapmamışlar mıdır? Ve işte, artık bu bir kural olarak kabul edilmiştir; Stalin bundan böyle yüce bir rahip değildir. Stalin bütün ilahi kudretini kendisinden almıştır; onun şu görkemli Aydınlanma'sının tek işi, varlığının her dakika, radyoda, haber programlarında ve günlük gazetelerdeki fotoğraflarda hatırlatılmasıdır. Şu çocuk da işin içindedir. Cesedi, yaşayan tanrının bir nevi *atası* hükmündedir. Onun biraz daha az gelişmiş atası ya da müjdecisi, belki de yardımcısıdır. Güzel. Hitler'le savaşı Stalin'den önce tahmin etmiştir; aptal, aptal, aptal... temizlikçi kadınlar bile bunu Stalin'den önce fark etmişlerdir ve bunun en azından şimdilik, İşçi Devleti'nin sonu olduğunu düşünür; Devrim henüz olgunlaşmamıştır, bozulmuştur ya da ihanete uğramıştır; daha yapılması gereken çok şey vardır, yapmak istediği tek şey Marx'ı ve Plekhanov'u yeniden okumaktır; onların eserlerinde yeniden üzerinde durulması gereken ve kadrolara benimsetilmesi gereken çok ilginç noktalar bulunmaktadır. Hitler ona ne yapar, onu gömer mi ve bu olasılık hiç de tatsız karşılanmaz ya da onu eğlence olsun diye Berlin'e mi yollar? Ama hayır, Stalin onu Zbarsky'yle birlikte Batı Tyumen'e göndererek uzaklaştırır ve onun imgesi bir şekilde, nasıl oluyorsa yükselen bir bayrak ya da kutsal bir emanet gibi korunur. Nazilere karşı savaş kazanılır. Bu, Rusya'nın tarihindeki en büyük zaferdir. Komünizmin tarihsel gerekliliğinin kanıtıdır; onun bir zaferi olduğunu söylerler. Yeniden Kızıl Meydan'a getirilir; Sibirya

tatiliyle tazelenmiş gibi görünür. Bıraktığı mirasla bütün bu olayların üzerinde yükselmeyi sürdürür. Hücresinde işittiği seslerin tonundan anladığı kadarıyla, bütün ulus bir kez daha dönüşüm geçirir; ateşe atılmaktadır ve bu birtakım gerekliliklerin yerine getirilmesi ve felaketlere karşı sağlamlaştırılması için zorunludur. Tek bir Tanrı vardır ve mezardaki adam O'nun kudretinin en kutsal hatırasıdır. Mozole yeniden ziyarete açılır; akşama kadar etrafında dolaşır dururlar. Kardeş sosyalist ülkelerin üst düzey konukları, Sovyet biliminin ulaştığı noktayı görmek için gelirler; bu Sovyetlere bağlılığın bir kanıtıdır. Bir gece geç saatlerde bazı Parti liderleri içeriye birtakım kadınlar getirirler. Bekleme odasından gelen kıkır kıkır gülüşme seslerini duyar. Fahişeler onun huzuruna çıktıklarında bir an için masummuş gibi görünürler. Kızlar dehşete kapılırlar. Sonra şampanya şişeleri patlatılır ve bir mantar, granit duvarların üzerine fırlar. Bu çok büyük bir dinsel saygısızlıktır, zaten cinsel haz da bundan kaynaklanır; ama bu saygısızlığın kendisine yönelik olduğunu düşünmez. Yalnızca iğrençtir. Kızlar becerilir ve sızlanırlar, çığlıklar atarlar, ağlarlar ve bütün bu ölü, hareketsiz, cansız yıllardan sonra Vorobev'in iksiri işe yarar; penisi sertleşir. Bu, müthiş, çarpıntılı, canlı, açlıktan ölmek üzere olan, meraklı, kendi kendine işleyen, battaniyeleri havalandıran ve kimsenin fark etmediği bir gaf gibidir. Bütün bu cümbüşe karşın, yaşanan çağ öyle sıkıcı ve boğucudur ki, bütün hizmetkârlar farkına varılmadan onun canlanacağından müthiş korkarlar, bu yüzden onun bedeniyle ilgili hiçbir dedikodu yapılmaz ve halk dehşet duyarak onun huzuruna çıkar. Gezginler her zaman aceleci olmuşlardır; ama artık onun önünden kaçarak geçmeye başlarlar. Hâlâ sağlam olan analitik düşünme yeteneğini çalıştırarak neler olup bittiğini anlamaya çalışır ve kuşkusuz her şey Stalin'den kaynaklanmaktadır; zaten her şey Stalin yüzündendir. O zamanlarda Stalin'in yetmiş yaşlarında olması gerekir. Siyasi kavrayışı ve canlılığı zayıflamıştır, kendi bedensel varlığını Aydınlanma'nın ilahi varlığından ayırt edememeye başlamıştır. Zbarsky temizlenmiştir; çünkü Yahudi'dir. Birdenbire Yahudilerle ilgili bir paranoya baş göstermiştir. Bu yüzden onun

bedeninin bakımı savsar; yeni görevliler, geçen otuz yıl boyunca giderek daha da sadeleştirilen koruma işleminin inceliklerini tam olarak anlayamazlar. Stalin öldüğünde, Baltıklar'dan Pasifikler'e kadar yayılan bütün insanların arasında, Kafkasyalı'nın ölümlü oluşuna şaşırmayan tek kişi mezardaki adamdır ve gerçekten, eşi benzeri görülmeyen bir matem yaşanır. Sinir krizleri, topluca paniğe kapılmalar, intiharlar; burada, mozolode bile görevlilerin kafaları karışık bir vaziyettedir ve işlerini zorlukla yürütürler. Mozole halka kapanır. Onun da kafası karışmış olabilir; çünkü yanı başına ne tür bir şey kurulduğunu anlayamamaktadır. Çeşitli görevliler gidip gelirler ve hizmetkârlar tuhaf yorumlarda bulunurlar. Ta ki o geceye kadar hiçbir şeyi *göremez* ve anlayamaz. O gece Stalin, yanı başına yatırılır ve sonsuzluğa uzanır. Artık bu kadarı da fazladır ve bu, dayanamayacağı bir şeydir; o güne kadar gördüğü hakaretlerin en korkuncudur. Stalin kokuşmaya başlar. Vorobev ve Zbarsky olmayınca, görevliler koruma işlemini yüzlerine gözlerine bulaştırmışlardır. Belki de *doldurulmuştur* ve etrafa, koruyucu ilacın mantarımsı kokusuyla birlikte iğrenç bir tütün kokusu yayılır. Bir şeylerin matkapla delindiğini duyar; Stalin'in adı karşıdaki granit duvarlara kazınmaktadır. Acaba kendi adının altına mı üstüne mi kazınmıştır? Aylar boyunca bir ağız dolusu yeşil balgam biriktirebilmek için, cesedindeki bütün yaşamsal nitelikleri bir araya getirmeye çalışır ama başaramaz ve tek yapabildiği, Stalin'in bulunduğu yöne doğru, bir düşünceyi mızrak gibi fırlatmak olur: *Seni aşağılık!* Stalin anında cevabı yapıştırır: *Bok ye!* Ve gezginler ziyaretlerini sürdürürler. Yıllar geçer, yeni liderler ve hiç tanımadığı birtakım adamlar, belki de kendilerinin de bir gün böyle bir mozolede uzanacaklarını ve gelecek nesillere hizmet vereceklerini gözlerinin önüne getirerek, gömülmüş iki bedenin başında, kendilerinden sonra gelecekleri tehlikeden korumaya çalışarak beklerler. Kalabalık çekilince ortalığı saran sessizlik, taş yığını gibi üzerine çöker. Peki Stalin ne *düşünüyordur*? Stalin onun varlığına dayanabiliyor mudur? Ona şöyle bir dönüp bakamamaya nasıl dayanıyor olabilir? Kim daha fazla acı çekiyordur? İşte bu çok önemli bir sorudur. Ve

sonra Yirminci Parti Kongresi gerçekleşir. Burada mozolenin içindeyken bile, Khrushchev'in Stalin'e yönelik suçlamalarını bütün ayrıntılarıyla duyarlar; gülmek ister: *Sayılı günün kaldı, ahbap.* Tabii, tam da tahmin ettiği gibi, mozole yeniden kapatılır ve kalbi ışıklar saçar; ama bitişikteki yarı çürümüş vücut kaldırılırken, Stalin'in şöyle bağırdığını hayal eder: *Ben gidersem sen de gidersin.* Daha sonraki yıllarda, görevlilerin mırıltılarından çıkarabildiği bilgilere dayanarak, bunu bilimsel açıdan ele alır. Anlayabildiği kadarıyla, Sovyetlerin yeni liderlik yapısı ona geçmişte olduğundan daha fazla ihtiyaç duyar ve herkes ona duyduğu aşırı sevgiyi yine yoğun biçimde hisseder; onu, adı bir kez daha anılmayacak şarlatan bir rahip tarafından bozulmadan önceki, katıksız Devrim'in sembolü olarak görürler. İlkbaharda, yenilenme ve canlanmayla ilgili dini törenler, yaşgünüyle birleştirilir. Her 1 Mayıs'ta, Merkez Komite mozolenin tepesinde dikilip askerleri denetler. Kamu kuruluşlarına ait binalara herkesin ulaşabileceği tapınaklar yerleştirilir. Kısır kadınlar mozoleye hac ziyaretleri gerçekleştirirler. İşçi Devleti dünyanın ilk yapay uydusunu uzaya fırlattıktan sonraki günün gecesinde, bütün Merkez Komite üyeleri gizlice mozoleye gelerek, onun anısına, liderliğine, zekâsına ve dönemi doğru bir şekilde çözümlemesine kadeh kaldırırlar. Amerikalıları uzayda altetmişlerdir. Bundan sonra sosyalizmin görkemli yılları başlar. Amerikalılar Ruslardan akıllarını kaçıracak kadar korkarlar. Varşova Paktı'nın sızlanan Çekleri ezmesinden sonra bütün Kızıl Ordu'da askerlerin dudaklarından onun adı dökülür. Tarihsel gerçekliklerin doğru incelenmesini sağlayan bilimsel çalışmalar sayesinde, onun tahmin ettiği her şey doğru çıkmıştır. Ancak kapitalistler güçlü ve kurnazdırlar; zengin ve ilkesizdirler. Baş ucundaki görevlilerin güçlü bir arzuyla Batı'yı görmek istediklerini ya da gördüklerinden övünerek söz ettiklerini duyar. Sonra, yanı başında aceleyle ilerleyen ayak seslerinin kuvvetinden ve ritminden ya da yıllar boyunca süren gözlemler sonucunda, işçiliğini ve nerede yapıldığını anladığı ayakkabıların tabanlarının halının üzerinde çıkardığı sesin özelliğinden, kitlelerin komünizme ve *ona* bağlılığında bir azalma olduğunu sezer.

Durgunluğu ve başını alıp giden ideolojik çöküntüyü Brezhnev'den önce tahmin etmiştir; bunun üzerine Devrim karşıtlarını ve tarihten bihaber güçleri azarlayan acılı, keskin bir konuşma hazırlar. Ve sonra eskimiş birtakım lafların, yeniymiş gibi mozolenin içinde serbestçe dile getirildiğini duyar (*Prestroyka* ve *Glasnost:* Yeniden Yapılanma ve Açıklık); bu sözcükler sanki yerin altında bulunan hazinelermiş ve gün ışığına çıkmaları her tarafa bereket saçacakmış gibi algılanır. Birdenbire Sovyetlerin varlığının dayandığı temel ilkeler sorgulanmaya başlar. Ziyaretler haftada üç gün sabah saatleriyle sınırlandırılır. Ahlaki ve siyasi çöküş apaçık ortadadır, çok fecidir ve her tarafı sarmaktadır ve o, bu durumu her zaman yaptığı gibi çaresiz bir halde düşünmektedir. Üzülmez, hem de hiç; ondan sonra gelenler tarafından bir sürü hata yapılmıştır; ama en temel kuramlar hâlâ geçerliliğini korumaktadır. Devrim'i oluşturan koşullar yeniden ortaya çıkacaktır ve Aydınlanma'nın en önemli araçları olan ve hiç durmadan gelişen yeni teknolojilerin iyice yaygınlaşacağından emindir. Küresel elektronik medyanın her şeyi yapabilecek güçte olduğunu ve sermayenin hizmetindeki ticari amaçların tarihsel açıdan son derece önemli olan bu anı şekillendirdiğini görür. Artık, mozoledeki varlığının son bulması gerektiğini düşünür, sonunda Parlamento ya da Rus hükümetinin mezarı kapatarak vücudunu kaldırma ve mütevazı bir mezarlığa gömme kararı almasını hayal eder; Petersburg'daki Luteran Mezarlığı'nda annesinin mezarının yanına gömülmeyi arzu eder. İşte o zaman, tarih amansızca ilerlese de, kendisini en sonunda huzura kavuşmuş hissedecektir.

Bibliyografya Notları

Lev Tolstoy öldüğünde, Lenin ve Stalin, Astapovo'da değildi. 1924'te Lenin'i mumyalayan, Kharkov Üniversitesi Anatomisti Vladimir Petrovich Vorobev de orada değildi. Ekibiyle birlikte Astapovo'ya gelen basın kuruluşu Pathé Fréres'in kameramanı Georges Meyer, Vladimir Chertkov, Pasternaklar, Heykeltıraş Merkurov ve Kont'un ailesi gibi gerçek yaşamda da varolan roman kişilerimin, bu sayfalarda tasvir edildiği gibi davranmış olmaları gerekmiyor. Bu kitabın bir roman olarak değeri ne olursa olsun, anlattıklarımın, tarihi kayıtların kelimesi kelimesine bir aktarımı olduğunu iddia etmiyorum.

İyi ki, hazırda bulunan pek çok tarihsel öykümüz var; bunların çoğundan araştırmam sırasında geniş biçimde yararlandım. Astapovo'ya olan ilgim, uzun zaman önce, Henri Troyat'ın *Tolstoy* biyografisini okumamla başladı. A. N. Wilson'ın *Tolstoy* biyografisiyle, Aleksandra Tolstoya'nın *Tragedy of Tolstoy* adlı yapıtı da yararlıydı. Astapovo'yla ilgili, Rusya'da ve yabancı gazetelerde çıkan pek çok öyküyü inceledim. Tolstoy'un Yasnaya Polyana'daki malikânesini ve yazardan sonra ünlenen Astapovo köyünü de ziyaret ettim. İstasyon şefinin evi, küçük, şirin bir müzeye dönüştürülmüş; istasyon peronundaki saatler Kont'un öldüğü saatte durdurulmuş.

Sinema tarihiyle ilgili en önemli yazılı kaynaklarım şunlardı: Jay Leyda'nın *Kino, a History of the Russian and Soviet Film* adlı eseri, Yuri Tsivian'ın *Early Cinema in Russia and its Cultural Reception* adlı muhteşem eseri; Georges Pompi-

dou Kültür Merkezi tarafından yayımlanan *Pathé, premier empire du cinema* adlı eser ve 1994-1995 yılları arasında bununla bağlantılı düzenlenen sinema sergisi; Richard Taylor ve Ian Christie editörlüğünde, 1896-1939 yılları arasında yayımlanan *The Film Factory: Russian and Soviet Cinema in Documents*; Richard Abel'in editörlüğünü yaptığı *Silent Film*; 1917-1953 yılları arasında Peter Kenez tarafından yayımlanan *Cinema and Soviet Society;* Frederick A. Talbot'un *Moving Pictures: How They Are Made and Worked* ve *Scientific American*'ın yeni sayıları.

Rusya kültürel tarihiyle ilgili James H. Billington'un tanınmış, seçkin eseri *The Icon and the Axe.* Onun televizyon belgeseli ve eşlik eden kitabı, *The Face of Russia: Anguish, Aspiration, and Achievement in Russian Culture* çok yararlı oldu. Ortodokslukla ilgili eğitimimi Kurt Weitzman'ın *The Icon*; Egon Sendler'in *The Icon, Image of the Invisible: Elements of Theology, Aesthetics, and Technique* ve David ve Tamara Talbot Rice'ın *Icons and Their History* adlı eserleriyle sürdürdüm.

Bolşevik döneminin ilk yıllarıyla ilgili olarak Richard Pipes'ın *Russia Under the Bolshevik Regime*'i vazgeçilmez bir kaynak oldu. Pipes, yanlı bakış açısına sahip hinoğluhin biri olsa da, *The Russian Revolution, 1899-1919,* ("kurbanlara" adandı), Ekim 1917'ye neden olan olayları ve sonrasında olanları en açık ve ahlaksal açıdan en anlaşılır şekilde ifade eden eserdi. Nina Tumarkin'in *Lenin Lives!: The Lenin Cult in Soviet Russia*, sürekli yararlandığım temel bir esin kaynağı oldu. Samuel Hutchinson ve Profesör Vorobev'in mezarının yanında gömülü olan Boris Zbarsky'nin oğlu Ilya Zbarsky tarafından yazılan *Lenin's Embalmers* adlı, beklenmedik düzeyde çekici eserde, ölümsüzleştirme işlemiyle ilgili pek çok bilgi buldum. Orlando Figes'in *Peasant Russia, Civil War: The Volga Countryside in Revolution (1917-1921)*; Robert Service'in *Lenin: A Political Life;* Robert Payne'in *The Life and Death of Lenin;* Peter Kenez'in *The Birth of the Propaganda State: Soviet Methods of Mass Mobilization, 1917-1929;* Isaac Babel'in *1920 Diary;* Robert McNeal'ın *Bride of the Revolu-*

tion; David E. Powell'ın *Antireligious Propaganda in the Soviet Union: A Study of Mass Persuasion;* George L. Kline'ın *Religious and Anti-religious Thoughts in Russia,* Walter Duranty'nin *Duranty Reports Russia;* Marguerite Harrison'ın *Marooned in Moscow: The Story of an American Woman Imprisoned in Russia;* Serge Fauchereau'nun editörlüğünü yaptığı *Moscow 1900-1930;* Abbott Gleason, Peter Kenez ve Richard Stites tarafından editörlüğü yapılan *Bolshevik Culture: Experiment and Order in the Russian Revolution* adlı eserde yer alan Barbara Evans Clements'in *The Birth of the New Soviet Woman* ve Sheila Fitzpatrick'in adı akla hayale gelmeyen bir şekilde *The Commissariat of Enlightenment* olan kapsamlı yapıtı, yararlandığım kitaplar arasındaydı. Propaganda devletinin gelişmesiyle ilgili daha ayrıntılı incelemeler için Chris Marker'in belgesel filmi *The Last Bolshevik*'i öneririm.

Nikolai Fedorov'un yaşamı ve düşünceleriyle ilgili olarak da, Peter Wiles'ın *On Physical Immortality* araştırmasını (Haziran 1965) ve George M. Young'ın *Nikolai F. Fedorov: An Introduction* eserini.

Lenin'in vücudunun korunmasından sorumlu Moskova'daki Biyolojik Yapılar Merkezi, araştırmamın ilk aşamalarında bana çok yardımcı oldu. Ayrıca, yıllar önce gittiğim Belye Stolby'deki Gosfilmofond Rus Filmleri Arşivleri'nin yardımlarına da minnetarım; Philadelphia devrimcisi Benjamin Franklin'in el yapımı bir portresinin karşılığında, Pathé'nin Astapovo'da gerçekleştirdiği çekimleri ve Aydınlanma Komiserliği tarafından yapılan ilk Bolşevik ajitasyon propaganda filmlerini izlememe izin vermişlerdi.

© **LİTERATÜR** ARALIK 2005

Ken Kalfus

New York'ta doğan yazar, Paris, Dublin, Belgrad ve Moskova'da yaşamıştır. PEN/Faulkner Award finalisti ve Salon Book Award sahibi olan Ken Kalfus'un daha önce *Thirst* ve *P-239 and Other Russian Fantasies* adlı hikâye kitapları yayımlanmıştır. Ayrıca yayımlanma aşamasında olan *A Disorder Peculiar to the Country* adlı son romanı da Literatür Yayınları tarafından hazırlanmaktadır.

"İçinde bulundukları vagon, eski bir üçüncü mevki vagonuydu. Aydınlanma için, çok az onarım görerek kullanıma sokulmuştu; yalnızca, pencereler kıpkırmızı bir boyayla, ışık geçirmesin diye boyanmıştı ve bir başka Bolşevik slogan aynı gölgelik yere, pencerelerin üstündeki duvara yapıştırılmıştı: Bütün İktidar Sovyetlere!"

Leo Tolstoy Rusya'nın ücra bir tren istasyonunda ölmek üzeredir ve bütün dünya medyası gözünü, kulağını bozkırın ortasındaki bu küçük kasabaya çevirmiştir. Bir film çekim ekibi bu tarihi anı bütün dünyaya aktarırken, bir kamera asistanı da kurgunun nasıl politik bir araç olarak kullanılabileceğini keşfetmektedir. Bu tarihi uğrakta, üç kişi, sinemacı Gribshin, mumyalama sanatında çığır açan isim, Profesör Vorobev ve Stalin bir araya gelir ve geleceğe yönelik planlar yapar. Aynı üçlü, Bolşevik Devrimi ardından yeniden bir araya gelecek ve Lenin'in mumyalanmasını da kapsayan bir süreçte tarihe yön veren olayları başlatacaktır.

Ken Kalfus bu romanda, iki büyük Rus düşünür ve eylem adamının ölümüyle birlikte yeni bir tür iktidarın doğumuna yol açan olayları anlatırken, bu olayların mimarlarını ilginç bir kurgunun içine yerleştirerek canlı bir şekilde çiziyor.

Literatür®
ISBN 975-04-0346-0
9 799750 403469
15 YTL

